

THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL

FOR THE FORMER YUGOSLAVIJA

Case No IT-05-88-T

CASE NO IT-05-88-T

IN THE TRIAL CHAMBER

Before: Judge Carmel Agius, Presiding
Judge O Gon-Kwon
Judge Kimberley Prost
Judge Ole Bjorn Stole, Reserve Judge

Registrar: Mr Hans Holthuis

Date Filed: 27 March 2008

THE PROSECUTOR
-V-
VUJADIN POPOVIC
LJUBISA BEARA
DRAGO NIKOLIC
LJUBOMIR BOROVCANIN
RADIOVOJE MILETIC
MILAN GVERO
VINKO PANDUREVIC

**NOTICE PURSUANT TO RULE 94bis FILED ON BEHALF OF THE ACCUSED
VINKO PANDUREVIC TOGETHER WITH A REQUEST FOR AN EXTENSION TO
THE DEADLINE FOR THE FILING OF THE ENGLISH TRANSLATION OF
DEFENCE MILITARY EXPERT'S REPORT**

The Office of the Prosecutor

Peter McCloskey

Counsel for the Accused

Zoran Zivanovic and Mira Tapuskovic for Vujadin Popovic
John Ostojic and Christopher Meek for Ljubisa Beara
Jelena Nikolic and Stephane Bourgon for Drago Nikolic
Aleksandar Lazarevic and Christopher Gosnell for Ljubomir Borovcanin
Natacha Faveau Ivanovic and Nenad Petrusic for Radivoje Miletic
Dragan Krgovic and David Josse for Milan Gvero
Peter Haynes and Dordje Sarapa for Vinko Pandurevic

Further to the *Order on Close of the Prosecution Case-in-Chief etc.*, (The “Scheduling Order”) rendered on 29 November 2007, as amended by the Trial Chamber orally on 13 December 2007, and pursuant to Rule 94bis of the Rules of Procedure and Evidence of the International Tribunal (the “Rules”) the defence of Vinko Pandurevic herewith files the military expert report of Admiral Bosko Antic as Annex 1 to this submission, together with the Admiral’s *curriculum vitae* as Annex 2. The Report is currently only available in BCS, the language in which it was written. An official translation will be completed “before the end of April” according to the Tribunal’s translation service.

I INTRODUCTION

1. Under paragraph *f(ii)* of the disposition of the Scheduling Order the Trial Chamber ordered that each accused should “serve upon the Prosecution and the Chamber copies of the curricula vitae and reports (translated into English where necessary)of the expert witnesses he intends to call during his defence case”.
2. The Defence hereby serves the curriculum vitae of its military expert (duly translated) and the report. The purpose of this filing is to seek the indulgence of the Prosecution and/or the Trial Chamber in permitting the defence an extension of the time for the filing of the English translation of the report until 30 April 2008.

II ARGUMENT

3. Admiral Bosko Antic has been assigned as the defence military expert in the defence of Vinko Pandurevic since 2006. He has spent about 18 months preparing report. It was finally concluded on or about March 3rd 2008.
4. The principle reason for the apparently late completion of the report was the relatively recent evidence of the Prosecution military analyst, Richard Butler, which concluded on 31 January 2008. It was considered of the utmost importance that Admiral Antic consider his testimony in this trial before signing off his report.
5. Once it had been completed, a considerable amount of work was done by counsel in checking the accuracy of references to footnoted material before it was submitted to CLSS on 7 March 2008.
6. Unfortunately, it appears that the submission of Admiral Antic’s report for translation coincided with a series of similar requests by the accused in this case, and counsel for Vinko Pandurevic has been informed that the translation of this report cannot be completed within the deadline set by the Trial Chamber. CLSS however are confident that it will be completed by the end of April 2008.
7. The defence of Vinko Pandurevic submits that there is no prejudice to the Prosecution in the delayed service of the English translation of this report. Firstly, the defence case for Vinko Pandurevic is unlikely to begin for several months yet. Secondly, the identity of the defence military expert has been known to the Prosecution for several months already. Thirdly, it is submitted that the defence case for Pandurevic has been put in the clearest terms to a number of the prosecution’s witnesses, and finally, the report will be served in time in a language spoken by many of the prosecution’s investigative and support staff as well as counsel, should it be important for them to read it in April.

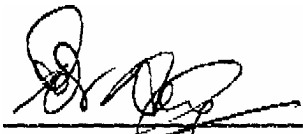
8. Furthermore the defence of Vinko Pandurevic submits that the reason for the request is *ultra vires* the accused and, accordingly, good cause has been shown.

III RELIEF SOUGHT

1. In the light of the above the defence for Vinko Pandurevic respectfully requests an extension of 1 month for the service upon the prosecution of the English translation of the report of Admiral Bosko Antic filed herewith.

Respectfully submitted on this 27th March 2008

Word Count: 751

Peter Haynes

Lead Counsel for Vinko Pandurević

CONFIDENTIAL ANNEX I

BOŠKO M. ANTIĆ
Kontraadmiral u penziji

ZVORNIČKA PEŠADIJSKA BRIGADA
U OPERACIJAMA “KRIVAJA-95” I “STUPČANICA-95”

VOJNA EKSPERTIZA

Beograd, 2008.

UVOD

Ekspertiza obuhvata kratku analizu osnovnih aspekata političkog delovanja političkih snaga triju naroda u Bosni i Hercegovini koji su bili u direktnoj funkciji vojnog organizovanja i izazivanja oružanih sukoba. Težište je na specifičnosti vojnog organizovanja sukobljenih strana, posebno u Podrinju, kao i osnovnom karakteru borbenih dejstava koja su izvodile sukobljene strane. Ekspertiza ukazuje na specifičnosti formiranja jedinica Armije Bosne i Hercegovine i Vojske Republike Srpske, njihove mobilizacije, te operativnog i taktičkog razvoja tokom 1992. i 1993. godine, a posebno posle proglašenja "Zaštićene zone Srebrenica". Ekspertiza obuhvata analizu borbenih dejstava koja su izvodile muslimanske snage, pre i posle proglašenja zaštićenih zona, kao i karakter operacija "Krivaja - 95" i "Stupčanica - 95".

Takođe, obuhvata razjašnjenja mesta i uloge Zvorničke pešadijske brigade u navedenim operacijama, imajući u vidu njenu matičnu zonu odbrane. Takođe, trebalo je razjasniti i položaj komandanta brigade u hijerarhiji komandovanja u Vojsci Republike Srpske, te njegovo mesto i ulogu u navedenim događajima.

Dakle, ekspertiza se odnosi na tok navedenih operacija, odnosno na angažovanje snaga Vojske Republike Srpske u tim operacijama sa vojnog aspekta. Kroz ekspertizu se sagledava način angažovanja Zvorničke pešadijske brigade kao sastavnog dela Drinskog korpusa, koji je bio u funkciji nanošenja gubitaka neprijateljskim snagama, što je i smisao borbenih dejstava.

Definisanje osnovnih pojmova u ekspertizi je zasnovano na teoriji ratne veštine koja je primenjivana u Vojsci Republike Srpske. Kao osnovni činjenični materijal korišćeno je obilje dokumenata političkog i vojnog karaktera. Kao izvori korišćeni su dokumenti kojima su bila regulisana organizaciona i strukturna pitanja formiranja i upotrebe oružanih formacija zaraćenih strana, kao i sve vrste borbenih dokumenata koji svedoče o toku borbenih dejstava.

Korišćeni su svi dokumenti do kojih se moglo doći, koji izričito govore o formiranju i organizaciji, te načinu upotrebe, muslimanskih oružanih snaga - posebno oni dokumenti kojima se reguliše delovanje tih snaga na području Podrinja, kao i izveštaji iz kojih su vidljivi rezultati tih delovanja.

Posebna pažnja posvećena je dokumentima iz kojih se jasno vidi organizacija i formacija Drinskog korpusa i Zvorničke pešadijske brigade i njihov način borbene upotrebe u borbenim dejstvima na području Srebrenice.

Ekspertiza se sastoji od uvoda, osam poglavlja i zaključka, te priloga.

U poglavlju "**Međunarodna zajednica i kriza u Jugoslaviji**" saopšteno je viđenje uzroka rata na prostorima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, a time i rata u Bosni

i Hercegovini. Mnogobrojni su argumenti koji su suprotni tvrdnji da je srpski narod izazvao rat u Bosni i Hercegovini, ali su nabrojani samo neki.

Poglavlje “**Nastanak i razvoj Vojske Republike Srpske**” obuhvata: uslove koji su doveli do nastanka Vojske Republike Srpske; nastanak Vojske Republike Srpske; opšte uslove od uticaja na rukovođenje i komandovanje u kojima je nastala Vojska Republike Srpske; strukturu starešinskog kadra; osnovne karakteristike komandnog odnosa u Vojsci Republike Srpske; mesto organa bezbednosti u sistemu komandovanja; mesto komandanta u sistemu rukovođenja i komandovanja; unutrašnju službu.

Težište je na predočavanju uzroka nastanka Vojske Republike Srpske. Dokumenti pokazuju da Vojska Republike Srpske nije nastala od Jugoslovenske narodne armije i da nije bila organizovana i uređena savremena vojna sila. U takvoj vojsci je mnoštvo faktora koji su uticali na rukovođenje i komandovanje, posebno na mesto i ulogu komandanata taktičkih sastava. Posebna pažnja je posvećena narušavanju osnovnih principa komandovanja - jednostarešinstva i subordinacije, sa naglaskom na mesto organa bezbednosti u tom sistemu.

Poglavlje “**Zvornička pešadijska brigada**” obuhvata: kratke podatke o Drinskom korpusu, u čijem sastavu je bila ova brigada; sastav, namenu i borbeni raspored; komandovanje; zonu dejstava; komandnu odgovornost komandanta; borbena dokumenta.

Težište je na razjašnjavanju okolnosti u kojima je funkcionisala ova brigada, njenog mesta u odbrani srpskih naselja na području opštine Zvornik u uslovima kada nije izvršena mobilizacija ni proglašeno ratno stanje, i uticaju lokalnog rukovodstva na razvoj događaja. Posebno se razjašnjavaju pojmovi “zona odbrane” i “zona odgovornosti”, a iz zaključaka se izvlače stavovi o komandnoj odgovornosti komandanta. Naglašava se odgovarajuće tumačenje pojma “zona odgovornosti”, koji se pokušava izjednačiti sa pojmom “zona odbrane”.

Poglavlje “**Organizacija armije Republike Bosne i Hercegovine - muslimanskih snaga**” obrađuje njihov razvoj i stanje neposredno pre događaja oko Srebrenice i Žepe. Težište je na snagama koje su se nalazile u Srebrenici, te onima kojima je 2. korpus Armije Bosne i Hercegovine (*u narednim izlaganjima “Armija Bosne i Hercegovine” označavace se sa “ABiH”*) ugrožavao teritoriju opštine Zvornik.

Poglavlje “**Operacija ‘Krivaja 95’**” obrađuje: zaštićene zone Srebrenicu i Žepu, obostrani raspored snaga, organizaciju i pripremu i izvođenje operacije. Težište je na predočavanju uzroka koji su doveli do preduzimanja ove operacije Vojske Republike Srpske, a to su: nefunkcionisanje enklava kao zaštićenih zona; neizvršena demilitarizacija muslimanskih snaga u skladu sa “Sporazumom o demilitarizaciji”; stalno narastanje moći muslimanskih snaga i njihova neprekidna borbena dejstva iz zaštićene zone po teritoriji pod kontrolom Vojske

Republike Srpske, i mnogobrojni zločini koje su počinile ove snage nad srpskim narodom; uloga snaga UNPROFOR-a; organizacija, priprema i izvođenje operacije. Prikazani su mesto i uloga snaga Zvorničke pešadijske brigade koje su pod komandom potpukovnika Vinka Pandurevića vodile borbe i bojeve, kao deo operacije, u skladu sa dobijenim zadatkom i po svim načelima ratovanja protiv snaga 28. divizije Kopnene vojske ABiH koje su bile raspoređene na pravcu napada snaga Zvorničke pešadijske brigade.

Poglavlje "**Operacija 'Stupčanica 95'**" ukratko obrađuje događaje oko Zaštićene zone Žepa, mesto i ulogu snaga Zvorničke pešadijske brigade i uzroke izvlačenja tih snaga iz borbe i povratak na prostor opštine Zvornik, odnosno u svoju matičnu zonu odbrane.

Poglavlje "**Događaji nakon ulaska Vojske Republike Srpske u Srebrenicu**" obuhvata: razmatranje proboja iz okruženja muslimanskih snaga iz Srebrenice; evakuaciju stanovništva iz Srebrenice; dejstva Zvorničke pešadijske brigade u zoni odbrane; vanredni izveštaj komandanta Zvorničke pešadijske brigade posle povratka u Komandu brigade.

Razjašnjava se postupak muslimanskih snaga nakon napuštanja Srebrenice i njihova odluka o proboju snaga iz okruženja, kao klasičnoj borbenoj radnji, i evakuaciji stanovništva. Težište je na jasnom predočavanju činjenica o neučestvovanju snaga Zvorničke pešadijske brigade u sprečavanju tog proboja sve dok te snage nisu ugrozile srpska naselja na teritoriji opštine Zvornik, probijajući se kroz rejone odbrane bataljona ove brigade ka Tuzli.

Težište je na mestu i ulozi Zvorničke pešadijske brigade u borbama protiv snaga 28. divizije ABiH, koje su se probijale ka Tuzli i napadale sa boka i iz pozadine, i snagama 2. korpusa koje su napadale sa fronta ugrožavajući i sam grad Zvornik. U sklopu toga je i sagledavanje mesta i uloge ove brigade u odnosu na dovođenje ratnih zarobljenika na teritoriju opštine Zvornik, na prostore i u objekte koji nisu bili pod ingerencijom Zvorničke pešadijske brigade, već lokalne vlasti i Ministarstva odbrane.

Ukazuje se na činjenicu da je komandant Zvorničke pešadijske brigade, uprkos naređenjima svojih pretpostavljenih, samoinicijativno stupio u kontakt sa neprijateljskim komandantom i dogovorio s njim da se propuste i vojnici i civili prema Tuzli, kako bi se izbegle nepotrebne žrtve na obe strane.

U poglavlju "**Asanacija, asanacija bojišta i pokopavanje streljanih**" ukazuje se na: pojam asanacije; asanaciju bojišta; mesta pogubljenja i pokopavanja na području opštine Zvornik u odnosu na zonu odbrane Zvorničke pešadijske brigade; ulogu civilne zaštite u asanaciji terena van bojišta; ulogu inženjerske čete Zvorničke pešadijske brigade i prekopavanja grobnica. Težište je na mestu i ulozi Zvorničke pešadijske brigade u vreme ovih radnji, te dokazima da potpukovnik Vinko Pandurević nije imao učešća u njima.

U **prilozima** su date karte i podaci o kretanju TG-1 (taktička grupa – *primedba Boška Antića*) i aktivnostima komandanta brigade u razmatrano vreme.

Jedan deo priloga se nalazi na CD. Na posebnom CD-u su foto snimci navedenih reiona, a na DVD video snimak tih reiona i pravac kretanja TG-1 (dokumentarni film).

Umesto korišćenih skraćenica svi pojmovi su pisani punim nazivom, osim u citiranim delovima.

Kontraadmiral u penziji
Boško ANTIĆ

1. MEĐUNARODNA ZAJEDNICA I KRIZA U JUGOSLAVIJI

1.1. Uvek su na Balkanu krize i međuetničke sukobe izazivale sile koje su se međusobno borile za uticaj u ovom delu Evrope¹.

Radi boljeg i jasnijeg sagledavanja događaja na Balkanskom poluostrvu, u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji i Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini, početkom devedesetih godina dvadesetog veka, neophodno je imati na umu američku studiju “Integralne dugoročne vojne strategije SAD do 2010. godine” pod nazivom “Selektivno odvracanje”, koja je objavljena sredinom januara 1988. godine².

¹ Vođene sopstvenim interesima, vodeće evropske zemlje i SAD su izazvale krizu. Krizom su, uglavnom, upravljale Nemačka i SAD.

Nemačka je podsticala konfliktnu situaciju od samog početka ubrzanim priznavanjem novih država, iskoristivši pri tom jezik liberalnog evropeizma da bi postigla nacionalne ciljeve. Ujedinjena Nemačka pretenduje na vodeće mesto u političkom i ekonomskom životu u Evropi. Svoju politiku na Balkanu je sprovodila neupadljivo, oprezno, ali uporno. Postepeno je povećavala svoje učešće - član Kontakt grupe, učešće u Snagama za brzo reagovanje, namesnik u Mostaru...

“Strateški ciljevi” Nemačke na Balkanu pretpostavljaju uključivanje Hrvatske i Slovenije u zonu njenih ekonomskih interesa za ovladavanje međunarodnom raskršnicom puteva, obezbeđivanje direktnog izlaska na Dunav, Jadransko i Sredozmno more, a takođe dobijanje najpovoljnijeg statusa kod arapskih zemalja, koje proizvode naftu i gas. Da bi se ostvario poslednji cilj, planirano je međunarodno priznanje BiH (Bosne i Hercegovine – *primedba Boška Antića*) kao muslimanske nacionalne države”. Za postizanje svojih strateških ciljeva Nemačka se koristila svojom ekonomskom moći.

Veljko Kadijević navodi podatke da je Nemačka pomoću svojih agenata temeljito pripremala buduće događaje, između ostalog i uvredljive izjave njenog vojnog atašea na račun Srba (V. Kadijević, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd, 1993, str. 25-26), a Kristofer je u intervjuu američkim novinama “USA Today” izjavio da Nemci snose posebnu odgovornost za to što je Evropska zajednica pristala na priznanje bivših jugoslovenskih republika (ITAR TASS-Serija “SE” Moskva, 21. jun 1993, str.16).

Američka politika ima antisrpsku tendenciju iz razloga koji su rezultat jasne ocene određenih krugova, a ne greške. To su: (1) težnja da se uspori proces evropske integracije, stabilizuje politička uloga SAD u Evropi, učvrsti u svesti Evropljana liderska uloga SAD o pitanjima evropske bezbednosti; (2) delatnost, usmerena na širenje NATO na Balkanu, kao poligona za potvrđivanje dominantne uloge NATO u Evropi i njegovu nezamenjivost u Evropi. Upravo kroz tu organizaciju SAD pokušavaju da svoje povremeno prisustvo u Evropi pretvore u stalno.; (3) želja da se raspad bivše Jugoslavije iskoristi za raspad bivšeg SSSR-a; (4) putem podrške bosansko-hercegovačkim muslimanima težnja da se dokaže da SAD nisu apriori antimuslimanski orijentisane.

Američki novinar “New York Times” Dejvid Bajndar navodi da su “SAD razradile strategiju političke, ekonomske i vojne izolacije Srbije. Ta koncepcija uključuje i vojnu saradnju s bosanskim muslimanima... Ljudi iz okruženja Abberta Gora, možda Klinton i, recimo Lejk, bili bi srećni, ako bi sveli Srbiju na poljoprivredno društvo”.

(Prema referatu Jelene Guskove pod naslovom "Krizna na Balkanu, Srbi i islam u planovima velikih država" na Međunarodnom naučnom skupu održanom 11-13.decembra 1996. godine na temu "Islam, Balkan i velike sile (XIV-XX vek)" - objavio Istorijski institut SANU u Beogradu 1997. godine, str.557-559).

² Izrađena je po narudžbi Ministarstva odbrane SAD. Izradila ju je komisija od 13 članova, istaknutih bivših i tadašnjih političara, vojnih rukovodilaca i naučnika (Fred Ikle, Albert Wohlsteter, Henri Kissinger, Zbigniew Bzezinski, William Clarc, John Vessey...).

U tezi “Sukobi u ‘Trećem svetu’ i interesi SAD”, stoji da je “osnovna karakteristika američkog angažovanja u trećem svetu neslaganje oko američkih interesa”. U tom cilju navodi se da “upotreba borbenih jedinica u sukobima u trećem svetu treba da se smatra iznimkom”, a da “u pažljivo odabranim situacijama, gde se mogu obezbediti važni američki interesi i gde američka pomoć može doprineti povoljnim rezultatima, SAD treba da pomažu antikomunističke pobunjeničke snage...” Tim snagama je, po ovoj studiji, “potrebna obaveštajna i

1.2 Rat i krize ne izazivaju vojnici, niti oni vode rat. Rat je višedimenzionalan. Rat vodi država, odnosno njena vladajuća garnitura. Poznato je da su u najvećem broju slučajeva generali bili protiv rata oružanim sredstvima, ali kao profesionalni vojnici morali su bez pogovora izvršavati odluke svojih vlasti. Pri tom su, izvodeći borbena dejstva, često činili zločine. Iza njih su stajale njihove vlade i retko je neko odgovarao za te zločine. Jasno je da ni oficiri i generali Jugoslovenske narodne armije nisu izazvali sukobe u kojima su se našli u raznim ulogama i situacijama. Za sukobe su odgovorni političari koji su se borili za vlast, svesni da će im ona biti sigurnija u manjim državnim zajednicama nego što je bila Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Svoje vlastite interese prikrivali su tvrdnjom da to čine u ime svoje vere i nacije. Mnogi sukobi iz prošlosti među narodima ovog regiona iskorišćeni su za podsticanje novog sukoba. Kada je to podržano i od onih čije interese treba da štiti napred navedena strategija, jasno je kako je došlo do sukoba³.

1.3. U jugoslovensku krizu su bile uključene neke države članice Ujedinjenih nacija (Sjedinjene Američke Države, zemlje Evropske unije, Iran i Turska). Posebno su se isticale Sjedinjene Američke Države, Nemačka, članice Evropske zajednice (danas Evropska unija) i Vatikan. U Bosni i Hercegovini, svojim uticajem, posebno su se isticale Iran i Turska. Zvaničnici svih tih država su ponavljali svoju punu podršku opstanku Jugoslavije. Činile su to i Sjedinjene Američke Države. Ambasador SAD u SFR Jugoslaviji, Voren Cimerman, 20. marta 1991. godine izjavio da Vlada Sjedinjenih Američkih Država podržava jugoslovenski pristup rešavanju krize⁴. Ambasador Sjedinjenih Američkih Država u Austriji je 26. septembra 1990. godine izjavio: "Mislim da će Jugoslavija ostati celovita zemlja". Međutim, prema tvrđenju italijanskog ministra inostranih poslova Đanija de Mikelisa američki ekonomski ekspert Džefri

pozadinska podrška, kao i pomoć u obuci". Pri tom je neophodno da se "reguliše odnos prema sredstvima javnog informisanja", kao i da "uloga SAD ostane u tajnosti".

Još jasnija osnova ove strategije je obrađena u tezi "Ratovi na sovjetskoj periferiji". Kad se pažljivo prouči ova studija onda je jasan razvoj događaja u Avganistanu, Perzijskom zalivu i na Balkanskom poluostrvu. Svakom profesionalnom vojniku je jasno kako se u ovakvoj strategiji izazivaju krize i kako se njima upravlja.

(Prevod štampala Druga uprava Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, maj 1988. godine.)

³ Ovi opšti stavovi biće potkrepljeni nizom činjenica u narednim paragrafima ove ekspertize, posebno u poglavlju 2.

⁴ O ulozi Sjedinjenih Američkih država i Vatikana u jugoslovenskoj krizi početkom 90-ih godina prošlog veka videti intervju Veljka Kadijevića, bivšeg ministra odbrane u Vladi Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, pod nazivom "Gazde su tražile krvavi razlaz", objavljen u NIN-u broj 2963 od 11.10.2007. godine.

Izvod iz stenograma razgovora generala Veljka Kadijevića i ambasadora Sjedinjenih Američkih Država u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji Vorena Cimermana, 1990. i 1991. godine.

Saks, u svojstvu specijalnog savetnika Ante Markovića, tadašnjeg predsednika vlade SFR Jugoslavije, 1990. godine je savetovao Sloveniji da se oslobodi Beograda kako bi ušla u Evropu. To je po njegovom mišljenju presudno uticalo na slovenačko opredelenje⁵.

1.4. U vreme događaja u Hrvatskoj, Sjedinjene Američke Države javno nastavljaju sa podrškom SFR Jugoslaviji. Džejms Bejker, državni sekretar za spoljnu politiku, kaže: "Amerika želi da vidi demokratsku jedinstvenu Jugoslaviju". Nakon odluke Predsedništva SFR Jugoslavije da demobilize rezervni sastav milicije u Hrvatskoj, Voren Cimerman saopštava da "SAD podržavaju mladu demokratiju u Hrvatskoj i internim kanalima šalju poruku da Sjedinjene Američke Države neće podržati angažovanje Jugoslovenske narodne armije u Hrvatskoj"⁶. **Indijski general Satiš Nambijar u pismu Savetu bezbednosti kaže: "Portretisanje Srba kao zlih, a svih drugih kao dobrih nije samo kontraproduktivno već i nečasno.** Po onome što sam ja video, sve tri strane su podjednako krive, ali samo Srbi priznaju da nisu anđeli dok drugi i dalje insistiraju da jesu. **Ja nisam bio svedok nikakvog genocida osim ubitstava i masakra na svim stranama koji su tipični za ovakve konflikte.** Meni je sasvim logično to da ako su Slovenci, Hrvati i Bošnjaci imali pravo da se odcijepo od Jugoslavije, onda **i Srbi iz Bosne i Hercegovine imaju isto pravo da se otcijepo.** Jedan od najvećih problema na terenu do sada je odbijanje američke administracije da vidi da Srbi u Bosni imaju validna prava i opravdane žalbe..."⁷.

1.5. Mnogi zvaničnici navedenih međunarodnih subjekata primali su vođe separatista. Tako je, između ostalih, zamenik državnog sekretara Sjedinjenih Američkih Država Lorens Iglberger primio Aliju Izetbegovića, Hans Ditrh Genšer Ejupa Ganića i Harisa Silajdžića, 21. avgusta 1991, a papa Pavle Jovan Drugi Aliju Izetbegovića, 23. avgusta 1991. godine.⁸

⁵ Dr Stanko Nišić, *Od Jugoslavije do Srbije*, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str. 106.

⁶ Jovo Blažanović, *Generali Vojske Republike Srpske*, Banja Luka, 2005, str. 39.

⁷ Isto

⁸ Alija Izetbegović je posetio Kurta Valdhajma i Vatikan, a potom Tursku i Iran, bez odluke Predsedništva BiH.
(Biljana Plavšić, *Svedočim*, Trioprint, Banja Luka, 2005, str. 62)

O ovim posetama Alija Izetbegović govori u svojoj knjizi "Sjećanja - autobiografski zapis", TKD Šahinpašić, Srajevo, 2001, str. 87-88.

Na str. 88 on navodi: "U Iranu, čije će vojne isporuke u toku rata odigrati važnu ulogu u odbrani Bosne od agresije, bio mi je priređen izuzetan doček. Na teheranskom aerodromu tog majskog dana 1991. Bile su postrojene velike jedinice tri roda iranske vojske, pješadije, mornarice i vazduhoplovstva, a dugi red od preko pedeset diplomatskih predstavnika i drugih zvaničnika stajao je na vrelom podnevnom suncu".

1.6. U isto vreme Srbija je optuživana kao vinovnik rata u Bosni i Hercegovini. Lorens Igleberger je izjavio da je **“Velika Srbija rak rana koja se može širiti, potpuno zaboravljajući da nabroji i Veliku Hrvatsku, Veliku Albaniju, Veliku Mađarsku...”**⁹.

1.7 U vreme rasplamsavanja rata ukinuta je ekonomska pomoć Srbiji. Evropska ekonomska zajednica i Sjedinjene Američke Države uvele su sankcije Srbiji.

Ričard Holbruk je izjavio **da su Sjedinjene Američke Države bile na strani muslimana Bosne i Hercegovine**. To je potvrdio i **Muhamed Filipović: “Zulfikar i Koljević započeli da objašnjavaju** (u televizijskoj emisiji 8. jula 1991. godine - *primedba Boška Antića*) **razloge zbog kojih su vođeni razgovori, došao je grom iz vedra neba, neko je u studio unio jedan papir, voditeljica je pogledala na taj papir, prebljedila je u licu i počela ga čitati. Bio je to faks iz centrale Stranke demokratske akcije u kome je njeno rukovodstvo ustvrdilo da ne priznaje nikakve razgovore, da Stranka demokratske akcije ne samo da nije za određena rješenja u pogledu srpsko-muslimanskih odnosa nego se protivi i samoj ideji sporazuma... Bilo je razložno pomisliti da je Izetbegović iz tek završene posjete Sjedinjenim Američkim Državama donio neke važne novosti, da je dobio neke snažne i uvjerljive garancije za očuvanje Bosne i Hercegovine, što bi se moglo uzeti kao dovoljan razlog za otkazivanje razgovora”**¹⁰. Treba napomenuti da su razgovori vođeni uz prethodnu saglasnost Alije Izetbegovića.

"Niko od nas nije mogao pomisliti", piše Muhamed Filipović, ", a to se nažalost dogodilo, da je uzrok ovakvom neučtivom, nelogičnom, politički apsolutno štetnom i svake kritike i pokude vrijednom postupku kumovala stranačka oligarhija koja je u SDA imala od početka i u svim pitanjima odlučujući uticaj. Bila je to mladomuslimanska grupacija koje je tvorila jezgro ili pravi politički biro stranke...

... Niko tada nije mislio da su do prekida pregovora doveli ljudi koji su bili ekstremisti i koji su, bez ikakvih razloga, vjerovali ili mislili da mi muslimani možemo sa Srbima da se igramo kako nam je volja, da uopšte ne poštujemo njihove interese...”¹¹.

Govoreći o pogrešnoj strategiji Stranke demokratske akcije, Muhamed Filipović kaže:

⁹ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, Banja Luka, 2005, str. 41.

¹⁰ Dr Muhamed Filipović, Bio sam Alijin diplomata I, Delta, Bihać, 2000, str. 106-107.

¹¹ Isto, str. 107-108

"Strategija koju su oni primjenjivali, bila je strategija stvaranja jedne muslimanske države. A protvrječnost te strategije bila je u tome što se takva nije nikako i ni pod kojim uvjetima, a kamoli pod uvjetima odnosa u vlasti na bazi 5:4:3, mogla stvarati na tlu Bosne i Hercegovine... SDA je morala znati da je bilo kakvu Bosnu i Hercegovinu nemoguće stvarati i održavati bez učešća Srba i Hrvata... Tada je bilo bitno da ne učinimo ništa što bi dalo Srbima ili Hrvatima povod za separaciju i što bi legitimisalo njihove zahtjeve za izdvajanjem teritorija ili potpunog pripajanja teritorije zemlje drugim državama. A SDA je svojim krajnje grubim i ignorantskim ponašanjem u slučaju pregovora sa Srbima učinila upravo to. Ona je izazvala Srbe, dala im je u ruke argument za tvrdnju da smo mi antisrpski raspoloženi, da sa njima ne samo da ne možemo nego i nećemo sporazum..."¹²

1.8. U već pomenutom pismu Savetu bezbednosti general Satiš Nambijar kaže: "... Taj utisak je da je jugoslovenska tragedija skoro isključivo proizvedena od strane medija. Zapadni mediji vide međunarodne krize u crno bijeloj tehnici, senzacionališući incidente sasvim proizvoljno za javnu potrošnju i ponavljajući bez ikakve provjere sve što im se iz hrvatskih i bošnjačkih centara sugerije"¹³. Ovo Nambijarovo pismo, kao i mnoga druga slične sadržine, nije ni izneto pred Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija.

1.9. Srbe, naročito one zapadno od Drine, posebno je zaplašila težnja za inkarnacijom Nezavisne Države Hrvatske. U sećanju im je bilo stradanje Srba u toj fašističkoj tvorevini u Drugom svetskom ratu, 1941-1945. godine. Svako podsećanje na prošlost kod Srba je izazivalo strah, pa su emocije poprimile dramatične razmere. Niko ne može poverovati da moćne države Zapada nisu znale šta je za srpski narod, posebno za onaj deo zapadno od Drine, značila izjava hrvatskog predsednika Franje Tuđmana da je Nezavisna Država Hrvatska "povijesna težnja hrvatskog naroda", i izjava Dalibora Brozovića¹⁴ o "pobijanju" hrvatskih zastava na Drinu, iscertavajući istočne granice Nezavisne Države Hrvatske..

¹² Isto, str. 122-124.

¹³ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, str. 42-43.

¹⁴ Na formiranju Hrvatske demokratske zajednice u Bosni i Hercegovini (Hrvatska zajednica Herceg Bosna formirana u Grudama 18.11.1991.) predstavnik Hrvatske demokratske zajednice Hrvatske Dalibor Brozović je govorio o hrvatskim zastavama na Drini.
(Biljana Plavšić, Svedočim, Trioprint, Banja Luka, 2005, str. 28).

Dalibor Brozović je, takođe, rekao: "Hrvatska će se braniti na Drini" - izjavljeno prilikom pozdravnog govora na godišnjoj skupštini Stranke demokratske akcije, 26.05.1990. godine.
(Alija Izetbegović, Sjećanje, str. 78.)

Vrhunac tih strepnji izazvali su stavovi iz "Islamske deklaracije", najbolje oslikani u delu Adnana Jahića, čije viđenje države Bosne i Hercegovine navodi Sefer Halilović u svojoj knjizi "Lukava strategija":

"Prostor na kojem poslije rata ostane naša Armija Bosne i Hercegovine biti će muslimanska država; muslimanska država biti će nacionalna država Bošnjaka, odnosno muslimana, dok će ostale etničke grupacije imati građanska prava koja im inače, kao nacionalnim manjinama, po vežecim međunarodnim konvencijama pripadaju; muslimanska država imat će muslimansku ideologiju, zasnovanu na Islamu, islamskim vjersko-pravnim i etičko-socijalnim načelima, ali sadržajima zapadnoevropske provencijencije koji nisu u suprotnosti sa gore navedenim; muslimanska ideologija biti će ugrađena u kompletan građansko-pravni sustav buduće muslimanske države, od državnih i nacionalnih simbola, preko vladajuće nacionalne politike, do školstva, socijalnih i privrednih institucija i, dakako, muslimanske porodice, ćelije cijele države itd"¹⁵.

¹⁵ Sefer Halilović, Lukava strategija, Sarajevo 1998. str. 162.

Prof. Dr. Miroljub Jevtić u svom članku "Džihad kao sredstvo ciljeva islama", objavljenom u "Vojnom delu" broj 2/1996 (str. 22-30), navodeći citate iz islamskih informativnih novina "Preporod" od 1. oktobra 1991. godine (str.10), kaže: "Dakle, još 1991. godine, pre izbivanja rata u bivšoj jugoslovenskoj republici BiH, islamska verska zajednica je pripremala muslimansku populaciju propovedajući joj da je džihad propisan i da se sastoji u tome da se islam proširi na sve nemuslimane, bilo da prihvate veru, bilo da postanu *zimi*, tj. građani sa ograničenim političkim pravima. Prema tome je delovala i Islamska zajednica, ali i SDA, kao politička stranka. Oni su bili svesni da u postojećim međunarodnim odnosima ne mogu propovedati džihad i dobiti odgovarajuću podršku međunarodne zajednice, pa su izabrali drugi, za svet prihvatljiviji put. Odlučili su se za stvaranje nezavisne BiH, s muslimanskom dominacijom... Stoga je poglavar muslimanske zajednice na svetskom savetu za džamije u Meki, u februaru 1992, tražio da islamske zemlje vrše pritisak za priznavanje nezavisnosti BiH, da se Šiptarima na Kosmetu obezbedi pravo na otepljenje, da Raška oblast dobije autonomiju i da Makedonce primoraju da podele svoj suverenitet sa muslimanima".

2. NASTANAK I RAZVOJ VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE

2.1. ZAŠTO I KAKO JE NASTALA VOJSKA REPUBLIKE SRPSKE ?

2.1.1. Nastanku Vojske Republike Srpske prethodio je razvoj događaja koji je neminovno vodio njenom formiranju kako bi se srpski narod odupro nadirućem talasu islamskog fundamentalizma.

Još 14. maja 1990. godine je u Sarajevu formiran Forum za zaštitu tradicionalnih i vjerskih prava muslimana u Bosni i Hercegovini¹⁶. Nakon formiranja Hrvatske demokratske zajednice, početkom maja 1990. godine, formirana je Stranka demokratske akcije (26. maja 1990.)¹⁷. Tek potom, uoči višeparlamentarnih izbora u Bosni i Hercegovini, 12. jula 1990. godine, formirana je Srpska demokratska stranka¹⁸.

Rešenje o registraciji Hrvatske demokratske zajednice u Višem sudu u Sarajevu¹⁹, definisani su ciljevi i zadaci Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine: "Osiguranje prava hrvatskog naroda na samoodređenje do prava na odcjepljenje i oživotvorenje državnosti i suverenosti Republike Bosne i Hercegovine, zauzimanje za pretvorbu Republike Bosne i Hercegovine u demokratsku, parlamentarnu, višestranačku državu sa jamčenjem i osiguravanjem svih osnovnih prava i sloboda svakom njenom državljanu, neovisno o rasnoj i nacionalnoj pripadnosti, o vjerskom svjetonazoru i političkom gledištu i uvjerenju, te o spolnoj pripadnosti i imovinskom statusu, stvaranje pretpostavki za zaustavljanje iseljavanja iz Bosne i Hercegovine, povezivanje s iseljeništvom i poticanje povratka iseljenika u domovinu, utvrđenje tržišnog gospodarstva i briga za svestrani razvitak Bosne i Hercegovine".

2.1.2. Prema muslimanskim izvorima, **prva muslimanska paravojna jedinica u Bosni i Hercegovini formirana je u Ustikolini²⁰, 02. avgusta 1990. godine²¹.**

¹⁶ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, str. 21.

¹⁷ Alija Izetbegović, Sjećanje, str. 76.

¹⁸ Biljana Plavšić, Svedočim, str. 29.

¹⁹ Rješenje Višeg suda u Sarajevu broj: R-I-23/90 od 6. septembra 1990. godine.

²⁰ Ustikolina se nalazi na putu koji vodi iz pravca Sarajevsko-romanijske regije i zapadne Srbije preko Goražda i Srbinja (Foče), u Istočnu Hercegovinu. Nalazi se na levoj obali Drine, između Goražda i Srbinja (Foče) u neposrednoj blizini granice Srbije i Bosne i Hercegovine.

²¹ Šefko Hodžić, Bosanski ratnici, Sarajevo, 1998. Str. 248.

Na sednici Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, održanoj 27.02.1991. godine, **Alija Izetbegović** je najavio tragičnu budućnost Bosne i Hercegovine. Govoreći o suverenitetu Bosne i Hercegovine rekao je: "Suverena i cjelovita BiH i miran put do nje za mene nemaju isti rang, po vrijednosti. **Zbog suverene Bosne i Hercegovine ja bih žrtvovao mir. Zbog mira u Bosni ne bih žrtvovao suverenu Bosnu**"²². Nešto drugačijom formulacijom, prilikom posete Teheranu, u obraćanju Televiziji Sarajevo, 10. aprila 1991. godine, rekao je: "**Ili će biti kako muslimani kažu ili nema dogovora... desetine hiljada mladih muslimana spremno je da brani Bosnu i Hercegovinu strašnim terorizmom**".²³

2.1.3. Stranka demokratske akcije je 31. marta 1991. godine formirala vojno krilo Stranke demokratske akcije - Patriotsku ligu²⁴. Patriotska liga je bila muslimanska paravojna organizacija. Do februara 1992. godine bila je organizovana u formacije od odelenja do brigada²⁵. Njeni članovi su bili i oficiri muslimani, pripadnici Jugoslovenske narodne armije (napr. kapetan bojnog broda Meho Karišik, dok je još bio na službi u Centru visokih vojnih škola Ratne mornarice u Splitu; potpukovnik Sefer Halilović je napustio školovanje u Komandno-štabnoj školi taktike u Beogradu)²⁶. **Imala je oko 150.000 pripadnika, od kojih 70.000 naoružanih.** Tu tvrdnju potvrđuje i komandant Patriotske lige Sefer Halilović²⁷. O formiranju Patriotske lige referisao je Sefer Halilović Aliji Izetbegoviću februara 1992. godine.

²² Dr Stanko Nišić, *Od Jugoslavije do Srbije*, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str. 229.

Stenogram magnetofonskog snimka 4. Zajedničke sjednice Vijeća Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, održane 27. februara 1991. godine. Obraćanje Alije Izetbegovića poslanicima u 3. tački dnevnog reda "Informacija Alije Izetbegovića, predsednika Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine o zaključcima sa sjednice Predsjedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", održane 22. 02.1991. godine u Sarajevu".

²³ Biljana Plavšić, *Svedočim*, Trioprint, Banja Luka, 2005, str. 63.
(*U prilogu uz fusnotu 8*)
Alija Izetbegović, *Sjećanja*, str. 82.

²⁴ "Poznato je da je Patriotsku ligu formirala Stranka demokratske akcije. Da su na čelu političkog, dakle, glavnog dijela, stajali Izetbegović, Mahmutćehajić i Čengić, koji su vojnom dijelu Patriotske lige postavljali zadatke".
(Šefko Hodžić, *Bosanski ratnici*, Sarajevo, 1998, str. 18).

²⁵ Šefko Hodžić, *Bosanski ratnici*, Sarajevo, 1998, str. 248.
(*U prilogu uz fusnotu 21*)

²⁶ Šefko Hodžić, *Bosanski ratnici*, Sarajevo, 1998, str. 9-12.

²⁷ Sefer Halilović, *Lukava strategija*, Matica, Sarajevo, 1998, str. 148.

U "Direktivi o odbrani Bosne i Hercegovine" kao neprijatelj su naznačeni "SDS sa Jugoslovenskom armijom i ekstremno krilo Hrvatske demokratske zajednice"²⁸.

2.1.4. U Sarajevu je 10. juna 1991. godine formiran Savjet za nacionalnu odbranu muslimanskog naroda²⁹. U proglašenju sa skupa je rečeno da se pristupi organizovanju oružane odbrane, i potencirana je odluka o formiranju Saveta nacionalne odbrane muslimana³⁰. Time je objelodanjeno pokroviteljstvo Stranke demokratske akcije nad Patriotskom ligom. Opštinski štabovi Patriotske lige formirani su početkom 1991. godine. U septembru je počelo formiranje paravojnih formacija ranga bataljona³¹. Već se u "Direktivi za odbranu suvereniteta BiH", koju je Glavni štab Patriotske lige donio na savetovanju u Hrasnici 25. februara 1992. godine, navodi da Patriotska liga raspolaže "formacijama od voda do odreda i brigade, ukupne jačine 120.000 ljudi"³². Prema podacima koje je pripremio Hasan Efendić, komandant Glavnog štaba Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, "24. aprila 1992. godine u jedinicama Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine se borilo 91.243 branioaca", bez podataka za opštine Zvornik, Čajniče, Višegrad i Foču³³. Tog dana, tvrdi Hasan Efendić, "u okviru TO nalazilo se više od stotinu hiljada boraca"³⁴.

Već početkom avgusta 1992. godine, kako piše Sefer Halilović, "...na teritoriji R BiH je bilo formirano: 28 brigada, 138 odreda, 16 samostalnih bataljona, jedan oklopni bataljon, dva artiljerijska divizionara. Ukupno, oko 170.000 boraca..."³⁵.

²⁸ Šefko Hodžić, *Bosanski ratnici*, Sarajevo, 1998, str. 19.
(U prilogu uz fusnotu 24)

²⁹ U Domu milicije u Sarajevu, 10. juna 1991, održan je skup muslimanskih intelektualaca i zvaničnika na kojem je usvojena ova Rezolucija.

O tom "tajnom sastanku u Hrasnici" piše Šefko Hodžić u svojoj knjizi "Bosanski ratnici" na str. 13.

³⁰ Šefko Hodžić, *Bosanski ratnici*, Matica, Sarajevo, 1998, str. 13.
(U prilogu uz fusnotu 29)

³¹ Šefko Hodžić u svojoj knjizi "Bosanski ratnici" na str. 10 navodi da je Glavni štab Patriotske lige za Bosnu i Hercegovinu formiran početkom oktobra 1991. godine.

³² Isto, str. 18-19.
(U prilogu uz fusnotu 24)

³³ Isto, str. 27.

³⁴ Isto (U prilogu uz fusnotu 33)

³⁵ Sefer Halilović, *Lukava strategija*, Sarajevo, 1998, str. 151.

Za razvoj Armije Republike Bosne i Hercegovine značajni su dokumenti doneseni od aprila do juna 1992. godine: Odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine o objedinjavanju svih naoružanih snaga na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine, donesena 9. aprila; Uredba sa zakonskom snagom o Oružanim snagama od 20. maja; Odluka o proglašenju ratnog stanja i Naredba o proglašenju opšte - javne mobilizacije na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine od 20. juna; Platforma za djelovanje Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine u ratnim uslovima³⁶

Po nalogu Stranke demokratske akcije muslimani su u okviru Patriotske lige realizovali sledeće zadatke: sklanjanje dokumentacije i onemogućavanje Jugoslovenske narodne armije da izvrši mobilizaciju; osujećivanje naredene vojne mobilizacije jedinica Jugoslovenske narodne armije 1991. godine; sprečavanje upućivanja regruta na odsluženje vojnog roka u Jugoslovenskoj narodnoj armiji; uspostavljanje stvarne kontrole nad opštinskim centrima za obaveštavanje; uspostavljanje kontrole nad opštinskim štabovima Teritorijalne odbrane; dostavljanje poverljivih informacija predsedniku Stranke demokratske akcije Aliji Izetbegoviću; izvršenje tajne mobilizacije; obezbeđivanje narastanja brojnog stanja Patriotske lige³⁷.

2.1.5. Trećeg jula 1991. godine, Stranka demokratske akcije je pri svom Glavnom odboru formirala Vijeće nacionalne odbrane muslimanskog naroda³⁸. **Kao odgovor na ovakvu politiku usledila je odluka o formiranju Zajednice opština Bosanske Krajine³⁹ u kojima su Srbi bili većina, a kasnije i Zajednice opština Istočne Hercegovine, Sarajevsko-romanijske oblasti, Podrinja i Semberije⁴⁰.** Kasnije su te zajednice, kao odgovor na muslimanske i hrvatske poteze, prerastale u srpske autonomne oblasti. Umesto zaustavljanja procesa, išlo se sve dalje. Šestog maja 1991. godine je muslimanska parapolicija "Zelene beretke" intervenisala u Radioteleviziji Sarajevo. Od tada su informativnu politiku ove informativne institucije

³⁶ Isto, str. 150.

³⁷ Alija Izetbegović, Sjećanja, str. 95.

³⁸ Alija Izetbegović, Sjećanja, str. 95.

³⁹ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, str. 24, Dogovor o udruživanju u Zajednicu opština Bosanske Krajine, Banja Luka, maj 1991. godine (BCS/ERN 00403543-00403548).

⁴⁰ Dvanaestog novembra 1991. godine formirana je Hrvatska zajednica Bosanska Posavina sa osam opština, a odmah zatim, 18. novembra, i Hrvatska zajednica "Herceg - Bosna" sa 30 opština, kao politička, privredna i kulturna zajednica Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Alija Izetbegović u knjizi "Sjećanje", na str. 106, takođe, kaže: "Dvadeset šestog oktobra 1991. SDS donosi odluku o naoružavanju srpskog stanovništva u BiH..."

vodile ekstremne muslimanske snage. Kao odgovor na to usledila je inicijativa o formiranju Radiotelevizije Banja Luka.

2.1.6. Skupština Bosne i Hercegovine je noću 14/15. oktobra 1991. godine, bez 72 srpska poslanika, na osnovu "Deklaracije o suverenitetu Bosne i Hercegovine"⁴¹, koju je predložila Stranka demokratske akcije, prihvatila "Memorandum (pismo o namjerama)" i "Platformu o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu Jugoslovenske zajednice"⁴². Kao kontramera i kao odgovor na prihvatanje "Deklaracije o suverenitetu Bosne i Hercegovine" bez prisustva srpskih poslanika, 25. oktobra 1991. godine konstituisana je Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine⁴³.

U vezi sa navedenim skupštinskim zasjedanjem Biljana Plavšić kaže: "Iza ovog nasilja nad Skupštinom, nad Ustavom, Srbi su osetili nesigurnost, a strah je pojačan još ranijim izjavama predsednika Predsedništva. Srbi su tražili od svojih izabраниh predstavnika odgovor na to nasilje. Postavljali su pitanje da li mi možemo u BiH, gde više ne vlada zakon, da zastupamo njihove interese, svi su se okrenuli SDS-u kao jedinoj organizaciji sposobnoj da ih zaštiti i da ih vodi kroz jedan opasan period koji se već nazirao".⁴⁴

Biljana Plavšić o navedenom zasjedanju Skupštine Bosne i Hercegovine od 14/15. oktobra 1991. godine kaže da je to "bila prevara najvišeg ranga"⁴⁵.

2.1.7. Hrvati su na skupu kriznih štabova opština sa hrvatskom većinom, u Grudama, 12. novembra 1991. godine inicirali formiranje Hrvatske banovine u Bosni i Hercegovini i raspisali referendum za izjašnjavanje o priključivanju banovine Republici Hrvatskoj⁴⁶. U Grudama je 18. novembra 1991. godine formirana Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, bez zahteva za priključenje Hrvatskoj⁴⁷.

⁴¹ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, str. 25.

⁴² Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine broj 32, od 16. 10.1991. godine, str. 985-986 (BCS/ERN Y0011364-Y0011365)

⁴³ Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 1, od 15. januara 1992. godine, str.1.

⁴⁴ Biljana Plavšić, Svedočim, str. 92.

⁴⁵ Isto, str. 90.

⁴⁶ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, str. 25. (U prilogu uz fusnotu 41)

⁴⁷ Odluka o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg - Bosna (BCS/ERN 00508323-00508324).

2.1.8. Događaji u novembru i decembru 1991. godine su bili dramatični. Skupština srpskog naroda, na zasedanju 21. novembra 1991. godine, donela je odluku o verifikaciji srpskih autonomnih oblasti. Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je 7. decembra 1991. godine doneo Rezoluciju 721 o upućivanju mirovnih snaga u Jugoslaviju (namenjene samo za teritoriju Hrvatske). **Savet ministara Evropske zajednice je 17. decembra 1991. godine odlučio da prizna samostalnost svih jugoslovenskih republika koje ispune odgovarajuće uslove. Samo četiri dana nakon toga Nemačka je izjavila da će priznati samostalnost jugoslovenskih republika koje do 23. decembra 1991. godine pošalju zahtev za priznavanje⁴⁸. Jedan od uslova bio je referendumsko izjašnjenje u Bosni i Hercegovini, na kom su se Srbi plebiscitarno izjasnili za ostanak u Jugoslaviji.** Vlada Bosne i Hercegovine je istog dana poslala zahtev za međunarodno priznanje odlučivši sa 12:8 glasova za to. Dana 21. decembra 1991. godine Skupština Bosne i Hercegovine je bez srpskih poslanika donela odluku o raspisivanju referenduma na kome se građani trebaju izjasniti za ili protiv suverene Bosne i Hercegovine⁴⁹.

2.1.9. Početkom januara 1992. godine, Nemačka i Turska su stupile u saradnju u vezi situacije u Jugoslaviji. To je i za Srbe i za muslimane bio jak podsticaj bujanju emocija. Skupština srpskog naroda je **09.01.1992. godine proglasila Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu⁵⁰**. Posebnu zabrinutost kod srpskog naroda predstavljala je ideja o tzv. Zelenoj transferzali, koja bi spojila Bosnu i Hercegovinu, preko Sandžaka, Kosova i Metohije i Makedonije sa Turskom.⁵¹

Alija Iztebegović je pokušao da zavara javnost predlogom o jugoslovenskoj asocijaciji šest nezavisnih republika, jer je već 17. januara tražio da se raspiše referendum o samostalnosti Bosne i Hercegovine. Taj referendum je Skupština Bosne i Hercegovine raspisala 25. januara

⁴⁸ Tekst odluke u Briselu - Deklaracija EZ, Politika, 18. Decembar 1991, str.2.

⁴⁹ Isto.
(U prilogu uz fusnotu 48)

⁵⁰ Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Herecegovini broj 2 od 27. januara 1992. godine, str. 14.

⁵¹ Od početka je rukovodstvu Stranke demokratske akcije bilo izuzetno važno da u dolini Drine obezbedi apsolutnu prevlast, prekine veze bosansko-hercegovačkih Srba sa svojom maticom i obezbedi direktnu prostornu povezanost Podrinja sa muslimanskim naseljima u Raškoj oblasti u Srbiji. Tako je nastala ideja o "Zelenoj transferzali", koja je trebala da poveže Bosnu i Hercegovinu, Rašku oblast, Kosovo i Metohiju, Makedoniju, Bugarsku i Tursku, stvarajući tako koridor za prodor islama na Balkan i dalje ka Evropi.

Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 5 (ENG/ ERN **01109387-01109388**).

1992. godine⁵². Zakazan je za 29. februar i 1. mart 1992. godine. I to je učinjeno bez srpskih poslanika. **I pre referenduma, Turska je 6. februara priznala Bosnu i Hercegovinu.**⁵³

Srpski narod je posebno bio zaplašen mogućnošću oživljavanja ideje o stvaranju muslimanske države na osnovama Bosanskog vilajeta iz vremena Otomanskog carstva.⁵⁴

⁵² Zapisnik 9. Zajedničke sjednice Skupštine SRBiH, održane 24. i 25. januara 1992. godine (BCS/ERB 02187358-02187360)

Sednica je održana bez prisustva srpskih poslanika. Sednicom Skupštine je presedavao potpredsjednik Skupštine Mariofil Ljubić, umesto predsjednika Skupštine Momčila Krajišnika.

⁵³ Kakva je bila ta međunarodno priznata država najbolje govori odgovor koji je generalni sekretar Ujedinjenih nacija Butros Gali izgovorio ministru inostranih poslova Muslimansko-hrvatske federacije Šaćirbeju na njegovu tvrdnju da je izvršena agresija Srbije i Crne Gore:

“Jeste, definicija agresora je tačna, ali nema, a nije ni mogla imati jedan dodatak koga ću formulirati u obliku pitanja: Da li je agresija Srbije, Crne Gore i JNA bila moguća bez bosanskih Srba? A bosanski Srbi su suvlasnici RBiH!”

Na Šaćirbejovu tvrdnju da oni imaju međunarodno priznatu državu, Butros Gali je odgovorio:

“Rekao sam: ‘nema takve države’. To je zabluda na koju ste svi vi svjesno pristali računajući da ćete na toj zabludi ostvariti svoj politički cilj. To međunarodno priznanje nema državno-pravni karakter, to je samo političko priznanje. Ta država nema ni jedinstvene teritorije, ni jedinstvene vlasti, ni jedinstvenog naroda i kao takva ne može biti međunarodno-pravni subjekat jer je moraju uvijek potpisivati trojica - to su dakle tri države. Neko se je, gospodine, poigrao s vama i stvorio vam iluziju o cjelovitoj državi a zašto je to uradio - možemo se dosjećati. Napr. razlog tome mogao bi biti razumljiv strah Evrope od jedne muslimansko-islamske države pa da bi to onemogućila zalaže se za fiktivnu muslimansko-srpsku-hrvatsku državu namjerno predviđajući da takva država ne može opstati jer će biti srušena iz istih razloga zbog kojih je srušena i Jugoslavija. Zašto bi se Srbi i Hrvati složili u Bosni, a nisu mogli u Jugoslaviji? Ili: Rat u Bosni mogao bi biti rat Zapada protiv Srbije i Crne Gore, posljednjeg prostora kojeg treba staviti u zapadnu interesnu sferu naspram zemalja bivšeg SSSR. U tom ratu vi Muslimani ste najjeftinija zapadna vojska koja košta nešto humanitarne pomoći”.

(Tuzla list, 31.12.1993; preneo časopis “Drinski” br. 2, str. 25 (BCS/ERN broj 01148221))

⁵⁴ Ta ideja je zasnovana na nekada postojećoj podeli Turske carevine na vilajete u kojoj je Bosanski vilajet prikazan na karti **u prilogu br. 1**. Priloženu kartu Bosanskog vilajeta kao jednog od vilajeta Osmanskog carstva, izradio je Johan Roskijevič, oficir austrijskog generalštaba na službi u austrijskom konzulatu u Sarajevu. Karta je izrađena 1865. godine u Vojnogografskom institutu u Beču. Granice na njoj nisu ni istorijske ni etničke, nego administrativne.

Verska struktura stanovništva je izražena u procentima: **pravoslavnih 47,76%, muslimana 34,60%, a rimokatolika 15,08%. U granicama Bosanskog vilajeta sa Raškom struktura je bila: pravoslavnih 51,25%, muslimana 32,83% i rimokatolika 14,25%.**

Na karti **u prilogu 2**, koju je izradila austrougarska uprava u Bosni i Hercegovini krajem 19. veka, prikazana je verska i etnička struktura, sa tendencijom porasta rimokatoličkog stanovništva zbog naseljavanja Nemaca, Mađara i stanovnika drugih rimokatoličkih naroda.

Na karti **u prilogu broj 3** prikazano je stanje posle popisa stanovništva 1910. godine, kada je u Bosni i Hercegovini živelo 43,49% srpsko-pravoslavnih, 32,25% muslimana i 22,87% rimokatolika.

Na karti **u prilogu broj 4** prikazan je etnički sastav stanovništva Bosne i Hercegovine prema popisu stanovništva 1991. godine (Srba 31,3%. Hrvata 17,3% i Muslimana 43,7%).

Dakle, broj pravoslavnog stanovništva je posle svake okupacije, rata (Prvog i Drugog svetskog rata) i dominacije drugog naroda (u vreme Austrougarske i u vreme tzv. Nezavisne Države Hrvatske znatno smanjivan. Otuda strah Srba od pretnji stvaranja islamske države ili izlaska Hrvatske) na Drinu

(Karte su iz knjige “Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena” u izdanju Istorijskog instituta SANU, Beograd, 1995).

2.1.10. U Lisabonu je 22. februara 1992. godine, pre referenduma, postignut dogovor da Bosna i Hercegovina ostane u postojećim granicama, organizovana u nekoliko entiteta⁵⁵. **Osamnaestog marta su lideri vodećih nacionalnih stranaka potpisali saopštenje o principima organizovanja Bosne i Hercegovine - Kutiljerov plan. Međutim, rukovodstvo Stranke demokratske akcije je već 25. marta 1991. godine odustalo od izjave o ovim principima.**

U Sarajevu je na drugi dan referenduma, 1. marta 1992. godine, na venčanju dvoje Srba ubijen Nikola Gardović i ranjen sveštenik Radenko Mitrović⁵⁶. Irfan Ajanović je javno saopštio da su pokrenute muslimanske odbrambene snage za odbranu muslimanskog naroda. Došlo je do brojnih provokativnih akcija prema Srbima. **U Jezeru kod Jajca muslimani iz tog mesta su 21. marta 1992. godine uznemirili Srbe u ovom kraju, pucnjavom iz naoružanja i povicima "Izlazite napolje četnici - poklaćemo vam djecu"**⁵⁷. Istog dana došlo je do napada na mešoviti punkt Stupno na putu Jezero - Šipovo. **Muslimanski ekstremisti su u to vreme napadali u više navrata kasarnu u Bihaću. Vojska Hrvatske je prešla Savu i okupirala opštinu Brod. Hrvatsko-muslimanski ekstremisti su 26. marta 1992. godine u srpskom selu Sijekovac kod Broda izvršili masakr nad Srbima**⁵⁸. **Vojska Hrvatske i paravojne grupe domaćih Hrvata su oko 1. aprila 1992. godine nastupili od Livna prema Kupresu, kada su izvršili pokolj Srba u selu Malovan**⁵⁹. U tom selu i okolnim mestima ubijeno je 59 srpskih civila. Snage srpske Teritorijalne odbrane i delovi Jugoslovenske narodne armije dočekali su ih kod Zlosela, zaustavile i oslobodile Kupres. U to vreme muslimanske ekstremističke grupe pokušale su smenu vlasti u Bijeljini, što je dovelo do sukoba. Nekoliko dana kasnije sukobi su počeli i na području Trebinja.

⁵⁵ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, str. 27, Alija Izetbegović u knjizi "Sjećanja", na str. 109, kaže: "Dobro u lisabonskim pregovorima bilo je što se potvrđuje opstanak BiH u sadašnjim granicama; loše, što se spominje mogućnost više entiteta". Izjava o načelima o novom ustavnom poretku Bosne i Hercegovine.

⁵⁶ Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 7 (ENG/ ERN 01109389-01109390).

⁵⁷ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, str. 28.

⁵⁸ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, str. 28. (U prilogu uz fusnotu 57) Biljana Plavšić, Svedočim, str. 127-129.

⁵⁹ Dr Stanko Nišić, Od Jugoslavije do Srbije, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str. 228-230. Biljana Plavšić, Svedočim, str. 132-134.

2.1.11. U vreme kada je Evropski parlament, u Strazburu, 12. marta 1992. godine, zaključio da Bosna i Hercegovina ispunjava uslove međunarodnog priznanja, u Bosni i Hercegovini su sukobi bili na sve strane. Evropska zajednica je zvanično priznala Bosnu i Hercegovinu 6. aprila 1992. godine⁶⁰. Time je, po rečima Karla Bilta, postala "očigledno kriva za početak rata zbog načina na koji smo obavili priznavanje"⁶¹. U to vreme je Bosna i Hercegovina zahvaćena plamenom rata. Izvršeni su mnogobrojni zločini nad Srbima⁶². Tada je na tlu Bosne i Hercegovine bilo 50.000 vojnika⁶³, tada već samostalne Hrvatske. Predsednik Hrvatske Franjo Tuđman je granice Bosne i Hercegovine ocenio kao apsurdne, a Bosnu i Hercegovinu kao kolonijalnu tvorevinu⁶⁴. Tuđman je proširenje Hrvatske vezao za Banovinu Hrvatsku⁶⁵ koja je 1939. godine stvorena u okviru Kraljevine Jugoslavije. Teritorijalno je obuhvatala teritoriju današnje Hrvatske i deo Bosne i Hercegovine.

Time je podstaknuta radikalizacija procesa u Bosni i Hercegovini. Na sastanku sa evropskim pregovaračima, saznajući od Hoze Kutijera, predsedavajućeg Evropske zajednice, da

⁶⁰ Dr Stanko Nišić, *Od Jugoslavije do Srbije*, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str. 228-230. (*U prilogu uz fusnotu 59*)
 Muhamed Filipović, *Bio sam Alijin diplomata*, Delta, Bihać, 2000, str. 150.
 Alija Izetbegović, *Sjećanja*, str. 108.

⁶¹ Intervju Karla Bilta dat Brettonu Randallu 19. i 20. septembra 2002. godine, str. 20 (BCS/ERN 03489056-03489071; ENG/ERN 03489069-03489070).

⁶² Muslimanski i hrvatski poslanici u Skupštini Bosne i Hercegovine su još 15. oktobra 1991. godine napravili korak u pravcu proglašavanja suverene Bosne i Hercegovine - što je predstavljalo akt izlaska iz tadašnje SFR Jugoslavije, a čime je srpski narod zapadno od Drine trebao biti odvojen od svoje matice. Zatim su se 10. septembra 1991. godine Srbi iz Bosne i Hercegovine na referendumu izjasnili za ostanak u Jugoslaviji. Muslimansko-hrvatska koalicija je bila uporna da ispuni svoj cilj i 2. februara 1992. godine organizovala je svoj referendum i na taj način, bez volje srpskog naroda, donela preliminarnu odluku o osamostaljivanju Bosne i Hercegovine. Ta ista koalicija je 26. marta 1992. godine pozvala Hrvatsku da pošalje svoju vojsku u Bosnu i Hercegovinu da se uguši politička odluka Srba da ostanu u sastavu SFR Jugoslavije. Ta vojska je 6. aprila prešla Savu između Slavenskog i Bosanskog Broda izvršivši neviđeni masakr nad srpskim narodom u brodskoj opštini, a posebno u selu Sijekovac. Slike tog masakra su obišle svet. Nažalost, Savet Evropske zajednice je 6. aprila 1992. godine priznao Bosnu i Hercegovinu, a Savet bezbednosti je 30. maja 1992. godine uveo sankcije Jugoslaviji. (*Srpska vojska. 11.05.1997, str. 5.*)

⁶³ Dr Stanko Nišić, *Od Jugoslavije do Srbije*, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str. 230. (*U prilogu uz fusnotu 59*)
 Jovo Blažanović, *Generali Vojske Republike Srpske*, Banja Luka, 2005, str. 29;
Optužnica protiv Ante Gotovine et al.
 Druga dopunjena optužnica protiv Tihomira Blaškica.

⁶⁴ Jovo Blažanović, *Generali Vojske Republike Srpske*, Banja Luka, 2005, str. 29. (citata iz "Feral Tribjun", Stenogrami sa sjednice Vrhovnog državnog vijeća Hrvatske 8. juna 1991. godine, objavljeni marta 2004. godine). (*U prilogu uz fusnotu 63*)
 Dr Stanko Nišić, *Od Jugoslavije do Srbije*, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str.229. (*U prilogu uz fusnotu 59*)

⁶⁵ Isto.

će i Bosna i Hercegovina biti priznata, šef civilnog sektora UNPROFOR-a **Sedrik Toriberi**, zajedno sa francuskim generalom Filipom Morionom⁶⁶ raegovao je sa užasom, konstatujući: **“da će to biti velika greška sa tragičnim posledicama”**⁶⁷. Komandant mirovnih snaga general Luis Mekenzi je izjavio: **“Mada nismo bili diplomate, svi mi u uniformi bili smo sigurni da će borbe izbiti svuda oko nas, čim priznanje bude objavljeno”**⁶⁸.

2.1.12. Srpska Republika Bosna i Hercegovina je već uobličena, a muslimani i Hrvati se ponašaju kao da Srbi i njihova prava ne postoje. **Predsedništvo Bosne i Hercegovine je 8. aprila 1992. godine proglasilo stanje neposredne ratne opasnosti. Štab Teritorijalne odbrane Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine je preimenovan u Štab teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine**⁶⁹. Istog dana su svi Srbi, dotadašnji ministri, napustili Vladu Bosne i Hercegovine. Devedest odsto Srba milicionera izašlo je iz milicije Bosne i Hercegovine. Predsedništvo Bosne i Hercegovine je 9. aprila donelo odluku o objedinjavanju svih oružanih formacija u Bosni i Hercegovini⁷⁰. **Patriotska liga je 12. aprila 1992. godine priključena Komandi Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine**⁷¹.

Istog dana, tj. 12. aprila 1992. godine, objavljena je **“Direktiva za odbranu suvereniteta i nezavisnosti Bosne i Hercegovine”**⁷² i zavedena pod str. pov. br. 02/2-1 od 13. aprila 1992. godine. Kao neprijateljske snage označene su **“snage teritorijalne odbrane Srpskih autonomnih oblasti i Jugoslovenska narodna armija”**⁷³. Već 14. aprila 1992.

⁶⁶ Francuski general Filip Morion, komandant UNPROFOR-a u Bosni i Hercegovini, na suđenju Slobodanu Miloševiću, kao svedok Tužilaštva, izjavio je da je zločin u Srebrenici iz jula 1995. godine posledica zlodela koje su nad Srbima dve godine ranije počinile snage Nasera Orića, komandanta snaga Armije Bosne i Hercegovine u Srebrenici.

(Aleksandar Apostolovski, Božić u kaficu “Cunami”, Politika, 10. januar 2005, str.2).

⁶⁷ Dr Stanko Nišić, Od Jugoslavije do Srbije, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str. 105.

⁶⁸ Isto.
(U prilogu uz fusnotu 67)

⁶⁹ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, Banja Luka, 2005, str. 30.
Šefko Hodžić, Bosanski ratnici, Matica, Sarajevo, 1998, str. 22.

⁷⁰ Isto, str. 23-24.

⁷¹ Isto.
(U prilogu uz fusnotu 70)

⁷² Isto, str. 37.

⁷³ Isto.
(U prilogu uz fusnotu 72)

godine komandant Štaba Teritorijalne odbrane Hasan Efendić je lokalnim komandantima Teritorijalne odbrane naredio da razoružaju kasarne i jedinice Jugoslovenske Narodne armije u Bosni i Hercegovini. Isto to učinio je i ministar unutrašnjih poslova Alija Delimustafić. Počeli su brojni napadi na kasarne i jedinice.

2.1.13. Član Vrhovne komande Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Branko Kostić se 15. februara 1992. godine zakleo se da neće nikada potpisati akt o povlačenju Jugoslovenske narodne armije iz Bosne i Hercegovine. Ipak, nakon masakra pripadnika Jugoslovenske narodne armije u Dobrovoljačkoj ulici u Sarajevu 3. maja 1992.⁷⁴ godine (ubijeno je 42 i ranjeno 73 vojnika i oficira), **Predsedništvo Jugoslavije je naredilo da se do 19. maja. 1992. godine sa teritorije Bosne i Hercegovine povuku sve jedinice Jugoslovenske narodne armije**⁷⁵. Od svih državljana Jugoslavije zatraženo je da napuste Bosnu i Hercegovinu. Istog dana je to Predsedništvo pozvalo lidere Srba, Hrvata i muslimana u Bosni i Hercegovini da se dogovore oko preuzimanja jedinica čije ljudstvo čine državljani Bosne i Hercegovine. **Muslimani su te postupke shvatili kao svoju pobjedu i “proslavili” je strašnim masakrom pripadnika Jugoslovenske narodne armije u Tuzli 15. maja (na najsvirepiji način i u bukvalnoj vatri spaljeno je oko 200 pripadnika Jugoslovenske narodne armije)**⁷⁶.

2.1.14. Nema dileme, Srbi su prvobitno hteli ostanak Bosne i Hercegovine u jednoj državi, sa Srbijom i ostalima koji to žele. Nije sporno ni da su Hrvati u Bosni i Hercegovini želeli da bar teritorije sa većinskim hrvatskim narodom na neki način budu uklopljene u sastav Hrvatske. Muslimani su uporno govorili o celovitosti Bosne i Hercegovine. Kakva bi to bila Bosna i Hercegovina, na najbolji mogući način, ilustruju reči iz Izetbegovićeve “Islamske deklaracije”, u kojoj se kaže: "Islamski poredak ima dvije temeljne pretpostavke: islamsko društvo i islamsku vlast. Prva je sadržina a druga forma islamskog poretka. Islamsko društvo bez islamske vlasti je nedovršeno i nemoćno; islamska vlast bez islamskog društva je ili utopija ili

⁷⁴ Biljana Plavšić, Svedočim, Trioprint, Banja Luka, 2005, str. 180.

⁷⁵ Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 7.
(U prilogu uz fusnotu 56)

⁷⁶ Biljana Plavšić, Svedočim, Trioprint, Banja Luka, 2005, str. 180-181.
(U prilogu uz fusnotu 74)

Ni posle više od 14 godina nakon zločina u Dobrovoljačkoj ulici i u Tuzli niko nije odgovarao, ni pred domaćim sudovima, ni pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju. U Beogradu se vodi krivični postupak pred Okružnim sudom - odeljenje za ratne zločine protiv okrivljenog Jurišić Ilije.

Postoje originalni snimci o ovim događajima.

nasilje".⁷⁷ **Predsednik Skupštine opštine Srebrenica** je komandantu Tuzlanskog korpusa poručio da na područje te opštine jedinice Jugoslovenske narodne armije ne mogu ući. Obrazloženje je bilo sledeće: **“Ovdje je poželjna vojska samo sa zelenom zvijezdom i polumjesecom na kapi”**⁷⁸. On je Aliji Izetbegoviću postavio pitanje: **“Da li smijemo napasti jedinice Jugoslovenske narodne armije ako zaista krenu na teritoriju srebreničke opštine”?** Izetbegović mu je odgovorio: **“Ako imate dovoljno naoružanja i ako mislite da se možete odbraniti napadnite ih”**⁷⁹.

O nameri stvaranja muslimanske Bosne i Hercegovine svedoči i programski **dokument Adnana Jahića**, predsednika Stranke demokratske akcije u Tuzli, u kojem stoji: **“Muslimanska država će biti nacionalna država Bošnjaka, odnosno muslimana, dok će ostale etničke grupacije imati sva građanska prava koja im kao nacionalnim manjinama pripadaju”**⁸⁰. On tu precizira da će ta država imati muslimansku ideologiju zasnovanu na islamu, koja će biti ugrađena u sve političke i obrazovne institucije.

2.1.15. Srpski narod je prepoznao osnovno opredeljenje muslimanske politike, koja je već od ranije propagirana, posebno po džamijama. Sada je to činjeno pod okriljem Stranke demokratske akcije.

Poseban strah za Srbe bila je činjenica da su uzor prilikom formiranja i organizovanja vojske pod kontrolom muslimana 1991. godine bile, po zlu čuvene, muslimanske fašističke divizije “Handžar” i “Kama”, prevashodno namenjene genocidu nad Srbima u drugom svetskom ratu⁸¹.

⁷⁷ Alija Izetbegović, *Islamska deklaracija*, Izdavačko preduzeće "Bosna", Sarajevo, 1990, str. 19.

⁷⁸ Dr Stanko Nišić, *Od Jugoslavije do Srbije*, str. 57.

⁷⁹ Blažanović, *Generali Vojske Republike Srpske*, Banja Luka, 2005, str. 35.

⁸⁰ Dr Stanko Nišić, *Od Jugoslavije do Srbije*, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str. 57.
(*U prilogu uz fusnotu 78*)

⁸¹ "U nedeljniku "VOX" listu omladine Stranke demokratske akcije, od oktobra 1991. na naslovnoj strani prikazan je vojnik zloglasne Handžar divizije koja je u Drugom svetskom ratu bila u sastavu Hitlerovih SS trupa. Ovaj vojnik u karaktersitičnoj uniformi sa fesom na glavi, drži nogu na odsečenim srpskim glavama. Na unutrašnjim stranicama istog lista objavljene su osmrtnice rukovodećih ljudi srpskog naroda i njihove lubanje sa kojima muslimani igraju igru "čoveče ne ljuti se".

(Biljana Plavšić, *Svedočim*, Triprint, Banja Luka, 2005, str. 65)

2.2. VOJSKA REPUBLIKE SRPSKE

2.2.1. Vojska Republike Srpske, kao i njeni korpusi i brigade, nastala je kao posledica razvoja događaja u Bosni i Hercegovini. Netačna je tvrdnja da ju je formirala Jugoslovenska narodna armija⁸², jer bi se to onda moglo reći za sve vojske ostalih naroda na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije⁸³. Jugoslovenska narodna armija je bila zajednička oružana sila svih naroda i narodnosti u SFRJ, što tvrdi i Karl Bilt prilikom intervjua koga je sa njim obavio Bretton Randall 19. i 20. septembra 2002. godine u Stokholmu kada kaže: **"JNA nije bila srpsko već multietničko telo. Srpske snage je činila policija"**⁸⁴. Obavljanje službe aktivnih vojnih lica bilo je zasnovano na eksteritorijalnom principu.

U početku, a i kasnije, u nekim jedinicama nije bilo ni jednog aktivnog vojnog lica. Često su i komandne dužnosti obavljali ljudi bez ikakvog formalnog vojnog obrazovanja. Nosioци vojnog i odbrambenog organizovanja bili su organi vlasti u sredinama gde je srpsko stanovništvo činilo većinu i gde je to bilo moguće.⁸⁵

2.2.2. Tek 12. maja 1992. godine Skupština Srpske Republike Bosne i Hercegovine je održala sednicu u Banja Luci na kojoj je donešena odluka da se formira Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine⁸⁶. Ta odluka je donošena tek kada je saopšteno naređenje da Jugoslovenska narodna armija napusti teritoriju Bosne i Hercegovine. Srpska vojska je formirana tek onda kada je opstanak srpskog naroda bio ugrožen, jer su muslimani formirali

⁸² Da je to tako potvrđuje i Izveštaj o ekipnom obilasku str. pov. br. 03/86-39 od 25.11.1992. godine koji je sačinila ekipa Glavnog štaba Vojske Republike Srpske (BCS/ ERN **04255938-04255946**) u kome na str. 2 za Zvorničku laku pešadijsku brigadu stoji: "Zaključak brigada nije formirana po formaciji, a preformiranje je obustavljeno, oseća se nedostatak inicijative i uticaj aktivnih starijina, zbog čega je rukovođenje i komandovanje površno. Komandant brigade (potpukovnik Bosančić - *primedba Boška Antića*) destimulativno utiče na borbenu gotovost. Pozadinsko obezbeđenje funkcioniše dobro, moral boraca zadovoljava a uticaj stranačkog djelovanja i paravojske se znatno osjeća". Predloženo je da se komandant smeni i postavi novi.

⁸³ Šefko Hodžić u knjizi "Bosanski ratnici" na str. 11 navodi reči Sefera Halilovića: "Nas je već u oktobru bilo sve više, jer su neprekidno pristizala nova lica, dezerteri iz bivše JNA".

⁸⁴ BCS/ERN **03489056-03489071**; ENG/ ERN **03489060**.

⁸⁵ Odlučujuću ulogu u vojnom i odbrambenom organizovanju imali su Krizni štabovi opština koji su donosili Odluke o proglašenju ratnog stanja, Naredbe o opštoj mobilizaciji, Odluke o formiranju komandi TO i dr. Videti dokumente koje je donosio Krizni štab opštine Zvornik (Odluka o proglašenju ratnog stanja – BCS/ ERN **02132340**, Naredba o opštoj mobilizaciji – BCS/ ERN **02132343**, Odluka o formiranju komande TO srpske opštine Zvornik – BCS/ ERN **02132348**).

⁸⁶ Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini broj 6 od 17. maja 1992. godine, str. 219.

svoju vojsku još u aprilu 1992. godine⁸⁷, u vreme dok je Jugoslovenska narodna armija bila na prostoru Bosne i Hercegovine kao regularna institucija Jugoslavije.

Sve starešine Jugoslovenske narodne armije i svi oni koji su se opredelili da ostanu u novoformiranoj vojsci mogli su bez obzira gde su rođeni postati starešine Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Danom odluke o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine vojska nije i stvarno formirana. Trebalo je vremena da se oragnizaciono, personalno i materijalno uobliči.

Organizaciono naređenje za formacijsko organizovanje Vojske Republike Srpske Bosne i Hercegovine Glavni štab je izdao tek 21. juna 1992. godine⁸⁸, a formiranje je dovršeno tek u oktobru 1992. godine.

2.2.3. Kao što je Jugoslovenska narodna armija pripadala svim narodima i narodnostima, tako su im pripadali i njeno naoružanje i oprema. U skladu s tim, netačna je tvrdnja da je Jugoslovenska narodna armija naoružavala Vojsku Republike Srpske. Samo je deo njene opreme ostao na teritoriji pod kontrolom Srba iz Bosne i Hercegovine. Najkvalitetnije naoružanje i opremu jedinice Jugoslovenske narodne armije su povukle u Srbiju u povlačenju iz Bosne i Hercegovine.

Druga važna činjenica je da je na celoj teritoriji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije postojala Teritorijalna odbrana. Njene jedinice su bile naoružane streljačkim naoružanjem, isto kao i jedinice Jugoslovenske narodne armije, neke čak i bolje. Pošto se najveći broj vojnih obveznika Srba odazvao na poziv za mobilizaciju koju je sprovodila Jugoslovenska narodna armija, oni su na taj način dobijali i oružje, pa nije bilo potrebe za ilegalnim naoružavanjem kao što su to radili muslimani, koji se kao vojni obveznici nisu odazivali na poziv za mobilizaciju.

Prednost Vojske Republike Srpske u teškom naoružanju (oklopno-mehanizovana sredstva i artiljerija) u značajnoj meri neutralisana je zahtevom UNPROFOR-a da se to teško naoružanje razmesti na neodgovarajuće položaje. Time se isključilo njeno efikasno dejstvo i smanjila moć Vojske Republike Srpske⁸⁹.

⁸⁷ Šefko Hodžić tvrdi da je "za nastanak bosanske armije izuzetno važan 9. april, kada je Predsedništvo R BiH donijelo Odluku o objedinjanju svih naoružanih snaga u Republici Bosni i Hercegovini" (Bosanski ratnici, Sarajevo 1998, str. 23 - *U prilogu uz fusnotu 70*), a Sefer Halilović da je Hrvatsko vijeće obrane formirano 8. aprila 1992. godine (Lukava strategija, Sarajevo, 1998, str. 261).

⁸⁸ Jovo Blažanović, Generali Vojske Republike Srpske, str. 33.

2.2.4. I Vojska Republike Srpske, kao i njene jedinice, pa i Zvornička brigada, organizovane su kao rezultat straha srpskog naroda od nadirućeg islamskog fundamentalizma, programski izraženog u “Islamskoj deklaraciji” Alije Izetbegovića.⁹⁰

Tvrđnja da Srbi nisu starosedeooci na prostorima Bosne i Hercegovine, već da su to današnji muslimani, kasnije proglašeni Bošnjacima, nijednog Srbina nije mogla ostaviti spokojnog za svoju sudbinu⁹¹. Taj strah, i kod naroda i kod pripadnika Jugoslovenske narodne armije, dostigao je kulminaciju posle zločina u Dobrovljačkoj ulici u Sarajevu (2. maja 1992.) i u Tuzli (15. maj 1992.)⁹²

2.2.5. Vojska Republike Srpske nije bila zasnovana na modernim principima ni na doktrinarnim rešenjima bivše Jugoslovenske narodne armije. Nije delovala kao visoko uređena vojna organizacija. Samim tim komandovanje nije funkcionisalo besprekorno i u skladu sa

⁸⁹ Na primer: Povlačenje artiljerije oko Sarajeva i “Zabranjen let”, koji je prizemljio avijaciju Vojske Republike Srpske.

U odlukama Londonske konferencije, održane od 26. do 28. avgusta 1992. godine, donesena je odluka o zabrani vojnih letova.

Pukovnik dr Predrag Pejčić, Međunarodni aspekti zabrane letova nad teritorijom Bosne i Hercegovine, Vojno delo broj 3-4/1993., str.166-167.

⁹⁰ Od samog formiranja Stranke demokratske akcije bilo je jasno da se radi o islamskoj fundamentalističkoj stranci. Promovisane su dve jasne koncepcije - muslimanski narod neće pristati na krnju Jugoslaviju i oružjem će, ako treba, braniti Bosnu i Hercegovinu. Prihvaćena je ideja o postojanju “bosanskog jezika”, kao maternjeg jezika bosanskih muslimana. Upućena je jasna poruka Alije Izetbegovića da karakter stranke proizilazi iz sadržine “Islamske deklaracije”, upućene svim muslimanima sveta, kao poziv da se ujedine između Istoka i Zapada, u celosti afirmišući islamski način života. Ovakvom stavu bilo je i otpora unutar bosanskih muslimana - Adil Zulfikarpašić je jasno bio, kao predsednik Islamske zajednice, protiv takvog militantnog islama.

O ovome videti u A. Izetbegović, Islamska deklaracija, Izdavačko-trgovinsko preduzeće “Bosna”, Sarajevo, 1990. str. 19 – 24.

Takođe videti u B. Plavšić, Svedočim, Trioptih, Banja Luka, 2005, str. 65.

(U prilogu uz fusnotu 81)

⁹¹ Franački letopisac Ajnhard zabeležio je još 822. godine da je posavski knez Ljudevit, čuvši da je na njega krenula franačka vojska iz Italije, pobjegao iz grada Siska “k Srbima, za koji narod kažu da živi u velikom delu Dalmacije”. Pri tome, ne treba smetnuti suma da je ovde reč o rimskoj Dalmaciji “koja je išla na sever do Posavlja, a na istok do reke Drine”. O posavskom knezu Ljudevitu u ovim događajima piše i Vladimir Ćorović u **“Ilustrovanoj istoriji Srba” (knjiga 1, str. 104-105)** u izdanju Politika-Narodna knjiga u Beogradu. Sam Franjo Rački, istim povodom, piše da je Ljudevit pobjegao Srbima u Bosnu. Vizantijski car, ali i istoričar, Konstantin Porfirogenit, oko 950. godine, kaže da su se u Srbiji koja se u njegovo doba graničila sa Hrvatskom kod Cetine a i kod Livna, naselili Srbi (bili su to Netretljani), a to je teritorija koja je kasnije nazvana Bosnom. I rimski papa je 1188. godine poslao dubrovačkom nadbiskupu plašt i potvrdio stara dubrovačka prava i u toj potvrdi identifikovao Bosnu kao samostalnu srpsku državu. Slično se ponavlja i 1346. godine kada je rimski papa postavio dimanjskog vladiku Ivana preporučivši ga “banu Stjepanu srpskom (bosanskom) vladaocu”. I tako redom. Nigde u to vreme nije bilo ni islama, ni muslimana, ni Bošnjaka...

⁹² Pri povlačenju jedinica jugoslovenske narodne armije u Sarajevu i Tuzli je izvršen masakr nad njihovim pripadnicima. U Dobrovljačkoj ulici u Sarajevu je ubijeno 42 i ranjeno 74 vojnika i oficira, a na Tuzlanskoj Malti je na najsvirepiji način pobijeno i u vatri spaljeno oko 200 pripadnika Jugoslovenske armije. Obe kolone su se kretale, po vremenu i maršruti, kako su se dogovorili predstavnici Jugoslovenske narodne armije i muslimanske vlasti.

opštim principima komandovanja.⁹³ Međutim, treba imati u vidu realne činjenice i osnove na kojima je funkcionisala Vojska Republike Srpske, tj. razlikovati Vojsku Republike Srpske kao statičku organizaciju od Vojske Republike Srpske kao dinamičke organizacije. Starešine različitih vojnostručnih, moralnih i etičkih vrednosti, imali su određene uloge koje su se ogledale u zauzimanju određenog položaja u vojnoj strukturi. Neki su bili na položaju komandira, a neki na položaju komandanta ili štabskih oficira. Naime, doktrinarnim dokumentima su jasno određene uloge starešina na pojedinim položajima; odnosno, šta pojedini nosioci uloga na datom položaju trebaju, smeju ili ne smeju činiti. Znači, u formalno-statičkoj uređenosti vojne organizacije precizno su određene uloge koje pripadnik određenog položaja može imati. Dakle, dinamički položaj je uloga. U Vojsci Republike Srpske starešine su svoje uloge izvršavale u dijapazonu od stroge obveznosti do široke proizvoljnosti. Postojao je stalan sukob između željenog i dozvoljenog ponašanja. Taj sukob mogao je da se reši jedino kroz sistem komandovanja. Vojno zanimanje nije fleksibilno. Odnos obaveznog i propisanog ponašanja i slobode izbora je strogo definisan⁹⁴. U Vojsci Republike Srpske je u dužem periodu do većeg izražaja dolazilo ponašanje kao izraz želje i slobode izbora. Formacijsko mesto i stvarni položaj pojedinih starešina su se bitno razlikovali. Mnoge starešine nisu koristile sve mogućnosti formacijskog mesta da poboljšaju efikasnost vojne organizacije, tj. da komandovanje učine efikasnijim.

2.2.6. Dakle, osnovni problem u komandovanju u Vojsci Republike Srpske bilo je očigledno odstupanje dinamičke strukture od predviđene statičke strukture vojne organizacije.

⁹³ Da Vojska Republike Srpske nije funkcionisala kao moderno organizovana i da je nije formirala Jugoslovenska narodna armija, najbolje ilustruje dokument Komande Zvorničke pešadijske brigade str. pov. br. 02-10/ 29.01.1995. godine "Referisanje o stanju borbene gotovosti Zvorničke pešadijske brigade za period od 01.01.1994. do 31.12.1994. godine" (BCS/ERN **00822174**).

Između ostalih činjenica, uz navedene pozitivne i negativne karakteristike borbene gotovosti, stoji da je popunjenost brigade oficirima 32%. Profesionalnih vojnih lica ima svega 23, a raspoređeni su na sledeći način: (18 oficira, 4 podoficira i 1 vojnik). Oficiri: u komandi Brigade – 9, u manevarskom bataljonu – 2, u četi vojne policije – 1, u 3. pešadijskom bataljonu – 1, u 5. pešadijskom bataljonu – 1, u lakom samohodnom artiljerijskom divizionu protivvazdušne odbrane – 1, u mešovitom artiljerijskom divizionu – 3. Podoficiri: u četi veze – 2, u pozadinskom bataljonu – 1, u mešovitom artiljerijskom divizionu – 1. Jedan vojnik na odsluženju vojnog roka. Na komandnim mestima u bataljonima i divizionima su 4 profesionalna i 8 rezervnih oficira.

Dakle, ostalo ljudstvo je iz Teritorijalne odbrane (ukupno brojno stanje brigade na dan 31.12.1994. godine bilo je 5.248 (sleđuje 3.914), ne računajući 8. pešadijski bataljon koji je u to vreme bio pretpotčinjen Bratunačkoj brigadi.

Do ovog datuma brigada je imala 344 poginulih i 1.146 ranjenih (Referisanje borbene gotovosti Zvorničke pešadijske brigade, str. pov. br. 02-10/29.01.1995, str. 8 (BCS/ERN **00822174**).

⁹⁴ Na svedočenju pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju, u predmetu IT-05-88-T, general-potpukovnik Petar Škrbić je izjavio da je Vojska bila disciplinovana, ali samo do nivoa brigade. (strana 15493, redovi 24-25, strana 15494, strana 15495, red 1).

Veliki uticaj na komandovanje ispoljila je i neadekvatna organizacijsko-formacijska struktura brigada. Skoro sve pešadijske brigade u Vojsci Republike Srpske bile su rangirane kao lake bez razlike da li su u svom sastavu imale hiljadu ili pet hiljada vojnika, da li su imale oklopna borbena vozila, tešku artiljeriju ili ne⁹⁵. Zato su se javljali problemi u rukovođenju i komandovanju, jer komande brigada nisu bile prilagođene veličini i strukturi jedinica. Ni statička struktura jedinica nije bila adekvatno postavljena. Zbog toga je i dinamička struktura ispoljavala niz slabosti i neefikasnost (naprimjer: Zvornička pešadijska brigada je imala naziv "Laka pešadijska brigada", iako je brojala oko 6.000 vojnika i raspolagala sa veoma respektabilnom tehnikom. Tek je kasnije promenila naziv u "pješadijsku brigadu", iako je raspoloživa tehnika u brigadi umnogome odstupala od predviđene formacije za pešadijsku brigadu)⁹⁶.

Organizacija, funkcionisanje i upotreba Vojske Republike Srpske zasnovana je na Ustavu Republike Srpske, normativnim dokumentima (pravilima i propisima) Jugoslovenske narodne armije i Teritorijalne odbrane, i dokumentima usvojenim u Republici Srpskoj, kao što su: Odluka o proglašenju Ustava Srpske Republike Bosne i Hercegovine⁹⁷, Ustav Republike Srpske (prečišćen tekst)⁹⁸, Zakon o narodnoj odbrani⁹⁹; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o narodnoj odbrani¹⁰⁰; Zakon o ministarstvima (čl. 7 - Ministarstvo odbrane)¹⁰¹; Zakon o Vojsci¹⁰²;

⁹⁵ Brigade Drinskog korpusa: Prva zvornička pešadijska brigada (5.012 pripadnika), Prva bratunačka laka pešadijska brigada (2.219 pripadnika), Prva birčanska pešadijska brigada (2.860 pripadnika), Prva milička laka pešadijska brigada (1.538 pripadnika), Prva vlasenička laka pešadijska brigada (993 pripadnika), Druga romanijska motorizovana brigada (2.126 pripadnika), Prva podrinjska (rogatička) laka pešadijska brigada (1.359 pripadnika), i Peta podrinjska (višegradsko/ goraždanska) brigada (1.666 pripadnika).

(Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija "Krivaja 95", 1. novembar 2002, str. 6 BCS/ERN **03072371**; ENG/ ERN **01134295**).

Brojno stanje jedinica DK po mesecima za kontrolu osipanja u 1995. godini (BCS/ERN **04366279**).

⁹⁶ Pregled sledejućeg i imajućeg stanja 1. zvorničke pešadijske brigade (BCS/ERN **04520644**).

⁹⁷ Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 3, od 16. marta 1992. godine, str. 17-52.

⁹⁸ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 21, od 31. decembra 1992. godine, str. 830-840.

⁹⁹ Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 4, od 22. marta 1992. godine, str. 60-74.;

Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 7, od 1. juna 1992. godine, str. 249-260.

¹⁰⁰ Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 6/92, str. 218.

¹⁰¹ Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 5, od 9. maja 1992. godine, str. 117.;

Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 11, od 13. jula 1992. godine, str. 377-381.;

Službeni glasnik Republike Srpske, broj 19, od 9. Oktobra 1993. godine, str. 750.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vojsci¹⁰³; Zakon o izmenama i dopunama Zakona o primeni Zakona o Vojski u uslovima neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja¹⁰⁴; Odluka o obrazovanju ratnih predsedništava u opštinama u uslovima neposredne ratne opasnosti i ratnog stanja¹⁰⁵; Naredba o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava u Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine¹⁰⁶; Odluka o obrazovanju ratnih predsedništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti i ratnog stanja¹⁰⁷; Zakon o vojnom tužilaštvu¹⁰⁸; Zakon o vojnim sudovima¹⁰⁹

Primenjivana dokumenta Jugoslovenske narodne armije su bila proverena u mnogobrojnim vežbama. Aktivne starešine su bile obučene da dejstvuju u skladu sa njima. Sem toga Vojska se našla u situaciji formiranja, bez vlastite ratne veštine i raspoloživih resursa za inovaciju tih dokumenata i prilagođavanje novim uslovima u kojima je dejstvovala¹¹⁰.

2.2.7 . Osnovni dokumenti za organizaciju, pripremu i izvođenje borbenih dejstava bili su: “Privremeni propisi o službi u Vojsci Republike Srpske” od 18.08.1992. godine; “Uputstvo za rad komandi-štabova Jugoslovenske narodne armije”, objavljeno 1983. godine; “Pravilo korpus Kopnene vojske” (privremeno), objavljen 1990. godine; “Pravilnik o nadležnostima komande korpusa Kopnene vojske u miru”, objavljen 1990. godine; Pravilnik o nadležnosti

¹⁰² Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 7, od 1. juna 1992. godine, str. 260-298.

¹⁰³ Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 10/92, od 30. juna 1992. godine, str. 342.
Službeni glasnik Republike Srpske, broj 26/93 od 30. decembra 1993. godine, str. 1008-1009.

¹⁰⁴ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 7/95 od 18. maja 1995. godine, str. 165.

¹⁰⁵ Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 8, od 8. juna 1992. godine, str. 307.

¹⁰⁶ Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 9, od 13. juna 1992. godine, str. 329-330.

¹⁰⁷ Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 10 od 30. Juna 1992. godine, str. 345.

¹⁰⁸ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 27/93, str. 1057-1060

¹⁰⁹ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 27/93. str. 1060-1066

¹¹⁰ Analizirajući dejstva i drugih zaraćenih strana na području prethodne Jugoslavije, pa i Bosne i Hercegovine, lako se može doći do zaključka da su i njihove snage funkcionisale u skladu sa ovim normativnim dokumentima i da je najviše kod njih došla do izražaja Teritorijalna odbrana, čije su jedinice pretvorene u jedinice novoformiranih armija.

(Privremeni propisi o službi u Vojsci Republike Srpske, BCS/ERN **00662556-00662592**;
ENG/ ERN **00913649- 00913679**).

komande brigade - puka, Generalštab Jugoslovenske narodne armije, 1965.; "Pravilo brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka)", objavljeno 1984. godine¹¹¹.

2.3. STRUKTURA STAREŠINSKOG I VOJNIČKOG KADRA

2.3.1. Na sistem rukovođenja i komandovanja veliki uticaj je imala i sama struktura starešinskog kadra. Pripadnici Vojske Republike Srpske su bili grupisani u grupe satarešina i grupe vojnika. Grupe su bile vrlo raznorodne. Grupe starešina su sačinjavale različite kategorije vojnih lica, koja su se razlikovala po svojim stručnim, etičkim i moralnim osobinama. To su bili: profesionalne starešine Jugoslovenske narodne armije, osposobljene za odgovarajuća formacijska mesta; starešine iz rezervnog sastava, školovani u školama Jugoslovenske narodne armije za rezervne starešine; starešine koji su stekli određeni čin iz redova vojnika postavljanjem na određena formacijska mesta oficira ili podoficira; starešine koje su stekli čin školovanjem na raznim kursevima tokom rata u organizaciji Vojske Republike Srpske; i starešine koje su završile jednogodišnje školovanje tokom rata u školama Vojske Republike Srpske. Vojnostručna osposobljenost nabrojanih grupa starešina bila je veoma različita¹¹².

Grupu vojnika su sačinjavali vojni obveznici koji su imali ranije određen ratni raspored, dobrovoljci, vojnici na odsluženju vojnog roka i vojnici kojima je prestala vojna obaveza. Veliki broj vojnih obveznika nije bio raspoređen u skladu sa svojim vojnoevidencionim specijalnostima.

2.4. OPŠTI USLOVI U KOJIMA SE RAZVIJAO SISTEM RUKOVOĐENJA I KOMANDOVANJA

2.4.1. Opšti uslovi u kojima je nastala Vojska Republike Srpske i uslovi u kojima je izgrađivan sistem rukovođenja i komandovanja proistekli su iz društvenih okolnosti u kojima se odvijala dezintegacija SFR Jugoslavije i Bosne i Hercegovine, kao i ukupni socijalni ambijent u društvu. To je presudno uticalo na stvaranje i Republike Srpske i njene Vojske.

¹¹¹ Međutim, nabrojana pravila (dokumenta) za mnoge oficire Vojske Republike Srpske bila su nepoznata, posebno za rezervne oficire, zato su na njih veći uticaj imale paravojne formacije i njihov način funkcionisanja.

¹¹² "Analize borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini" (BCS/ERN 00607339-00607473).

Vojska Republike Srpske je nastala na atipičan način¹¹³. Iako je formirana zvaničnom odlukom Skupštine Republike Srpske od 12. maja 1992. godine, ona se razvijala i izgrađivala uporedo sa konstituisanjem države u svim njenim segmentima. Ti procesi su se međusobno preplitali.

* **Plan razvoja** - Plan razvoja Oružanih snaga, skup dokumenata kojima se, jedinstveno i kompleksno, razrađuju i utvrđuju ciljevi, zadaci i dinamika razvoja OS SFRJ u određenom periodu. Sastavni je deo društvenog plana SFRJ. Radi se za OS u celini, posebno za JNA i TO, po vidovima i strategijsko-operativnim grupacijama. Može biti dugoročan i srednjoročan, prvim se utvrđuju osnovne organizacije, razvoja izgradnje i opremanja OS u celini za 10, a drugim za 5, godina. Postoje i godišnji planovi razvoja¹¹⁴.

* **Mobilizacija** - Mobilizacija, planski i organizovan prelazak oružanih snaga, organa društveno-političkih zajednica, organizacija udruženog rada i drugih organizacija, iz mirnodopskog stanja na ratnu organizaciju i njihovo dovođenje u stanje gotovosti za vođenje opštenarodnog odbrambenog rata, odnosno izvršavanje ratnih zadataka i rad u ratnim uslovima. Uspešno izvršenje mobilizacije ima strategijski značaj za vođenje ONOR i predstavlja jedan od bitnih preduslova za pobedu nad agresorom. Po obimu može biti - opšta ili delimična mobilizacija, a po načinu saopštavanja i izvršenja - javna i tajna.¹¹⁵

* **Mobilizacijski plan** - Mobilizacijski plan, skup dokumenata kojima se reguliše angažovanje snaga i sredstava po zadacima, mestu i vremenu za izvršenje mobilizacije. Sastoji se od mrežnog dijagrama, mobilizacijskog podsetnika, uputstva za rad izvršioca mobilizacije i potrebnog broja priloga. Izrađuje se za vreme mira, a čuva ga određeni organ - čuvar mobilizacijskog plana¹¹⁶.

Svi građani Republike Srpske bili su potencijalni i stvarni pripadnici Vojske Republike Srpske, tj. vojni obveznici. Vojska Republike Srpske je formirana bez fundamentalne radnje državnog značaja, a to je mobilizacija. Najveći deo vremena Vojska Republike Srpske je delovala u uslovima neposredne ratne opasnosti. Tek 17.06.1995. godine, odlukom Predsednika Republike, uvedeno je ratno stanje na području Sarajevsko-romanijskog korpusa, "u cilju odbijanja žestokog neprijateljskog napada na širem rejonu Sarajevskog ratišta i zaštite srpskog

¹¹³ U Republici Srpskoj nije postojao plan razvoja Vojske Republike Srpske, ni mobilizacijski plan Vojske Republike Srpske.

¹¹⁴ Vojni leksikon, str. 397.

¹¹⁵ Isto, str. 297.

¹¹⁶ Isto, str. 297.
(U prilogu uz fusnotu 115)

naroda”¹¹⁷. **Ratno stanje na celoj teritoriji Republike Srpske proglašeno je 29.07.1995. godine.**¹¹⁸

Svoj ratni put Vojska Republike Srpske nije započela mobilizacijskim razvojem. Ona je nastala spontanim vojnim organizovanjem građana koji su se osećali lično i nacionalno ugroženi. Formirana je na teritorijalnom principu. Jedinice su formirane po sistemu koncentričnih krugova, regrutacijom vojnih obveznika iz pojedinačnih sela, zatim mesnih zajednica, te na kraju na području opštine - i to samo sa onog opštinskog područja koje je bilo kompaktno i u sastavu Republike Srpske (Republika Srpska je u jednom vremenskom periodu funkcionisala kao federacija opština – 1992. i 1993. godine). Tokom rata, usled stalne promene borbenih uslova i složenosti ratnih prilika, bilo je potrebno vojnu organizaciju i strukturu Vojske Republike Srpske usavršavati i podizati na viši nivo. To se moglo ostvariti kroz sistem rukovođenja i komandovanja, koji je bio izložen raznim devijacijama¹¹⁹.

2.4.2. Preuzeto nasleđe Jugoslovenske narodne armije je bilo od velikog uticaja na stvaranje i razvoj Vojske Republike Srpske. Preuzimanje infrastrukture Jugoslovenske narodne armije u pojedinim garnizonima bilo je od presudnog značaja za organizaciju Vojske Republike Srpske.

Nedostatak profesionalnih vojnih kadrova presudno je uticao na sistem rukovođenja i komandovanja. Zbog toga su na značajna komandna mesta dolazili nestručni pojedinci koji su često upropaštavali cele jedinice¹²⁰. Uticaj lokalnih političkih rukovodstava na izbor komandnog kadra bio je velik. Ideološka bliskost sa rukovodećom Srpskom demokratskom strankom bila je od velikog uticaja na izbor i postavljenje pojedinaca na određena komandna mesta.¹²¹ Pokušaj

¹¹⁷ Akt Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske broj 12/II-1-299/95 od 17.06.1995. godine upućen Ministarstvima unutrašnjih poslova Srbije i Crne Gore (BCS/ ERN **03590849**).

¹¹⁸ Predsednik Republike Srpske dr Radovan Karadžić proglasio je Odlukom broj 01-1473/95. 28.07.1995. godine ratno stanje u Republici Srpskoj. Na osnovu nje je Glavni štab Vojske Republike Srpske izdao naređenje pov. br. 03/4-1826 od 30.07.1995. kojim je odredio obaveze jedinica (BCS/ ERN **04258024-04258026**).

Komanda Drinskog korpusa je svojim jedinicama prenela integralni tekst ovog naređenja (str. pov. br. 01/159-2 od 20.07.1995, godine, BCS/ERN **00733630**; ENG/ ERN **00837260-00837261**)

¹¹⁹ Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini (poglavlje "Rukovođenje i komandovanje"), BCS/ERN **00607339-00607480**. Relevantni deo: strane **00607457-00607461**

¹²⁰ Zvornička pešadijska brigada je prema "Pregledu imajućeg brojnog stanja u julu 1995. godine (BCS/ ERN **02935596**; ENG/ERN **03085472**) imala 14 aktivnih oficira, 52 rezervna oficira, 8 aktivnih podoficira i 257 rezervnih podoficira. Preko 90% rezervnih podoficira su stekli činove tokom rata, a u rat su ušli kao vojnici u rezervi.

¹²¹ Potpukovnik Vinko Pandurević nije bio član Srpske demokratske stranke.

uspostave totalne distance od bivšeg sistema SFR Jugoslavije u sferi odbrane bio je poguban po sistem rukovođenja i komandovanja.

2.5. OSNOVNA KARAKTERISTIKA KOMANDNOG ODNOSA U VOJSCI REPUBLIKE SRPSKE¹²²

2.5.1. U početnoj fazi formiranja Vojske Republike Srpske ne može se govoriti o Vojsci Republike Srpske kao tipično birokratskoj organizaciji sa hijerarhijskom strukturom na nivou države, jer nije postojala isključiva vertikalna potčinjenost odozdo prema gore niti komandni odnos odozgo prema dole. U Vojsci Republike Srpske postojala je dvostruka zavisnost, tj. zavisnost između komandne i vojničke strukture. Ovlašćenja komandne strukture su bila onog obima u kojem je to prihvatila vojnička struktura. Postojala je izražena suprotnost između formalne i neformalne strukture. U strukturi organizacije Vojske Republike Srpske bila je izražena spontanost i participacija, i odsustvo standardizacije u ponašanju. U komandnom odnosu bilo je dosta elemenata samoupravnog i dogovornog, ali samo na nižim nivoima komandovanja (na nivou voda, čete i balaljona). Tek od nivoa brigade, i to u poodmakloj fazi rata, javljaju se klasični elementi komandovanja. Bilo je pojava da se profesionalne starešine zatvaraju u posebne grupe i da se u profesionalnom smislu izoluju od ostatka vojske i starešina. Na najvišem nivou bilo je izolovanja i od državnih institucija. To je bio slučaj i sa Glavnim štabom, koji je delovao zasebno i koji nije bio adekvatno ukomponovan i prihvaćen niti u Ministarstvo odbrane niti kod Predsednika Republike¹²³.

O narušenom sistemu komandovanja između Vrhovnog komandanta i Glavnog štaba Vojske Republike Srpske i njihovom odnosu, Karl Bilt kaže: "Krajem proleća 1995. godine postojao je težak sukob između MLADIĆA I KARADŽIĆA..."¹²⁴

¹²² Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini (BCS/ERN **00607339-00607480**).

¹²³ Tako se Predsednik Republike direktno obraća generalu Milanu Gveri sa konstatacijom da on (Milan Gvero – *primedba Boška Antića*) "uopšte ne uvažava instituciju Predsednika Republike i Vrhovnog komandanta, a još manje ličnost koja te funkcije sada obavlja (akt str. pov. broj 01-3480-2/94. od 18. decembra 1994. godine - BCS/ERN **00868983**), kao i naređenje za dostavljanje "pismene izjave o ovom kršenju naredbi i prekoračenju ovlašćanja" (akt str. pov. broj 01-1391/95. Od 17. jula 1995. godine . BCS/ERN **00627671-00627673**; ENG/ ERN **00889919-00889920**).

¹²⁴ "Zabeleška istražitelja Randala prilikom intervjua sa gospodinom Karl Biltom", septembar 2002. godine, str. 4 (BCS/ERN **03489056-03489071**; ENG/ ERN **03489058-03489059**)

Da je taj "sukob" podsticala i koristila Međunarodna zajednica Karl Bilt potvrđuje u svojoj izjavi od 19. - 20. septembra i 22. decembra 2003. godine. Objašnjavajući svoj razgovor sa Miloševićem i Mladićem, na str. 13. kaže: "Trebalo je napraviti planove za sledeći dan. Već sam se dogovorio da će mi se Jasuši Akaši i Torvald

2.5.2. Analizirajući komandovanje Vojskom i u Vojsci Republike Srpske, dr Stanko Nisić navodi:

"U Republici Srpskoj je u toku celog rata bilo nesuglasica između nosilaca političke i vojne doktrine, što se moglo i očekivati jer je otpor unutrašnjoj agresiji započet takoreći spontano, bez prethodne usaglašenosti dugoročnih i kratkoročnih (državnih i vojnih) ciljeva rata, odnosno državne i vojne doktrine. To se manifestovalo u prikrivenim, ali i otvorenim (javnim) sukobima političkih i vojnih rukovodstava u Republici Srpskoj, što je, svakako, išlo na štetu naroda i vojske. Ta neusaglašenost ispoljavala se u neblagovremenom definisanju ciljeva rata, njegovih faza i trajanja, te obezbeđenju snaga i sredstava za ostvarivanje ciljeva. Otuda su se pojavljivale različite ocene i stavovi oko proglašavanja ratnog stanja, načina i obima mobilizacije, te određivanja strategijskih oblika manevra u izvođenju borbenih dejstava...

... U toku celog rata mešane su kompetencije političkog i vojnog rukovodstva, tako da su neretko izdavane kontradiktorne vojne naredbe i civilne uredbe na istom prostoru i u isto vreme, što je izazivalo nedoumicu i podozrenje kod lokalnih jedinica i naroda...

... Veliku štetu komandovanju vojskom nanosilo je nametanje rukovodstva u vojsci po izboru vladajuće partije u Republici Srpskoj, sve do personalnih rešenja komandnog kadra. Jedan od izgovora bila je potreba kontrole nad "komunjarama", kako su ceo rat nazivani oficiri pripadnici bivše Jugoslovenske narodne armije...

... Sa druge strane, vojno rukovodstvo Republike Srpske, budući neposrednim predvodnikom i mobilizatorom narodne vojske, imalo je velike zamerke državnom rukovodstvu koje je dopuštalo razvoj profiterstva, privrednog kriminala, pa i pljačke narodne imovine u toku rata, što je negativno uticalo na moral i životni standard naroda i vojske...

... Na lokalnom nivou javljali su se lokalni moćnici, neposredno povezani sa političkim moćnicima vrha države, koji su preferirali lokalne (sebične) interese, čak i kada je bilo u pitanju mobilisanje ljudi na prvoj borbenoj liniji i onih u pozadini, snabdevanje jedinica, pa i izvođenje borbenih akcija (jer je Republika Srpska funkcinisala kao "federacija" opština).

Stoltenberg pridružiti u razgovorima. Pozadina toga je sledeća: Butros Gali je pozvao Stoltenberga u vezi sa Rezolucijom 1004 i tražio od njega da ode na Pale da pregovara o ovim pitanjima. Mi smo se složili da bi u datim okolnostima to bio poguban potez i da je bolje da Stoltenberg i Akaši pokrenu ova pitanja direktno sa Mladićem u Beogradu. Naša politika izolacije Karadžića nije smela da bude dovedena u opasnost". Na str. 15. kaže: "Želeli smo da ovaj sastanak izvesno vreme ostane tajna, iz razloga što nismo želeli da vođe sa Pala znaju da smo vodili direktne pregovore sa njihovim vojnim komandantom iza njihovih leđa. Deo našeg cilja bio je da iskoristimo Mladića da bi oslabili Karadžića"

(BCS/ERN 03492566-03492571; ENG/ ERN 03492574-03492575)

Dupliranje komandovanja - od Glavnog štaba, preko operativnih komandi do komandi taktičkih jedinica i istovremeno od Predsednika Republike do ratnih opštinskih predstavništava - rezultiralo je zbnjnjivanjem boraca i drugih patriota oko toga šta valja činiti, jer je na prvi pogled rezonovanje civilnih vlasti bilo unosnije, iako za kratko vreme i sa naknadnim težim posledicama".¹²⁵

2.5.3. Veliki broj starešina koji su naprasno postali komandiri i komandanti nisu ni poznavali principe rukovođenja i komandovanja, pa nisu znali da li odstupaju od njih ili ne. Oni su gradili vlastiti sistem rukovođenja i komandovanja koji je bio u uskoj vezi sa njihovim stručnim i ljudskim kvalitetima, i koji se temeljio na uslovima životnog delovanja.

Principi jednostarešinstva i subordinacije su funkcionisali na nivou Glavnog štaba i na nivou komandi korpusa, delimično na nivou komandi brigada. Na nižim nivoima komandovanja bila su prisutna česta odstupanja od navedenih principa. Dobijena naređenja i zadaci su filtrirani kroz prizmu ličnih nahođenja starešina na koje su se odnosila ta naređenja i kroz prizmu prihvatljivosti tih naređenja od strane vojnika. Svaki zadatak je bio pod snažnim uticajem lokalne zajednice, odnosno njene vlasti. Ukoliko bi neko naređenje bilo trenutno nepovoljno po lokalnu sredinu iz koje dolazi jedinica, ta naređenja su teško izvršavana (napr: kada je trebalo jedinicu pokrenuti izvan njenog mesta lociranja).

2.5.4. Lokalni opštinski moćnici su znatno uticali na komandovanje u brigadama koje su bile locirane na teritoriji opštine. Oni su kroz strukturu lokalnih političkih i partijskih aktivista značajno uticali na moral i borbenu gotovost brigada, kao i na izbor komandira i komandanata. Na taj način jačali su vlastitu poziciju.

Lokalni političari su često dovodili "paravojne" formacije, suprostavljajući ih profesionalnim starešinama, bivšim pripadnicima Jugoslovenske narodne armije, želeći da pokažu da su nesposobni da komanduju, jer su bili oficiri u vreme bivseg, komunističkog režima. Zbog svega ovoga vrlo često je dolazilo do smena komandanata brigada. Tako se u Zvorničkoj brigadi promenilo sedam komandanata, počev od komandanta teritorijalne odbrane do komandanta brigade i vršilaca dužnosti. Broj promena na nivou komandira četa i vodova i komandanata bataljona ne može se ni nabrojati. S obzirom da je materijalne i životne resurse brigada crpila sa područja opštine, bila je u velikoj zavisnosti od milosti opštinskih moćnika. Komandanti koji su nastojali brigade osamostaliti u smislu vojne organizacije i komandovanja u

¹²⁵ Dr Stanko Nišić, Od Jugoslavije do Srbije, Knjiga - Komerc, Beograd, 2004, str.202-204.

skladu sa osnovnim principima dolazili su vrlo često u sukob sa opštinskim liderima. Taj sukob se projektovali i na više nivoje vojnog i političkog delovanja. Tako je bilo niz intervencija i pokušaja smene komandanta Zvorničke pešadijske brigade Vinka Pandurevića i u fazi kada je vojna organizacija bila na čvršćim pozicijama¹²⁶.

2.5.5. Zbog malog broja profesionanih oficira u komandama brigada i nižih jedinica, u sistemu komandovanja je dolazilo do narušavanja osnovnih principa. Profesionalizam i struka su ustuknuli pred naletom improvizacije, amaterskog pristupa, voluntarizma, političkih uticaja, i drugo. Profesionalni oficiri su radije prihvatili nestandardne načine delovanja nego što su nastojali zvesti potreban red i način rada i komandovanja. Zato su u praktičnim aktivnostima u pripremi i organizaciji borbenih dejstava preovladavali improvizacija i nestručnost, kao i flagrantna odstupanja od načela upotrebe jedinica. Čak je preovladala i nova terminologija koja nije sopstvena vojnom rečniku.¹²⁷ Najfrekventnije reči su postale “linija” i “akcija”. Nijedna jedinica nije imala niti položaj, niti rejon odbrane, niti zonu odbrane, niti prednji kraj. Imale su samo liniju, ali bukvalno liniju odbrane. Taj pojam “linija” u praksi je i predstavljao linijsko-kordonski raspored snaga. Svako borbeno dejstvo, bez obzira na cilj, angažovane snage i prostor, tretirano je kao operacija¹²⁸.

2.5.6. Iako su brigade formirane na teritorijalnom principu, one nisu bile jedinice Teritorijalne odbrane nego jedinice Vojske Republike Srpske. Brigade su sa teritorije opštine crpile samo tehnička materijalna sredstva i izvore života, ali su zadatke izvršavale po principima

¹²⁶ Redovni borbeni izveštaj Zvorničke brigade od 28. februara 1993. godine (BCS/ERN **04328045-04328047**).

¹²⁷ Najdrastičniji primer prihvatanja nestručne terminologije je prihvatanje naziva “paravojne snage” za nelegalno formirane grupe koje su iz različitih interesa formirane na područjima sukoba u prethodnoj Jugoslaviji, pa i na teritoriji Bosne i Hercegovine. Time im, se posebno u prevodu na engleski jezik, daje legalnost, jer pod pojmom “para-military forces” se u Francuskoj podrazumeva žandarmerija, u Nemačkoj granična policija i unutrašnje snage bezbednosti, u Italiji karabinjeri. Tako su ove nelegalno formirane grupe koje nisu bile pod komandom vojnih komandanata u Međunarodnoj stručnoj javnosti pogrešno nazivane i tretirane.

(Vidi šta pod pojmom “para-military forces” tretira publikacija “The balance of military power - WORLD DEFENCE ALMANAC” u izdanju časopisa “Military technology”, napr: izdanje za 1992/1993/ br. 1/93, str. 15 - podaci o oruzanim snagama Kanade).

Drugi drastičan primer, koji su nametnuli mediji, je pojam “ratište” (definisano u Vojnom leksikonu, str. 509 - vidi fusnotu br. 312). Čak se javljalo i u medijima da su “nastavljene operacije u Suljagića sokaku” (u Brčkom). Tako se u aktu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske “Pregled sa i oko ratišta” od 30.06.1995. godine navodi u okviru područja Sarajevsko-romanijskog korpusa šest ratišta - Trnovsko, Ilijaško, Hadžičko, Iliđansko, Vogošćansko i Sarajevsko.

¹²⁸ Zona odbrane brigada Drinskog korpusa (ENG/ERN **05054369**).

delovanja brigada Vojske Republike Srpske, koji su proisticali iz "Pravila brigade". Ti principi su vrlo često narušavani, kako iz subjektivnih tako i iz objektivnih razloga. Naime, Glavni štab je bio popunjen skoro stoprocentno profesionalnim oficirima, ali je bilo nepopunjeno niz formacijskih mesta. Komande korpusa su takođe imale većinu profesionalnih oficira, dok su brigade bile popunjene većinom rezervnim starešinama ili vojnicima-starešinama. Profesionalni oficiri su bili retkost. To su bili obično komandant i načelnik štaba. Zbog ovakve strukture starešina na pojedinim nivoima komandovanja dolazilo je do niza problema u komandovanju na skoro svim nivoima. Glavni štab i komande korpusa su delovali u skladu sa osnovnim principima rukovođenja i komandovanja. Takvo delovanje očekivali su i na nižim nivoima. Međutim, povratno delovanje sa nivoa brigada nije bilo u skladu sa tim principima. Komandanti brigada su se borili da zadovolje i pomire zahteve viših komandi i potrebe borbene situacije, kao i zahteve lokalne zajednice. Bili su suočeni sa nestručnosti vlastitog kadra i nespremnosti vojničkog sastava i nižih starešina da se ponašaju u skladu sa principima rukovođenja kao društvenog odnosa i rukovođenja kao procesa rada starešina i komandi¹²⁹.

2.5.7. U početnoj fazi organizacije Vojske Republike Srpske nisu se mogli primeniti osnovni principi na kojima funkcioniše vojna organizacija. Protok informacija koji je ključan za donošenje pravilnih odluka, nailazio je na niz čvorišta na kojima su te informacije rastakane. Zato nisu u izvornom obliku dolazile do komandanata. Često su izveštaji fingirani i situacije u jedinici prikazivane složenijim nego sto su bile, kako bi se izbeglo angažovanje jedinica izvan rejonu odbrane ili van svojih zona. Komande brigada nisu redovno i istinito informisane, posebno ako je trebalo nekoga zaštititi. Komandanti brigada koji su pokušavali izvršavati naređenja pretpostavljenih u skladu sa pravilima (što je često podrazumevalo angažovanje snaga brigade izvan matične zone odbrane¹³⁰) smatrani su "neprijateljima lokalne zajednice", jer su navodno neštedimice trošili lokalne ljudske i materijalne resurse. Takvi komandanti nisu uživali poverenje lokalne zajednice.

¹²⁹ Poznato je primer da je u Rudom (grad južno od Višegrada, oko 60 kilometara) ubijen komandant brigade Vojske Republike Srpske potpukovnik Radivoje Vučković, koji je pokušao da uspostavi red u brigadi u skladu sa "Pravilom brigade". Njega su ubili njegovi vojnici. To je bilo u oktobru 1992. godine.

¹³⁰ Zvornička pešadijska brigada je angažovana van njene zone odbrane: 1993. godine na području Višegrad - Ustiprača - Čajniče u operacijama "Mač-1" i "Mač-2"; 1993. godine - držanje položaja u zoni odbrane Sarajevsko-romanijskog korpusa u rejonu Nišići; u periodu 1993-1995. godine - držanje položaja u zoni odbrane Birčanske pešadijske lake brigade (Šekovići); angažovanje delova Zvorničke pešadijske brigade u zonama odbrane 1. i 2. krajiškog korpusa u periodu juli - oktobar 1995. godine..

2.5.8. Tek početkom 1995. godine dolazi do organizovanog jačanja Vojske Republike Srpske u celini. Niz slabosti o kojima je bilo reči su postepeno prevladane. Vojska Republike Srpske je delovala kao prilično stabilan sistem, ali još uvek sa nizom slabosti, pre svega na nižim nivoima organizacije. Jedinice sa teritorija koje su bile sigurno branjene bilo je teško angažovati u borbenim dejstvima na teritorijama koje je trebalo odsudno braniti.

Međutim, i dalje se događalo da u kritičnim situacijama komandant Glavnog štaba direktno upućuje naređenja brigadama¹³¹.

2.5.9. Osnovna obeležja komandnog odnosa u Vojske Republike Srpske su: (1) moć i pravo odlučivanja na nivou Vojske Republike Srpske bili su centralizovani u jednom licu (komandantu Glavnog štaba); (2) komandni odnos nije omogućavao protok politike vrhovnog komandanta kada on koristi Vojsku kao sredstvo ostvarivanja državnog interesa¹³²; (3) u hijerarhijskom povezivanju svih nivoa komandovanja nije uvek bila obezbeđena neposredna odgovornost komandnom licu višeg nivoa komandovanja; (4) komandovanje jedinicama na pojedinim nivoima bilo je pod snažnim uticajem lokalnih organa vlasti; (5) autoritativnost jezika komandovanja nije bila posebno izražena, posebno na nižim nivoima komandovanja, jer pravo pretpostavljenog na lično donošenje odluka nije uvek završavalo obaveznošću izvršenja tih odluka od strane potčinjenih¹³³.

2.6. UNUTRAŠNJA SLUŽBA U VOJSCI REPUBLIKE SRPSKE

2.6.1. Unutrašnja služba je regulisana "Pravilom službe Oružanih snaga"¹³⁴. Mogu je obavljati sva lica na službi prema utvrđenom redu, a traje najviše 24 časa. Pri određivanju lica na dužnosti organa unutrašnje službe prvenstveno se vodi računa o interesima službe, a zatim o ravnomernom opterećenju jedinica, ustanova i pojedinaca.

¹³¹ Akt Glavnog štaba Vojske Republike Srpske Str. pov. br. 03/4-1629 od 13.07.1995. godine (dokument BCS/ ERN **02935564-02935566; ENG/ ERN 03084819-03084820**).

Akt Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, str. pov. br. 03/4-1670, 17.07.1995. (BCS/ERN **00917857**).
Akt Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, str. pov. br. 4-1678 od 17.07. 1995.

¹³² Često dolazi do nerazumevanja između Vrhovnog komandanta i komandanta Glavnog štaba i Vrhovnog komandanta i pomoćnika komandanta Glavnog štaba - vidi napomenu u fusnoti 85.

¹³³ Vidi fusnotu 81 i 89.

¹³⁴ Pravilo službe u Oružanim snagama, Izdanje Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (IV U- 2/3), 1985. t. 197-203.

Dužnosti organa unutrašnje službe propisuje starešina jedinice ili ustanove, prema stvarnim potrebama i specifičnim uslovima. Dužnosti moraju biti konkretne i u skladu sa dužnostima propisanim ovim pravilom.

Organi unutrašnje službe su potčinjeni starešini koji ih je odredio na dužnost, odnosno pretpostavljenom dežurnom. Lice koje obavlja unutrašnju službu može smeniti (zameniti) samo starešina koji ga je odredio na dužnost. Izuzetno, kada taj starešina nije u jedinici, može ga smeniti njegov zamenik, odnosno pretpostavljeni dežurni.

Organi unutrašnje službe ne mogu za vreme obavljanja dužnosti raditi poslove koji nisu u vezi sa tom dužnošću.

2.6.2. Član 64. "Uputstva za rad komandi i štabova - nacrt" propisuje: "Neprekidnost i sigurnost funkcionisanja komande u svim uslovima obezbeđuju se organizovanjem operativnog dežurstva, dežurnom smenom u operativnoj sali, dežurstvom u CV (centar veze – *primedba Boška Antića*), dežurnim komandnog mesta, dežurnim kuririma, vozačima, a po potrebi i drugim organima unutrašnje službe"¹³⁵.

2.6.3. Prema t. 215. Pravilo službe oružanih snaga, službu dežurstva obavljaju: dežurni operativni (*podvukao Boško Antić*), dežurni rukovodeći, dežurni garnizona, dežurni karaule, dežurni kasarne (*podvukao Boško Antić*), dežurni komande (štaba, ustanove), dežurni zgrade, dežurni vazduhoplovne baze, dežurni aerodroma, dežurni čete, dežurni bataljona, dežurni brigade (*podvukao Boško Antić*), dežurni eskadrile, dežurni stajanke, dežurni vazduhoplovnog puka, dežurni broda (plovne jedinice), dežurni u vojnim zdravstvenim ustanovama, dežurni kontrolno - propusne stanice, dežurni parka tehničkih sredstava, dežurni veterinarske ambulante, dežurni konjušnice i dežurni na železničkoj stanici (luci).

Prema potrebi određuju se: dežurni dispečer veze, dežurni skladišta, dežurni protivpožarac, dežurni u vojničkom klubu...¹³⁶

2.6.4. Prema čl. 217. "Pravila službe oružanih snaga"¹³⁷ **operativno dežurstvo** organizuje se radi obezbeđenja neprekidne gotovosti rukovođenja i komandovanja. Radno mesto

¹³⁵ Uputstvo za rad komandi - štabova, Centar visokih vojnih škola JNA "Maršal Tito", 1983., str. 34.

¹³⁶ Pravilo službe Oružanih snaga, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1985, t. 215, str. 93-96.

¹³⁷ Isto.
(U prilogu uz fusnotu 136)

operativnog dežurnog je u operativnom centru, odnosno u operativnoj sali (mestu) ukoliko jedinica s njom raspolaže. U operativnoj Sali (mestu) stiču se sve informacije i zahtevi koji se odnose na tekuću situaciju i aktivnosti jedinica.

Dužnosti operativnog dežurnog su¹³⁸:

a) Pozna je organizaciju, formaciju, razmeštaj i namenu svake jedinice u sastavu komande čiji je organ.

b) Prati stanje u jedinicama i događaje na teritoriji značajne za oružane snage.

c) Održava stalnu vezu sa dežurnim organima potčinjenih jedinica, susednih komandi, pretpostavljenim operativnim dežurnim, dežurnim u operativnom centru društveno-političkih zajednica, dežurnim organom sekretarijata za unutrašnje poslove u garnizonu (ili stanicom milicije), dežurnim organom u železničko-transportnoj organizaciji, odnosno železničkoj stanici, luci, aerodromu itd.

d) Vodi pregled borbene gotovosti jedinica i ažurira ga na osnovu podataka dobijenih u izveštajima potčinjenih jedinica.

e) Vodi pregled razmeštaja i aktivnosti jedinica i ustanova u kasarnama, na logorovanju, vežbalištima, radovima itd.

f) Vodi pregled popunjenosti jedinica, a posebno jedinica sa povišenim stepenom borbene gotovosti.

g) U okviru ovlašćenja i naređenja pretpostavljenog starešine (operativnog dežurnog pretpostavljene komande) prenosi potčinjenim jedinicama naređenja i signale.

h) Vodi plan pripravnosti i uzbunjivanja za sve jedinice koje su, prema šemi za uzbunjivanje, u njegovoj nadležnosti.

i) Upoznaje pretpostavljenog starešinu ili dežurnog rukovodećeg starešinu (tim) sa događajima i naređenjima koji zahtevaju preduzimanje mera za koje on nije ovlašćen.

j) U vanrednom vremenu i u vanrednim situacijama rukovodi jedinicama ili ustanovama do dolaska pretpostavljenog, odnosno odgovarajućeg starešine.

k) Operativnom dežurnom pretpostavljene komande podnosi izveštaj o stanju u jedinici i događajima na teritoriji.

l) Prima poštu koja stigne posle završetka radnog vremena i postupa prema upustvima koja su mu data.

¹³⁸ Isto, str. 94-96.
(U prilogu uz fusnotu 136)

2.6.5. Operativni dežurni i njegov pomoćnik (prema čl. 65. "Uputstva za rad komandi - štabova"¹³⁹) su članovi komande koji se određuju po rednoj listi. Operativno dežurstvo organizuje načelnik štaba - zamenik komandanta. Operativnom dežurnom su potčinjeni svi organi unutrašnje službe na komandnom mestu. Dežurstvo se obavlja u operativnoj sali, ukoliko postoji.

Prema članu 66. istog propisa dužnosti operativnog dežurnog su sledeće: (1) prati tok borbenih dejstava i u predviđene preglede i radnu kartu štaba unosi nastale promene kod potčinjenih i susednih jedinica; (2) izveštava komandanta ili načelnika štaba o važnim promenama ili o naređenjima pretpostavljenog koja zahtevaju odluku komandanta; (3) da poznaje raspored elemenata komandnog mesta, mesto gde se nalazi komandant, načelnik štaba i pomoćnici komandanta; (4) kontroliše i održava vezu sa operativnim dežurnim pretpostavljene i potčinjenih komandi; (5) prima ili otprema naređenja i izveštaje kada su ostali organi na odmoru ili kad mu se to naredi; (6) sa naređenjima pretpostavljenog, izveštajima i obaveštenjima potčinjenih, suseda i organa i organizacija društveno-političkih zajednica, društvo-političkih organizacija i organizacija udruženog rada, koja se odnose na pozadinsko obezbeđenje, upoznaje pomoćnika komandanta za pozadinsko obezbeđenje, odnosno određene organe na pozadinskom komandnom mestu; (7) prati i proverava mere neposrednog osiguranja i odbrane komandnog mesta, a u slučaju napada daje uzbunu.

Operativni dežurni mora da ima uputstvo za rad¹⁴⁰, plan neposrednog osiguranja i odbrane komandnog mesta, operativni dnevnik za ispisivanje naređenja, izveštaja i obaveštenja, radnu kartu štaba gde unosi situaciju...

Na komandnom mestu osnovnih taktičkih jedinica, dežurstvo se organizuje prema mogućnostima dotične komande (čl. 67).

Rad dežurne smene, ukoliko se ona organizuje, reguliše načelnik štaba (čl.68).

Dežurni komandnog mesta se određuje u komandama viših jedinica.

Dežurni centra veze je potčinjen dežurnom operativnom.

U vezi unutrašnje službe u kasarni Zvornička pešadijska brigada je imala dokument "Unutrasnja služba u kasarni"¹⁴¹.

¹³⁹ Uputstvo za rad komandi-štabova, Generalštab JNA - I uprava, 1983, str. 34-35 (*U prilogu uz fusnotu 135*)

¹⁴⁰ Komanda Zvorničke brigade je imala "Uputstvo o operativnom dežurnom oficiru" (BCS/ ERN **04324285-04324296**), koje je stupilo na snagu 01.01.1993. godine.

¹⁴¹ "Unutrasnja straža u kasarni", Komanda Zvorničke pešadijske brigade, 03.01.1994. godine (BCS/ ERN **04525709**)

2.6.6. Dežurni rukovodeći. Radi obezbeđenja gotovosti rukovođenja i komandovanja u vanrednom vremenu, u svim komandama (štabovima) - do komande puka (brigade) organizuje se dežurstvo sa zadatkom da rešavaju: pitanja iz domena povišenih mera borbene gotovosti; varedne zahteve jedinica, komandi i štabova; neodložna pitanja sa odgovarajućim organima društveno-političkih zajednica; druge zadatke¹⁴².

¹⁴² "Pravilo službe Oružanih snaga", Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1985, t. 219, str. 96.

3. ZVORNIČKA PEŠADIJSKA BRIGADA

3.1. SASTAV, NAMENA I BORBENI RASPORED

3.1.1. Zvornička pešadijska brigada je bila u sastavu Drinskog korpusa¹⁴³, koji je u svom sastavu, u vreme događaja oko Srebrenice i Žepe, imao još i sledeće jedinice: 1. vlasenička laka pešadijska brigada, 1. bratunačka laka pešadijska brigada, 2. romanijska motorizovana brigada, 1. birčanska pešadijska brigada, 1. podrinjska (Rogatička) laka pešadijska brigada, 1. milička laka pešadijska brigada i 5. podrinjska (Višegradsko-goraždanska) brigada, 5. mešoviti artiljerijski puk, 5. bataljon vojne policije, 5. inženjerski bataljon, 5. bataljon veze; 1. samostalni pešadijski bataljon Skelani¹⁴⁴.

3.1.2. Zvornička pešadijska brigada je formirana 2. juna 1992. godine¹⁴⁵. Formirana je od delova jedinica Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane opštine Zvornik, angažovanjem vojnosposobnog stanovništva naoružanog delom naoružanja iz magacina Teritorijalne odbrane, a delom naoružanjem jedinica Jugoslovenske narodne armije koje su u svom sastavu imale mobilisane pripadnike srpske nacionalnosti sa prostora opštine Zvornik. **Za razliku od Srba, muslimani se nisu odazivali na mobilizaciju koju je provodila Jugoslovenska narodna armija.**¹⁴⁶

¹⁴³ Formiran 1. novembra 1992. godine.

Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici - operacija "Krivaja 95", 15. maj 2000. godine (ENG/ ERN00950743).

"Zona odgovornosti" Drinskog korpusa 11. Jula 1995, Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici - operacija "Krivaja 95 (Prilog D i E, IT-05-88-PT).

Struktura Zvorničke brigade

¹⁴⁴ Područje lokacija jedinica Drinskog korpusa i njihovi nazivi prikazani su na karti broj 4. (ENG/ERN 0505-4369).

(U prilogu uz fusnotu 128)

Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici - operacija "Krivaja 95", 1. novembar 2000. godine, str. 19 (BCS/ERN 03072389; ENG/ ERN 01134311-01134312)).

Richard. J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici (revizija), Prilog "A" - BCS/ERN 03072510).

¹⁴⁵ Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici - operacija "Krivaja 95", 1. novembar 2000. godine, str. 6 (BCS/ERN 03072376; ENG/ ERN 01134300)

¹⁴⁶ U vreme početka sukoba na teritoriji grada Zvornika, u Zvorniku su sedište imali delovi 336. motorizovane brigade Jugoslovenske narodne armije. Krizni štab opštine Zvornik je doneo odluku o formiranju privremene vlade opštine Zvornik, a ova je odredila konkretnu organizaciju i sastav zvorničkog Štaba Teritorijalna odbrane.

Kada je najavljeno povlačenje Jugoslovenske narodne armije iz Bosne i Hercegovine, fomiran je Ratni štab. U njemu je, pored ostalih, bio i komandant 1. oklopnog bataljona kapetan Dragan Obrenović. U opštini je 16. juna formirana jedinstvena vojno-teritorijalna komanda (na čelu komandant Teritorijalne odbrane Marko Pavlović - postavljen naredjenjem Privremene vlade srpske opštine Zvornik br. 01-023-44/92. od 28 aprila 1992, BCS/ ERN 02132362).

Formirana Zvornička brigada je veoma teško preuzimala svoju ulogu, jer se “konsolidacija jedinica Teritorijalne odbrane i Zvorničke pešadijske brigade odvijala veoma sporo, delimično zbog decentralizovane prirode strukture TO - a. Zbog toga su mnoge samostalne jedinice i sela imali ne samo svoje jedinice TO - a, nego i lokalne krizne štabove”¹⁴⁷. U vreme formiranja njen osnovni zadatak bio je da brani srpska naselja opštine Zvornik i susednih opština.

3.1.3. Brigada je organizovana isključivo na teritorijalnom principu - čete i bataljoni su formirani isključivo od vojnosposobnog stanovništva sa područja određenih mesnih zajednica. Eksteritorijalni raspored je bio skoro nepoznat, osim određenog broja rezervnih i aktivnih starešina i nekih vojnoevidencionih specijalnosti.

Brigada je prevazilazila brojno stanje bilo koje brigade Jugoslovenske narodne armije. Formacija je bila prilagođena teritorijalnom rasporedu stanovništva, geografskom položaju, ugroženosti srpskih naselja, materijalnim mogućnostima, naoružanju i vojnim resursima. Personalna popuna je bila u skladu sa brojem rezervnih starešina, brojem aktivnih starešina koji su se javili u Vojsku Republike Srpske i uticajem organa vlasti opštine¹⁴⁸.

3.1.4. Do kraja 1992. godine Zvornička pešadijska brigada nije funkcionisala kao vojna formacija organizovana u skladu sa zahtevima savremene vojne organizacije i(li) formacije brigade. U njoj nisu bili zastupljeni principi subordinacije i jednostarešinstva. To je bio zbir zaokruženih manjih organizacionih delova ranga čete i bataljona ograničenih na delovanje isključivo na prostoru mesnih zajednica, sela i grupe sela. To je uticalo na to da sve niže jedinice dejstvuju na osnovu vlastitih procena i potreba zaštite svoga zavičaja. Bilo je teško obezbediti funkcionalnu međuzavisnost organizacionih delova brigade u smislu jedinstvenog delovanja po

¹⁴⁷ Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija “Krivaja 95”, 1. novembar 2002, str. 9. (BCS/ ERN **03072379**; ENG/ ERN **01134302-01134303**)

¹⁴⁸ Zona odbrane Zvorničke pešadijske brigade jula 1995. Godine (karta u prilogu broj 11). Elementi borbenog rasporeda i podaci o osnovnim elementima jedinice, Komanda Zvorničke pešadijske brigade, str. pov. br. 01-333 od 12.08.1995. (BCS/ ERN **02935611-02935614**; ENG/ ERN **03084016-03084022**)

Zvornička pešadijska brigada je na dan 20. jula 1995. godine imala 52 oficira, 257 podoficira i 4.669 vojnika - ukupno 5.010 pripadnika (Pregled imajućeg brojnog stanja u jedinicama 1. ZvPBr za mesec juli 1995. godine, str. pov. br. 05/283-03, 20.07.1995. godine - BCS/ERN **02935595-02935597**; ENG/ ERN **03085471-03085475**).

jedinstvenoj zamisli. Poseban problem predstavljale su "paravojne" formacije. Zbog svega toga, u prvih šest meseci postojanja brigade promenjeno je sedam komandanata brigade.¹⁴⁹

3.1.5. U prvoj polovini 1993. godine pristupilo se ozbiljnoj reorganizaciji brigade u skladu sa poznatim principima organizovanja jedinica vojske. Pri tom se pojavio veliki broj problema: nedostatak adekvatnog komandnog kadra; materijalna nepopunjenost; stečene navike teritorijalnog delovanja; nedovoljan uticaj Glavnog štaba Vojske Republike Srpske; veliki uticaj opštinskog rukovodstva i Srpske demokratske stranke na brigadu; kao pojava određenih oblika samoupravnih ponašanja neprihvatljivih za vojnu organizaciju.¹⁵⁰

3.1.6. Brigada je 1993. godine donekle organizovana u nešto čvršću celinu, uglavnom sposobnu za odgovarajuću borbenu upotrebu u svojoj zoni odbrane, dok je angažovanje brigade van te zone odbrane bilo vrlo teško.

Prvobitno je ova brigada formirana kao laka pešadijska brigada u sastavu Istočno bosanskog korpusa (Bijeljina)¹⁵¹. U skladu sa zadacima lake pešadijske brigade bila je opremljena i naoružana adekvatnim naoružanjem. Međutim, ona je u svom sastavu imala snage koje su je opredeljivale između motorizovane i pešadijske brigade sa znatno većim brojem pešadijskih bataljona i većim brojem ljudstva.

Ušla je u sastav Drinskog korpusa nakon njegovog formiranja 1. novembra 1992. godine. Njena komanda je samoinicijativno odredila svoju zonu odbrane i zadatak u skladu sa nastalom situacijom. Zadatak je nametnuo raspored srpskih naselja i ugruženost pojedinih pravaca, čime su određene granice zone dejstva. Kasnije, nakon ulaska u Drinski korpus, definisan je zadatak brigade i precizno su određene granice zone borbenih dejstava - **odbrana dodeljene zone odbrane, zaštita srpskih naselja i stanovništva, sprečavanje ubacivanja neprijateljskih grupa u vlastiti raspored i po dubini teritorije opštine**. Bila je to specifična situacija, gde nije bilo podele na bliži i sledeći zadatak. Tek kasnije, u skladu sa direktivama Vrhovne komande i Glavnog štaba, a prema naredbi Drinskog korpusa, delovi brigade (pre svega njene manevarske

¹⁴⁹ Ljubomir Tešanović, Marko Pavlović, Vidoje Blagojević, Slobodan Vlasilić, Dragan Petković, Dragan Obrenović (vršilac dužnosti komandanta brigade) i Vinko Pandurević.

U "Izveštaju o ekipnom obilasku" str. pov. br. 02/86-39 od 21.11.1992. godine navodi se kao komandant potpukovnik Bosančić (BCS/ERN 04255938).

¹⁵⁰ O takvom stanju u brigadi prilikom prijema dužnosti, (tada) major Vinko Pandurević govorio je u intervjuu časopisu "Drinski" br. 2. (BCS/ERN . 01148199).

¹⁵¹ Zone korpusa (Richard J. Butler, Izveštaj o komandnoj odgovornosti u korpusu VRS-a, 5. april. 2000, str. 9 (BCS/ERN 00946750-00946787; ENG/ERN 00946755).

jedinice - Podrinjski odred specijalnih snaga i interventni vodovi) i delovi oklopno-mehanizovanih jedinica, angažovani su van dodeljene zone borbenih dejstava, odnosno zone odbrane brigade.

3.1.7. Preformiranje Zvorničke brigade izvršeno je u aprilu 1994. godine na osnovu naređenja predsednika Republike Srpske, strogo pov. br. 01-224/93, naređenja Glavnog štaba Vojske Republike Srpske strogo pov. broj 02/2-731 od 05.09.1993. godine i naređenja komandanta Drinskog korpusa strogo pov. broj 01/5-557 od 20. 09.1993. godine.

Od postojećeg sastava brigade formirana je brigada bataljonskog sastava, koja je imala: komandu sa prištapskim jedinicama (komanda stana, izviđački vod, četa veze, četa vojne policije i inženjerijska četa), sedam lakih pešadijskih bataljona, manevarski bataljon (Podrinjski odred), mešoviti artiljerijski divizion (MAD), laki artiljerijsko-raketni divizion i pozadinski bataljon¹⁵².

3.1.8. U julu 1995. godine Zvornička pešadijska brigada je u svom sastavu imala: sedam pešadijskih bataljona (**8. pešadijski bataljon je bio pretpotčinjen Bratunačkoj lakoj pešadijskoj brigadi. Dobio je brojčanu oznaku "četvrti" - 4. pešadijski bataljon, a naziv "zvornički" je zbog mesta iz koga potiču njegovi pripadnici, (primedba Boška Antića)**), rezervni bataljon, pozadinski bataljon, mešoviti artiljerijski divizion, oklopno-mehanizovanu četvu, četvu vojne policije, laki artiljerijski divizion protivvazdušne odbrane, inženjerijsku četvu, Podrinjski odred specijalnih snaga i četvu veze¹⁵³.

Sastav Komande Zvorničke Pešadijske Brigade bio je u skladu sa "Pravilom brigade".

Komandu su sačinjavali: komandant; načelnik štaba (ujedno zamenik komandanta); pomoćnik komandanta za moral, verske i pravne poslove; pomoćnik komandanta za bezbednost; i pomoćnik komandanta za pozadinu.

Operativno štabnim poslovima u brigadi bavio se štab. Na čelu štaba je bio načelnik štaba.

Organizacijsko – formacijska šema Zvorničke pešadijske brigade data je u prilogu br. 8.

Dodeljenu zonu borbenih dejstava (prostoriju) brigada nije smela napuštati. Ne samo zato što to ne sme učiniti bez odobrenja pretpostavljene komande¹⁵⁴, nego i zato što to

¹⁵² Naređenje Komande Zvorničke lake pešadijske brigade str. pov. br. 01-101 od 21.03.1994. godine (BCS/ERN 04325852-04325854).

¹⁵³ Richard. J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici (revizija), Prilog "B" - BCS/ERN 03072511).

¹⁵⁴ Pravilo brigada, str. 17. (BCS/ERN 01147115; ENG/ERN 03030236)

situacija nije dozvoljavala. Napuštanje zone odbrane, odnosno borbenih dejstava, značilo bi nestanak srpskih naselja i proterivanje srpskog stanovništva sa teritorije koju brigada brani.

Zvornička pešadijska brigada nije napuštala zonu odbrane. Komanda je u dodeljenoj zoni borbenih dejstava težište odbrane izražavala grupisanjem snaga i sredstava. Težište odbrane se nije moglo ostvariti grupisanjem većeg dela snaga i sredstava zbog "kordonskog" rasporeda snaga. Međutim, komanda je svojim prisustvom na pojedinim pravcima i korišćenjem rezervi brigade izražavala težište angažovanja. Formacijskim promenama i formiranjem određenih manevarskih jedinica, te grupisanjem snaga, raspored je prilagođavan konkretnim situacijama. Uvek se imao u vidu najcelishodniji raspored snaga brigade za svaki konkretan slučaj, uvek u skladu sa idejom pretpostavljenog starešine¹⁵⁵. Taj borbeni raspored se odnosio isključivo na raspored snaga i sredstava u dodeljenoj zoni odbrane, dok su samo manji delovi angažovani u zonama odbrane drugih brigada.

3.1.9. Borbeni raspored Zvorničke pešadijske brigade se znatno razlikovao od uobičajenog borbenog rasporeda brigade predviđenog pravilima upotrebe. Zona odbrane brigade imala je širinu čak i do 60 kilometara. To je u odnosu na širinu predviđenu pravilima (10-15 kilometara) iznosilo više od pet puta. Ipak, brigada je imala sve elemente borbenog rasporeda - ešelon kordonski raspoređen u jednoj liniji sa uređenim rezervnim položajima, snage za vatrenu podršku, snage za protivoklopnu borbu, snage za protivvazдушnu odbranu, snage za komandovanje i vezu i rezervu (vidi kartu u prilogu br. 11).

3.2. KOMANDOVANJE BRIGADOM

3.2.1. U "Privremenim propisima o službi u Vojsci Republike Srpske"¹⁵⁶ regulisano je pitanje komandovanja i u njima se navodi:

"Naređenja pretpostavljenog starješine, pripadnici Vojske su dužni da izvršavaju bez pogovora, potpuno tačno i na vrijeme. Ako sticajem bilo kakvih okolnosti nije blagovremeno dobilo naređenje, vojno lice je dužno da preduzme mjere i da se ponaša u skladu sa konkretnom situacijom.

¹⁵⁵ Isto.
(U prilogu uz fusnotu 154)

¹⁵⁶ Usvojeni od Predsedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine 18.08.1992. godine (BCS/ ERN 00662556-00662592; ENG/ ERN 00913652-00913659), objavljeni u "Službenom glasniku srpskog naroda u Bosni i Hercegovini", broj 12 od 18. avgusta 1992. godine.

Pripadnici Vojske su dužni da izvršavaju naređenja najstarijeg prisutnog starješine, kada nije prisutan pretpostavljeni starješina.

Poslije izvršenja svakog naređenja izvještava se prvo pretpostavljeni starješina, odnosno starješina koji je izdao naređenje¹⁵⁷.

Definisanje obaveze "izvršavanja naređenja najstarijeg prisutnog starješine" nije razjašnjeno. Ne zna se da li se misli na najstarijeg po činu ili najstarijeg prema komandnoj hijerarhiji.

3.2.2. Da bi se na adekvatan način posmatrala odgovornost komandanta u sistemu rukovođenja i komandovanja u jedinicama Vojske Republike Srpske i Vojsci Republike Srpske kao celini, potrebno je imati na umu osnovne postavke o sistemu kao takvom. Elementi tog sistema mogu se svrstati u dve skupine. Prvu skupinu čine elementi funkcionalne prirode, a drugu elementi institucionalne prirode. U prvu skupinu se mogu uključiti svi oblici i(li) vidovi ljudskog delovanja kojima se pomaže ostvarivanje funkcije sistema. U drugu svi vidovi ljudskog organizovanja, tj. svi oblici institucija (organizacija) u koje se ljudi uključuju da bi svojom aktivnošću na bazi propisanih normi i postupaka mogli ostvariti funkciju sistema¹⁵⁸.

3.2.3. Sistem rukovođenja i komandovanja u Vojsci Republike Srpske su sačinjavali: (1) organizacija (struktura sistema); (2) ljudi kao aktivni faktor sistema; (3) sredstva koja su se koristila u obavljanju funkcija tog sistema; (4) metode rada koje su se koristile u obavljanju

¹⁵⁷ "Privremeni propisi o službi u Vojsci Republike Srpske" (BCS/ ERN **00662565-00662566**).
(U prilogu uz fusnotu 156)

U slučaju neizvršenja i odbijanja izvršenja naređenja "Krivični zakon Republike Srpske" i "Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske" (Službeni glasnik Republike Srpske br. 12 od 09.08.1993. godine) predviđaju sankcije kako je regulisano i u "Krivičnom zakonu SFRJ" (BCS/ERN **00253394-00253549**), čl. 201 (BCS/ERN **00253481**) i 203 (BCS/ERN **00253481-00253482**), Privredni pregled, Beograd, 1990, str. 89-90.

- **član 201** određuje da će se vojno lice koje ne izvrši ili odbije da izvrši naređenje pretpostavljenog u vezi sa službom, pa usled toga nastupe teže posledice za službu, ili je vojna služba bila teže ugrožena, kazniti zatvorom od tri meseca do pet godina; ako su usled tog dela nastupile teške posledice za službu, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do deset godina;

- **član 203** određuje da će se vojno lice koje se zajedno sa drugim vojnim licima usprotivi naređenju pretpostavljenog u vezi sa službom i neće da ga izvrši, ili odbije da vrši svoju dužnost, kazniti zatvorom od tri meseca do pet godina; ako je delo izvršeno organizovano kazniće se zatvorom od jedne do deset godina; ako je delo učinjeno upotrebom oružja zatvorom od najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.

Dana 31. jula 1993. godine Narodna skupština je usvojila izmene "Krivičnog zakona SFRJ" i proglasila "Krivični zakon Republike Srpske" (Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona SFRJ, Službeni glasnik Republike Srpske br. 12. od 9. avgusta 1993. godine. Str. 504. čl.1). Budući da taj izmenjeni tekst "Krivičnog zakona" nije ponovno objavljen u celini, navodi se čl. 201. i čl. 203. prema Zakonu usvojenom 1990. godine.

(Richard J. Butler, Izveštaj o komandnoj odgovornosti u korpusu VRS, str. 27 - BCS/ERN **00963363; ENG/ ERN 00946771**)

funkcija. Osnovi faktori tog sistema su: čovek, sredstva, vreme i informacije. Upravo ove elemente treba imati u vidu kada se sagledava uloga komandanta u sistemu rukovođenja i komandovanja.

Komandant se nalazi na vrhu piramide komandovanja. On je jedan od ključnih faktora sistema rukovođenja i komandovanja na odgovarajućim nivoima. Njegova dužnost je da uspostavi sve podsisteme, a pojedinci na čelu tih podsistema su odgovorni za njihovo funkcionisanje. Na primer, komandant je odgovoran za organizaciju rada komande. U sklopu toga je dužan da zadejstvuje podsisteme, kao što su bezbednost, logistika, moral i informisanje, operativni (štabski) poslovi i dr. Za svaki od ovih podsistema postoje određeni pojedinci koji se staraju o njihovom funkcionisanju. Komandant je taj koji na osnovu zadane organizacije i prihvaćenih metoda aktivnim delovanjem obezbeđuje konstruktivno funkcionisanje celog sistema radi ostvarivanja zadate funkcije i postizanja željenog cilja. U sklopu rukovođenja i komandovanja postoji niz podsistema. Komandant je dužan da obezbedi njihovu unutrašnju i međusobnu koherentnost.

3.2.4. Polazeći od stvarnog funkcionisanja Vojske Republike Srpske i sistema rukovođenja i komandovanja u njoj može se doći do objektivne slike o ulozi, moći i odgovornosti komandanta.

3.2.5. Komandovanje Zvorničkom pešadijskom brigadom u toku 1995. godine nije u potpunosti predstavljalo deo jedinstvenog sistema komandovanja u Vojsci Republike Srpske - pre svega zbog neadekvatne kadrovske popunjenosti i delovanja po meri opštinskog rukovodstva. Komanda se nalazila u Zvorniku, a u borbenim dejstvima komandovalo se sa isturenog komandnog mesta na težištu dejstava, sa pozicije sa koje se ostvarivao uvid u dejstva jedinica u borbenom rasporedu u zoni odbrane.

3.2.6. Komandovanje Zvorničkom pešadijskom brigadom uglavnom se temeljilo se na načelima "Pravila brigada", po kome je "**komanda brigade** organizacijsko – formacijski organ brigade namenjen za rukovodjenje i za komandovanje brigadom. Komanda je opremljena i osposobljena za uspešno objedinjavanje dejstava svih snaga u zoni upotrebe brigade.

Organizacijski sastav komande zavisi od vrste brigade, njenog sastava i poslova koje obavlja u okviru nadležnosti, a propisuje se i utvrđuje formacijom.

¹⁵⁸ Sistem rukovođenja i komandovanja u Vojsci Republike Srpske zasnovan je na opštim postavkama teorije sistema.

Poslovi komande brigade grupišu se po srodnosti na: komandno-štabne, političke (u Vojsci Republike Srpske - za moral i verska pitanja – *primedba Boška Antića*), samozaštitne, bezbednosne, pozadinske i opšte. Shodno ovim poslovima, u komandi brigade postoje sledeći stručni organi: komandant, štab, organ za politički rad (u Vojsci Republike Srpske - za moral i verska pitanja – *primedba Boška Antića*), organ za bezbednost, organ pozadine i komanda stana. Poslove samozaštite obavljaju svi organi komande brigade kao sastavni deo svojih funkcionalnih obaveza"¹⁵⁹.

Komanda brigade radi na pripremi i organizovanju borbenih dejstava obavlja u dva dela: rad komande do dobijanja zadatka i rad komande posle dobijanja zadatka¹⁶⁰. Rad komande nakon dobijanja zadatka predstavlja čitav algoritam aktivnosti. Pre nego što komandant brigade donese odluku o upotrebi jedinica brigade, odnosno pristupi izvršenju dobijenog zadatka, komandant obavlja niz konsultacija sa organima komande i donosi **osnovnu zamisao** za izvršenje zadatka. Operacionalizaciji komandantove osnovne zamisli pristupa štab na čelu sa načelnikom štaba. Nakon dodatanih konsultacija komandant donosi odluku i ta odluka se saopštava potčenjenim jedinicama u vidu zapovesti ili naređenja.

Usled nedostatka potrebnog broja "Pravila brigada", Komanda Zvorničke pešadijska brigade je izradila dokument "Komanda brigade - Dužnosti organa komande brigade - Komandovanje - Rad komande brigade na pripremanju i organizovanju borbenih dejstava"¹⁶¹.

3.2.7. Komandant brigade¹⁶². "Komandant brigade ima isključivo pravo komandovanja svim jedinicama iz sastava brigade i pridatim jedinicama. On snosi punu odgovornost za rad komande brigade i potčinjenih komandi, moralno-političko stanje, bezbednost¹⁶³ i borbenu gotovost, obučenosť i pravilnu upotrebu i izvršenje dobijenog zadatka. Komandant donosi

¹⁵⁹ "Pravilo brigada", tačka 114, str. 60 (BCS/ ERN **01147158-01147159**; ENG/ ERN **03030266**)

¹⁶⁰ Treba naglasiti da komanda brigade neprekidno održava borbenu gotovost i pre dobijanja bilo kakvog zadatka. Komanda brigade retko pristupa samoinicijativno izvršavanju zadataka i to samo onda kada to nalaže borbena situacija, odnosno kada su ljudski životi u pitanju. Inače, komanda brigade isključivo postupa po odlukama i naređenjima pretpostavljene komande.

¹⁶¹ BCS/ERN **00671538-00671548**; ENG/ERN **00716436-00716442**

¹⁶² Prema aktu Ministarstva odbrane Republike Srpske br. 21-59/93 od 16.06.1993. godine Ministarstvo odbrane ima isključivu nadležnost za imenovanje komandanta brigade Vojske Republike Srpske (BCS/ ERN **00519089-00519092**; ENG/ ERN **00716471-00716473**).

¹⁶³ Komandant brigade rukovodi službom bezbednosti i personalnim poslovima u granicama nadležnosti koje su mu date posebnim propisima.

(Pravilnik o nadležnostima komande brigade - puka, član 11, tačka 5, Generalštab JNA. 1965.)

odluke, postavlja zadatke jedinicama, kontroliše njihovo izvršenje i zahteva njihovo dosledno sprovođenje bez obzira na teškoće koje se pojavljuju u toku njihovog izvršavanja.

Ličnim držanjem, radom, angažovanjem u sprovođenju politike SKJ (ovo nije imao obaveze komandant u Vojski Republike Srpske), hrabrošću, sposobnošću, pravednošću, hladnokrvnošću, doslednošću i poštovanjem ličnosti i mišljenja potčinjenih komandant bitno utiče na celokupono stanje u brigadi, a posebno na moral jedinica i komandovanje"¹⁶⁴.

Prilikom pripremanja i izvođenja borbenih dejstava komandant prima zadatak od pretpostavljenog, upoznaje načelnika štaba i organe komande sa njim, iznosi osnovnu zamisao, donosi odluku na osnovu sagledane situacije i predloga načelnika štaba i organa komande, izdaje odgovarajuću zapovest ili naređenje, kontroliše raelizaciju odluke¹⁶⁵.

Komandanta u odsutnosti zastupa načelnik štaba, odnosno zamenik komandanta, sa svim pravima i dužnostima komandanta¹⁶⁶.

3.2.8. "Štab je osnovni organ komande brigade, koji funkcionalno povezuje i objedinjava rad svih organa komande.

Radom štaba rukovodi **načelnik štaba**. On je istovremeno i zamenik komandanta brigade. Načelnik štaba, u skladu sa komandatovom odlukom, ima pravo da postavlja zadatke potčinjenima.

Štab sačinjavaju: organ za operativno-nastavne poslove, organ za obaveštajne poslove, organ za popunu i personalne poslove, organi za rodove i kancelarija"¹⁶⁷.

U Komandi Zvorničke pešadijske brigade je izrađen dokument "Dužnosti i zadaci štaba komande i organa štaba", koga je izradio štab (sa potpisom načelnika štaba), a odobrio ga je komandant brigade¹⁶⁸.

Načelnik štaba organizuje operativno dežurstvo, pa su i operativni centar i dežurni operativni potčinjeni njemu, a ne komandantu jedinice¹⁶⁹.

¹⁶⁴ "Pravilo brigada", tačka 115, str. 61 (BCS/ ERN 01147158-00147174; ENG/ ERN 03030266-030302745).

¹⁶⁵ U skladu sa odredbama "Pravila brigada", tačke 125-149, str. 64-72.
(U prilogu uz fusnotu 164)

¹⁶⁶ Pravilnik o nadležnostima komande brigade - puka, član 17, Generalštab JNA, 1965.

¹⁶⁷ "Pravilo brigada", tačka 116, str. 61.
(U prilogu uz fusnotu 164)

¹⁶⁸ BCS/ERN 00808349-00808353; ENG/ ERN 00861060-00861062

Zvornička pešadijska brigada nije imala opremljen operativni centar ni operativnu salu. Imala je samo kancelariju operativnog dežurnog sa telefonom Pošte i induktorskom vezom preko centrale u Centru veze.

U dokumentu "Komanda brigade - dužnosti organa komande brigade - Komandovanje - Rad komande brigade na pripremanju i organizovanju borbenih dejstava se navodi: "Načelnik štaba rukovodi radom štaba. On je istovremeno i zamenik komandanta".^{170 171}

3.2.9. Kontrolu realizacije komandantove odluke obavljaju, pored komandanta, i načelnik štaba i ostali organi komande. Upravo je načelnik štaba taj koji ima pravo da izdaje zadatke potčinjenim jedinicama u duhu odluke koju je doneo komandant.

Navedena situacija podrazumeva sledeće činjenice: da je komandant u komandi, odnosno u brigadi, da je doneo odluku i da je tu odluku saopštio organima komande i potčinjenim jedinicama, samim time i načelniku štaba. U ovakvoj situaciji načelnik štaba prati realizaciju odluke komandanta. U tom smislu, radi efikasnije realizacije komandantove odluke, načelnik štaba konkretizuje zadatke jedinicama, odnosno postavlja im zadatke, kako je to regulisano u "Uputstvu za rad komandi - štabova"¹⁷².

Načelnik štaba ima pravo da postavlja zadatke potčinjenim i u situaciji kada ne postoji komandantova odluka za neki konkretan zadatak, kada se radi o redovnim merama održavanja borbene gotovosti - tzv. dnevno komandovanje, kroz koje se regulišu dnevna pitanja života i rad

¹⁶⁹ Uputstvo za rad komandi - štabova (nacr), Centar visokih vojnih škola "MARŠAL TITO", 1983, tačka 65, str. 34-35 (*U prilogu uz fusnotu 135*).

Prema "Uputstvu o operativnom dežurnom oficiru u Zvorničkoj brigadi (BCS/ ERN **04324285-04324296**), glava III-tačka 11, "načelnik štaba svojom naredbom reguliše koje starešine će biti operativni dežurni" (*U prilogu uz fusnotu 140*)

¹⁷⁰ Dokument: BCS/ ERN **00671541**, ENG/ERN **00716441**.
(*U prilogu uz fusnotu 161*)

¹⁷¹ "Privremeni propisi o službi u Vojsci Republike Srpske" u delu "Komandovanje" propisuju: "Ako jedinica ili ustanova iznenada ostane bez pretpostavljenog starješine, komandu preuzima lice koje ga zamjenjuje, odnosno najstariji starješina po položaju iz te jedinice, dok se ne odredi novi starješina" (BCS/ ERN **00662565**; ENG/ ERN **00913649-00913679**).
(*U prilogu uz fusnotu 156*)

¹⁷² Prema "Uputstvu za rad komandi - štabova" (nacr): (1) na osnovu naređenja i uputstava komandanta - načelnika štaba, pomoćnik načelnika štaba za operativne poslove izrađuje plan rada komande (t. 98); (2) organe komande sa dobijenim zadatkom i planom rada komande upoznaje načelnik štaba ili komandant lično (t. 99); načelnik štaba izvodi opšte zaključke na bazi kompletne procene situacije i predlaže odluku. Nakon njenog donošenja načelnik štaba saopštava odluku ostalim članovima komande; po potrebi, bitne delove i potčinjenim komandantima (t. 103); načelnik štaba predlaže osnovnu zamisao (t. 104) sa svojim organima oformljuje zapovest, organizuje njenu tehničku obradu i dostavljanje potčinjenim (t.105). O načinu prenošenja odluke odlučuje komandant, a organizator rada je načelnik štaba (t. 118).

jedinica, kao što su popuna ljudstvom, tehnikom i drugim logističkim potrebama, uređenje položaja, praćenje aktivnosti neprijatelja, održavanje veze i sl.

U opisanim situacijama načelnik štaba se javlja kao načelnik štaba a ne kao zamenik komandanta.

3.2.10. Načelnik štaba stupa na funkciju ZAMENIKA KOMANDANTA BRIGADE onog trenutka kada se iz nekog razloga komandant ne nalazi u komandi brigade, odnosno u brigadi. Komandant može biti odsutan iz različitih razloga - službeno po naređenju pretpostavljene komande može da obavlja neki drugi zadatak izvan funkcionalne nadležnosti komandanta brigade¹⁷³, na lečenju - bolovanju, na odmoru, može dezertirati, može biti zarobljen i sl. **U navedenim situacijama načelnik štaba automatski postaje zamenik komandanta brigade i raspolaže ovlašćenjima komandanta brigade.** Ukoliko se radi o odsutnosti komandanta do mesec dana¹⁷⁴ tada se ne piše naredba o zastupanju od strane pretpostavljene komande. Ako se radi o odsustvu komandanta više od mesec dana¹⁷⁵ tada se piše naredba kojom se načelnik štaba određuje za zastupnika komandanta.

Ovlašćenja načelnika štaba kao zamenika komandanta - kad je komandant odsutan do mesec dana - i načelnika štaba kao zastupnika komandanta - kad je komandant odsutan više od mesec dana - su identična. Naredba se piše samo zbog regulisanja statusnih pitanja načelnika štaba kao zastupnika komandanta, kako bi mogao primati određena novčana primanja jer obavlja poslove komandanta brigade¹⁷⁶.

Kada je načelnik štaba u funkciji zamenika, odnosno zastupnika komandanta brigade, on tada ne postupa po odlukama komandanta koga zamenjuje ili zastupa (iako i to može biti slučaj ako se radi o realizaciji ranijih zadataka koje ima brigada, a ti zadaci proističu iz ranije

¹⁷³ Na primer: Angažovanje Vinka Pandurevića kao komandanta borbene grupe u rejonu Čajniče u junu 1993. godine (Komanda TG Foča, 07.06.1993. Dopuna borbenog naređenja MAČ-93 BCS/ ERN **04.24984-04.24986**). Angažovanje Vinka Pandurevića kao komandanta Drinskog odreda u zoni 1. KK (BCS/ ERN **04367896**). Izvršavanje zadatka potpukovnika Vinka Pandurevića kao komandanta TG-1 u rejonu Srebrenice i komandanta Druge drinske lake pešadijske brigade u Krajini.

¹⁷⁴ Kao što je slučaj izvršavanje zadatka potpukovnika Vinka Pandurevića kao komandanta TG-1 u rejonu Srebrenice.

¹⁷⁵ Kao što je slučaj izvršavanje zadatka potpukovnika Vinka Pandurevića kao komandanta Druge drinske lake pešadijske brigade u Krajini.

¹⁷⁶ Zakon o Vojsci Jugoslavije (objavljen u zbirci dokumenata - Ustav Savezne Republike Jugoslavije, Zakon o Vojsci Jugoslavije, Zakon o odbrani i Zakon o finansiranju Savezne Republike Jugoslavije), Novinski i izdavački centar, Beograd, 1993.), čl. 57 (str. 84) i 72 (str. 90).

Vojni leksikon, odrednica "zastupnik", str. 706.

komandantove odluke, a nisu u potpunosti raelizovane i nema potreba za njenom korekcijom). U toj situaciji načelnik štaba kao zamenik ili zastupnik komandanta snosi potpuno odgovornost kao komandant brigade.

Dok načelnik štaba obavlja funkciju zamenika ili zastupnika komandanta on i dalje obavlja poslove načelnika štaba. On može odrediti drugo lice iz komande brigade koji će obavljati dužnost načelnika štaba. Najčešće je to njegov pomoćnik za operativno-nastavne poslove. To se obično radi ako je načelnik štaba zastupnik komandnata, odnosno kada je komandant odsutan preko mesec dana.

Upravo se major Dragan Obrenović nalazio u ulozi zamenika komandanta brigade dok je potpukovnik Vinko Pandurević bio odsutan izvršavajući zadatke kao komandant TG-1 u rejonu Srebrenice po naređenju Komande Drinskog korpusa. Za to vreme nije bilo određeno drugo lice iz komande brigade da obavlja dužnost načelnika štaba. Međutim, kada je potpukovnik Vinko Pandurević po naređenju Komande drinskog korpusa¹⁷⁷ bio odsutan preko mesec dana u Krajini, kao komandant Druge drinske lake pešadijske brigade, major Dragan Obrenović je bio zastupnik komandanta. Na dužnost zastupnika načelnika štaba odredio je kapetana Maksimović Miloša - komandanta Mešovitog artiljerijskog divizionu. U oba slučaja major Dragan Obrenović je izdavao zadatke potčinjenim jedinicama, odnosno komandovao brigadom, ne u duhu odluke komandanta brigade potpukovnika Vinka Pandurevića, nego u skladu sa vlastitim procenama i odlukama prema naređenjima Komande Drinskog korpusa.

U oba ova slučaja major Dragan Obrenović je bio potčinjen komandantu Drinskog korpusa i komandantu Drinskog korpusa je odgovarao za svoje postupke i donesene odluke, a ne potpukovniku Vinku Pandureviću, kome se nije ni javljao.

3.2.11. Ne može se tvrditi da se u ovim slučajevima radi o dva komandanta brigade - jednog koji je odsutan i drugog koji ga zamenjuje ili zastupa. Prema principu jednostarešinstva uvek komanduje jedan. Potpukovnik Vinko Pandurević nije razrešen dužnosti formalno u smislu njegovog statusa, jer mora imati rešen status u smislu zaposlenja i plate. Iako obavlja drugi zadatak, Vinko Pandurević prima novčane prinadležnosti kao komandant brigade. Kada je major Dragan Obrenović zamenjivao komandanta brigade u trajanju do mesec dana primao je platu načelnika štaba, a kada je zastupao komandanta brigade u trajanju preko mesec dana primao je naknadu za platnu grupu komandanta brigade. Vinko Pandurević, u vreme dok

¹⁷⁷ Formiranje i upućivanje brigade u zonu odbrane 2. krajiškog korpusa, naređenje, **Komanda Drinskog korpusa str. pov. br. 638/94-69 od 03.08.1995. godine (BCS/ERN 04342916-04342917)**

je major Dragan Obrenović obavljao dužnost zamenika ili zastupnika komandanta brigade nije imao ni formalnu ni stvarnu kontrolu nad Zvorničkom pešadijskom brigadom.

3.2.12. Dakle, načelnik štaba major Dragan Obrenović, kao zamenik komandanta brigade¹⁷⁸, u vreme odsutnosti komandanta brigade potpukovnika Vinka Pandurevića, nije postavljao zadatke potčinjenim jedinicama u skladu sa komandantovim odlukama. Nije bilo nikakvih odluka komandanta brigade, u vezi zadataka koje je izvršavao major Dragan Obrenović. On je kao zastupnik komandanta izvršavao nove zadatke koje je direktno dobijao od Komande Drinskog korpusa i Glavnog štaba Vojske Republike Srpske. Znači, radi se o potpuno novoj situaciji koju rešava načelnik štaba kao zamenik komandanta. Zato načelnik štaba snosi istu odgovornost kao i komandant, za zadatke koje obavlja kao zamenik komandanta.

Načelnik štaba nije savetnik komandanta brigade u Vojsci Republike Srpske, kao ni u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Nijedna jedinica, pogotovo ne ona taktičkog nivoa, ne poznaje pojam "savetnik".

3.2.13. "Organ za operativno-nastavne poslove je nosilac planiranja borbenih dejstava i obuke jedinica brigade. Kod njega se stiču raznovrsni podaci, proračuni, procene i analize koje su potrebne za donošenje odluke, organizovanje i izvođenje borbenih dejstava. Treba da poznaje situaciju, odluku komandanta, položaj, stanje i dejstva jedinica i odluke njihovih komandanata. Prisustvuje donošenju odluke komandanta i oformljuje je. Neposredno rukovodi izradom borbenih dokumenata. Sarađuje sa operativno-nastavnim organima susednih jedinica i štabova TO (teritorijalne odbrane – *primedba Boška Antića*), kao i sa organima DPZ (društveno-političkih zajednica - *primedba Boška Antića*), DPO (društveno-političkih organizacija - *primedba Boška Antića*) i OUR (organizacija udruženog rada - *primedba Boška Antića*)"¹⁷⁹.

3.2.14. "Organ za obaveštajne poslove je nosilac i organizator stručnih poslova obaveštajnog obezbeđenja borbenih dejstava. On neprekidno prati i ceni neprijatelja, o čijem

¹⁷⁸ Naredbom Komandanta Drinskog korpusa br. 05/2-112 od 11. aprila 1993. godine (BCS/ ERN 04315447) Dragan Obrenović, tada kapetan prve klase, je postavljen po ratnoj formaciji na dužnost načelnika štaba (ujedno zamenik komandanta Zvorničke pešadijske brigade).

¹⁷⁹ "Pravilo brigada", tačka 117, str. 62.
(U prilogu uz fusnotu 164)

stanju upoznaje sve zainteresovane u komandi. Komandantu ili načelniku štaba predlaže način i sredstva za obaveštajno obezbeđenje brigade. U stručnom pogledu usmerava rad obaveštajno-bezbednosnih organa potčinjenih jedinica u poslovima obaveštajnog obezbeđenja. Nosilac je saradnje sa obaveštajnim organima susednih jedinica, jedinica i štabova TO i odgovarajućim organima DPZ, DPO, OUR i sistemom osmatranja i obaveštavanja. Rukovodi izviđačkom jedinicom i ostvaruje uvid u stepen osposobljenosti za obaveštajno-izviđačku delatnost svih organa i jedinica u brigadi i predlaže njihovu najcelishodniju upotrebu"¹⁸⁰.

3.2.15. "Organ za popunu i personalne poslove stara se o popuni komande brigade i potčinjenih jedinica radi čega vodi evidenciju i predlaže mere i način popune, neprekidno prati izvore popune, analizira pogodnosti organizacije i formacije i predlaže mere za njeno poboljšanje"¹⁸¹.

Ovaj organ je imao vrlo značajnu ulogu, s obzirom na prirodu formiranja i popunu brigade, potrebe mobilizacije ljudstva, materijalnih sredstava i objekata. Preplitanje nadležnosti u smislu upotrebe brigade i poslova na organizaciji privrednog života ispoljavao se preko ovog organa. **Naime, mobilizacija brigade nikada nije završena, niti je definitivno definisan raspored ljudstva u smislu rasporeda u jedinice ili na radnu obavezu. Vojnosposobni su uvek bili potencijalni pripadnici brigade ili raspoređeni na radnu obavezu, ali nisu morali biti u jedinicama. Veliki broj demobilisanih pripadnika brigade, i onih raspoređenih na radnu obavezu, često su se predstavljali kao pripadnici brigade ili su nosili uniformu radi pozicije u društvu ili izbegavanja prezira mobilisanih građana u jedinice brigade. Tako se odgovornost i nadležnost komandanta i komande mogla odnositi samo na ljudstvo stvarno i trenutno angažovano u jedinicama brigade, i to prostorno ograničeno na granice zone odbrane brigade.**

¹⁸⁰ "Pravilo brigada", tačka 118, str. 62.
(U prilogu uz fusnotu 164)

¹⁸¹ "Pravilo brigada", tačka 119, str. 62.
(U prilogu uz fusnotu 164)

* **Mobilizacija civilnog sektora** je prelazak organa društveno-političkih zajednica, organizacija udruženog rada i drugih društveno-političkih organizacija iz mirnodopskog stanja na ratnu organizaciju i njihovo dovođenje u stanje za izvršenje ratnih zadataka i rad u ratnim uslovima. Uspešno izvršena mobilizacija civilnog sektora ima odlučujući značaj za vođenje rata. Čini jedinstvenu celinu sa vojnom mobilizacijom¹⁸².

3.2.16. "Organi za rodove u štabu su stručni organi komande koji predlažu najcelishodniju upotrebu jedinica rodova kako bi brigada kao celina najbolje izvršila zadatak. Oni predlažu mere i poslove, koje iz okvira svog roda treba da preduzmu sve jedinice brigade, InžOb (inženjersko obezbeđenje - *primedba Boška Antića*), PNHBOb (protivnuklearno-hemijsko-biološko obezbeđenje - *primedba Boška Antića*), mere PVZ (protivvazdušne zaštite - *primedba Boška Antića*) i sl. da bi se borbeni zadatak izvršio sa najvećim mogućim efektom"^{183 184}.

Organi za rodove najčešće su i odlučivali o upotrebi rodova. Načelnici organa rodova bili su pomoćnici načelnika štaba. Oni nisu ni savetnici ni pomoćnici komandanta brigade. Najkarakterističnija je inženjerija, s obzirom na njen značaj u toku rata, zbog uloge u borbenim dejstvima, ali i u održavanju puteva i saradnji sa građevinskim preduzećima u opštini. **Neposredan uvid u stanje inženjerske čete i upotrebu njenih sredstava imao je načelnik inženjerije, koji je vrlo često samostalno organizovao poslove od opšteg značaja, bez posebnog uvida komandanta brigade, koji je bio zauzet borbenim komandovanjem i u kritičnim momentima se nalazio na isturenom komandnom mestu.** U planiranju konkretnih borbenih radnji radi izvođenja borbenih dejstava komandant je na predlog načelnika inženjerije i Načelnik Štaba naređivao izvršavanje zadataka iz oblasti zaprečavanja.

3.2.17. "Organ za politički rad (u Vojsci Republike Srpske je to organ za moral, vjerske i pravne poslove - *primedba Boška Antića*) je stručni organ komande za praćenje, analizu, planiranje, organizovanje i izvođenje političkog rada (u Vojsci Republike Srpske to je podizanje borbenog morala - *primedba Boška Antića*) u brigadi. On predlaže, planira i izvodi aktivnosti u oblasti političkog rada, psiholoških-propagandnih dejstava, mere samozaštite i neposredne saradnje sa društveno-političkim organizacijama, društveno-političkim zajednicama i organizacijama udruženog rada.

¹⁸² Vojni leksikon, str. 297 (*U prilogu uz F-115*).

¹⁸³ "Pravilo brigada", tačka 120, str. 62-63. (*U prilogu uz fusnotu 164*)

¹⁸⁴ Načelno, što je jedinica većeg nivoa to su organi rodova bili samostalniji.

Radom političkog organa rukovodi pomoćnik komandanta za politički rad (u Vojsci Republike Srpske to je pomoćnik komandanta za moral, vjerske u pravne poslove - *primedba Boška Antića*) koji je odgovoran za moralno-političko obezbeđenje borbenih dejstava"¹⁸⁵.

3.2.18. "Organ bezbednosti (posebno obrađen u tezi 3.4. - *primedba Boška Antića*) je stručni organ u komandi koji organizuje i sprovodi mere i postupke kontraobaveštajnog obezbeđenja i učestvuje u predlaganju, organizovanju i sprovođenju mera bezbednosti i samozaštite čiji je nosilac komanda i drugi subjekti samozaštite.

U stručnom pogledu rukovodi obaveštajno-bezbednosnim organima potčinjenih jedinica u poslovima bezbednosti, organizuje i usmerava njihov rad, pruža im pomoć i kontroliše njihovu aktivnost u izvršavanju kontraobaveštajnih zadataka. Organizuje saradnju sa organima unutrašnjih poslova, DPZ, odgovarajućim organima DPO i OUR kao i sa organima bezbednosti i obaveštajnim organima susednih jedinica.

U stručnom pogledu organ bezbednosti rukovodi jedinicom vojne policije, ostvaruje uvid u stepen njene obučenosti i spremnosti za izvršenje borbenih i drugih zadataka i predlaže komandantu njenu najcelishodniju upotrebu"¹⁸⁶.

Kontraobaveštajna delatnost organa bezbednosti odvija se na osnovu posebnih propisa i u skladu sa planom organa bezbednosti više komande"¹⁸⁷.

3.2.19. "Organ za pozadinu je odgovoran za planiranje, organizovanje, pripremanje i sprovođenje pozadinskog obezbeđenja.

Radom organa za pozadinu rukovodi pomoćnik komandanta za pozadinu. On ima pravo da, u duhu komandantove odluke, postavlja zadatke pozadinskim organima koji ih realizuju pomoću neposredno potčinjenih pozadinskih jedinica u sastavu bataljona - divizionu i samostalnih četa.

Pomoćnik komandanta za pozadinu, neposredno ili pomoću pozadinskih organa brigade, organizuje saradnju sa DPZ i OUR, koja je od interesa za izvršavanje komandantove odluke"¹⁸⁸.

¹⁸⁵ "Pravilo brigada", tačka 121, str. 63.
(U prilogu uz fusnotu 164)

¹⁸⁶ Isto, tačka 122, str. 63.
(U prilogu uz fusnotu 164)

¹⁸⁷ Pravilnik o nadležnosti komande brigade - puka, str. 46, član 86, stav 2., Generalštab JNA, 1965.

3.2.20. "Komanda stana organizuje i sprovodi obezbeđenje i snabdevanje komande brigade i prištapskih jedinica radi čega angažuje intendantsku, automobilsku, kurirsku i druge jedinice namenjene za ospluživanje i osiguranje komande"¹⁸⁹.

3.3. KOMANDNA ODGOVORNOST

3.3.1. Komandna odgovornost je regulisana "Dodatnim protokolom" uz Ženevske konvencije iz 1949. godine, u čl. 86. i 87.¹⁹⁰. Ona predstavlja odgovornost pretpostavljenog za dela koja su izvršili njegovi potčinjeni nad kojima ima (po osnovu komandne nadležnosti) i nad kojima ostvaruje kontrolu.

Član 86, tačka 2. "Dodatnog protokola" odnosi se na nepreduzimanje mera. U tom smislu uslovi za postovanje komandne odgovornosti su: (1) da je povredu učinio neki od potčinjenih; (2) da je pretpostavljeni znao ili imao informacije na osnovu kojih je, pod okolnostima koje su vladale, mogao da zaključi da je izvršena povreda ili da će povreda biti izvršena; (3) da pretpostavljeni nije preduzeli sve moguće mere u granicama svojih mogućnosti da spreče i suzbiju povredu.

U članu 87. "Dodatnog protokola", a u vezi komandne odgovornosti, stoji: (1) odgovornost za povrede koje učine pripadnici oružanih snaga zaraćenih strana adresuju se vojnim komandantima; (2) vojni komandanti su dužni da spreče i suzbiju povrede i da o tome izveste nadležne vlasti; (3) dužni su da nalože potčinjenim komandantima da srazmerno stepenu njihove odgovornosti obezbede da pripadnici oružanih snaga pod njihovom komandom budu upoznati sa svojim obavezama po Konvencijama i Protokolu; (4) dužni su da nalože potčinjenim komandantima i komandirima kojima je poznato da će njihovi potčinjeni ili druga lica pod njihovom kontrolom izvršiti povredu Konvencija ili Protokola da preduzmu mere da se povrede spreče i, ako su učinjene, da pokrenu disciplinski ili kazneni postupak.

Iz napred izloženog proizilaze tri ključna stava: (1) da se, bez dileme, radi o komandantu koji ima ovlašćenja koja proističu iz komandnog odnosa; (2) da je povreda

¹⁸⁸ "Pravilo brigada", tačka 123, str. 63-64.

¹⁸⁹ "Pravilo brigada", tačka 124, str. 64.

¹⁹⁰ Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata od 1949/ Dopunski protokoli od 1977, Jugoslovenski crveni krst, Beograd, 1997, str. 226-227.

konvencije ili protokola faktički izvršena i da su utvrđene okolnosti vezane za tu povredu; (3) da je odnosni komandant znao za povredu, da je znao da će do povrede doći ili da je raspolagao znanjima da do povrede može doći, a da to nije pokušao da spreči i da prema izvršiocima povrede nije preduzeo odgovarajuće kaznene ili disciplinske mere.

3.3.2. Komandant Zvorničke pešadijske brigade je bio četvrti nivo u lancu komandovanja Vojskom i u Vojsci Republike Srpske: Vrhovna komanda Republike Srpske - Glavni štab Vojske Republike Srpske - Drinski Korpus (odnosno korpusi) - Zvornička pešadijska brigada (odnosno brigade). Prema normativnim dokumentima, u slučaju odsustva komandanta zamenjivao ga je načelnik štaba, koji je bio ujedno i zamenik komandanta, sa svim ovlašćenjima komandanta (bez naredbe o zastupanju u trajanju do mesec dana i sa naredbom o zastupanju preko mesec dana)¹⁹¹. U tom slučaju načelnik štaba je zastupnik i potpisuje se sa “zastupa komandanta” (što je major Dragan Obrenović činio kada je odsustvo komandanta bilo duže od mesec dana – za vreme boravka u Krajini, a ne kada je bilo kraće - za vreme akcija “Krivaja-95” i “Stupčanica-95”). Tu funkciju načelnik štaba obavlja pored svoje redovne dužnosti. Dragan Obrenović je tada bio obavezan da se potpisuje kao zamenik komandanta, a ne kao Načelnik Štaba.

Komandant Zvorničke pešadijske brigade, kao i komandanti drugih brigada, komandovao je tokom rata u skladu sa normativnim aktima, koja su bila identična normativnim aktima Jugoslovenske narodne armije¹⁹².

S obzirom da nije proglašeno ratno stanje, nego samo stanje neposredne ratne opasnosti, komandant brigade u suštini nije imao ovlašćenja drugačija od onih koja ima u miru. Ovlašćenja komandanta brigade su proisticala iz odredbi “Pravila službe” i “Pravila brigada”, koja su važila u Jugoslovenskoj narodnoj armiji i Privremenih propisa o službi u Vojsci Republike Srpske. U

¹⁹¹ U Vojsci Republike Srpske, kao i u Vojsci Sevezne Republike Jugoslavije, nasleđena je negativna (nezakonita) praksa da se često naređenja o zastupanju nisu pisala. O tome odlučuje pretpostavljeni. Potčinjeni najčešće nema uticaja na to, pa pretpostavljeni treba i da bude odgovoran za nastale posledice.

Međutim, obaveze zastupnika sa i bez naredbe o zastupanju su iste, a naredba o zastupanju je samo omogućavala zastupniku da ostvari određena materijalna prava - novčane prinadležnosti. Vidi fusnotu 176.

¹⁹² Zakon o službi u Oružanim snagama, Službeni vojni list, Beograd, 1978; Pravilo službe u Oružanim snagama, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1985; Pravilo o vojnoj disciplini, Pravna uprava Generalštaba Vojske Jugoslavije, 1993; Zakon od odbrani, Službeni glasnik spskog naroda u Bosni i Hercegovini br. 7/92, str. 249-259; Privremeni propisi o službi u Vojski Srpske Republike Bosne i Hercegovine, br.02/5-108 od 18.08.1992; Zakon o Vojsci Republike Srpske, Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini br. 3/92; Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Vojsci, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 26/93, str. 1008; Zakon o izmenama i dopunama Zakona o primeni Vojske u uslovima neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 7/95, str. 165.

uslovima neposredne ratne opasnosti u potpunosti funkcioniše vlast i rad državnih organa na svim nivoima. Punu kontrolu vlasti na teritoriji opštine imaju nadležni organi Republike (Ministarstvo unutrašnjih poslova) i opštinski organi uprave.

* **Ratna opasnost** je stanje u kojem se može naći ili se nalazi jedna ili više država, odnosno određeno područje (većih ili manjih razmera), a koje se karakteriše manjim ili većim stepenom mogućnosti otpočinjanja rata. Može biti neposredna ili posredna. Neposredna ratna opasnost karakteriše se političkim, ekonomskim i vojnim pritiscima, provokacijama, demonstracijom sile, psihološko-propagandnim dejstvima. Načelno joj prethodi period zategnutosti u odnosima između određenih zemalja, ali može nastupiti i iznenadno. Postojanje ratne opasnosti zahteva preduzimanje mera pripravnosti radi prelaska na ratno stanje¹⁹³.

* **Ratni propisi** su posebna vrsta propisa i uredbi koji se donose u slučaju neposredne ratne opasnosti i za vreme ratnog stanja, kada Skupština nije u mogućnosti da se sastane. Donosi ih predsednik države. Oni se prilagođavaju ratnim uslovima, izuzetno se mogu neke odredbe obustaviti, kao i pojedine odredbe Ustava koje se odnose na prava čoveka i građanina i prava organizacija i zajednica iz nadležnosti Skupštine, a podležu verifikaciji čim se Skupština može sastati¹⁹⁴.

* **Ratno stanje** je stanje između dve i više zaraćenih država, koje nastaje objavom rata ili otpočinjanjem neprijateljstava. Traje do završetka vojnih operacija, odnosno zaključenja ugovora o miru. Za vreme ratnog stanja primenjuju se pravila ratnog prava, pa se dozvoljenost ili zabranjenost postupaka strana u sukobu procenjuju po tim pravilima. Proglašenje ratnog stanja vrši Skupština, a kada to nije moguće Predsednik (Predsedništvo)¹⁹⁵.

3.3.3. Prema aktu Komande Drinskog korpusa str. pov. br. 01/159-2 od 29.07.1995. godine, Predsednik Republike Srpske dr Radovan Karadžić je tek 29.07.1995. godine proglasio ratno stanje u Republici Srpskoj¹⁹⁶. Glavni štab Vojske Republike Srpske je 30.07.1995. godine izdao naređenje pov. br. 03/4-1826¹⁹⁷, kojim je regulisao obaveze jedinica za vreme ratnog stanja.

3.3.4. Ovlašćenja komandanta brigade se odnose isključivo na pripadnike brigade, i to za vreme njihovog angažovanja u jedinicama i u zoni odbrane brigade. Komandant brigade je mogao preduzeti disciplinske i druge mere prema pripadniku brigade u slučaju kada se on nalazi u jedinici na dužnosti, a počini odgovarajući prekršaj, ili ako se ne odazove u jedinicu

¹⁹³ Vojni leksikon, str. 512.

¹⁹⁴ Isto, str. 514.

¹⁹⁵ Isto, str. 515.

¹⁹⁶ BCS/ ERN 00733630, ENG/ERN 00837260-00837261.

¹⁹⁷ BCS/ ERN 04258024-04258026.

kada je na to obavezan prema planu angažovanja u brigadi. S obzirom na smenski (u smenama) način ratovanja (angažovanje mobilisanih građana u jedinicama brigade na određeno vreme, a potom se vraćaju svojim kućama i nastavljaju rad na zemlji ili u fabrikama i ustanovama gde su zaposleni) kao ni u slučaju bilo kojih drugih aktivnosti koje su van svake kontrole komande i starešina brigade, komandant brigade nije imao kontrolu pripadnika brigade kakva je moguća za profesionalne pripadnike vojske. Mobilisani vojnosposobni građanin je svojevrsno raspolućena ličnost - jednom nogom u vojničkom rovu, drugom nogom na svojoj njivi ili na radnom mestu; sedam do deset dana izvršava vojne zadatke u jedinicama, a sledećih sedam do deset dana obezbeđuje vlastito i porodično preživljavanje.

3.3.5. Zvornička pešadijska brigada je u svom sastavu imala između 5.000 i 6.000 mobilisanih vojnih obveznika. Neposredno je angažovala nešto manje od 50%, a samo u izuzetnim slučajevima dve trećine i do 100%¹⁹⁸. Tako su se isti ljudi periodično nalazili pod ingerencijama vojnih vlasti, a potom organa opštinske vlasti.

U slučaju potrebe za bilo kakvim angažovanjem potencijala opštine ili republike, komanda brigade je mogla uputiti zahtev za mobilizaciju. O njenoj realizaciji odlučivali su organi Ministarstva odbrane i samostalno vršili mobilizaciju ljudstva i(li) sredstava.¹⁹⁹

3.3.6. Komandant brigade nije mogao mobilisati ni ljudstvo ni materijalna sredstva. U slučaju ukazane potrebe i uz saglasnost pretpostavljenog, postupao je na način kako je to navedeno u prethodnom paragrafu, a o mobilizaciji je isključivo odlučivao organ Ministarstva odbrane. Na odluke Ministarstva odbrane komandant brigade nije mogao uticati.

3.4. ORGAN BEZBEDNOSTI

3.4.1. U skladu sa Pravilom brigada, komanda Zvorničke pešadijske brigade je propisala "Uputstvo u kom je regulisala dužnosti organa bezbednosti"²⁰⁰. Po tom dokumentu "OB (organ bezbednosti – *primedba Boška Antića*) je stručni organ u komandi koji organizuje i sprovodi

¹⁹⁸ Vanredni borbeni izvještaj, 18. juli 1995. godine (BCS/ERN 00684882-00684886; ENG/ERN 00815856-00815858)

¹⁹⁹ Zakon o odbrani (čl. 10), Službeni glasnik spskog naroda u Bosni i Hercegovini br. 7/92, str. 250. (BCS/ERN 01139011)

²⁰⁰ BCS/ERN 00671542; ENG/ERN 00716436-00716442
(U prilogu uz fusnotu 161)

mere i postupke kontraobaveštajnog obezbeđenja i učestvuje u predlaganju, organizovanju i sprovođenju mera bezbednosti i samozaštite čiji je nosilac komanda i drugi subjekti samozaštite.

U stručnom pogledu rukovodi obaveštajno-bezbednosnim organima potčinjenih jedinica u poslovima bezbednosti, organizuje i usmerava njihov rad, pruža im pomoć i kontroliše njihovu aktivnost u izvršavanju kontraobaveštajnih aktivnosti i zadataka. Organizuje saradnju sa organima unutrašnjih poslova, DPZ, odgovarajućim organima DPO i OUR kao i sa organima bezbednosti i obaveštajnim organima susednih jedinica.

U stručnom pogledu organ bezbednosti rukovodi jedinicom vojne policije²⁰¹, ostvaruje uvid u stepen njene obučenosti i spremnosti za izvršavanje borbenih i drugih zadataka i predlaže komandantu njenu najcelishodniju upotrebu²⁰².

Načelnik za bezbednosno-obaveštajne poslove u Komandi zvorničke pešadijske brigade je izradio "Upustvo za rad pomoćnika komandanta za bezbednosno-obaveštajne poslove u bataljonima"²⁰³.

3.4.2. Odnos komandovanja i organa bezbednosti u Vojsci Republike Srpske je bio specifičan. Komandant Glavnog štaba je 24. oktobra 1994. godine propisao "**Instrukciju o**

²⁰¹ Komandant Zvorničke brigade je, na osnovu uvida u rad prapadnika Čete vojne policije i određenih nepravilnosti, naredio aktom pov. br. 01-33 od 04.02.1993. godine (BCS/ ERN **04324422**) da su pripadnici Vojne policije dužni u svom radu strogo postupati po Pravilu vojne policije, a da je za sprovođenje ovog naređenja odgovoran načelnik za bezbednost i komandir Čete vojne policije.

²⁰² Prema Pravilu službe organa bezbednosti (Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1984. - Dokumenti BCS/ ERN **00909817-00909843**; ENG/ ERN **00920099-00920131**) oni su stručni organi komandi i jedinica. Vrše poslove državne bezbednosti. (t. 1). Prema tom Pravilu organi bezbednosti su potčinjeni starešini komande, jedinice u čijem se formacijskom sastavu nalazi. (tačka 16) Međutim, već u tački 17. se kaže da organima bezbednosti u pogledu primene metoda i sredstava rukovodi ministar odbrane ili starešina koga ovlasti. **U tački 18. kaže se da organi bezbednosti pretpostavljene komande stručno rukovode radom organa bezbednosti i kontrolišu njihov rad.** Tako u nadležnosti komandanta praktično ne ostaje ništa, sem nekih sporednijih poslova. U istoj tački se kaže da starešina iz tačke 17. može angažovati organe bezbednosti da rade u komandama u kojima ne postoje organi bezbednosti. U tački 22. se kaže da savezni sekretar za narodnu odbranu (u Republici Srpskoj je to ministar odbrane) kontroliše zakonitost rada organa bezbednosti. Organ bezbednosti je odgovoran komandantu za obučenost jedinice vojne policije i njeno stanje i aktivnosti (tačka 23), ali **angažovanje vojne policije na poslovima bezbednosti određuje organ bezbednosti uz saglasnost pretpostavljenog starešine (u komandovanju pretpostavljeni naređuje ili odobrava, a saglasnost daje onaj ko saraduje).** U skladu sa tačkom 29. organ bezbednosti prati i aktivna vojna lica, pa i pretpostavljenog, pa tu nema ni govora o nadređenosti komandanta organu bezbednosti. **U skladu sa tačkom 49, organ bezbednosti upoznaje svog komandanta po odluci pretpostavljenog organa bezbednosti.**

(*Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1984. - Dokumenti BCS/ ERN **00909817-00909843**).*

²⁰³ Strogo pov. broj 17/353 od 21.09.1994. godine (BCS/ERN **00761883-00761885**; ENG/ ERN **00861093-00861095**).

rukovođenju i komandovanju bezbednosno-obaveštajnim organima u Vojski Republike Srpske".²⁰⁴ Dotadašnji rad organa bezbednosti se temeljio na nasleđenim pravilima iz Jugoslovenske narodne armije. Njihov rad je uvek bio pomalo misteriozan. Tim pravilima je bilo predviđeno da jedna trećina rada tih organa budu štapski poslovi²⁰⁵, a dve trećine poslovi kontraobaveštajnog rada (čl. 39). U navedenoj Instrukciji Glavnog štaba Vojske Republike Srpske taj odnos je promenjen i iznosio je 20% prema 80%.

* "Uputstvo za rad komandi - štabova" u tezi "**Bezbednosno obezbeđenje**" (str. 107-108) je praktično definisalo obaveze organa bezbednosti prema svojoj jedinici. Po njemu je osnovni cilj angažovanja organa bezbednosti da sačuva u tajnosti podatke o jedinici i njenim namerama, da spreči obaveštajno-subverzivnu delatnost i stvori uslove za obmanu i iznenađenje neprijatelja.

Organ za bezbednost, u ime komande, treba stalno da prati i procenjuje bezbednosnu situaciju u jedinici i na teritoriji u zoni dejstva i boravka jedinica, radi iznalaženja mera i aktivnosti za suprotstavljanje obaveštajno-subverzivnim aktivnostima neprijatelja i zaštitu jedinice u celini.

Organ bezbednosti mora neprekidno i celishodno preduzimati mere bezbednosti, u svakoj borbenoj radnji, koje prethode svakom zadatku jedinice.

Organ bezbednosti organizuje mere bezbednosti na osnovu odluke komandanta, uputstva i naređenja pretpostavljene komande, procene neprijatelja, stanja u jedinici i zoni. Koordinira rad sa drugim organima.

Planiranje mera bezbednosti vrši u okviru planova koje radi komanda ili njeni organi, a sprovođenje mera bezbednosti se reguliše usmeno ili u posebnoj tački zapovesti.

Organ bezbednosti vrši neprekidno kontraobaveštajnu procenu radi iznalaženja mera i aktivnosti kojima se otkriva tajna delatnost neprijatelja i štite jedinice.

3.4.3. Iz navedenih obaveza organa bezbednosti prema svojoj jedinici, kao i obaveze da organizuje mere bezbednosti na osnovu odluke svog komandanta, jasno je da je "Instrukcija" u suprotnosti sa ovim odredbama. Organ bezbednosti jedinice koja ima devet aktivnih bataljona (osam pešadijskih i Podrinjski odred specijalnih snaga) i jedan rezervni, uz druge jedinice, sa blizu 6.000 ljudi, nije mogao izvršavati svoje obaveze angažujući se samo 20% na "štapskim poslovima", kako je to regulisano navedenom "Instrukcijom". Ako se tome doda i činjenica da je Zvornička pešadijska brigada bila angažovana na više zadataka istovremeno, dolazi se do zaključka da je organ bezbednosti u ovo vreme trebao biti angažovan skoro u potpunosti na obavezama prema svojoj brigadi i

²⁰⁴ "Instrukcija rukovođenju i komandovanju bezbednosno-obaveštajnim organima VRS", Glavni Štab VRS, str.pov.br. 18/20-414/94, 24. 10. 1994. godine (BCS/ ERN DA010961 - DA010963; ENG/ ERN 03089290-03089292).

²⁰⁵ Pravilo službe organa bezbednosti...tačka 6-15 (dokument BCS/ ERN 00909822-00909824) (U prilogu uz fusnotu 202)

biti uz komandanta, a on je bio angažovan skoro u potpunosti od pretpostavljenih organa bezbednosti.

Navedena instrukcija je navodno nastala, kako je to navedeno u njoj, kao posledica registrovanih učestalih problema, propusta i nepravilnosti u rukovođenju i komandovanju sa bezbednosno-obaveštajnim organima na svim nivoima komandovanja u VRS, koji umanjuju efikasnost realizacija obaveštajne i kontraobaveštajne funkcije u VRS.

“Instrukciju o rukovođenju i komandovanju bezbednosno-obaveštajnim organima Vojske Republike Srpske” je komandantu Zvorničke pešadijske brigade dostavila Komanda Drinskog korpusa²⁰⁶.

3..4.4. U tački 2. instrukcije se navodi:

“Bezbjednosno-obavještajnim organima neposredno komanduje komandant jedinice – ustanove u čijem se sastavu nalaze, s tim da sa njima u stručnom pogledu centralizovano rukovode bezbjednosno – obavještajni organi pretpostavljene komande, što ukazuje na njihovu punu samostalnost u realizaciji obavještajnih i kontraobavještajnih zadataka i operativnom kombinovanju, a na osnovu zakonskog ovlaštenja i ovlaštenja nadležnih pretpostavljenih organa službe u primjeni metoda i sredstava rada, u skladu sa zakonom.

Pored toga svi pripadnici ovih organa i službi imaju zakonska ovlaštenja u postupanju i radu na zadacima iz svog djelokruga rada, adekvatna ovlaštenjima pripadnika MUP-a RS (Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske – *primedba Boška Antića*) – Resor državne bezbjednosti”

U tački 3. “Instrukcije” se navodi da je obaveza "svih komandi jedinica i ustanova VRS, kao i ostali pripadnika vojske da pruže svu pomoć ovim organima u raelizaciji njihovih zadataka”, a **“pripadnici bezbednosno-obaveštajnih organa dužni su upoznati neposredno pretpostavljene komandante sa podacima, procjenama i zapažanjima u potrebnom obimu i mjeri, koji se odnose na bezbjednost jedinica-ustanova-ustanove”**. Međutim, shodno tački 4, **“bezbednosno-obaveštajni organi svih nivoa obavezni su pretpostavljenom organu po stručnoj liniji blagovremeno i u propisanoj formi dostavljati obaveštajne i bezbjednosne izvještaje u skladu sa Pravilom službe i Uputstvom o primjeni metoda i sredstava rada OB VRS”**. Svi ti izvještaji se tretiraju kao **‘Vojna tajna - strogo povjerljivo’**, a podaci koji se odnose na planiranje i izvođenje diverzantskih dejstava stepenovani su kao **'Državna tajna'**.

²⁰⁶ Komanda Drinskog korpusa pod str. pov. broj 17/1197 od 26.11.1994. godine.

3.4.5. “Instrukcija” je u tački 4. regulisala da se “svi telegrami i pošta pripadnika bezbednosno-obavještajnih organa uručuju isključivo njima na ruke i **ni jedan drugi organ komande, zaključno sa komandantom, nema pravo uvida u njihov sadržaj.** Način i obim upoznavanja komandanta ili drugog organa komande sa sadržajem ovih telegrama ili pošte regulisaće isključivo nadležni bezbjednosno-obaveštajni organi”.

Komandant jedinice nije imao nikakvog uticaja na kadrovska rešenja u ovom sektoru, jer je tačkom 5. “Instrukcije” određeno: “**Kadrovska politika i vođenje u službi pripadnika ovih organa u isključivoj je nadležnosti komandanta GŠ VRS (Glavnog štaba Vojske Republike Srpske – primedba Boška Antića) i pomoćnika komandanta GŠ VRS za bezbjednosno-obavještajne poslove. Sa tim u vezi, Sektor za bezbjednosno-obavještajne poslove GŠ VRS odlučuje o prekomandama, postavljenjima i upućivanjima na posebne zadatke pripadnika bezbjednosno-obavještajnih organa, iz njihovog delokruga rada**²⁰⁷ .

Komandanti jedinica po ovim pitanjima mogu biti konsultovani, davati predloge i sugestije, ali ne odlučuju.

Prema tački 7. “kontrolu stručnosti, zakonitosti i pravilnosti u radu bezbjednosno-obavještajnih organa vrše isključivo prvopretpostavljeni organi za bezbjednosno-obavještajne poslove, osim onog dijela njihovog angažovanja koji se odnosi na komandno-štabne poslove”²⁰⁸ .

3.4.6. Opšti je zaključak da, u skladu sa ovom ”Instrukcijom”, komandanti brigada nisu imali potpuno u svojim rukama situaciju u zoni svoje brigade i da su njima podčinjeni organi bezbednosti bili samostalni, i da su sa njima rukovodili organi iz više komande. Oni su “saradivali” sa svojim komandantom prema svom nahodanju, u onoj meri u kojoj su oni smatrali da je to potrebno. Dobijali su zadatke za koje komandant nije znao. Logično je da komandant ne može ni odgovarati za propuste u toj oblasti. Takva je bila situacija i u Zvorničkoj pešadijskoj brigadi.

²⁰⁷ Instrukcije o rukovođenju i komandovanju bezbednosno-obaveštajnim organima VRS (tačka 5, str.2), Glavni štab Vojske Republike Srpske, str. pov. br. 18/20.414/94 od 24.10.1994. godine (BCS/ ERN **DA010962**).
(U prilogu uz fusnotu 204)

²⁰⁸ Isto.
(U prilogu uz fusnotu 204)
Hapšenje i sprovođenje RZ i drugih lica, instrukcija, Komanda Drinskog korpusa – odeljenje bezbednosti, str.pov.br. 17/450 od 15.04.1995. god. (BCS/ERN **04258673-04258675**).

3.4.7. U razgovoru između advokata Nenada Petrušića, branioca generala Radislava Krstića u predmetu pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju broj IT-98-33-A, i Šemsudina Muminovića, Muminović, između ostalog, kaže: "Prošle godine sam došao do jednog zanimljivog akta kojim se reguliše, izdvajanje službe DB iz okvira sistema rukovođenja i komandovanja unutar postojećih jedinica. Što znači, na primjer, da Drago Nikolić može samostalno da djeluje mimo znanja komandanta prema pretpostavljenom Beari... To je novina koja se razlikovala od naše službe bezbjednosti koja je po sistemu rukovođenja i komandovanja potčinjena komandantu i zna se da služi za prvenstvenu zaštitu komandanta, dok se ovdje u tim dokumentima vidi jedna disharmonija čista sistema rukovođenja i komandovanja koja se rasplinula iz sistema ključnog za funkcionisanje vojske prilikom rukovođenja i komandovanja"²⁰⁹.

3.4.8. Pojedini komandanti brigada koji su smatrali da su najodgovorniji za stanje u jedinici po svim elementima borbene gotovosti, pa samim tim i po pitanju bezbednosti, nisu dozvoljavali organima bezbednosti da se samoinicijativno bave nekim poslovima koji su najčešće podvođeni pod poslove kontraobaveštajnog rada. Sistem posebnog izveštavanja i poseban odnos organa bezbednosti nižih komandi prema organima bezbednosti pretpostavljene komande dovodio je do niza nesporazuma komandanata sa svojim pomoćnicima za bezbednost. Posebno je bilo sporno pravo načelnika bezbednosti da odlučuje u kome obimu će izvestiti svog komandanta o nekim "poverljivim pitanjima". Na ovakav način pomoćnik komandanta je sebe smatrao važnijim i pozvanijim da odlučuje o pojedinim pitanjima bezbednosti u jedinici od samog komandanta jedinice²¹⁰.

3.4.9. Organi bezbednosti pretpostavljene komande su vrlo često u paralelnom lancu angažovali organe bezbednosti nižih komandi bez znanja komandanta. Na nivou brigada i nižih jedinica vrlo retko su bili oficiri bezbednosti koji su kvalifikovani za taj posao. Vrlo je često bilo

²⁰⁹ Transkript razgovora između advokata Nenada Petrušića, branioca generala Krstića, i Šemsudina Muminovića, obavljen 21. jula 2003. godine u Tuzli, str. 9 (BCS/ERN **Y0028398-Y0028416**).

²¹⁰ Tužilac u uvodnom izlaganju na suđenju Blagojeviću i Jokiću konstatuje da su nasledeni običaji u radu organa bezbednosti i da su ovi organi mogli istraživati postupke svoga komandanta, čime su u potpunosti narušavani principi jednostarešinstva i subordinacije (strana 315, redovi 19-25, strana 316, strana 317, redovi 1-2).

Svedok optužbe na suđenju Blagojeviću i Jokiću Momir Nikolić, optuženi koji je priznao krivicu, nije znao da objasni kako je došlo do sastanka 11. 07. u Bratunačkoj brigadi, što je čudno s obzirom da je kao načelnik bezbednosti bio dužan da proveri mere bezbednosti zbog prusustva najodgovornijih oficira Vojske Republike Srpske. On je potvrdio da nije tražio odobrenje od Blagojevića da odredi odeljenje policije za obezbeđenje general-pukovnika Ratka Mladića, jer su to redovni zadaci obezbeđenja. (strana 1647, redovi 17, strana 1648-1649, strana 1650, redovi 1-19),

da su na mesta pomoćnika komandanta za bezbednost postavljeni bivši podoficiri Jugoslovenske narodne armije koji su radili u vojnoj policiji, a u nižim jedinicama posebno "provereni kadrovi" koji nisu imali skoro nikakva stručna znanja²¹¹.

3.4.10. U skladu sa ovom instrukcijom, Glavni štab Vojske Republike Srpske je obezbedio realizaciju svojih zamisli i naređenja, angažujući organe bezbednosti Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, prenoseći na njih pravo komandovanja. Tako se organ bezbednosti Glavnog štaba Vojske Republike Srpske obraća, na osnovu autoriteta kojeg je dobio od komandanta GŠ VRS, Komandi korpusa i traži angažovanje ljudstva i tehnike, a vlastitim autoritetom u sistemu rukovođenja organima bezbednosti angažuje organe bezbednosti potčinjenih jedinica ne tražeći saglasnost njihovih komandanata. Lanac komandovanja se odvija u strukturi organa bezbednosti na relaciji Glavni štab Vojske Republike Srpske - korpusi (brigade). Sistem komandovanja u strukturi organa bezbednosti je autonoman, tj. nezavisan od uticaja i autoriteta komandanata. Taj autonomni sistem je neposredno potčinjen nivou Glavnog štaba Vojske Republike Srpske.

Posebno je u Komandi Zvorničke pešadijske brigade bilo izraženo "nesporazumevanje" između komandanta i organa bezbednosti. Naime, komandant brigade je zahtevao pun uvid u neposredno angažovanje načelnika bezbednosti. Zahtevao je prethodno upoznavanje sa njegovim angažovanjem po planu rada organa bezbednosti pretpostavljene komande. Zahtevao je slanje samo jednog izveštaja iz Komande brigade u Komandu Drinskog korpusa u formi redovnog borbenog izveštaja. Načelnik bezbednosti Zvorničke pešadijske brigade je u svom izveštaju "po liniji organa bezbednosti" izvestio pretpostavljenog organa bezbednosti da komandant Zvorničke pešadijske brigade onemogućava rad organa bezbednosti. Potom je usledila "Instrukcija načelnika bezbednosti Glavnog štaba i načelnika bezbednosti Drinskog korpusa o rukovođenju i komandovanju bezbednosno-obaveštajnim organima u Vojsci Republike Srpske"²¹².

²¹¹ Od svih pomoćnika komandanata za bezbednosne poslove u brigadama samo je jedan bio aktivni oficir sa završenim odgovarajućim kursom bezbednosti (2. romanijska motorizovana brigada). U bataljonima su bili, uglavnom, rezervni podoficiri ili vojnici koji su proizvedeni u čin rezervnog podoficira..

²¹² Tačke 1-5 (dokumenti BCS/ ERN DA010961 - DA010963).
(U prilogu uz fusnotu 204)

Navedena "Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbednosno-obaveštajnim organima u Vojsci Republike Srpske" objedinjava rad dve potpuno različite službe. Organizacijsko rešenje u okviru Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, gde se u jednom sektoru objedinjavaju dve uprave - Uprava bezbednosti i Obaveštajna uprava, u određenoj meri je doprinelo nastanku problema u radu navedenih organa. Pogrešno je bilo jedinstvenim postupkom regulisati rad dve službe čiji je rad propisan sa dva različita pravila.

U svojoj izjavi od 4. juna 2003. godine načelnik štaba major Dragan Obrenović, govoreći o odnosu Vinka Pandurevića i organa bezbednosti u brigadi i nastojanju da bude upoznat sa radom organa bezbednosti major Dragan Obrenović kaže **da je “Pandurević bio komandant koji je hteo da bude uključen u sve” i da je “jednog momenta zaratovo sa bezbednjacima upravo što je nameravao da do kraja sprovede svoju zamisao. I nije uspeo sigurno... On je upravo Nikoliću bio zabranio da šalje bilo šta bez njegovog potpisa, da stavlja pečat na svoj potpis... Medjutim, ovaj se žalio pretpostavljenoj komandi i Vinku (Pandureviću - *primedba Boška Antića*) je naređeno da mora ukinitu tu svoju naredbu**”²¹³.

Načelnik inženjerije major Dragan Jokić kaže: **“Mi smo se u suštini bojali. Ja sam se u suštini bojao tih oficira iz bezbjednosti. Da. I poslije ovoga se isto bojim, šta sam rekao sad**”²¹⁴.

U svojoj izjavi od 17.09.2001. godine Duško Vukotić kaže: **“...bitno je shvatiti da u jedinicama ranga brigade i višeg ranga, organi bezbednosti obično imaju paralelnu liniju koja ne mora da se dodiruje sa komandovanjem, jer ako se uspije shvatiti da organ bezbednosti u brigadi ili korpusu, svojom linijom, može mnogo problema da napravi komandantu brigade, e, onda priča ima svoj razumljiviji tok”**.²¹⁵

Ove izjave jasno govore o odnosu organa bezbednosti i ostalih oficira u Štabu Komande Zvorničke pešadijske brigade i posledicama onemogućavanja komandantu brigade da ostvari potreban uticaj na rad načelnika službe bezbednosti. Jasno je da je način rada organa bezbednosti, njegovo mesto u sistemu komandovanja i, posebno, dobijena “Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obaveštajnim organima VRS”²¹⁶ dovela do stava da

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu (SFRJ) je izdao "Pravilo službe bezbenosti", a odobrio ga je Predsednik Predsedništva SFRJ. Načelnik uprave bezbednosti je bio pomoćnik ministra odbrane. "Pravilo obaveštajnog obezbeđenja Oružanih snaga SFRJ" je propisao Generalštab JNA. Načelnik Obaveštajne uprave je bio pomoćnik načelnika Generalštaba JNA. Međutim, navedenom "Instrukcijom o rukovođenju i komandovanju bezbednosno-obaveštajnim organima u Vojsci Republike Srpske" su izmešane nadležnosti dve službe. Obaveštajnoj službi su date nadležnosti službe Državne bezbednosti, što pravilo ne predviđa. U Vojsci Republike Srpske obe službe su bile potčinjene komandantu Glavnog štaba Vojske Republike Srpske i on je jedini imao punu kontrolu nad tim službama.

(U prilogu uz fusnotu 202)

Akt Komande Drinskog korpusa – odeljenje za BO poslove, str.pov.br.17/125 od 07.02.1995. god.

(BCS/ERN 04270305-04270307)

²¹³ Izjava Dragana Obrenović od 4. juna 2003. godine, strana 84-88 (BCS/ERN L0107736-L0107740).

²¹⁴ Na str. 11 izjave od 1. aprila 2000. godine (BCS/ ERN L0010152-L0010153; ENG/ ERN 01045952-01045953).

²¹⁵ Na str. 80.

²¹⁶ “Instrukcija rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obaveštajnim organima VRS”, str. pov. br. 18/20-414/94 od 24.10.1994. (BCS/ERN DA010961 - DA01-0963).

se oficiri, a time i celi sastav brigade, "boji" oficira bezbednosti, pa čak i kada daje izjave Tužilaštvu Međunarodnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju (major Jokić).

3.4.11. Ilustrativan primer odnosa organa bezbednosti prema komandantima jedinica je akt zastupnika načelnika Odeljenja bezbednosti Komande 5. korpusa²¹⁷ upućen komandantu 503. motorizovane brigade u kome ga upozorava: "**(1) Obzirom da ste upoznati sa sadržajem navedenim u dokumentima ovog Odeljenja... dužni ste odmah dati pismenu izjavu OB Vaše jedinice o čuvanju tajnosti...; (2) U buduće, svu poštu naslovljenu na OB ne otvarati; (3) Organ bezbednosti za KO rad (kontraobaveštajni rad – *primedba Boška Antića*) odgovoran je ovom Odeljenju, a upoznaje k-danta o bitnim elementima...; (4) Organ bezbednosti, na osnovu prava i obaveza koje proističu iz delokruga rada opisanog zakonom, Pravila službe i drugih propisa, imaju pravo na upotrebu službenog pečata jedinice; (5) U slučaju nepoštovanja našeg upozorenja i opstrukcije prema OB bićemo prinuđeni pokrenuti odgovarajući postupak kod nadležnih službi**".

Ovakvim odnosima u sistemu komandovanja i odnosima komandanta i organa bezbednosti, komandant ne može snositi odgovornost za rad i postupke organa bezbednosti svoje jedinice, jer prema ovome pretpostavljeni daje izjavu svom potčinjenom, što je potpuno neprihvatljivo, ali jasno govori o napred iznetim tvrdnjama. U ovom slučaju komandant brigade je mogao dati Izjavu o čuvanju tajnosti... samo organu bezbednosti korpusa uz znanje i odobrenje komandanta korpusa.

3.5. ZONA DEJSTVA

a) Zona odbrane

3.5.1. Zvornička pešadijska brigada je tokom celog rata izvodila borbena dejstva u dodeljenoj zoni odbrane. Povremeno je, po naređenju pretpostavljene komande, manjim delom snaga angažovana van te zone. Cilj je bio odbraniti dodeljenu zonu odbrane i zaštititi srpska naselja i srpsko stanovništvo u njoj, uz sedejstvo sa susednim brigadama u izvršavanju njihovih zadataka. Manji deo snaga brigade je po principu smenjivanja jedinica izvodio odbranu u zoni Sarajevsko-romanijskog korpusa, kao i u zonama Birčanske brigade, Druge romanijske brigade,

(U prilogu uz fusnotu 204)

²¹⁷ Zaštita oticanja tajnih podataka, Str. pov. br. 07/01-367-1/99 od 03.06.1999. godine (BCS/ ERN 02935525; ENG/ ERN 03080999).

Bratunačke brigade, i povremeno, u zoni Vlaseničke brigade, i zonama 1. i 2. krajiškog korpusa. U vlastitoj zoni odbrane je izvođena odsudna odbrana.

Granice zone odbrane su iznuđene potrebom odbrane srpskih naselja.²¹⁸ Krajem 1992. godine Komanda Drinskog korpusa određuje granice zone, ali ne kao zone odbrane, nego ih definiše kao granice zone odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava. Granice zone odbrane su se promenile promenom taktičke situacije na terenu.²¹⁹

3.5.2. Radi terminološke jasnoće potrebno je razjasniti termine **zona dejstva**, **zona odbrane**, **zona napada**, “**zona odgovornosti**”...

* **Zona dejstva** je prostor ograničen po širini i dubini, na kojem se organizuju i izvode borbena dejstva. Dodeljuje se združenim taktičkim jedinicama kopnene vojske radi razgraničenja odgovornosti i organizacije sadejstva. Može biti zona napada, zona odbrane, zona marša... U artiljeriji to je zemljišna prostorija u čijim granicama artiljerijske jedinice dejstvuju vatrom po određenim ciljevima²²⁰.

* **Zona odbrane** je zemljišna prostorija, ograničena po širini i dubini, u kojoj združene taktičke jedinice, operativni sastavi, operativne i strategijske grupacije pripremaju i izvode odbranu. Ograničena je prednjim krajem odbrane ili pretpoljem, a sa strane i po dubini granicama suseda. Predstavlja određenu taktičku ili operativnu celinu, zahvata jedan ili više taktičkih ili operativnih pravaca. Osnovni elementi su joj: položaj za odbranu, oslonci za aktivna dejstva i rejon snaga za dejstvo iz pozadine, za udare u bokove, kontrolu teritorije, borbu protiv specijalnih snaga, protivdesantnu borbu, vatrenu podršku i zaprečavanje; komandna mesta; elementi za pozadinsko obezbeđenje i dr. Svaki od rejona i položaja, zavisno od veličine jedinice, može imati druge nazive: protivoklopni rejon, protivoklopni položaj, protivoklopno uporište i sl. U strukturu zone odbrane uključuju se rejon i položaji svih snaga na određenoj prostoriji²²¹.

* **Zona napada** je “zemljišna prostorija, ograničena po širini i dubini, u kojoj združene taktičke jedinice, operativni sastavi, strategijsko-operativne i strategijske grupacije izvode napad. Po dubini ograničena je polaznim položajem za napad i linijom kojom treba ovladati, a sa strane granicama. Veličina zavisi od jedinice, sastava i grupacije, zadatka, zemljišta i dr. Obuhvata određenu topografsku, geografsku, taktičku ili operativnu celinu”.²²²

²¹⁸ Širina zone odbrane Zvorničke pešadijske brigade iznosila je u pojedinim periodima rata oko 60 kilometara, a od druge polovine 1993. godine je smanjena na oko 40 kilometara, a dubina je bila 5 do 6 kilometara. Svi objekti u navedenoj zoni odbrane bili su u funkciji borbenih dejstava i angažovani za potrebe brigade. Drugi civilni objekti na teritoriji opštine Zvornik, a van zone odbrane, samo su povremeno mobilisani za potrebe brigade preko nadležnih organa Odeljenja Ministarstva odbrane.

²¹⁹ Naređenje str. pov. broj 2-159 od 30.11.1992. godine (BCS/ ERN 04366665-04366667) Karta o zonama odgovornosti koju je sačinio Ruez (ENG/ERN 05054369).

²²⁰ Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981, str.715.
Prema “Pravilu brigada” (str. 202) širina zone odbrane brigade je 10 -15/20 kilometara, a dubina od prednjeg kraja do rejona snaga za pozadinsko obezbeđenje je 15-20 kilometara. (BCS/ ERN 01147300-01147301; ENG/ERN 03030355-03030356)

²²¹ Vojni leksikon, str.716;.
Pravilo Brigada, str. 201-208. (BCS/ ERN 01147299-01147306; BCS/ ERN 03030355-03030359).

²²² Vojni leksikon, str. 716

* **Položaj** je deo bojišta koji služi jedinicama za organizaciju, pripremu i izvođenje borbenih dejstava. Ograničen je po frontu i dubini rasporedom odgovarajuće jedinice. Zavisno od vida borbe, može biti napadni ili odbrambeni, a zavisno od namene osnovni, privremeni, rezervni, naredni, lažni, očekujući, pregradni, polazni, jurišni, predstražni, vatreni, položaj borbenog osiguranja itd. U inženjerskom smislu može biti ureden ili neureden. Položaji za odbranu su najznačajniji deo strukture zone odbrane, koji služe jedinicama kao glavni oslonci za dejstvo²²³.

* **Položaji za odbranu** su najznačajniji deo strukture zone odbrane, koji služe jedinicama kao glavni oslonci za dejstvo. U zoni odbrane obrazuju se neposredni rejonu odbrane bataljona. Protezanje im je uslovljeno karakteristikama zemljišta, načinom posedanja i izvođenja odbrane. Načelno se oslanjaju na jake zemljišne objekte i vodene prepreke. Treba da obezbede efikasno dejstvo svih vatrenih sredstava, a posebno otvaranje kose, bočne, zasedne, unakrsne vatre i stvaranje vatrenih džakova. U inženjerskom smislu mogu biti manje ili više uređeni i neuređeni. Dubina jednog položaja iznosi 2-3 kilometra, a širina se poklapa sa širinom zone odbrane. Odstojanje između položaja za odbranu zavisi od karakteristika zemljišta. Načelno treba da obezbede podršku i prihvat snaga sa jednog na drugi položaj, kontinuitet borbenih dejstava po dubini i da nuklearni udar ne zahvati snage na dva položaja. Načelno bataljon poseda jedan, brigada dva do tri, a divizija do šest položaja. Prednji kraj prvog položaja je ujedno i prednji kraj odbrane²²⁴.

b) Zona odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava brigade

3.5.3. Ovaj pojam u doktrinarnim dokumentima Jugoslovenske narodne armije i Vojske Republike Srpske ne postoji kao takav, ali se nalazi u određenim dokumentima Drinskog korpusa²²⁵. Naime, radi se o određivanju zona svim brigadama u čijim granicama brigade treba da izvode borbena dejstva. Ta borbena dejstva mogu biti odbrambena, napadna, zasedna, marševska i dr.

Dodeljena **zona odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava** je nestručno nazvana "**zonom odgovornosti**" i kao takva apsolutizovana u smislu odgovornosti komandanata brigada u tim zonama. Prema dokumentima Drinskog korpusa svaka brigada Drinskog korpusa je dobila zonu odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava. Te zone su pokrivala teritoriju najmanje jedne opštine, a vrlo često dve ili više opština, i deo teritorije koju su kontrolisale neprijateljske

(U prilogu uz fusnotu 221)

²²³ Isto, str. 416-417 .

²²⁴ Isto, str. 417.
(U prilogu uz fusnotu 223)

²²⁵ Naređenje str. pov. broj 2-159 od 30.11.1992. godine (BCS/ERN **04366665-04366667**).
(U prilogu uz fusnotu 219)

snage. U granicama tih zona nalaze se naseljena seoska mesta kao i gradska naselja sa svim strukturama kojima raspolaže jedna društvena zajednica.

U tim zonama funkcionisali su organi vlasti i odvijao se normalan život, osim onog dela zone u kom su bile raspoređene jedinice brigada - **zonama odbrane**. Brigade su upravo u tim zonama bile raspoređene na onom delu gde su se nalazile neprijateljske jedinice, tj. na liniji fronta. **Na taj način su brigade u dodeljenim zonama odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava izvodile odbrambena dejstva, tj. organizovale zone odbrane, koje su bile samo deo navedenih zona odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava.** Odgovornost komandanta brigade je vezana samo sa zonu odbrane, odnosno za onaj deo teritorije na kome se nalazi "vojnička čizma"²²⁶. Sve što se nalazi izvan zone odbrane nije bilo u nadležnosti komandanta brigade.

3.5.4. Zone odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava su dodeljivane korpusima i brigadama radi lakše organizacije sadejstva između jedinica tokom rata i da bi se znalo koja brigada će na kom delu ratišta voditi borbu u slučaju pojave neprijateljskih jedinica. Granice dodeljenih zona odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava zadiru duboko i u neprijateljsku teritoriju, tj. preko linije fronta. Ovo je označeno na ovakav način da bi se znalo na kojim pravcima će dejstvovati koja brigada.

3.5.5. Pored niza neprihvatljivih pojmova korišćenih u ratu na teritoriji prethodne Jugoslavije, pa i Bosne i Hercegovine, je i pojam **ZONA ODGOVORNOSTI**, koja ne postoji ni u jednom normativnom dokumentu. U vojnoj terminologiji pominje se samo pojam "zona obaveštajne odgovornosti"²²⁷, koji se nikako ne može vezivati za određenu odgovornost neke jedinice i njenog komandanta izvan dodeljene zone za izvođenje borbenih dejstava. Usvajanjem tako definisanog pojma u potpunosti se deformiše odgovornost komandanta u zoni rasporeda njegove jedinice, odnosno u zoni odbrane ili napada, koje su jasno definisane normativnim dokumentima.

²²⁶ U srpskoj terminologiji to je zemljište posednuto vojnim jedinicama.

²²⁷ Vojni leksikon, str. 716.
(U prilogu uz fusnotu 221)

3.5.6. Međunarodno ratno pravo je definisalo pojam "borbena zona" kao uži deo vojišne prostorije na kojoj se odigravaju taktička borbena dejstva²²⁸.

Glavni štab Vojske Republike Srpske je svojim naređenjem pov. br. 03/4-1826 od 30.07.1995. godine²²⁹ borbenu zonu nazvao "ratnom zonom", podrazumevajući pod njom zonu borbenih dejstava u kojoj komande jedinica ranga brigade dobijaju neka ovlašćenja koja nisu imale za vreme neposredne ratne opasnosti - obeležavanje ratne zone, zabrana iseljavanja civilnog stanovništva, zabrana iznošenja materijalnih dobara, zabrana klanja stoke, stavljanje svih materijalnih resursa u funkciju odbrane, isključivanje telefona i električne energije u slučaju potrebe, zabrana ulaska u ratnu zonu nepozvanim licima itd.

Ni ovim dokumentima komandant brigade nije dobio nikakva ovlašćenja van ratne zone, posebno ne nad civilnim stanovništvom i objektima koji nisu bili vojni.

3.5.7. U toj tzv. zoni odgovornosti (pod kojom pojedinci smatraju ceo teritorij opštine sa koje potiče brigada), pa i u zoni odbrane Zvorničke pešadijske brigade često su se nalazili delovi bataljona vojne policije Drinskog korpusa, 65. zaštitnog puka, 10. diverzantskog odreda, Autobataljona Glavnog staba Vojske Republike Srpske i Specijalne brigade Ministarstva unutrašnjih poslova. Nijednim aktom Glavnog staba Vojske Republike Srpske, ni Komande Drinskog korpusa, navedene jedinice nisu pridodate Zvorničkoj pešadijskoj brigadi, niti su bile njen sastavni deo. Ovi sastavi nisu deo Zvorničke pešadijske brigade.

3.5.8. Zvornička laka pešadijska brigada je, prema naređenju Komande Drinskog korpusa, imala sledeću zonu odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava: **r. (reka – primedba Boška Antića) Drina - s. (selo - primedba Boška Antića) St. Selo (tt. 141) (trigonometrijska tačka- primedba Boška Antića) - dolina r. Tavna - k. 187 (kota - primedba Boška Antića) - Ravna Banjica- Manaš (tt. 548) - s. G.Krčina - Prazni torba (tt. 675) - Mejdan - isključno s. Sniježnica - uključno Stolice (tt. 913) - Gradac (tt. 592) - Raštanski potok - ušće r. Munjače u Raštanski potok - uključno s. Međeđa - isključno Jusipovići - uključno s. Caparde - s. Beatovci - s. Ridošići - s. Šljepure - Lokvanj (tt. 715) - Lanino brdo (tt. 613) - uključno Kozjak - dolinom Drinjače do uliva r. Drinu²³⁰.**

²²⁸ Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u Oružanim snagama SFRJ, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, tačka 58, str. 45 (BCS/ ERN 00136828; ENG/ ERN 00807710-00807711)

²²⁹ BCS/ ERN 04258024-04258026
(U prilogu uz fusnotu 118)

²³⁰ Naređenje str. pov. broj 2-159 od 30.11.1992. godine (BCS/ ERN 04366665-04366667)

Ovim naredjenjem definisana je "**zone odgovornosti Zvorničke pešadijske brigade za izvođenje borbenih dejstava**". Dakle, radi se o zoni za izvođenje borbenih dejstava, a ne o zoni u kojoj komandant ima neograničenu vlast. U dodeljenoj zoni Komanda brigade je obavezna da vodi borbu ako se pojave neprijateljske snage. Ovako shvaćena zona odgovornosti se može podvesti pod pojam "prostorija za izvođenje borbenih dejstava", koju kao takvu poznaje "Pravilo brigada". Tako je Zvornička pešadijska brigada u julu 1995. godine imala obavezu da vodi borbu protiv 28. divizije ABiH, koja se pojavila u granicama prostorije za vođenje borbenih dejstava. Znači, Komanda brigade u dodeljenoj zoni odgovorna je za borbena dejstva protiv neprijatelja i ni za šta drugo; niti za jedan objekat, niti za funkcionisanje vlasti na tom prostoru. Važno je napomenuti da dodeljena zona obuhvata i teritorije koje su držale snage 2. korpusa Armije Bosne i Hercegovine.

Da se preformiranje brigade vršilo u skladu sa određenom situacijom i narednjima pretpotavljene komande ukazuje i akt Komande Zvorničke brigade kojim komandant brigade naređuje preformiranje Zvorničke lake pešadijske brigade pozivajući se na naređenje predsednika Republike Srpske i komandanta Drinskog korpusa²³¹

Da brigade imaju samo nadležnost odbrane unutar dodeljene zone pokazuje i naređenje Komande Drinskog korpusa od 08.03.1995. godine²³², kojim se naređuje da brigade moraju urediti položaje za odbranu, tj. izvršiti kopanje rovova i bunkera, i to van naseljenih mesta. Iz toga se vidi da brigade nemaju nikakve obaveze u vezi sa teritorijom opštine, osim sa odbranom zone odbrane.

3.5.9. "Smernicama o zadacima ratnih predsedništava opština za vreme ratnog stanja" određeno je da zadatke iz oblasti odbrane ratno predsedništvo izvršava u saradnji sa Odsekom ministarstva odbrane i komandama i jedinicama Vojske²³³.

(U prilogu uz fusnotu 219)

Karta u prilogu broj 11a.

²³¹ Akt str. pov. br. 01-101 od 21.03.1994. godine (BCS/ERN **04325852-04325854**)
(U prilogu uz fusnotu 152)

²³² Komanda Drinskog korpusa, str. pov. br. 74.04/73.5 od 08.03.1995. (BCS/ERN **04301924-04301925**).

²³³ Službeni glasnik Republike Srpske, posebno izdanje - broj 1/19.11.1994, str. 44
(BCS/ERN **00497402**, ENG/ERN **00860473-00860475**)

U Zvorniku se nalazio Centar javne bezbednosti Resora javne bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske koji je u svom sastavu imao stanice javne bezbednosti Bratunac, Vlasenica, Milići i Šekovići, kao i šest četa posebnih jedinica policije. Policijska stanica je bila u Zvorniku, a u Kozluklu je bilo Stanično odeljenje policije. Tu su bile i Policijska stanica za bezbednost saobraćaja i Policijska stanica za kontrolu prelaska državne granice.

Prema tome, ni za vreme ratnog stanja²³⁴ komandant brigade nije imao nadređenu nadležnost u odnosu na civilne organe vlasti. O tome jasno govori transkript snimljenog razgovora u kome razgovaraju pukovnik Jocić iz Komande Drinskog korpusa i major Dragan Jokić u vezi mobilizacije sposobnog ljudstva²³⁵. U razgovoru se pominje načelnik odeljenja Ministarstva odbrane u Zvorniku, Jagodić. Iz tog razgovora se vidi da ni u odsudnim momentima brigada nije mogla mobilisati ljudstvo; pa prema tome nije mogla mobilisati ni objekte za smeštaj zarobljenika, niti građevinske mašine za pokopavanja²³⁶.

3.5.10. Glavni štab Vojske Republike Srpske je izdao svoj akt u kojem su navedene obaveze komandi, jedinica i ustanova u uslovima proglašenja ratnog stanja u Republici Srpskoj²³⁷. Tek u uslovima ratnog stanja jedinice ranga puka i brigade određuju granice ratnih zona. To su zone koje su zahvaćene borbenim dejstvima i u tim zonama odgovornost snosi komandant i ima posebna ovlašćenja data ovim naređenjem. Ovo se razlikuje od nadležnosti komandanta u stanju neposredne ratne opasnosti. U julu 1995. godine komandant brigade nije mogao odrediti ratnu zonu. Da je to uradio onda bi sigurno u tu zonu spadala sela Memići, Kitovnice, Petkovci, uključno sa starom školom, Malešić, Boškovići, Šetići, Kiseljak, Lokanj, Gornja Pilica (Bare).

3.5.11. Odgovornost komandanta Zvorničke pešadijske brigade ograničena je isključivo rasporedom snaga u jednom ešelonu²³⁸ (to su pešadijski bataljoni kordonski raspoređeni sa rezervnim položajima uređenim i neposednutim), snagama za podršku, snagama za zaprečavanje, snagama za protivvazдушnu odbranu, snagama za protivoklopnu borbu, komandnim mestima bataljona i isturenim komandnim mestom brigade. Mesta lociranja Komande brigade, prištapskih i pozadinskih jedinica nisu ulazila

²³⁴ Predsednik Republike Srpske je tek 05.08.1995. godine doneo svoju Odluku o opštoj mobiluaciji broj 01-1570/95. (BCS/ ERN **04373859-04373860**).

²³⁵ Razgovor (BCS/ ERN **00727763**).

²³⁶ Tako Komanda Zvorničke pešadijske brigade Ministarstvu odbrane - Odsjek Zvornik podnosi zahteve: svojim aktom pov. br. 01-268 od 20.07.1995. godine (dokument BCS/ ERN **03572300**) traži produženje vremena angažovanja dizalice; aktom pov. br. 05/284-1 od 14.07.1995. godine (dokument BCS/ ERN **03572287**) traži mobilizaciju sedam vojnih obveznika; aktom str. pov. broj 01-257 od 15.07.1995. godine (dokument BCS/ ERN **03572289**) traži mobilizaciju motornih vozila.

²³⁷ BCS/ ERN **04258024-04258026** (*U prilogu uz fusnotu 118*)

²³⁸ Prema "Pravilu brigada" (str. 19), brigada može organizovati jedan do tri ešelona (BCS/ERN **01147117**; ENG/ ERN **03030237-03030238**).

u zonu odbrane brigade, osim delova koji su bili borbeno angažovani u zahvatu fronta, odnosno u zoni odbrane kao istureno komandno mesto, pozadinske stanice i sl .

Prema aktu Zvorničke pešadijske brigade str. pov. broj **01-333 od 12.08.1995.godine**²³⁹ rejoni odbrane njenih bataljona bili su:

- 1. pešadijski bataljon: desno s. Medići, levo Cerik (k.346), po dubini isključno s. Kula.

Linija prednjeg kraja odbrane bila je s. Medići – tt. 625 - Popova kosa - Premet - Karaula - Cerik. Položaj BVG s. Manojlovići. Komandno mesto s. Manojlovići.

- 2. pešadijski bataljon: desno Petrovića hrastik, levo Androvićka reka, po dubini Visoka glavica. Linija prednjeg kraja odbrane bila je Petrovića hrastik - Brđani - Đukanovića brdo (tt 484) - Jusići - Ubjenac - Androvići. Položaj BVG (bataljonska vatrena grupa – *primedba Boška Antića*) s. Malešić. Komandno mesto s. Malešić (Šakotići).

- 3. pešadijski bataljon: desno Androvićka reka, levo s. Sapna (Šetići), po dubini s. Klisa. Linija prednjeg kraja odbrane bila je Androvićka reka - jugozapadni deo s. Nikolići - Stražba - s. Šetići. Položaj BVG s. Boškovići. Komandno mesto s. Boškovići (Gajići).

- 4. pešadijski bataljon: desno Baljkovička reka, levo Velika kosa, po dubini s. Planinci.

Linija prednjeg kraja odbrane bila je Bezimeni vis - s. Poljane- Velika kosa. Položaj BVG s. Delići (jugozapadno za 700 m). Komandno mesto tt 390 (zapadno 500 m).

- 5. pešadijski bataljon: desno Cerik (k. 346), levo Petrovića hrastik, po dubini s. Trnovica. Linija prednjeg kraja odbrane bila je Cerik (k. 346) - Bjeljovina - s. Ravne njive – k. 265 - Petrovića hrastik. Položaj BVG Cerov potok. Komandno mesto s. Kiseljak.

- 6. pešadijski bataljon: desno r. Sapna, levo Baljkovička reka, po dubini s. Grbavci. Linija prednjeg kraja odbrane bila je desna obala r. Sapne (Šetići) - Mihajlovića potok – r. Strmna- s. Dugi do. Položaj BVG s. Delići. Komandno mesto s. Petkovci.

- 7. pešadijski bataljon: desno Velika kosa, levo s. Memići (asfaltni put za Kalesiju), po dubini s. Caparde. Linija prednjeg kraja odbrane bila je Velika kosa - Hemlijaši - Memići. Položaj BVG s. Bulatovići. Komandno mesto Zukanovića brdo.

- 8. pešadijski bataljon pretpotčinjen je Bratunačkoj brigadi.

Rejon razmeštaja oklopno-mehanizovane čete bio je u s. Sjenokos, a rezervni bataljon je razmešten u rejonu s. Planinci-Crni vrh.

Prema tome, zona odbrane Zvorničke pešadijske brigade bila je: desno s. Medići, levo s. Memići (asfaltni put za Kalesiju), po dubini prema navedenoj dubini rejona

²³⁹ Dokumenti BCS/ ERN **02935611-02935614**.
(U prilogu uz fusnotu 148)

odbrane bataljona u jednom ešelonu. U skladu sa ovim, nijedan objekat u kome su počinjeni zločini ne nalazi se u zoni odbrane brigade, i nije mobilisan za njene potrebe²⁴⁰.

3.6. BORBENA DOKUMENTA

3.6.1. Prema "Uputstvu za rad komadni i štabova"²⁴¹, borbena dokumenta su svi dokumenti koji se neposredno odnose na pripremu, organizovanje i izvođenje borbenih dejstava, marševanja... Prema nameni dele se na:

- dokumenta za komandovanje: (1) zapovesti, naređenja, direktive i instrukcije; (2) naređenja za obezbeđenje borbenih dejstava i za druge delatnosti; (3) planovi, radne karte i odluke (služe, pre svega, da se na osnovu njih izdaju zapovesti, naređenja, direktive ili instrukcije, uz dodavanje elemenata izvršnog kataka):

- dokumenta za izveštavanje i obaveštavanje: borbeni i operativni izveštaji, izveštaji po raznim vestama obezbeđenja borbenih dejstava i drugih delatnosti; predlozi i referati u komandama, ratni dnevnik;

- priručna dokumenta: spiskovi, tablice, pregledi i podaci, razni proračuni, podaci i šeme. Služe za interne potrebe organa komande u procesu pripreme i izrade dokumenata za komandovanje, a po potrebi mogu biti prilozi uz ostala borbena dokumenta.

Forma i oblik borbenih dokumenata su u načelu propisani, a priručni dokumenti se izrađuju u proizvoljnoj formi, a mogu biti i propisani.

Svi borbeni dokumenti su tajne prirode i izrađuju se u strogo ograničenom broju primeraka, stepenovani kao "poverljivo", "strogo poverljivo" ili "državna tajna". Borbene zapovesti i borbena naređenja su uvek strogo poverljivi dokumenti.

Borbeni dokumenti moraju biti potpuni, jednostavno formulisani, razumljivi, ustaljeni i po formi jednostavni, zasnovani na proverenim podacima i pravovremeno izrađeni.

Borbene zapovesti i naređenja, direktive i instrukcije opšteg značaja i pismena ovlašćenja predstavnicima komande potpisuje komandant, a izveštaje i ostala dokumenta opšteg značaja komandant ili načelnik štaba. Izveštaje pretpostavljenoj komandi iz pojedinih užih delatnosti,

²⁴⁰ Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine svojim aktom broj **18-05-3-01-800-43/06** od 07.04.2005. godine izdalo je uverenje kojim se potvrđuje da u periodu od 01.06.1995. do 30.07.1995. godine nije bilo mobilizacije objekata za potrebe Zvorničke pešadijske brigade, a aktom broj **18-05-3-01-835-1771/06** od 09.06.2006. godine da je demobilizacija mobilisanog objekta izvršena 15.07.1994. godine.

Karta zone odbrane Zvorničke pešadijske brigade jula 1995. godine (prilog broj 11).

²⁴¹ Tačke 493 - 501

kad se šalju samostalno, potpisuju pomoćnici komandanta, odnosno načelnici dotičnih organa. Načelnik štaba u svojstvu zamenika komandanta potpisuje dokumenta iz komandantove nadležnosti samo kad komandant nije na licu mesta, a zbog hitnosti ne može se čekati njegov povratak.

Na naređenja komandanta, načelnika štaba i komandantovih pomoćnika koja pojedine starešine iz komande prenose potčinjenima u pisanoj formi, redovno stavljaju još "po naređenju...". Pri usmenom saopštavanju, lično ili telefonom, pored predstavljanja naglašavaju "po naređenju"...

* **Ratni dnevnik** je borbeni dokument u koji se u toku rata unose hronološkim redom, po danima, svi važniji događaji o borbenim dejstvima i radu jedinica. Uz ratni dnevnik se prilažu zapovesti i drugi važniji borbeni dokumenti, radne karte i sl. Vodi se u bataljonu i brigadi i njima ravnim jedinicama i ustanovama i višim jedinicama i ustanovama. Čuva se kao dokument trajne vrednosti i posle rata omogućava izučavanje i analizu borbenih dejstava jedinica, a služi i za pisanje istorije²⁴².

3.6.2. Važniji dokumenti, značajni za praćenje događaja u razmatranom periodu, koji su vođeni u Zvorničkoj pešadijskoj brigadi su: Ratni dnevnik²⁴³, Dnevnik operativnog dežurnog²⁴⁴, Izveštaji dežurnog kasarne²⁴⁵, Bilježnica dežurnog operativnog²⁴⁶.

U svakom od ovih dokumenata je na svoj način, beleženo sve što se događalo u brigadi tokom jednog dana i tokom perioda za koje su vođeni. Navedena dokumenta vođena su tokom celog rata.

Iz ovih dokumenata se vidi da je sve zapisivano u vezi sa događajima u jedinicama (dejstva neprijatelja, dejstva sopstvenih snaga u zoni odbrane i van zone, poginuli, ranjeni, primljena naređenja, razne poruke lične prirode, kretanje komandanta brigade po mestu i vremenu, naređenja koja je komandant izdavao i sl.). To znači da se retko dešavalo ili skoro nikada da nešto ostane nezabeleženo. Jasno se vidi da su u kritičnom periodu postojale aktivnosti u okviru Zvorničke pešadijske brigade koje su se odnosile na izvorne nadležnosti i obaveze

²⁴² Vojni leksikon, str. 514.

²⁴³ Knjiga 5 (period od 12.05.1995. do 15.10.1995.), BCS/ERN broj **02936007-02936207**.

²⁴⁴ Od 12.02.1995. do 02.01.1996. (BCS/ERN broj **02936603-02936754**).

²⁴⁵ Od 07.08.1995. do 08.09.1995. (BCS/ERN broj **02935807-02936005**).

²⁴⁶ Od 29.05.1995. do 27.07.1995. (BCS/ERN broj **02935619-02935806**) i od 27.07.1995. do 29.10.1995. godine (BCS/ERN broj **02936410-02936602**).

brigade u tom periodu, kao i na borbena dejstva i obezbeđenje teritorije. Vidljivo je da Zvornička pešadijska brigada nije izdavala nikakva naređenja u vezi sa zarobljenicima. Pominjanje zarobljenika je samo u kontekstu prenošenja informacija između organa i starešina iz Drinskog korpusa i Glavnog štaba. **U tom periodu nema nijedne zabeleške koja bi se odnosila na komandanta brigade u smislu da je on izdao neko naređenje, ili da ga je neko informisao o zarobljenicima, ili pak da mu je prenosio naređenje nekog pretpostavljenog organa ili starešine.**

3.6.3. Dokumenti za komandovanje: zapovesti i naređenja za izvođenje borbenih dejstava, naređenja za obezbeđenje borbenih dejstava i za druge delatnosti, planovi, radne karte i odluke su rađeni u duhu važećih normativnih dokumenata i sadržali su sve elemente potrebne potčinjenim jedinicama za izvršenje njihovih zadataka.

3.6.4. Dokumenti za izveštavanje i obaveštavanje (redovni i vanredni borbeni izveštaji, izveštaji po raznim vrstama obezbeđenja borbenih dejstava i drugih delatnosti) rađeni su u skladu sa postojećim normativnim dokumentima i u uobičajenoj formi usvojenoj u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.

3.6.5. Priručni dokumenti (spiskovi, tablice, pregledi i podaci, razni proračuni, podaci i šeme) su rađeni u proizvoljnoj formi, dok je evidencija o borbenim i neborbenim sredstvima vođena na propisanim formularima.

3.6.6. Posebno treba naglasiti da su forma i oblik svih dokumeneta usklađeni na svim nivoima komandovanja u Vojsci Republike Srpske i da se, ni po formi ni po sadržaju, ne razlikuju znatno od onih koja su vođena u Armije Republike Bosne i Hercegovine, pa čak i u jedinicama Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske.

Kvalitet i ažurnost su zavisili od nivoa koji ih donosi i, posebno, od osposobljenosti onih koji su ih izrađivali, a koja je opadala idući prema nižim nivoima. Pri ovom zaključku treba imati na umu navedene stavove o kvalitetu komandnog kadra na pojedinim nivoima rukovođenja i komandovanja (paragraf 2.3.).

4. ORGANIZACIJA MUSLIMANSKIH ORUŽANIH SNAGA

4.1. Vojno organizovanje muslimana u Bosni Hercegovini, o kome je bilo reči u poglavlju o nastanku i razvoju Vojske Republike Srpske, znatno je izmenjeno tokom rata. Brojno stanje je 1993. godine dostiglo 261.500 boraca²⁴⁷.

Muslimanske snage bile su organizovane u: 1. korpus u Sarajevu, 2. korpus u Tuzli, 3. korpus u Zenici, 4. korpus u Mostaru, 5. korpus u Bihaću, 6. korpus u Konjicu i 7. korpus u Travniku.²⁴⁸

Predsedništvo Republike Bosne i Hercegovine²⁴⁹ je 24.10.1994. godine donelo "Odluku o šemi organizacije Armije Republike Bosne i Hercegovine"²⁵⁰. Iz tog dokumenta se jasno vidi da je proglašeno ratno stanje, da je izvršena mobilizacija i da jedinice imaju ratnu organizaciju i formaciju. Pored odredbi o Ratnom savetu Vrhovne komande za odbranu i preimenovanja Glavnog štaba u Generalštab, navedeno je da Armiju Bosne i Hercegovine sačinjavaju Generalštab, Komanda ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane, šest korpusa, Istočnobosanska operativna grupa-divizija (do stvaranja uslova za njeno prerastanje u korpus) i tri samostalne brigade (Gardijska brigada, 10. brdska brigada i diverzantsko-izviđačka brigada "Crni labudovi").

Armija Bosne i Hercegovine je 1995. godine imala oko 270.000 ljudi. Imala je šest korpusa, 112 brigada i 45 samostalnih bataljona. U svom sastavu je imala 20 tenkova, 80 oklopnih transportera, 340 artiljerijskih oruđa većih kalibara, 90 višecevnih bacača raketa (od čega četiri tipa "Orkan", Srbi su imali samo jedan), 800 minobacača 80 mm, 450 protivavionskih topova, 200 protivavionskih raketa, 370 protivoklopnih raketa i 6 transportnih helikoptera.

4.2. Ovom prilikom je neophodno naglasiti da je u sastavu muslimanskih snaga bila i jedinica "El mudžahedin", koja je počinila stravične zločine.

Tokom 1992. godine u muslimanske jedinice su stizali "sveti ratnici" (mudžahedini) koji su u duhu Kurana, vodili sveti rat protiv hrišćanskih Srba. Turski list "Milijet" je 20.

²⁴⁷ Sefer Halilović, Lukava strategija, Sarajevo, 1998, str.152.

²⁴⁸ Dr Stanko Nišić, Od Jugoslavije do Srbije, Knjiga - Komerc, Beograd, 2004, str.244.

²⁴⁹ Pod pojmom "Bosna i Hercegovina" podrazumeva se deo pod kontrolom muslimanskih snaga.

²⁵⁰ Odluka Predsedništva Republike Bosne i Hercegovine, PR. broj 02-8-841/94 od 24. oktobra 1994.

avgusta 1992. godine doneo tekst u kome iznosi da se na strani muslimana u Bosni bori 1.300 mudžahedina iz islamskih zemalja koje je pozvala vlada u Sarajevu. U septembru 1992. godine u selu Jablanica kod Tešnja mudžahedini iz Saudijske Arabije su organizovali centar za obuku muslimana po kanonima džihada. Njima su čak dovodene muslimanske žene radi oplodnje, u cilju "pročišćavanja krvi" sa pravim muslimanskim ratnicima. Kasnije su te trudnoće prikazivane kao posledice navodnih silovanja od strane srpskih vojnika.²⁵¹

Prema podacima koje je dao pripadnik jedinice "El mudžahedin" Ali Hamad, koji se sada nalazi u zatvoru u Zenici zbog terorističkog akta počinjenog u Mostaru, postoji spisak od 1.703 pripadnika ove ozloglašene jedinice u kojoj su uz "blagoslov" Alije Izetbegovića ratovali mudžahedini iz celog sveta. On je spreman da sve zločine Al Kaide i jedinica "El mudžahedin" stavi na papir.²⁵²

Mudžahedin Ali Ahmed Ali Hamad, ne krije da je bio pripadnik Al Kaide i da je po naređenju Osame bin Ladena došao u Bosnu i Hercegovinu. Svedočeći pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju, u predmetu protiv Rasima Delića, IT-04-83, on je, između ostalog, izjavio: "Al Kaida se tokom rata u BiH nije toliko zanimala za muslimane, koliko za osvajanje baze odakle bi, po uzoru na Ameriku, mogla da operiše po Evropi".²⁵³

Karl Bilt za ove ratnike kaže: "Mudžahedini su bili naročito opasni, raspirivali strasti, ali su mogli da dignu moral"²⁵⁴

4.3. Generalštab Armije Bosne i Hercegovine je u skladu sa novom šemom organizacije izvršio određene organizacijske promene²⁵⁵, po kojima su u zoni 2. korpusa formirane:

- 21. divizija sa sedištem u Srebreniku, sa šest brigada;
- 22. divizija se sedištem u Gračanici, sa pet brigada,
- 24. divizija sa sedištem u Živinicama, sa: osam brigada (241. muslimanska zbornička laka brigada, 242. muslimanska podrinjska brdska brigada, 244. brdska brigada, 245. brdska

²⁵¹ Dr Stanko Nišić, Od Jugoslavije do Srbije, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str.249-250.

²⁵² Večernje novosti, 22 - 23.04.2005, str. 7.

²⁵³ Politika, 19. septembar 2007, str. 4.

²⁵⁴ Intervju Brettonu Randalu 19 - 20. septembra 2002. godine, str. 16-22 (BCS/ERN 03489056-03489071; ENG/ERN 03489066-034189067).

²⁵⁵ Naređenje o reorganizaciji Armije Republike Bosne i Hercegovine - organizacijske promjene RJ u z/o 2. Korpusa, Generalštab armije, str. pov. broj 4/19-2 od 12.01.1995. godine.

brigada, 246. brdska brigada, 247 laka brigada i 248. laka brigada); diverzantskim odredom "Crni labudovi"; protivdiverzantskim odredom "Živiničke ose"; komandama mesta Bratunac, Kladanj, Kalesija, Zvornik i Živinice;

- 25. divizija sa sedištem u Tuzli;

- 28. divizija se sedištem u Srebrenici, sa šest brigada i brdskim bataljonom²⁵⁶.

Za Drinski korpus i Zvorničku pešadijsku brigadu najvažnije su 24. i 28. divizija, jer su bile u neposrednom dodiru sa njihovim snagama.

4.4. Komanda 25. divizije, sa prištapskim jedinicama, imala je sedište u Tuzli. U svom organskom sastavu imala je 250. brdsku brigadu (komandno mesto u Tuzli), 251. laku brigadu (manevarska brigada ove divizije), 252. "S" brdsku brigadu, 253. brdsku brigadu, 254. brdsku brigadu (komandno mesto u Čeliću) i 255. "S" brdsku brigadu "Hajrudin Mešić" (komandno mesto u Teočaku).

4.5. Dvadeset osma divizija, nastala je od 8. operativne grupe "Srebrenica"²⁵⁷. Sa prištapskim jedinicama imala je sedište u Srebrenici. U svom organskom sastavu je imala: četvu vojne policije (114 pripadnika); vod za protivelektronsku borbu (37 pripadnika); izviđačko-diverzantsku četvu (126 pripadnika); 280. laku brigadu (1.020 pripadnika); 281. laku brigadu (1.007 pripadnika); 282. laku brigadu-komandno mesto u Srebrenici (1.007 pripadnika); 283. laku brigadu (1.007 pripadnika); 284. laku brigadu (1.007 pripadnika); 285. laku brigadu-dosadašnja Žepačka laka brigada; sa komandnim mestom u Žepi (1.105 pripadnika); 28. brdski bataljon "Srebrenica" (521 pripadnik) i Komandu mjesta Žepa (13 pripadnika). Ukupno brojno stanje krajem maja 1995. godine je bilo 6.964 pripadnika. Dodajući ovom broju veći broj vojnih obveznika prevedenih u rezervni sastav i 1.000 uvedenih u vojnu evidenciju 1994. i 1995.

²⁵⁶ Isto
(U prilogu uz fusnotu 255)

²⁵⁷ Isto.
(U prilogu uz fusnotu 255)

godine²⁵⁸, može se izvesti zaključak da su enklave Srebrenica i Žepa u maju 1995. godine raspolagale sa oko 18.000 vojnih obveznika²⁵⁹.

Naređeno je da se sve jedinice popune sa 110% u odnosu na privremenu ratnu formaciju²⁶⁰.

4.6. U februaru 1995. godine rasformiran je 28. samostalni brdski bataljon "Srebrenica". Ljudstvo je raspoređeno u jedinice 28. divizije ABiH, sa prioritonom na 283. lakoj brigadi²⁶¹.

Za sagledavanje stanja u Srebrenici pre događaja u julu 1995. godine, bitni su podaci navedeni u "Presjeku podataka i saznanja i okolnostima pada Srebrenice i Žepe", koga je sačinio Sektor sugurnosti i obavještajnih poslova Federalnog ministarstva odbrane Federacije Bosne i Hercegovine²⁶².

Dugo vremena je trajao sukob stavova koje je, s jedne strane zastupao Hakija Meholjić, načelnik Stanice javne bezbednosti Srebrenica i, s druge strane, Naser Orić. Zbog toga je "došlo do podjele odgovornih ljudi iz vojnog i političkog rukovodstva Srebrenice. Ovaj sukob je započeo na samom početku rata, kada je Meholjić **tražio da se ne pale srpska sela i kuće i da se zaštite civili svih nacionalnosti, a zagovarao je i otvaranje koridora od Srebrenice ka slobodnoj teritoriji, dok je Orić imao suprotne stavove i zagovarao drugačiji način ratovanja. Sukob ove dvije istaknute ličnosti... je kulminirao po formiranju vojne policije pri Komandi 28. divizije, nakon čega dolazi i do sukoba u nadležnostima vojne i civilne policije.**

Događaji koji su kasnije uslijedili, kao što su pokušaj ubistva Meholjića od strana NN izvršioca, ubistvo Salihović Hameda, bivšeg predsjednika SDA (Stranke demokratske akcije – *primedba Boška Antića*) i načelnika SJB (Stanice javne bezbednosti - *primedba Boška Antića*) Srebrenica, i teško ranjavanje Mustafić Ibrana, poslanika u Skupštini RBiH (Republike Bosne i

²⁵⁸ Izveštaj o broju uvedenih vojnih obveznika u vojnu evidenciju rođenih 1978. i 1979. godine Odelenja Ministarstva odbrane Srebrenica **str. pov. br. 03-11-4/95**; Pregled za regrutovanje u 1995. godini Odelenja Ministarstva odbrane Bratunac **str. pov. br. 04-03-02/95** (BCS/ ERN **05041546-05041547**).

²⁵⁹ To je zbir pripadnika 28. divizije ABiH, onih iz radne obaveze, rezervnog sastava i tek uvedenih u vojnu evidenciju. Pri tom treba imati u vidu da su mobilisani svi vojno sposobni muškarci od 16 do 60 godina i sve vojno sposobne žene od 16. do 55 godina (Odluka Ratnog predsjedništva Srebrenice o opštoj mobilizaciji od 25.06.1992. - BCS/ ERN **03572697**).

²⁶⁰ Organizacijske promjene RJ u z/o 2. Korpusa, Komanda 2. korpusa, **str. pov. br. 4/19-2 od 12.01.1995.** (*U prilogu uz fusnotu 255*)

²⁶¹ Naređenje Generalštaba Armije Bosne i Hercegovine **str. pov. broj 4/43-10-1 od 10.01.1995. godine.**

²⁶² Presjek podataka i saznanja o okolnostima pada Srebrenice i Žepe.

Hercegovine - *primedba Boška Antića*), što se desilo 19.05.1995. godine pod nerazjašnjenim okolnostima, te posebno neefikasne mjere vojne policije na pronalaženju izvršilaca ovih krivičnih djela, doveli su do nemira i širenja glasina među stanovništvom Srebrenice o mogućim izvršiocima ubistva i 'sledećoj žrtvi'²⁶³.

Dana 22.05.1995. godine, održan je sastanak užeg rukovodstva Stanice javne bezbjednosti Srebrenica, na kom je razmatrana bezbedonosna situacija. Kompletno rukovodstvo podnijelo je ostavku, koja je datirana sa 01.06.1995. godine. U obrazloženju je navedeno da ostavku podnose zbog "nemogućnosti funkcionisanja SJB u okolnostima i uslovima koji su nastali"²⁶⁴.

Sve ovo je, navodi se u tekstu "Presjek podataka i saznanja o okolnostima pada Srebrenice i Žepe", dovelo do nesigurnosti, zabrinutosti i nemira u građanstvu, ali i među pripadnicima armije, koji nakon toga sve češće pokušavaju pronaći način da izađu iz Srebrenice. Mnogi su dezertirali. Navodi se da je među građanima Srebrenice sve više raslo nepoverenje prema civilnom i vojnom rukovodstvu zbog neravnopravne raspodele i mahinacija sa robama iz humanitarne pomoći. Nasera Orića se optužuje i navodi se da je u vrijeme boravka u Srebrenici oko sebe okupljao uglavnom krimogene ličnosti, i da su ta lica po njegovom nalogu počinila više krivičnih djela²⁶⁵.

²⁶³ Isto, str. 2.
(U prilogu uz fusnotu 262)

²⁶⁴ Isto, str. 2.

²⁶⁵ Isto, str. 4.
(U prilogu uz fusnotu 262)

5. OPERACIJA “KRIVAJA - 95”

Operacija “Krivaja-95” je izvedena radi razbijanja i razoružanja snaga 28. muslimanske divizije koje su operisale u zaštićenoj zoni Srebrenica i iz Srebrenice, jer ta zaštićena zona nije nikada demilitarizovana od strane UNPROFOPOR-a. Na kraju se operacija "Krivaja 95" pretvorila u operaciju pretresa terena. “Krivaja-95”, kao borbena radnja, predstavlja aktivna borbena dejstava koja su izvodile u tu svrhu posebno formirane snage Drinskog korpusa, ranga napadnog boja a ne operacije, imajući uvidu veličinu angažovanih snaga. (videti fusnote 345 i 346).

5.1. ZAŠTIĆENE ZONE SREBRENICA I ŽEPA

5.1.1. Nakon zauzimanja srpskih sela Podravanje, Bjelovac, Fakovići, i drugih, i egzodusa srpskog naroda u januaru 1993. godine, pada Skelana i Kravice (opština Bratunac), prestao je svaki oblik života srpskog naroda u užem delu Srednjeg Podrinja – na prostoru od Žepske stene na jugu i jugoistoku do Drinjače na severozapadu i severu, osim grada Bratunca²⁶⁶. U Srednjem Podrinju muslimani su nastojali organizovati zivot isključivo u skladu sa odredbama Kurana i “Islamske deklaracije” Alije Izetbegovića²⁶⁷.

5.1.2. Stanje u Srednjem Podrinju je bilo neprihvatljivo za Srbe, jer u takvom stanju nije bilo nikakvog oblika političkog života Srba. Kontrolom Srednjeg Podrinja muslimanske paravojne jedinice, a kasnije Armija Bosne i Hercegovine, narušile su i bitno ugrozile jedinstvenu operacijsku osnovicu Vojske Republike Srpske, razdvojivši istočnu Hercegovinu od istočne Bosne.

²⁶⁶ Opština Srebrenica je 1991. godine imala površinu od 529 km², sa ukupno 37.211 stanovnika, od čega muslimana 72,88%, Srba 25,21% i ostalih 1,91%. Sastojala se od 19 mesnih zajednica sa 305 naseljenih mesta, od kojih 175 naseljeno muslimanima, 107 Srbima i 23 mešovitim stanovništvom.

²⁶⁷ Već krajem 1993. i početkom 1994. godine došlo je do sukobljavanja u muslimanskom rukovodstvu. Dudaković, u razgovoru sa, govoreći o situaciji u Sarajevu, kaže:

“Ko je to uz nas, ovo postaje drugi Iran. Srbi i Hrvati su ubijani ovde. Hiljade i hiljade su nestale preko noći, a niko to ne sme da prizna. Ovde je kao u Iranu! Alija se moli na televiziji. On je ekstremista i ludak. Hoće da žrtvuje ceo svoj narod da bi ušao u istoriju, kao osnivač islamske države. Ovde nema mesta za normalne ljude. Svi Srbi i Hrvati koji su nešto vredeli su pobjegli. Svi muslimanski stručnjaci, prvenstveno lekari, su takođe napustili grad. Samo oni koji su došli iz Žepe, Goražda, Srebrenice i Hotonje su sada ovde. Muslimanska Stranka demokratske akcije (SDA) takođe je odgovorna, kao i Srbi, za rat, naročito ekstremisti iz redova SDA koji žele da vladaju u Bosni”. (Information, Kopenhagen, preneo časopis “Drinski” br. 3, str. 30) (BCS/ ERN 01148262).

Muslimanske oružane snage u svojim borbenim operacijama u navedenom području uništile su mnoga srpska naselja. Pri tome je ubijen veliki broj civila. Slede navedena neka od zlodela koja govore o zločinima nad Srbima i njihovom progonu:

- 8. maja 1992. godine ubijen poslanik u Republičkoj skupštini Bosne i Hercegovine Goran Zekić, što je dovelo do masovnog iseljavanja Srba iz Srebrenice;

- u srpskom selu Gostilj (opština Srebrenica), koje je spaljeno i do temelja razoreno, muslimani iz Potočara, pod komandom Nasera Orića, ubili su Lazara Simića i zapalili Radojku Milošević;

- u napadnutom selu Oparci (Srebrenica), 1. juna 1992. godine, ubijeno je šest Srba i popaljene sve srpske kuće;

- u pretežno srpskom selu Metaljka (Milići), 10. juna 1992. godine, ubijeno je pet lica, spaljeno 25 kuća, škola i upravna zgrada preduzeća "Birač" iz Vlasenice;

- selo Ratkovići (opština Srebrenica), napadnuto je 21. juna 1992. godine i ubijeno osam lica;

- u selu Loznici (opština Bratunac) izgubljena je četvrtina stanovnika u napadima 28. juna i 14. decembra 1992. godine;

- selo Brežani (opština Srebrenica) je 30. juna 1992. godine napadnuto i zapaljeno, ubijeno je 19 meštana - jednom odsečena glava, drugi razapet na krst i spaljen...;

- u selu Krnjići (opština Srebrenica) 5. jula 1992. godine ubijeno je i zaklano 16 meštana;

- Selo Zagoni (opština Bratunac), 5. i 12. jula 1992. godine je napadnuto i uništeno, a 20 meštana spaljeno;

- u selu Zalazje (u blizini Srebrenice), u napadu 12. jula 1992. godine, ubijeno je 39 lica;

- u selu Magašići (opština Bratunac), samo u napadima 20. i 25. Jula 1992. godine, ubijeno je 11 lica;

- u selu Jažestica (opština Bratunac), u napadu 8. avgusta 1992. godine ubijeno je devet stanovnika, a 7. januara 1993. godine (na pravoslavni Božić) ubijeno je osam lica;

- u selu Podravanje (opština Milići), u napadu 24. septembra 1992. godine, ubijeno su 23 lica na najsvirepiji način, a selo je spaljeno i opljačkano:

- na površinskom kopu u Milićima na najsvirepiji način ubijeno je sedam čuvara ovog objekta;

- u Fakovićima (opština Bratunac), 5. oktobra 1992. godine, ubijeno je 19 stanovnika;

- u selu Boljevići (opština Bratunac), 5. oktobra 1992. godine, ubijeno je osam Srba;

- u selu Bjelavac (opština Bratunac), 14. decembra 1992. godine, ubijeno je 27 stanovnika;

- u selu Sikirići (opština Bratunac), 24. decembra 1992. godine, ubijeno je 24 stanovnika;
- u selu Kravica (opština Bratunac), 7. januara 1993. godine (na pravoslavni Božić), ubijeno 16 stanovnika, selo spaljeno i opustošeno;
- u selu Šiljakovići (Bratunac), istog dana, ubijeno je 13 stanovnika;
- u selu Venzići (opština Milići), u napadu 8. januara 1993. godine, ubijena su dva stanovnika;
- u selu Čosići (Skelani), 16. januara 1993. godine, ubijeno je 16 lica;
- u Kušićima (opština Skelani), 16. januara 1993. godine, ubijeno je 16 lica;
- u selima Skelana, u januarskim napadima, ubijeno je 15 Srba.

U svim navedenim događajima ubijeni su bili Srpske nacionalnosti.

U ovakvim napadima ubijeno je oko 1.000 Srba, a povređeno ili ranjeno 2.800 do 3.200. Ubijanja su vršena na krajnje zlikovački način: spaljivanjem, sečenjem stomaka, odsecanjem glave, udarcima tupim predmetima, razapinjanjem na krst, nabijanjem na kolac, klancanjem...²⁶⁸

Poseban slučaj svireposti je monstruozno ubistvo Milka Markovića iz Šušnjara. "Uhvaćen je, maltretiran i boden nožem. Doveden u mjesto Gniona u jedan potok. Tu je djelimično preklan i živ zapaljen"²⁶⁹.

Zbog ovakve situacije srpsko rukovodstvo je moralo doneti stratešku odluku da se izmeni stanje u Srednjem Podrinju. To je dovelo do formiranja Drinskog korpusa Vojske Republike Srpske, čija se zona odbrane uglavnom poklapala sa regijom Srednjeg Podrinja.

5.1.3. Miloš Stanković (zvani Majkl Stenli), kapetan britanske vojske, koji je radio kao prevodilac i oficir za vezu u Bosni i Hercegovini (optužen za špijunažu u korist Vojske Republike Srpske), u svojoj knjizi "Krtica od poverenja" opisuje događanja oko Srebrenice i navodi: "Sedmog januara (1993) (na pravoslavni Božić – *primedba Boška Antića*) jedna borbena bosanska patrola izašla je iz Srebrenice i sravnila sa zemjom nekoliko srpskih sela duž Drine... Srbi u istočnoj Bosni su pobesneli zbog uništavanja njihovih sela i to je izazvalo talas etničkog čišćenja oko Zvornika, Cerske i u širokoj dolini Konjević Polja".

Kasnije je Stanković sreo jednog od stradalnika tog zločina. Bio je to komandant bratunačke brigade major Cvijetin Vukšić kome su vojnici pod komandom Nasera Orića 1992.

²⁶⁸ Prema knjizi Milivoja Ivaniševića "Hronika našeg groblja" (objavila "Srpska vojska" u broju od 15.03.1995., str 51-52)

²⁶⁹ Akt. Organa bezbednosti Komande jedinice 6338 Armije Bosne i Hercegovine str. Pov. br. 06-08/95 od 19.05.1993. godine, dokument BCS/ERN **03572699**.

godine pobili celu porodicu - ženu, sinove i kćeri - i koji mu je tada vidno uzbuđen rekao: "Nemam više zbog čega da živim... osim zbog osvete" i dodao da je spreman da pogine u ovom ratu²⁷⁰.

5.1.4. Komanda Drinskog korpusa je 15.02.1993. godine preduzela protivudar na tri taktička pravca: od Zvornika ka jugu, od Višegrada ka severu i od Drine preko puta Ljubovije ka zapadu. Organizovana je čvrsta odbrana na svim pravcima koji od sarajevske regije i Tuzle izvode ka Srednjem Podrinju. Jedinice su bile popunjene uglavnom borcima rođenim u Srednjem Podrinju. Veoma brzo je ostvaren uspeh. Već u aprilu je izgledalo da će Srebrenica biti oslobođena. Moral srpskih boraca bio je visok. Gotovo svaki vojnik je na tom putu naišao je na posmrtnu ostatke svojih najbližih. Pojedini leševi su bili stari i po nekoliko meseci. Duševno stanje tih boraca svakom razumnom i dobronamernom je jasno. Uništena imovina, spaljeni domovi, unakaženi članovi porodica – to je slika koju srpski borci nisu mogli zaboraviti. Van svake je sumnje da je to uticalo na njihovo duševno stanje i odnos prema neprijatelju²⁷¹.

5.1.5. Svesni zlodela počinjenih nad srpskim stanovništvom muslimani su bežali pred srpskom vojskom. Odlazili su u više pravaca: deo ka Tuzli, deo je bio stacioniran u gradu Srebrenici pod zaštitom snaga Ujedinjenih nacija, a deo je bežao ka teritoriji Srbije - uglavnom muslimani iz Žepe²⁷². U Srbiji im je pruženo utočište. Deo muslimana se iselio (njih oko 10.000) na teritoriju pod muslimanskom kontrolom, u organizaciji UNPROFOR-a.

5.1.6. U Srebrenici se skoncentrisalo muslimansko stanovništvo, vojska i policija. Njihov broj bio je iznad mogućnosti grada za zadovoljavanje osnovnih potreba ljudi. Odmah u početku Srebrenica je poprimila oblik enklave²⁷³. Drinski korpus je imao snage i odlučnosti da oslobodi

²⁷⁰ Dr Stanko Nišić, *Od Jugoslavije do Srbije*, Knjiga-Komerc, Beograd, 2004, str. 35. (Citat iz knjige Miloša Stankovića "Krtica od poverenja", Knjiga komerc, Beograd, 2002.

²⁷¹ Isto.

²⁷² O problemu odlaska pripadnika Armije R BiH i civilnih lica iz zaštićenih zona Srebrenice i Žepe u pravcima Tuzla, Kladanj i Srbija govori se u aktu Komande 28. divizije str. pov. br. 01-132/95 od 21.06.1995. godine.

²⁷³ Prema "Rječniku stranih riječi" Bratoljuba Klaića u izdanju Nakladnog zavoda MH u Zagrebu 1979, str. 378, "enklava je... etnička ili kakva druga skupina odvojena od svoje glavnine, imanje odasvud okruženo posedom drugog vlasnika".

O stanju u enklavi rečito govore izjave koje su, nakon prelaska na teritoriju Savezne Republike Jugoslavije, dali pripadnici 28. divizije poručnik Mehmed Nukić i vojnik Enver Bektić i Salihović Sead (BCS/ERN 03625440-03625450) 10. kontraobaveštajnoj grupi u Valjevu.

Srebrenicu, ali nije dobio dozvolu Vrhovne komande Vojske Republike Srpske iz više razloga: (1) međunarodna zajednica oličena u UNPROFOR-u i njegovim komandantima, iz prevashodno sopstvenih strateških razloga, želela je da to spreči jer je bila naklonjena muslimanima; (2) Vrhovna komanda Vojske Republike Srpske je bila svesna da bi bilo teško sprečiti osvetu boraca koji su na putu od Drine do Srebrenice skupljali unakažena tela svojih najbližih i nalazili zgarišta svojih domova.

U skladu sa ovim razlozima, Vrhovna komanda Vojske Republike Srpske je pravilno procenila da je strategijski sasvim dovoljno uspostaviti kontrolu dela Srednjeg Podrinja a da ne treba ulaziti u rizik oslobađanja Srebrenice. Time se izbegao i mogući sukob sa UNPROFOR-om. Bilo je najnužnije da se onemogući korišćenje Srebrenice kao operacijske osnovice za dejstva muslimanskih snaga ka Drini i Podromaniji.²⁷⁴

5.1.7. Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je svojom rezolucijom br. 819 od 16.04.1993. godine proglasio grad Srebrenicu i njegovu okolinu zaštićenom zonom. Od tada je Srebrenica funkcionisala kao muslimanska enklava koju su Ujedinjene nacije stavile pod zaštitu. Isti takav režim uveden je za Sarajevo, Bihać, Goražde, Tuzlu i Žepu. Ta područja su kasnije, na osnovu Rezolucije 824 Saveta bezbednosti, stavljena pod režim zaštite Ujedinjenih nacija.

Prema "Dodatnom protokolu" uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine, glava V - "Mesta i zone pod posebnom zaštitom", **u članu 60. precizirano je da se zone koje se stavljaju pod posebni režim zaštite moraju demilitarizovati. S obzirom na status demilitarizovane zone, zabranjuje se stranama u sukobu da proširuju svoje vojne operacije na zone za koje su se sporazumele da se demilitarizuju.**

Da bi neka zona stekla status demilitarizovane zone shodno članu 60. Dodatnog protokola, ona mora ispuniti sledeće uslove: (1) da se iz zone evakuišu svi borci, pokretna oružja i pokretna vojna imovina; (2) da se za ratna neprijateljstva ne smeju koristiti nikakve pokretne vojne instalacije ili ustanove; (3) da vlasti i stanovništvo ne smeju preduzimati nikakve akte neprijateljstva prema drugoj strani u sukobu niti prema bilo kom u ili izvan enklave; (4) da mora prestati svaka aktivnost vezana za vojne napore.

Tačka 7. člana 60. Protokola **određuje da ako jedna strana u sukobu učini materijalnu povredu prethodno navedenih odredaba, odnosno uslova, da će druga**

²⁷⁴ Naredba predsednika Republike Srpske dr Radovana Karadžića upućena Glavnom štabu Vojske Republike Srpske, str. pov. br. 01-53/93, 16.04.1993. godine, (BCS/ ERN **00845501-00845502** ; ENG/ ERN **00892680**).

strana biti oslobođena svojih obaveza iz sporazuma kojim se zoni daje status demilitarizovane.

Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice se smatra sporazumom o primirju, a **svaka ozbiljna povreda primirja jedne strane u sukobu daje pravo drugoj strani da otkáže sporazum i nastavi vojne operacije.**

Kao ozbiljna povreda primirja, ako sporazumom o primirju nije drugačije ugovoreno, smatra se nastavljanje borbenih dejstava ili zauzimanje dela zemljišta koje drži druga strana, kao i svaki preduzeti postupak koji ima za cilj izigravanje sporazuma o primirju²⁷⁵

“Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe” sklopljen je između general-pukovnika Ratka Mladića i generala Sefera Halilovića, u prisustvu general-potpukovnika Filipa Moriona, 8. maja 1993. godine²⁷⁶. U preambuli sporazuma potpisnici potvrđuju da se Žensvske konvencije koje se odnose na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba potpuno primenjuju u sukobu u Bosni i Hercegovini. Prema sporazumu svaka vojna ili paravojna jedinica će morati ili da se povuče iz demilitarizovane zone ili da preda naoružanje. Municija, mine, eksplozivi i borbene zalihe u demilitarizovanim zonama biće predato/dato UNPROFOR-u.

5.1.8. Do koje mere muslimani nisu poštovali ovaj Sporazum vidljivo je iz obaveštenjakoje je načelnik štaba Vrhovne komande oružanih snaga Bosne i Hercegovine Sefer Halilović uputio komandantu 2. korpusa i Naseru Oriću u Srebrenicu.²⁷⁷ On poručuje: **“Potrebno je dobro utvrditi linije odbrane i Naseru HITNO dostaviti KURBAN²⁷⁸. Razoružanje naših jedinica ne dolazi u obzir, niti jednog vojnika, a kamo li jedinice. Komanda 2. korpusa mora naći načina da dostavi KURBAN”.** Ovo obaveštenje je poslano u vreme dok su se odvijali pregovori o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe.

5.1.9. Prema rezoluciji Ujedinjenih nacija i postignutom sporazumu snagama Vojske Republike Srpske je zabranjen pristup tom području. Rukovodstvo Republike Srpske je bilo obavezno da omogući dostavu humanitarne pomoći muslimanskom stanovništvu.

²⁷⁵ Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u Oružanim snagama SFRJ, SSNO, 1988, str. 82. (BCS/ ERN **00136847**; ENG/ ERN **00807733**)

²⁷⁶ Sporazum koji je bio na raspolaganju pri pisanju ove ekspertize je zaveden u Štabu Vrhovne komande oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine pod brojem **02/1594-332 od 26.02.1994.** godine (uočljivo je da je datum prepravljen).

²⁷⁷ **Str. pov 02/520-2** od 20.04.1993. godine.

²⁷⁸ Kurban (turski - žrtva). Ovan ili govedo koje se kolje za vreme Bajrama (Kurban - bajram).

UNPROFOR nije uspeo da demilitarizuje²⁷⁹ to područje. Snage 28. divizije predale su samo ograničene količine trofejnog naoružanja, zadržavši velike količine lakog i teškog naoružanja. Tako je, u suštini, 28. divizija dobila vreme za predah i uslove za konsolidaciju svojih snaga. Sve vreme postojanja "zaštićene zone" 28. divizija se naoružavala. Naoružanje je transportovano helikopterima sa područja Kladnja i Tuzle, kao i uz pomoć nekih delova UNPROFOR-a, zloupotrebom transporta humanitarne pomoći u kojima je švercovano naoružanje, municija i sredstva veze²⁸⁰.

Snage 28. divizije su intenzivno izvodile napadna i prepadna dejstva iz "zaštićene zone" na položaje Vojske Republike Srpske i na nezaštićena srpska sela na području Bratunca i Skelana. U tim dejstvima stradao je veliki broj srpskih boraca i civila. Vojska Republike Srpske nije mogla tolerisati takva dejstva iz više razloga. Pre svega zbog gubitaka u ljudstvu, potrebe držanja dve brigade oko "zaštićene zone" i stalnog jačanja 28. divizije, te, naročito, zbog nepoštovanja odredbi Rezolucije Saveta bezbednosti od strane UNPROFOR-a i muslimanskog rukovodstva²⁸¹. Vojska Republike Srpske je uputila niz upozorenja komandi UNPROFOR-a (holandski bataljon čiji je komandant bio potpukovnik Karremans) i muslimanskim snagama u Srebrenici. Pošto to nije dalo pozitivnih rezultata odlučeno je da se izvede operacija sužavanja "zaštićene zone" i njena stvarna demilitarizaciju. Operacija "Jadar" koju je planirala i izvela Vojska Republike Srpske je legalna vojna operacija²⁸².

²⁷⁹ Svedok Tužilaštva u predmetu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, IT-02-60, protiv Blagojevića et al, oficir holandske vojske potpukovnik Robert Aleksandar Franken, zamenik komandanta holandskog bataljona u Srebrenici, kaže "da su ispadali smešni prilikom prikupljanja oružja jer nisu mogli ulaziti u kuće gde bi se skrivali vojnici" (str. 1468, linije 1-12).

²⁸⁰ Da Zaštićena zona Srebrenica nije demilitarizovana potvrđuje i tužilac u svojoj uvodnoj reči u predmetu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, IT-02-60, protiv Blagojevića et al, priznajući da je Armija Bosne i Hercegovine operisala izvan te zone. On pominje zločine Naser Orića.

14. maj 2003. god: strana 307 – red 7-13.

O definisanju cilja operacije "Krivaja 95" nije odlučivao komandant Zvorničke pešadijske brigade, već je takva definicija data od njegovih pretpostavljenih, o čijim odlukama on nije mogao davati mišljenje, pa ne može za njih ni odgovarati.

²⁸¹ Richard J Butler u "Iskazu o vojnim događajima u Srebrenici (revizija) od 1. novembra 2002. godine - operacija "Krivaja 95", na str. 16-17 (BCS/ERN **03072386-03072387**; ENG/ ERN **01134309-01134310**), navodi da su "politički i vojni čelnici RS-a počeli da traže značajno smanjenje teritorije enklava "kako bi definisali granicu enklave".

S obzirom da ove enklave nisu demilitarizovane i da su iz njih muslimani neprekidno napadali na teritoriju pod kontrolom Vojske Republike Srpske, te da su muslimanske snage ograničile kretanje snaga UNPROFOR-a u "zaštićenoj zoni" ova operacija je bila opravdana. Nije se na drugi način moglo sprečiti naoružavanje muslimanskih snaga, njihova dejstva i zločini koje su činili neprekidno upadajući na teritoriju pod kontrolom Vojske Republike Srpske.

²⁸² Srebrenica nije demilitarizovana u skladu sa navedenom rezolucijom UN. U Srebrenici su postojale jake snage Armije Bosne i Hercegovine koje su iz "zaštićene zone" upadale na teritoriju pod kontrolom Vojske Republike Srpske i činile zločine. Snage UNPROFOR-a nisu razoružale muslimanske snage u Srebrenici. Dozvolile su njihovo

Da je područje Srebrenice bilo stvarno demilitarizovano ne bi bilo potrebno da se proglašava "zaštićenom zonom", jer Vojska Republike Srpske ne bi imala razloga da vojno operiše na tom prostoru.

Da muslimanske snage u Srebrenici i Žepi nisu bile razoružane jasno govori naređenje načelnika Štaba Vrhovne komande oružanih snaga Bosne i Hercegovine Sefera Halilovića²⁸³, kojim naređuje Komandi odbrane Srebrenica (na ličnost Orić Nasera) da se sledećeg dana jedinice iz Žepe stave pod njenu komandu u cilju pružanja pomoći braniocima Goražda.

O neizvršenom razoružanju muslimanskih snaga u Srebrenici jasno govori izveštaj komandanta 8. operativne grupe "Srebrenica"²⁸⁴, sa potpisom Nasera Orića, kojim izveštava Generalštab Armije Bosne i Hercegovine da je snagama UNPROFOR-a predato ukupno: 10 pištolja, 28 pušaka 7,9 mm (od čega 4 neispravne), 91 poluatomska puška (od čega 6 neispravnih), 31 automatska puška 7,62 mm (neispravnih), 73 automata (2 neispravna), 7 lovačkih pušaka, 10 puškomitraljeza 7,9 mm (5 neispravnih), 6 ručnih bacača M-57, dva tenka T-55, nekoliko neispravnih minobacača, protivavionskih topova i oko 3.000 komada municije različitih kalibara.

5.1.10. Štab vrhovne komande oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine izradio je dokument "Osnovna zamisao za izvođenje zadataka"²⁸⁵. Dostavljena je Komandi 8. operativne grupe "Srebrenica" ("na ruke Komandanta brigadira Nasera Orića").

U tački 1. se navodi "**Aktivnim borbenim dejstvima osloboditi dio privremeno zaposjednute teritorije Bosne i Hercegovine opština Bratunac, Vlasenica, Šekovići, Zvornik i Kalesija i spojiti slobodne teritorije Žepe i Srebrenice sa slobodnim teritorijama Zvornika, Kalesije i Živinica s ciljem stvaranja stalnog slobodnog koridora za snabdjevanje stanovništva i logističko obezbjeđenje Armije RBiH i osnovice za daljnje oslobađanje sjeveroistočne Bosne kao cjeline**".

U tački 4.8. se kaže: "**Objektivna su naša saznanja da se četnici spremaju na vas kada i kako to još ne znamo. U tom slučaju vam sljedi mukotrpana odbrana i u krajnjem**

naoružavanje. Snage UNPROFOR-a su bile potpuno pasivne u sprečavanju borbenih dejstava 28. divizije ABiH, i u neku ruku su bile njen talac.

²⁸³ Štab Vrhovne komande OS R BiH, Str. pov. br. 02/707-1 od 04.06.1993. godine

²⁸⁴ Akt br. 01-18/95 od 01.01.1995.

²⁸⁵ Akt br. 02-1/1394-1 od 09.11.1994. godine.

Komanda 8. operativne grupe "Srebrenica" je aktom str. Pov. br. 01/130-125 od 15.11.1994. (BCS/ERN 02113796-02113798) iznela svoj komentar na ovu osnovnu zamisao.

proboju iz okruženja što je veoma složena radnja jer ćete imati narod na leđima, gubljenje slobodne teritorije i kretanje okupiranom teritorijom".

Dakle, još tada se planira napuštanje Srebrenice zajedno sa narodom i proboj iz okruženja.

5.1.11. Snage 28. divizije su neprekidno iz "zaštićene zone" upadale na teritoriju koju je kontrolisala Vojska Republike Srpske. Tako u telegramu **br . 4443. od 25.06.1995.** godine, pomoćnik komandanta za bezbednost 28. divizije izveštava Odsek bezbednosti 2. korpusa u Tuzli navodi²⁸⁶: "Diverzantski vodovi 282. i 283. lake brigade koji su uključeni na izvršenje diverzije 22.06.1995. godine vratili su se 23.06.1995. godine u noćnim satima. Isti su napravili diverziju na komunikaciji Zeleni Jadar-Kragi vode pri čemu su uništili kombi, ubili 4 četnika... Diverzantska grupa 281. lake brigade je 23.06.1995. godine izvršila diverziju u rejonu Bijelih stijena i pri tom su ubijena 2 četnika... Jedna veća diverzantska grupa još uvijek se nalazi između Vlasenice i Han Pijeska sa ciljem izvršenja diverzije...".

Komandant Glavnog štaba Armije Bosne i Hercegovine general Rasim Delić je juna 1995. godine napisao naredbu 28. diviziji ABiH, kojom joj naređuje da otpočne sa izvođenjem ofanzivnih dejstava prema vojsci i stanovništvu u Republici Srpskoj radi podrške u deblokadi Sarajeva. U skladu sa ovom naredbom, načelnik štaba 2. korpusa je naredio Komandi 28. divizije ABiH da izvrši "**sve pripreme za izvođenje ofanzivnih borbenih dejstava u cilju oslobađanja teritorije R BiH, razvlačenja i nanošenja gubitaka A/S (agresorske snage – primedba Boška Antića), čime sadejstvovati snagama AR BiH koje izvode borbena dejstva useverozapadnom rejonu Sarajeva**"²⁸⁷". U skladu sa ovom naredbom 26.06.1995. godine Zulfo Tursunović, komandant 283. lake pešadijske brigade napao je srpsko selo Višnjicu, udaljeno pet kilometara od granice zaštićene zone i ubio jednog vojnika Vojske Republike Srpske, ranio tri srpska civila i zapalio 5-6 stambenih objekata.

O tome da Srebrenica i Žepa nisu bile demilitarizovane najbolje govori vanredni izveštaj koga je komandant Generalštaba Armije Bosne i Hercegovine armijski general Rasim Delić dostavio Predsedniku Predsedništva Republike Bosne i Hercegovine Aliji Izetbegoviću u kome ga izveštava da je Generalštab Armije "preduzimao niz vojničkih radnji i postupaka da

²⁸⁶ Komanda 28. Divizije, Akt **Str. pov. broj 13-05-93** od 24.06.1995. godine

²⁸⁷ Akt str. pov. **br. 1/825-84** od 17.06.1995. godine.

pripadnike Armije u enklavama organizuje i pripremi...”²⁸⁸ U tabeli koja je sastavni deo ovog dokumenta, navodi se tačno što je od materijalno-tehničkih sredstava dotureno u Srebrenicu i Žepu. **Između ostalog se navodi: 529.862 metaka 7,62 i 7,9 mm, 46 tromblona, 126 trenutnih tromblonskih mina, 566 ručnih bombi, 60 lansera RPG-7, 390 raketa RPG-7, 80 mina za ručni bacač, 2 lansera raketa 107 mm, 40 raketa 107 mm, 40 upaljača za rakete 107 mm, 2 lansera TF-8 “Crvena strijela”, 16 raketa za TF-8, 256 automatskih pušaka, 8 minobacača 60 mm “Comando”, 360 mina za MB 60, 1 snajperska puška, 550 metaka 12,7 mm, 150 mina 82 mm, 10 mina 120 mm, 4 NGL puške, 11 PT bombi, 102 metka 20 mm za PAT, 24 RFG-22 “Zolja”, 2 puškomitraljeza 7,62 mm, poluautomatski snajper, 2 RB rakete...** Isti ovi podaci navode se u tekstu “Analiza i hronologija događaja u Žepi od 11.07. do 20.07.1995. godine”, uz navođenje podataka da je dotur učinjen helikopterima.

U uvodnom izlaganju na Skupštini Republike Bosne i Hercegovine 30.07.1996. godine, kada se raspravljalo o vojnim uzrocima pada Srebrenice u julu 1995. godine, komandant Armije Bosne i Hercegovine general Rasim Delić je, pored niza činjenica o kvalitetu snabdevanja 28. divizije, konstatovao da je dotur bio kvalitetan i obiman i zaključio: “Ovoliko sredstava nije dobilo Goražde, a sa daleko manje sredstava branilo se Sarajevo 1992. i 1993. godine”²⁸⁹.

5.1.12. Jasno je da je Sporazum i njegove bitne odredbe, koje su u skladu sa članom 60 “Dodatnog protokola”, trebao da obezbedi da Srebrenica stvarno bude demilitarizovana zona. Međutim, Sporazum nije ispoštovan. To je potvrdio i Generalni sekretar Ujedinjenih nacija u svom izveštaju od 15. novembra 1993 godine.²⁹⁰ Između ostalog on u svom izveštaju navodi: “1. Halilović je shvatio da sporazum pokriva samo urbani deo, odnosno uže gradsko područje Srebrenice, a da se ne odnosi na ruralni deo regije; (2) Halilović je naredio Bošnjacima u Srebrenici da ne predaju korisno oružje i municiju”. To potvrđuje i Halilović, navodeći u svojoj knjizi: “Vratio sam se u štab i poslao naređenje u Srebrenicu i Žepu da ne smiju nijedan komad oružja predati, niti ijedan čitav metak. Nakon svega, otišao sam kod Izetbegovića i dobio rijetko priznanje za uspjeh: *Nisam znao da imaš diplomatskog kvaliteta*”²⁹¹. **Tako komandant**

²⁸⁸ Obaveštajna uprava - Sarajevo, akt **br. 1/825-1147** od 13.07.1995. godine

²⁸⁹ Detaljan opis događaja oko pada Srebrenice dat je u aktu /BCS/ERN **01854533-01854539** koga su Odjelenje službe bezbjednosti 2. Korpusa A R BiH i Sektor SDB Tuzla 28.08.1995. godine uputili Generalštabu A R BiH i upravi bezbjednosti.

²⁹⁰ Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 17 (BCS) (**ENG/ ERN 01109408-01109409**)

²⁹¹ Sefer Halilović, Lukava strategija, Sarajevo, 1998, str. 129.

Glavnog štaba Armije Bosne i Hercegovine, uz saglasnost Vrhovne komande i Predsednika Bosne i Hercegovine, šalje naređenje kako da se izigra potpisani sporazum. Istovremeno, načelnik Štaba Vojske Republike Srpske general - potpukovnik Manojlo Milovanović, istog dana kada je sporazum potpisan, naređuje komandantu Drinskog korpusa u kojem precizno reguliše da se potpisani sporazum ispoštuje, i precizira način.²⁹²

Ovaj postupak ova dva oficira jasno govori o odnosu zaraćenih strana prema sporazumima u toku celog rata, pa čak kada su ti sporazumi potpisani uz prisustvo Ujedinjenih nacija.

5.1.13. U mnogim dokumentima Armije Bosne i Hercegovine nalaze se jasne činjenice koje govore da su snage iz Srebrenice bile aktivne od uspostavljanja “zaštićene zone” do jula 1995. godine, tj. da srebrenička zona nije demilitarizovana. Izvođene su borbena akcije, vršeno je ubacivanje naoružanja i municije kopnom i vazdušnim putem, i podsticane su te aktivnosti od strane Vrhovne komande Armije Bosne i Hercegovine i Komande 2. korpusa. To su svi znali: i pripadnici holandskog bataljona u Srebrenici, kao i komandanti i vojni rukovodioci UNPROFOR-a. Ništa ozbiljno nije preduzeto u skladu sa odredbama rezolucija 819 i 824. Naprotiv, činjeno je sve suprotno. Svojom neaktivnošću snage Ujedinjenih nacija su praktički podsticale oružane aktivnosti muslimana iz tzv. zaštićene zone prema srpskim civilima i vojnicima.

5.1.14. U aktu upućenom Sektoru za moral 2. korpusa Armije Bosne i Hercegovine²⁹³, Komanda 8. operativne grupe "Srebrenica" detaljno navodi sve vojne aktivnosti koje je muslimanska vojska izvela od januara 1992. do marta 1994. godine, u vreme najžešćeg etničkog čišćenja i proterivanja Srba iz Srednjeg Podrinja.

* Štab Vrhovne komande oružanih snaga Bosne i Hercegovine aktom od 01.01. 1994. godine naređuje Komandi 2. korpusa da formira 8. operativnu grupu “Srebrenica”, sastava pet brigada i jedan samostalni bataljon, iako je bilo zabranjeno po Sporazumu da se izvode bilo kakve vojno-organizacijske i vojno-tehničke radnje u zoni u kojoj nije smelo biti drugih naoružanih lica osim snaga UNPROFOR-a²⁹⁴.

²⁹² Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 17 (BCS)
(U prilogu uz fusnotu 290)

²⁹³ Str. pov. **br. 69/94.** od 07.03.1994. godine

²⁹⁴ Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu (BCS), str. 19 (ENG/ ERN **01109401-01109402**)

*Komandant 8. operativne grupe "Srebrenica", 6. oktobra 1994. godine, naređuje svojim brigadama formiranje izviđačkih grupa radi upućivanja na teritoriju pod kontrolom Vojske Republike Srpske i izviđanja situacije izvan sopstevnog rejona baziranja, što je jasan primer kršenja režima zaštićene i demilitarizovane zone²⁹⁵.

* Komandant 8. operativne grupe "Srebrenica", 5. jula 1994. godine, izveštava komandanta 2. korpusa o stanju morala i navodi da je moral boraca u Srebrenici ojačao kada su saznali da je u Srebrenicu dotureno novo naoružanje i ubojna oprema. U istom izveštaju se navodi da su u okviru plana izvršili detaljno izviđanje terena. Jasno je da su ta ofanzivna dejstva planirana protiv snaga Vojske Republike Srpske, koje su po "Sporazumu o demilitarizaciji" držale položaje oko zaštićene zone na dogovorenim linijama.²⁹⁶.

* U "Planu kontraofanzive" samostalnog bataljona "Srebrenica" od 7.11.1994. godine daje se detaljan opis i uputstvo ko će, kako, gde i sa čime zauzeti pojedine kote i istaknute objekte oko Srebrenice²⁹⁷.

* U zapovesti komandanta 283. istočnobosanske lake brigade od 7.11.1994. godine izlaže se plan ubacivanja ojačane pešadijske čete u pozadinu Vojske Republike Srpske radi zauzimanja važnih punktova za planirana naredna ofanzivna dejstva²⁹⁸.

* Komandant 8. operativne grupe "Srebrenica", 1. novembra 1994. godine izveštava komandanta 2. korpusa i načelnika Štaba Armije Bosne i Hercegovine da nije mogao da izvrši dobijeni zadatak - da pošalje grupu boraca ka Kladnju da preuzmu materijalno-tehnička sredstva i naoružanje poslano iz Tuzle za Srebrenicu. Jasno je da je između Tuzle i Srebrenice bila uhodana organizacija ilegalnog dotura oružja i da se to radilo bez straha od UNPROFOR-a. Jasno je da su naređenja za ove postupke stizala od Komande 2. korpusa i Štaba Armije Bosne i Hercegovine²⁹⁹.

²⁹⁵ Isto.

²⁹⁶ Isto

²⁹⁷ Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 19.
(U prilogu uz fusnotu 294)

²⁹⁸ Isto

²⁹⁹ Isto, str. 20. (ENG/ ERN 01109402)

* Komandant 8. operativne grupe, dana 7.01.1995. godine, naređuje popunu 283. brigade, putem prekomande po stotinu vojnika iz drugih brigada, i naziva je manevarskom, pa joj i namenjuje ulogu manevarske snage 8. operativne grupe³⁰⁰.

* Komandant 28. divizije (8. operativna grupa preimenovana neposredno pre otpočinjanja Operacije “Krivaja 95”) naređuje svojim brigadama da pokrenu diverzantske akcije u pozadini fronta Vojske Republike Srpske; to znači ofanzivne vojne akcije iz zaštićene zone duboko u pozadinu srpskih snaga³⁰¹.

* U borbenom izveštaju 285. istočnobosanske lake brigade od 28. juna 1995. godine izveštava se 28. divizija da je brigada ubacila devet diverzantskih grupa radi izvođenja diverzija u pozadini Vojske Republike Srpske. Komandant se “hvali” da je u tim akcijama ubijeno 40 “četnika”. Bilo je to u vreme kada je trebalo striktno poštovati režim zaštićene zone³⁰².

5.1.15. Postoji niz dokumenata kojima raspolaže Vojska Republike Srpske koji ukazuju da je muslimanska strana potpuno ignorisala režim zaštićene zone u Srebrenici i da je iz te zone na teritoriju pod kontrolom Vojske Republike Srpske preduzimala vojne akcije nanoseći joj ozbiljne gubitke. Tako:

* Komandant Drinskog korpusa Vojske Republike Srpske 27.07.1993. godine dostavlja Glavnom štabu spisak zarobljenih muslimanskih vojnika, od kojih je sedam zarobljeno posle potpisivanja Sporazuma. Jasno je da su muslimanske jedinice aktivne iz zaštićene zone³⁰³.

* Komanda Bratunačke brigade dana 13.05.1995. godine dostavlja Izvršnom odboru Skupštine opštine Bratunac spisak boraca brigade čije su kuće spalili muslimani iz Srebrenice. Među njima je znatan broj spaljen tokom 1994. i u prvoj polovini 1995. godine³⁰⁴, u diverzantskim akcijama muslimanskih snaga.

* Komanda Bratunačke brigade 13.05.1995. godine dostavlja spisak poginulih boraca brigade Drinskom korpusu dana. Na spisku se nalazi 35 boraca koji su poginuli pre otpočinjanja

³⁰⁰ Isto

³⁰¹ Isto

³⁰² Isto

³⁰³ Isto

³⁰⁴ Isto, str. 19.
(U prilogu uz fusnotu 294)

operacije "Krivaja 95". Pobijeni su udejsvima snaga iz zaštićene zone. Snage UNPROFOR-a nisu ništa preduzimale da to spreče.³⁰⁵

5.1.16. Ni postignuti sporazum o četveromesečnom primirju (decembar 1994 - april 1995. godine) nije ispoštovan³⁰⁶. Uz pomoć SAD i nekih islamskih zemalja, muslimani su vreme primirja koristili za dodatno naoružavanje, opremanje i obezbeđivanje svoje vojske, kao i za planiranje ofanziva širih razmera.

Svi izveštaji komandi i brigada u proleće 1995. godine koji su stizali u Komandu Drinskog korpusa daju podatke o intenzivnim borbenim aktivnostima muslimanske vojske iz zaštićene zone Srebrenica, kao i ostalih zaštićenih zona. To su bile diverzantsko-terorističke aktivnosti ubacivanjem izviđačkih grupa, pa čak i brigada³⁰⁷ (Goražde 14.06.1995. godine) i postavljanjem zaseda u dubini teritorije pod kontrolom Vojske Republike Srpske, daleko izvan zaštićene zone.

5.1.17. Zona zabranjenog leta nad Bosnom i Hercegovinom odnosila se na sve tri zaraćene strane. Muslimani nisu taj režim poštovali, a UNPROFOR ih nije u tome sprečavao.

U "Završnoj analizi rada vazdušnog mosta za Srebrenicu i Žepu"³⁰⁸ Komanda ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane Armije Republike Bosne i Hercegovine navodi: "U vremenu od 27.02.1993. do 07.05.1995. godine sa teritorije RBiH održavan je vazdušni most za potrebe enklave Srebrenica Žepa i Goražde. Osnovni cilj uspostavljanja i održavanja vazdušnog mosta bio je dotur i obezbeđenje sredstava za vođenje oružane borbe...".

5.1.18. Uspostavljanjem "zaštićenih zona" od strane Saveta bezbednosti UN-a, linije vojnih sukoba oko Srebrenice su se stabilizovale. Uprkos prisusutvu mirovnih snaga UN-a, nastavljene su aktivnosti naoružanih vojnih jedinica bosanskih muslimana unutar i van srebreničke enklave. To je primoralo Vojsku Republike Srpske da održava odbrambenu liniju nasuprot granice 'zaštićene zone', i da na kraju preduzme ofanzivna dejstva radi razoruzanja 28. divizije.

³⁰⁵ Isto

³⁰⁶ Direktiva Op. br. 7 Vrhovne komande OS Republike Srpske, Dt. br. 2/2-11 od 08.03.1995. godine, str. 3 (BCS/ERN 00823163; ENG /ERN 00817121-00817135).

³⁰⁷ Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 17(BCS), str. 21. (ENG/ ERN 01109403)

³⁰⁸ Komanda RV i PVO, Str. pov. broj 08/896-1 od 7.02.1995

5.2. OBOSTRANI RASPORED SNAGA

5.2.1. Muslimani su u proleće 1995. godine planirali da pređu u opštu ofanzivu. Planirali su da u prvoj etapi deblokiraju Sarajevo, zauzmu Vozuću i Ozren, preseku koridor u Posavini i zauzmu Brčko i Derventu, a u centralnoj Bosni da ovladaju Vlašićem, Srbobranom i Jajcem. U drugoj etapi izašli bi na Drinu na širokom frontu od Goražda do Bijeljine, povezali enklave Srebrenicu, Žepu i Goražde, a u zapadnoj Bosni spojili snage 5. i 7. korpusa, te zauzeli Borak i Nevesinje u Hercegovini³⁰⁹.

Početkom juna 1995. godine muslimani su počeli sa napadnim dejstvima iz pravca Tuzle i Kladnja prema Srebrenici i Žepi, u okviru ofanzive za deblokadu Sarajeva, radi povezivanja Sarajeva i Goražda. Pokazalo se da je taj cilj nerealan i ofanziva je propala.

5.2.2. Uvidevši da snage Muslimansko - hrvatske federacije trpe stalne poraze, NATO je pokrenuo snažnu kampanju radi pripreme javnog mnjenja za vojnu ineterveciju protiv Republike Srpske, podržavajući istovremeno ofanzivu Vojske Republike Hrvatske na Zapadnu Slavoniju, a potom i na zapadne delove Republike Srpske (Šator, Glamoč i Grahovo). Karl Bilt kaže: "Bilo je očigledno da Hrvatska panira vojnu ofanzivu i mi smo znali da su jedinice HV-a (Hrvatska vojska – *primedba Boška Antića*) takođe ušle u Bosnu i da su nastavile potiskivati pozicije VRS u dolini Livna i duž Dinarskih planina"³¹⁰. Time se želelo izmeniti odnos snaga na štetu Vojske Republike Srpske. Smatralo se da će se tako prisiliti Vojska Republike Srpske da svoje snage sa centralnog i istočnog fronta šalje na svoj zapadni front. Računalo se da će na taj način Vojska Republike Srpske oslabiti svoje pozicije na sarajevskom i drinskom delu ratišta³¹¹.

³⁰⁹ Direktiva Op. br. 7 Vrhovne komande OS Republike Srpske, Dt. br. 2/2-11 od 08.03.1995. godine, str, 3 (BCS/ERN 00823163).
(U prilogu uz fusnotu 306)

³¹⁰ Izjava Karla Bilta od 19. - 20. septembra i 22. decembra 2003. godine, str. 5 (BCS/ERN **03492566-03492571**; ENG/ ERN **03492568**).

³¹¹ Direktiva Op. br. 7 Vrhovne komande OS Republike Srpske, Dt. br. 2/2-11 od 08.03.1995. godine, str, 3 (BCS/ERN **00823163**).
(U prilogu uz fusnotu 306)

* **Ratište** predstavlja ukupan prostor zaraćenih strana na kojem se vodi rat i angažuju oružane snage i ostali ratni potencijali. Veličina zavisi od vrste, karaktera, fizionomije i obima ratnih dejstava i angažovanih snaga. Deli se na opšte i posebna - opšte predstavlja teritoriju obeju zaraćenih zemalja, a posebno teritoriju jedne zemlje. Osnovni elementi su mu vojišta, strategijski pravci, strategijski objekti, strategijsko težište.

Nisu ratište teritorije demilitarizovane ili neutralizovane³¹².

Za Vojsku Republike Srpske ratište je predstavljala ukupna teritorija Republike Srpske.

* **Vojište** je integralni deo opšteg ili posebnog ratišta. Određuje se na osnovu strategijsko-operativnih uslova i opšte celovitosti geografske sredine. Treba da predstavlja operativnu ili strategijsko - geografsku celinu na kojoj se mogu izvoditi dejstva širih razmera u sklopu jedinstvene strategije. Njegova površina treba da omogući izvođenje najmanje jedne operacije strategijskog nivoa. Značaj vojišta se određuje kompleksnom procenom. Blagovremeno se priprema za rat, a uloga mu se menja, zavisno od opštih okolnosti³¹³

Za Vojsku Republike Srpske vojište je predstavljala teritorija na kojoj je dejstvovao korpus.

* **Bojište** je prostor na kojem se izvode boj, borba i druga borbena dejstva združenih taktičkih jedinica. Deo je vojišta. Naziv dobija obično po najbližem i najpoznatijem geografskom objektu oko kojeg se izvode borbena dejstva. Na kopnu obuhvata ukupan prostor raspoređenih i angažovanih snaga oba protivnika na kojem združeni sastavi izvode borbena dejstva. Boj na kopnu zavisi od jačine i sastava oba protivnika, njihovog naoružanja, opremljenosti, geografsko - topografskog sklopa zemljišta, klimatskih i meteoroloških uslova, doba godine i dana i dr. Njegov sastavni deo je i vazdušni prostor iznad površine na kojoj se dejstva izvode.³¹⁴

Za Vojsku Republike Srpske bojište je predstavljala teritorija koju je branila brigada, odnosno samostalni bataljon.

5.2.3. U julu 1995. godine Drinski korpus je u svom sastavu imao: 1. zvrničku pešadijsku brigadu, 1. vlaseničku laku pešadijsku brigadu, 1. šekovičku (ili Birčanska) pešadijsku brigadu, 1. miličku laku pešadijsku brigade, 1. bratunačku laku pešadijsku brigadu, 2. romanijsku motorizovanu brigadu, 1. podrinjsku pešadijsku brigadu (Rogatička), 5. podrinjsku laku pešadijsku brigadu (Višegradska-goraždanska), 5. mešoviti artiljerijski puk, 5. bataljon vojne policije, 5. inženjerski bataljon, 5. bataljon veze i 1. samostalni pešadijski bataljon "Skelani".

Snage Drinskog korpusa su bile angažovane u odbrani na pravcima Tuzla-Zvornik, Kladanj -Vlasenica, Olovo-Sokolac i Goražde-Višegrad. Zapretila je opasnost od presecanja zone odbrane Drinskog korpusa, okupacije Birača, većeg dela Podromanije i Romanije. Učestale

³¹² Vojni leksikon, str.509

³¹³ Isto, str. 685

³¹⁴ Isto, str. 60 i 61

aktivnosti iz Srebrenice i Žepe ka Srednjem Podrinju zapretile su da muslimani ovladaju Podrinjem³¹⁵.

5.2.4. Enklava je zauzimala 280-300 km², a u vreme pred operaciju "Krivaja 95" imala je oko 20.000 stanovnika i nekoliko desetina hiljada izbeglica iz gradova Srednjeg Podrinja. Grad nije imao resurse da zbrine toliki broj stanovnika.

U Srebrenici je bazirala 28. pešadijska divizija u sastavu 2. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Nakon preimenovanja 8. operativne grupe "Srebrenica" u 28. pešadijsku diviziju sastavljenu od pet brigada i odgovarajućih brdskih i policijskih snaga, brojno stanje se kretalo od 7.000 do 8.000 ljudi, angažovanih na sledeći način:

- 280. brigada na pravcu Potočari - Srebrenica. Procenjeno je da ova brigada organizuje odbranu u zoni Lauš (isključno), s. Blaževići (isključno), s. Potočari, Zanik (tt. 831). Prednji kraj odbrane imala je na liniji: Zanik (tt. 831) - Likari - Lauš - Đokazi (k.306) - s. Zagoni (k. 408) – tt. 532 - s. Blažijevići. Delom snaga mogla je ispoljiti aktivna borbena dejstva ka Bratuncu i ugroziti komunikaciju Bratunac - Konjević Polje. Komandno mesto bilo je u Potočarima.

- 281. brigada na pravcu Podgaj - Borovac - Sućeska. Organizuje odbranu u zahvatu pravca Derventa - s. Sućeska - Viogor - Srebrenica. Prednji kraj odbrane imala je na liniji: s. Diljka (isključno) - s. Pajići - Gerovo osoje (tt. 683) - Podgaj - Podkamen - S. Žedanjsko - Kak (tt. 496). Komandno mesto bilo je u s. Sućeska.

- 282. brigada na pravcu Zeleni Jadar - Bojna - Srebrenica. Organizuje odbranu u zoni: Zeleni Jadar, Zanik (isključno), Vagan - tt. 843 (isključno) - Joševa (tt. 800). Zatvara pravac Zeleni Jadar - Bojna-Srebrenica. Prednji kraj odbrane ima na liniji: s. Zeleni Jadar - Javor - Tucak - Olovine - Banja Crni Guber - Divljakinje - južne padine Zanika. Odbrana je po dubini slabo uređena. Komandno mesto u s. Bojna.

- 283. brigada na pravcu Podravno - Bučje - Viogor, organizuje odbranu u zoni: Kak (isključno), s. Zeleni Jadar (isključno), s. Orahovica, Stroglav (isključno). Prednji kraj ima na liniji: s. Kutuzerevo - Kaik (tt. 852) - Kostur (tt. 963) - s. Kiprovo - s. Zeleni Jadar. Zatvara pravac Podravno - Burje - Viogor. Delom snaga može ispoljiti aktivna borbena dejstva ka s.

³¹⁵ Direktiva Op. br. 7 Vrhovne komande OS Republike Srpske, DT. br. 2/2-11 od 08.03.1995. godine, str, 3 (BCS/ERN 00823163).

(U prilogu uz fusnotu 306)

Podravno i rudniku Gunjaci, a manjim snagama vrši obezbeđenje koridora Srebrenica - Žepa. Komandno mesto s. Popovići.

- 284. brigada na pravcu Ravni Buljin - Milačevići - Potočari. Organizuje odbranu u zoni: s. Blažijevići (uključno), s. Diljka, Zvijezda (tt. 906) i s. Milačevići. Prednji kraj odbrane ima na liniji: s. Blažijevići - Lupoglav (tt. 675) - Ravni Buljin - Jabučno (tt. 672) - Lupoglav (tt. 816) - Diljka. Komandno mesto u s. Milačevići.

Brdski bataljon i policijske snage bile su raspoređene u Srebrenici, Potočarima i Sućeskoj, u ulozi rezerve komandanta 28. pešadijske divizije, u gotovosti za intervenciju na ugroženim pravcima.

Divizija, kao ni brigade, nije raspolagala artiljerijom za formiranje divizijske i brigadnih artiljerijskih grupa, već su formirane bataljonske vatrene grupe od minibacača 60, 82 i 120 mm.

5.2.5. Odbrana snaga u Srebrenici bila je organizovana na kružnoj osnovici, sa relativno malom taktičkom dubinom. Bila je dobro uređena na prednjem kraju i slabo po dubini. Prostor između enklava Srebrenice i Žepe nije bio posednut snagama Vojske Republike Srpske.

5.2.6. U borbenim dejstvima oko Srebrenice angažovane su snage jačine oko četiri bataljona iz sastava: Zvorničke pešadijske brigade, Birčanske pešadijske brigade, 2. romanijske motorizovane brigade i snaga Drinskog korpusa neposredno angažovanih oko enklave Srebrenica (1. bratunačke lake pešadijske brigade, Miličke lake pešadijske brigade i samostalnog bataljona "Skelani"). Odnos snaga bio je 3:1 u korist 28. divizije ABiH. S obzirom da se radi o napadnoj operaciji, taj odnos bio je krajnje nepovoljan po srpske snage. Ostale snage Drinskog korpusa bile su angažovane u sprečavanju prodora muslimanskih snaga iz pravca Tuzle, Kladnja i Goražda. I operativni položaj Drinskog korpusa je bio krajnje nepovoljan.

5.2.7. U Srebrenici su bazirale i snage UNPROFOR-a. To je bio holandski bataljon sa 300 vojnika, sa 21 oklopnim transporterom i pripadajućim protivavionskim, protivoklopnim i pešadijskim naoružanjem³¹⁶.

³¹⁶ Prema aktu Komande 2. korpusa **str. pov. br. 06-712-24-4/95**, od 12.07.1995. godine.

U svojoj izjavi na str. 3 pripadnik holandskog bataljona UNPROFOR-a Piter Bering kaže: "Zulfo. Sa njim nisam imao kontakta. Radio je na području zvanom Bandera trokut, na koje mi, pripadnici UN-a, nismo imali pristup. UN-ove patrole su uvijek otamo vraćali. Sredinom januara čuo sam da je jedna holandska patrola UN ponovo vraćena otamo u blizini Podosoje. Zajedno s jednim od svojih drugova vojnika i dvojicom prevodilaca odveo sam se tamo na razgovore.. Tamo smo zadržani četiri dana. Bilo nam je zabranjeno da se krećemo. Na kraju je Karemans otišao da razgovara sa Orićem i naređenje je stiglo iz Tuzle da nas se pusti".

Ova izjava kao i svedočenja Pitera Beringa u slučaju Blagojević - Jokić (deveti dan) ukazuju da su praktično vojnici Ujedinjenih nacija bili demilitarizovani, a ne 28. divizija. **Sastanak komandanta UNPROFOR-a**

O odnosu muslimanskih snaga prema snagama UNPROFOR-a na području Srebrenice, i agresivnom ponašanju prema njima govori niz muslimanskih dokumenata:

- U vanrednom izveštaju Odseka bezbednosti 8. operativne grupe "Srebrenica" upućenom 2. korpusu³¹⁷ kaže se da je na područje Ravnog Buljima (tt 820) 281. brigada zabranila pristup pripadnicima UNPROFOR-a, te ojačala liniju Buljim - Jabučno. To je dovelo do incidenta 10.01.1995. godine - snage UNPROFOR-a su blokirale zgradu Komande 281. brigade.

- Dana 28.01.1995. godine, naredbom komandanta 8. operativne grupe Armije Bosne i Hercegovine, bilo je ograničeno kretanje snaga UNPROFOR-a u širem rejonu Sućeske i Podgaja. Nakon naredbe komandanta Holandskog bataljona UNPROFOR-a od 25.01.1995. godine da njegove snage uđu u područje u kome im je zabranjeno kretanje, komandant 28. brigade Armije Bosne i Hercegovine je, uz saglasnost komandanta 8. operativne grupe Armije Bosne i Hercegovine, naredio i realizovao blokadu svih patrola UNPROFOR-a³¹⁸.

- Dana 28.04.1995. godine Komanda 28. divizije uputila je akt Generalštabu Armije Bosne i Hercegovine³¹⁹ u kome se kaže: "Dana 27.04.1995. godine, komanda Holandskog bataljona UNPROFOR-a u Srebrenici, započela je inženjersko uređenje zemljišta radi samovoljnog postavljanja osmatračnice u rejonu sela Lozina. Postavljanjem osmatračkog mjesta na ovom terenu stvaraju se preduslovi za kontrolisanje koridora (puta) Srebrenica - Žepa i obratno, čime se direktno onemogućava bezbjednost i tajnost transporta MTS (materijalno-tehničkih sredstava – *primedba Boška Antića*) koji se uobičajenim načinom dostavljaju u Srebrenicu".

- Komandant 2. korpusa odgovara: "Komanda 28. d KoV (divizija Kopnene Vojske – *primedba Boška Antića*) u saradnji sa civilnim strukturama opštine Srebrenica preduzeti sve

sa Naserom Orićem ukazuje na činjenicu da su snage UN znale da Srebrenica nije demilitarizovana i da se u njoj nalaze jake snage 28. divizije (BCS/ ERN 00816122-00816124; ENG/ ERN 00443267-00443269).

Raspored Holandskog bataljona je bio po punktovima, koji su se nalazili u dodiru sa snagama 28. divizije .

³¹⁷ Komanda 8. Opeartivne grupe "Srebrenica", broj 13-5-03 od 11.01.1995 godine

Za razliku od muslimanskih snaga, snage Vojske Republike Srpske su činile sve da spreče sve incidente sa snagama UNPROFOR-a. Tako komandant Zvorničke pešadijske brigade upućuje upozorenje jedinicama Brigade pov. br. 345-4 od 24.07.1994. godine (BCS/ERN 04525145) o sprečavanju incidenata pripadnika Vojske Republike Srpske sa pripadnicima UNPROFOR-a

³¹⁸ O čemu je podneo izveštaj broj 01-19/95. od 28.01.1995. godine.

³¹⁹ Str. pov. br. 01-17/95 od 28.04.1995. godine.

mjere i ne dozvoliti dalje radove na inženjerskom uređenju osmatračnica UNPROFOR-a u rejon u sela Lozina³²⁰.

Odnos prema snagama Ujedinjenih nacija u Žepi bio je sličan onom u Srebrenici.

Muslimani su imali razrađen plan zauzimanja položaja u krajinskog bataljona.³²¹ Taj plan je razrađen još novembra 1994. godine. On jasno govori o njihovim namerama prema snagama Ujedinjenih nacija, čiji je zadatak bio da štite utvrđeni bezbednosni poredak prema "Sporazumu o demilitarizaciji". Međutim snage Ujedinjenih nacija praktično su omogućile muslimanima da slobodno organizuju svoje snage u zaštićenoj zoni, da se naoružavaju, i upadaju na teritoriju pod kontrolom Vojske Republike Srpske.

5.3. ODNOS SNAGA I BORBENE MOGUĆNOSTI

5.3.1. Taktička grupa (TG-1) je formirana iz sastava Zvorničke pešadijske brigade i u svom sastavu je imala: komandu na čelu sa komandantom brigade potpukovnikom Vinkom Pandurevićem (10), odeljenje veze (7), zaštitno odeljenje (6), odeljenje policije (6), borbenu grupu 1 (BG - 1) - Podrinjski odred specijalnih snaga (120), borbenu grupu 2 (BG - 2) - iz sastava bataljona (164), oklopno - mehanizovanu četvu (43), odeljenje "praga" (9), vod haubica 122 mm (15), odjeljenje "strela 2M" (3) i pozadinski vod (11) - ukupno 394 pripadnika, što je ekvivalent jednog lakog pešadijskog bataljona³²².

Dejstvovala je na glavnom pravcu s. Zeleni Jadar - Bojna - Srebrenica. Desni sused joj je bila Prva bratunačka laka brigada, a levi BG iz Druge romanijske motorizovane brigade. Artiljerijsku podršku davala je Korpusna artiljerijska grupa (KAG-5). Komandno mesto TG-1 bilo je u rejonu Javor (tt. 836).

³²⁰ Akt Komande 2. Korpusa Armije Bosne i Hercegovine **str. pov. br. 02/1-486/2** od 29.04.1995.

³²¹ Vidi fusnotu 317-320.

U navedenim dokumentima jasno se vidi namera Muslimanskih snaga da, u slučaju da im snage UNPROFOR-a budu ometale planirana dejstava, zauzmi njihove položaje.

³²² Formiranje taktičke grupe, naređenje, Komanda Zvorničke pešadijske brigade, str. pov. br. 01-244 od 02.07.1995 (BCS/ ERN **00710229-00710235**; ENG/ ERN **00850060-00850064**)

Tabelarni pregled odnosa snaga sa priložima:

Operativna evidencija artiljerijskih oruđa i njihova organizacija, ABiH, komanda 8. OG "Srebrenica", Br. 130-31/94, 27.05.1994. godine.

Borbeni izvještaj Armija RBiH, komanda 28. divizije, str.pov.br. 01-166/95, "Srebrenica", 08.07.1995. godine (BCS/ERN **00842229-00842230**; ENG/ ERN **00869480-00869481**).

Vanredni izvještaj Armija RBiH, komanda 28. divizije, str.pov.br. 01-170/95, "Srebrenica", 10.07.1995. godine (BCS/ERN **00842263-00842264**; ENG/ ERN **00875496-00875497**).

Naređenje komande Drinskog korpusa, Vojske Republike Srpske, str.pov.br. 04/156-5, 08.07.1995. godine, (BCS/ERN **00917867**; ENG/ ERN **00920254**)

5.3.2. Na pravcu napada TG-1 nalazila se 282. brigada 28. Divizije Armije Bosne i Hercegovine, koja je organizovala odbranu u zoni: Zeleni Jadar, Zanik (isključno), Vagan (tt. 843) (isključno), Joševa (tt. 800). Zatvarala je pravac Zeleni Jadar - Bojna - Srebrenica. Prednji kraj odbrane imala je na liniji: s. Zeleni Jadar - Javor - Tucak - Orlovine - Banja Crni Guber - Divljakinja - južne padine Zanika. Komandno mesto bilo je u s. Bojna, na pravcu dejstva TG-1. Brigada je bila četnog sastava. Odbranu je organizovala u četnim rejonima, sa osloncima na jake topografske i inženjerski dobro utvrđene objekte. Brigada je raspolagala uglavnom automatskim naoružanjem, minobacačima MB 82 mm i MB 60 mm, protivavionskim mitraljezima i ručnim raketnim bacačima 64 i 90 mm.

5.3.3. Taktička grupa "TG-1" je u sastavu bataljonske vatrene grupe imala dve haubice 122 mm i dva (u toku dejstava stigla su još dva) minobacača 82 mm. Tim oruđima se može dodati i četiri topa 100 mm sa tenkova T-55. U sastavu oklopno - mehanizovane čete, pored navedenih tenkova, nalazilo se i odeljenje protivavionskih topova 30/2 ("praga" sa posadom) i odeljenje strela 2M sa dva lansera sa poslugom.

Bataljonska vatrena grupa se nalazila na vatrenom položaju na proplanku s desne strane puta koji sa Pribićevca vodi ka Bukovoj Glavi. Bila je postavljena tako da efikasno pruža podršku snagama BG-1 i BG-2 na pravcima Tucak - Biljeg i Javor - "Tri sise".

Srebrenica se delimično vidi samo sa osmatračnice na Javoru.

5.3.4. Na osnovu "Zapovesti za aktivna borbena dejstva" Komande Drinskog korpusa za izvršenje zadatka odobrena su dva borbena kompleta za pešadijsko naoružanje i jedan borbeni komplet za artiljerijsko naoružanje.

Ukupan borbeni komplet navedenih oružja bio je: 80 granata za haubice 122 mm, 160 granata za MB-82 mm i 172 granate za tenkovske topove 100 mm. Prema tome, TG - 1 je mogla utrošiti za šest dana (od 06. do 11. jula 1995. godine) ukupno 80 granata za haubice 122 mm, 160 granata za minobacače 82 mm i 86 granata za tenkovske topove 100 mm (jer je bio odobren utrošak samo pola borbenog kompleta), što je nedovoljno i za adekvatnu podršku vlastitih snaga - izvođenje napada i protivnapada na osi glavnog pravca operacije. Dakle, nema govora o žestokoj tenkovskoj vatri po gradu i stotine, pa čak i 1.500 granata, po Srebrenici, kako to izjavljuju pripadnici 28. divizije.

5.4. ORGANIZACIJA I PRIPREMA

5.4.1. Komanda Drinskog korpusa je jula meseca 1995. godine odlučila da formira kombinovane snage korpusa iz sastava matičnih brigada i da izvede vojnu operaciju radi sužavanja područja "Zaštićene zone Srebrenica" i njeno razdvajanje od "Zaštićene zone Žepa".³²³

Interesantno je da je Glavni štab Vojske Republike Srpske izdao svoju Direktivu (Direktiva 7/1)³²⁴, iako je Vrhovna komanda već izdala svoju (Direktiva 7)³²⁵. Direktive se bitno razlikuju.

³²³ Drugog jula 1995. g. Drinski korpus je na osnovu Direktive 7/1 izdao Pripremno naređenje Op. br. 1. Str. pov. br. **01/04-156-1** brigadama u kome Zvornička pešadijska brigada dobija zadatak da formira "snage ekvivalenta jednog lakog bataljona sa neophodnom borbenom tehnikom i jačom podrškom radi izvođenja borbenih dejstava na samostalnom pravcu" (BCS/ERN **00917863-00917864**; ENG/ERN **00922930-00922931**).

Zaštićena zona i enklava nisu isto. Zaštićena zona podrazumeva demilitarizovanu teritoriju, bez vojnih instalacija bilo koje vrste i slobodu kretanja. Enklava je formirana rasporedom snaga 28. divizije Armije Bosne i Hercegovine, jer su jedinice 28. divizije svojim rasporedom stavile svoje stanovništvo u obruč.

³²⁴ U "Direktivi 7 stoji da Komanda Drinskog korpusa dostavi svoje odluke na odobrenje Glavnom štabu sedam dana pre otpočinjanja operacije. Onda Glavni štab izdaje "Direktivu 7/1" i delimično menja te zadatke. Zato i nastaje zbrka kako je Drinski korpus izveo operaciju "Krivaja 95".

Prema ovoj Direktivi br. 7, Drinski korpus je imao zadatak:

"Krajnje upornom i aktivnom odbranom, a u sadejstvu sa delom snaga SRK, na s/z delu ratišta i oko enklava, sprečiti neprijatelja na izabranim operativno - taktičkim pravcima. Demonstrativnim i aktivnim b/d uz primenu mera operativno - taktičkog maskiranja, vezivati što jače snage za sebe, na s/z delu ratišta, a prema enklavi Srebrenica i Žepa što pre izvršiti potpuno fizičko odvajanje Srebrenice i Žepe, čime sprečiti i pojedinačno komuniciranje između ovih enklava. Svakodnevnim planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi.

Za slučaj odlaska snaga UNPROFOR-a iz Žepe i Srebrenice, komanda DK će isplanirati operaciju pod nazivom "Jadar" sa zadatkom razbijanja i uništenja muslimanskih snaga u ovim enklavama i definitivnog oslobađanja Podrinja.

Do polovine marta 1995. godine, u dogovoru sa komandom HK i SRK, isplanirati operaciju "Zvijezda - 95" sa zadatkom oslobađanja srpskih prostora u enklavi Goražde i svodenje enklave na veličini zaštićene zone od 3 km od centra grada, kao i definitivnog vojničkog poraza muslimanskih OS i otklanjanja bilo kakve mogućnosti za spajanje sa snagama na Igmanu i Bjelašnici.

Nosioc planiranja i izvođenja b/d u obe operacije, komanda DK. Operaciju "Zvijezda - 95" izvesti po završetku operacije "Spreča - 95", a pre izvođenja operacije "Prozor - 95".

Do kraja marta, a u dogovoru sa komandom IBK, učestvovati u planiranju operacije "Spreča - 95", sa zadatkom odsecanja muslimanskih OS na pravcu Kalesija - Simin Han, a zatim razbijanja i uništenja muslimanskih snaga u rejonu Teočak, Sapna i Vitinica, i na taj način definitivno otkloniti opasnost od prodora muslimana ka Drini, severno od Zvornika.

Nosioc planiranja i izvođenja b/d u operaciji "Spreča - 95", komanda IBK.

Vreme početka operacija, po izvršenom planiranju, pripremi i materijalnom obezbeđenju po odluci GŠ VRS.

Komanda korpusa će formirati gotove snage jačine brigade, za intervenciju na ugroženim pravcima i izvođenje ofanzivnih b/d u svojoj z/o i u z/o drugih korpusa.

KM korpusa u Vlasenici, a IKM po odluci komandanta korpusa"

Prema Direktivi br 7/1. (BCS/ERN **00868778-00868785**; ENG/ERN **00898420-00898427** Drinski korpus je imao zadatak: Upornom odbranom i aktivnim b/d na s/z delu ratišta i oko enklava, sprečiti prodor neprijatelju na izabranim operativno-taktičkim pravcima, a demonstrativnim dejstvima i primenog operativno-taktičkog maskiranja vezivati mu što jače snage

* **Direktiva** je borbeni dokument visokih komandi i štabova kojim se regulišu za duži period sva važnija pitanja vezana za pripremu i izvođenje borbenih dejstava i daju smernice jedinicama za dejstvo na posebnim pravcima i u pozadini neprijatelja. U direktivi zadaci se postavljaju sa manje detalja, više se naglašava cilj dejstva, opšti zadatak jedinice i zamisao komandanta. Ona daje potrebne elemente za samostalno dejstvo potčinjenih u duhu komandantove zamisli³²⁶.

Neophodno je navesti da se pojam "direktiva" u našoj ratnoj veštini i Srpskom jeziku razlikuje od tog pojma u engleskom jeziku, u kome direktiva znači izričito naređenje.

Operacija je šifrovana pod nazivom "Krivaja 95". Može se reći da je bila zasnovana na Naredjenju Glavnog staba Vojske Republike Srpske od 12. maja 1995 godine³²⁷. Prema ovom naređenju, "**Komanda DK i 65. zmtp** (zaštitni motorizovani puk – *primedba Boška Antića*) će u svojim z/o preduzeti mere da se sadašnje linije odbrane posednu snagama predviđenim za **blokadu enklava i da se celokupan prostor enklava stavi pod kontrolu. U tom cilju komanda DK će isplanirati i izvesti boj sa zadatkom:**

- **definitivnog odsecanja enklave Žepa od enklave Srebrenica i sprečavanja komuniciranja između enklava;**

- **izaći na levu obalu r. Jadar j/i od Kutizera i stvoriti uslove za produžetak napadnih dejstava pravcima : Dile - Srebrenica i s. Simići - Srebrenica;**

- **sprečiti komuniarnje muslimanskih OS (oružane snage - *primedba Boška Antića*) i stanovništva iz enklava ka Kladnju i obratno:**

- **formiranjem potrebnog broja IDG (izviđačko diverzanske grupe – *primedba Boška Antića*), od iskusnih i odvažnih boraca, ubacivanjem kroz međuprsotore, što pre izbiti na liniju: Stublić - Brestovik - Mrkodo - Brloška planina, s dejstvom snaga u dodiru (65. Zmtp, 67. pv (puk veze - *primedba Boška Antića*) i 1. Plpbr) (planinska pešadijska brigada - *primedba Boška Antića*) na liniju s.Palež - s. Borovac - s. Ljubomišlja - Brezova ravan -**

U sadejstvu sa IBK što pre realizovati zadatke iz operacije "Spreča-95", i u I etapi operacije izbiti na liniju: Vis-Kalesija, a zatim izvršiti pregrupisavanje snaga i u sadejstvu sa snagama IBK, 1.KK i V i PVO, u II i III etapi operacije, primenom pogodnog manevra, ubacivanjem jačih grupa u pozadinu neprijatelja i uvođenjem jačih oklopno-mehanizovanih snaga izvršiti napad opštim pravcem: Kalesija-Dubrave-Tuzla i što pre izbiti na liniju: s. Šerici-Živinice-Jasićak-Ravno brdo, i na taj način odseći snage 2.K tzv. A BiH južno od navedene linije Podrzava V i PVO

Iako se Komanda Drinskog korpusa u svom pripremnom naređenju od 2.7.1995. i zapovesti za aktivna borbeno dejstva od 02.07.1995. godine poziva na Direktivu broj 7 i Direktivu br. 7/1, može se zaključiti da je operacija "Krivaja 95" raelizovaaan u skladu sa naređenjem Glavnog štaba Vojske Republike srpske od 12.05.1995. godine (BCS/ERN **05295730-05295731**).

³²⁵ U prilogu uz fusnotu 306

³²⁶ Vojni leksikon, str. 108.

³²⁷ Naredjenje Glavnog staba Vojske Republike Srpske, str. pov. br. 03/4-887, 12.05.1995. (BCS/ ERN **0529-6730 - 0529-6731**).

Žigina lokva - Ribioc (isključno) sa koje stvoriti uslove za produžetak napada ka Žepi pravcima: Brestovik - Zlovrh -Žepa i Brložnik - Purtići - Žepa".

Iz ovoga se vidi da operacija "Krivaja-95" nije planirana na osnovu Direktive 7 i Direktive 7/1 iz marta 1995. godine, iako tako stoji u pripremnom naređenju Drinskog korpusa od 02.07.1995. godine. Naređenje Glavnog štaba Vojske Republike Srpske od 12.05.1995. godine predstavlja pravi osnov za planiranje i izvođenje operacije "Krivaja-95", mada se ovo naređenje može dovesti u vezu sa Direktivom 7 i 7/1.

Procenjeno je da više nije moguće da se dozvoli da snage iz Srebrenice i Žepe i dalje budu aktivne, jer je postojala opasnost od prodora snaga 2. korpusa na pravcima koji iz Kladnja i Tuzle izvode ka prostoru Srebrenice. Neophodno je bilo razdvojiti enklave i svesti granice zaštićenih zona u skladu sa potpisanim "Sporazumom o demilitarizaciji".

Za pripremu operacije, Drinski Korpus je imao svega četiri dana na raspolaganju. Zato je operacija bila nedovoljno svestrano i blagovremeno planirana. Međutim, to je nadoknađeno svešću o značaju operacije, motivisanošću ljudstva da se konačno reše opasnosti koja im je stalno pretila iz područja Srebrenice (iz koje su muslimani nesmetano od snaga Ujedinjenih nacija upadali na teritoriju pod kontrolom Drinskog korpusa i pobili veliki broj boraca i stanovnika). Neutralisano je devet diverzantsko-terorističkih grupa koje su muslimani ubacili u širi rejon Han Pijesak - Vlasenica 26. juna 1995. godine³²⁸.

5.4.2. Na osnovu pripremnog naređenja Komande Drinskog korpusa od 2. jula 1995. godine³²⁹ Zvornička pešadijska brigada dobila je zadatak da iz svog sastava izdvoji i formira snage ekvivalenta lakog pešadijskog bataljona sa sredstvima podrške radi izvođenja borbenih dejstava na samostalnom pravcu.

(U prilogu uz fusnotu 324)

³²⁸ Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str.28 (ENG/ ERN **01109409**).

U borbenom izveštaju 285. Istočnobosanske lake brigade od 28.06.1995. godine navodi se da je ta brigada "ubacila devet diverzantskih grupa radi izvođenja diverzija u pozadini VRS" i da je u tim akcijama ubijeno 40 "četnika" - Dr Radovan Radinović, **Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str.20.**

(U prilogu uz fusnotu 299)

U aktu **str. pov. br. 01-150/95 od 29.06.1995.** godine Komanda 28. divizije obaveštava Komandu 2. korpusa i Komandu 285. istočnobosanske lake brigade o nezadovoljstvu što Komanda 285. brigade ove "uspjehe" pripisuje sebi.

O svojim gubicima u ovim akcijama Komanda 28. divizije govori u svom sedmičnom izveštaju (**str. pov. br. 04-113/95 od 30.06.1995.**) upućenom Komandi 2. korpusa.

³²⁹ Komanda Drinskog korpusa, Naređenje, Strogo poverljivo broj 01/104-156-1 od 02.07.1995. (BCS/ERN **00917863-00917864**)

(U prilogu uz fusnotu 323)

Do dobijanja navedenog naređenja, Komanda Zvorničke pešadijske brigade bila je angažovana na održavanju borbene gotovosti brigade i odbrani svoje zone odbrane, i pripremi jedinica za slanje i smenu u zoni 1. birčanske brigade (Šekovići), na Glamoč u 2. krajiški korpus, i na Nišiće u Sarajevsko-romanijski korpus.

5.4.3. Na osnovu pomenutog pripremnog naređenja Drinskog korpusa Komanda Zvorničke pešadijske brigade je izradila pripremono naređenje za formiranje taktičke grupe TG-1 za izvođenje aktivnih dejstava u zoni Drinskog korpusa³³⁰. Iz tog pripremnog naređenja Zvorničke pešadijske brigade je vidljivo da su snage koje se formiraju ekvivalenta ojačanog lakog pešadijskog bataljona. Sastav TG-1 je bio sledeći: BG-1 (Podrinjski odred specijalnih snaga³³¹), BG-2 (dve pešadijske čete iz sastava pešadijskih bataljona), oklopno-mehanizovana četa (tenkovski vod - 4 tenka T-55 i oklopno-mehanizovani vod - 4 oklopna transportera), odelenje PAT 30/II mm "prage", odelenje od dva lansera raketa "strela 2M", bataljonska vatrena grupa (vod haubica 122 mm - 2 oruđa i 2 MB-82mm) i pozadinski vod. U odnosu na celokupne snage brigade navedene snage predstavljaju njen trinaesti deo³³² - oko 394 od 5.012 ljudi koliko je Zvornička pešadijska brigada imala u svom sastavu u julu 1995. godine³³³. Tako je TG-1 imala vod tenkova, vod oklopnih transportera i vod haubica 122 mm. U matičnoj zoni odbrane ostale su glavne snage sa zadatkom izvođenja odsudne odbrane³³⁴.

³³⁰ Naređenje, Strogo poverljivo broj 01-244 od 02.07.1995.(BCS/ ERN **00710229-00710235**; ENG/ ERN **00850060-00850064**).

(U prilogu uz fusnotu 322)

³³¹ Deo snaga Podrinjskog odreda specijalnih snaga nalazio se na Sarajevskom vojištu na osnovu naređenja Komande Drinskog korpusa str. pov br, 01/04-147-2 .od 16.06.1995. godine (BCS/ ERN **04303204**).

³³² Angažovano prema Ratnom dnevniku - dokument BCS/ERN broj **02936053** ukupno 407 ljudi, stvaran broj je bio manji.

³³³ Brojno stanje jedinica Drinskog korpusa, Komanda Drinskog korpusa (BCS/ ERN **04366279**)

(U prilogu uz fusnotu 95)

Prema "Pregledu imajućeg stanja u jedinicama 1. zvorničke pešadijske brigade za mesec juli 1995. godine" (BCS/ERN **02935596**) brigada je imala 5.010 pripadnika, a prema "Formaciji CRVENI (školska)", str. 56, u izdanju Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu - Generalštab JNA, laka pešadijska brigada ima 2.079 pripadnika.

(U prilogu uz fusnotu 120)

³³⁴ U zoni odbrane Zvorničke pešadijske brigade ostalo je: 3 haubica 105 mm, 2 haubice 122 mm, 1 haubica 152 mm, 5 samohodnih oruđa 76 mm, 3 topa ZIS, 4 POLK 9 K11, 1 POLK "fagot", 24 minobacača 60 mm, 27 minobacača 82 mm, 10 minobacača 120 mm, 2 tenka T-55A, 2 tenka T-34B, 1 BVP M-80, 1 oklopni transporter, 6 PAT 20/3 mm, 2 PAT 20/1 mm, 2 PAT 30/2 mm i 4 "Strela 2M".

(Akt Zvorničke pešadijske brigade str. pov. br. 01-333 "Elementi borbenog rasporeda" od 12. avgusta 1995. godine (BCS/ERN **02935611-02935614**; ENG/ERN **03084016-03084022**).

(U prilogu uz fusnotu 148)

Za komandanta TG-1 određen je komandant brigade potpukovnik Vinko Pandurević. U zoni odbrane ostao je zamenik komandanta major Dragan Obrenović i kao takav, odgovoran za komandovanje brigadom u odsutnosti komandanta.

5.4.4. Način upotrebe TG-1 precizirao je komandant, potpukovnik Vinko Pandurević, na komandantskom izviđanju 3. jula 1995. godine. Tom izviđanju su prisustvovali: komandant Podrinjskog odreda specijalnih snaga kapetan prve klase Milan Jolović, pomoćnik za pozadinu Lazar Pejić, pomoćnik za organizacijsko-mobilizacijske poslove major Ljubisav Štrbac, komandant 1. pešadijskog bataljona poručnik Milan Stanojević kao komandir čete u TG-1 i operativac major Miodrag Dragutinović.

* **“Komandantsko izviđanje** je vrsta izviđanja koju izvodi komandant radi sticanja što potpunijeg uvida o neprijatelju, zemljištu, mogućnostima organizovanja sadejstva i sistema vatre. Na komandantskom izviđanju se prenosi odluka komandanta na potčinjene, preciziraju zadaci jedinica i organizacija sadejstva. Sprovodi se sa komandantima svih potčinjenih i sajedstvujućih jedinica ili samo onih koje su u postojećem zadatku osnovni nosioci borbenih dejstava. Na nekim pravcima komandantsko izviđanje može izvoditi načelnik štaba. Komandantsko izviđanje se obično izvodi na zemljištu (po određenoj maršruti s jednom ili više radnih tačaka), a po potrebi, i ako uslovi dozvoljavaju, iz vazdušnog prostora. Tok komandantskog izviđanja određuje se planom komandantskog izviđanja. Poznato je i kao rekognosciranje³³⁵.

5.4.5. U Zapovesti za aktivna borbena dejstva komandanta Drinskog korpusa³³⁶, u tački 4. stoji:

“ Odlučio sam g/s (glavnim snagama - primedba Boška Antića) DK (Drinskog korpusa – primedba Boška Antića) i dalje izvoditi upornu i aktivnu odbranu, a delom slobodnih snaga napadom što pre razdvojiti enklave Žepa i Srebrenica. U bližem zadatku izbiti na liniju Predola - Divljakinje (tt. 789) - Banja Guber - Živkovo br. (brdo – primedba Boška Antića) (tt. 780) - Alibegovac (tt 905) - Kak (tt. 946), a u sledećem Gradac (tt. 527) - Bojna - Šiljato br. (tt 901).

Cilj dejstva: iznenadnim napadom potpuno razdvojiti i suziti enklave Srebrenica i Žepa, popraviti taktički položaj snaga u dubini zone i stvoriti uslove za eliminisanje enklava³³⁷.

³³⁵ Vojni leksikon, str. 219;

Uputstvo za rad komandi - štabova (nacrt), Centar visokih vojnih škola “Maršal Tito”, Beograd, 1983. str. 67-68.

³³⁶ Komanda Drinskog korpusa, Zapovest za aktivna borbena dejstva Op. 1, Strogo poverljivo br. 04/156-2 od 02.07.1995. (BCS/ ERN **00847289-00847294**; ENG/ ERN **00883593-00883602**)

³³⁷ Isto, tačka 4. Navedeni zemljišni objekti se nalaze na jugoistočnim, južnim i jugozapadnim prilazima Srebrenici.
(U prilogu uz fusnotu 336)

Iz navedene odluke komandanta Drinskog korpusa jasno je vidljivo da se snage angažuju u aktivnim borbenim dejstvima na prostoru Srebrenice, deklarisanе kao "zaštićena zona" (nikada nije demilitarizovana). Angažovane snage Drinskog korpusa su bile ekvivalenta jedne lake pešadijske brigade. Njih su sačinjavale, pored navedenih snaga iz Zvorničke pešadijske brigade, i po jedna četa iz 1. birčanske pešadijske brigade iz Šekovića, 2. romanijske brigade iz Sokolca, 1. miličke lake pešadijske brigade, i delovi 1. bratunačke brigade (koja je bila celim frontom u dodiru sa 28. divizijom, a linija fronta je bila istovremeno granica navodne zaštićene zone).

*** Prema tački 5. Zapovesti za aktivna borbena dejstva Op.br.1, angažovanje snaga Drinskog korpusa³³⁸, bilo je sledeće:**

- "1. bataljon (iz sastava 1. Zpbr) sa l/r s. Bukova glava - Javor (tt. 886) - s. Zeleni Jadar napada pravcem: tri pošumljena visa (500 m severno Zeleni Jadar) - s Pasmulići - Bojna - Srebrenica.

Zadatak: razbiti neprijatelja na pravcu napada i u bližem zadatku ovladati tt. 644 / Živkovo br (tt. 780), a u sledećem objektom Bojna, obezbediti bokove i pozadinu i biti spreman za produženje napada.

Granica desno: Tucak (uključno), k. 520, potok Čičevac, k. 424.

Granica levo: r. Zeleni Jadar do drvenog mosta, k. 603 (isklj), k. 372.

Podržava KAG po planu i zahtevu.

KM u rejonu Javor (tt. 836).

- 2. bataljon (formira se od dela snaga 1. bpbr i 2. rmtbr) sa četom iz spb "Skelani", prelazi u napad sa l/r s. Jasenova - Klokoč (tt. 1087) - s Pribojevići pravcem: Klokoč - Čaurka (tt. 1071) - Koštur tt. 936 - Alibegovac (tt. 905) - s. Bučje - Kak (tt. 946) - Šiljato br (tt. 901).

Zadatak: razbiti neprijatelja na pravcu napada razdvojiti enklave Srebrenica i Žepa, u bližem zadatku izbiti na liniju Alibegovac - Bučje - Kak, a u sledećem produžiti napad i izbiti na liniju Viogor, Šiljato br (tt. 901) i staviti pod kontrolu komunikaciju s. Sućeska - Srebrenica.

Granica desno : leva granica 1. bataljona.

Eliminisanje enklave sa vojnog gledišta znači poraz i razoružanje snaga 28. divizije Kopnene vojske koje su svojim odbrambenim položajima definisale teritorijalne granice enklave. Razoružanjem jedinica divizije, prostor enklave gubi značenje i postaje deo teritorijalnog organizacijskog ustrojstva Republike Srpske sa svojim stanovništvom.

³³⁸ Vidi fusnotu br. 336.

Granica levo: put s. Pribojveći - s. Podravanje do zaseoka Poljanci.

Sadejstvuje jedan vod iz Mlpbr. Pri ovladavanju sa Kak (tt. 946).

Podržava KAG po planu i zahtevu KM s. Jsenova.

- Brlpbr (Bratunačka laka pešadijska brigada – primedba Boška Antića) delom snaga iz neposrednog dodira prelazi u napad na objekte Predola, Divljakinja (tt. 789), banja Crni Guber i Orlovine, u bližem zadatku ovladauje istim, a u sledećem produžava napad ka objektu Gradac ovladauje istim i sprečava intervenciju rezerve neprijatelja iz Potočara ka Srebrenici.

Obezbediti uvođenje u napad 1. pb i sadejstvovati istim u izvršenju zadatka.

Podržava KAG po planu i zahtevu

KM Pribićevac.

- 1. Mlpbr ima zadatak da snagama jačine čete izbija u rejon Previja i napadom na pravcu Previja - Podravno - tt. 766 obezbedjuje levi bok 2. pb po izbijanju 2. pb u rejon Bučje, ostvaruje kontakt sa istim i sadejstvuje istom u ovladavanju sa objektom Kak (tt. 946). Ostalim snagama demonstrativnim dejstvima vezuje neprijatelja na pravcima: Osoje - Podgaj - Borovac, Bešića br. (tt. 589) - Žutica - Žedanjsko i Ravni Buljim - Jaglići.

U povoljnom razvoju situacije biti u gotovosti za napad i gonjenje neprijatelja na navedenim pravcima.

Podržava KAG po planu i zahtevu.

IKM u rejonu Braćan.

- Rezerva jačine 2-3 čete snaga MUP-a i 1 čete iz 1. Vlpbr.

Zadatak: biti u gotovosti za uvođenje na pravcima napada bataljona; odbijanje p/n neprijatelja; obezbeđenja držanja objekata na dostignutim linijama; sprečavanje izvlačenja neprijatelja, obezbeđenje bokova i pozadine snaga u napadu i druge zadatke.

Uvođenje u borbu podržava artiljerija snaga u neposrednom dodiru i KAG po planu i zahtevu.

KM u rejonu Pribićevac”.

Pored ostalog, dat je zadatak organima bezbednosti³³⁹ i definisan utrošak municije (napr. za artiljeriju jedan borbeni komplet).

³³⁹ U tački 10. pod b. komandant Drinskog korpusa je naredio: “Organi bezbednosti i vojne policije odrediće rejone prikupljanja i obezbeđenje ratnih zarobljenika i ratnog plijena. U postupanju sa ratnim zarobljenicima i stanovništvom u svemu se pridržvati Ženevske konvencije”. Ova odredba jasno ukazuje da su za ratne zarobljenike nadležni i odgovorni organi bezbednosti Drinskog korpusa i vojna policija.
(U prilogu uz fusnotu 336)

5.4.6 U skladu sa Zapovesti za marš³⁴⁰, TG-1 je dana 04.07.1995. godine izvršila marš pravcem Zvornik - Bratunac - Sase - Zeleni Jadar i pravcem Zvornik - Bratunac - Skelani - Zeleni Jadar. U toku 05 jula izvršen je razmeštaj jedinica i priprema za posedanje položaja za predstojeća borbena dejstva. Komandant TG - 1 je, na osnovu zapovesti komandanta Drinskog korpusa³⁴¹, izdao usmenu zapovest za napad, koja glasi: **1. bataljon (iz sastava 1. zborničke pešadijske brigade) sa linije razvoja s. Bukova glava - Javor (tt 886) - s. Zeleni Jadar napada pravcem: tri pošumljena visa (500 metara severno od s. Zeleni Jadar) - s. Pasmulići - Bojna - Srebrenica. Zadatak: razbiti neprijatelja na pravcu napada i u bližem zadatku ovladati tt 644 - Živkovo brdo (tt 780), a u sledećem objektom Bojna, obezbediti bokove i pozadinu i biti spreman za produženje napada. Granica desno: Tucak (uključno), k. 520, potok Čičevac, k. 424³⁴².**

Levi sused snagama TG-1 bio je laki pešadijski bataljon koji je formiran od četa navedenih brigada. Napadao je na širem pravcu od Alibegovca ka Srebrenici (pravac jugozapad - severoistok). Snage Bratunačke brigade su držale postojeće položaje na liniji fronta i delom snaga su napadale pravcem Pribićevac - Guber banja - Srebrenica. Najjače snage i najjači otpor su se očekivali na pravcu snaga TG-1. Kasnija dejstva su pokazala da je ta procena bila tačna.

5.5. IZVOĐENJE

5.5.1. Iz zapovesti komandanta Drinskog korpusa jasno je da je zadatak bio da se enklave suze i razvoje, a ne da se eliminišu.³⁴³ Zadatak koji je dobila TG-1, i pravac napada, ukazivalo je da će doći do sukoba sa snagama 28. divizije, koje su se nalazile u neposrednom dodiru sa osmatračkim punktovima snaga UNPROFOR (Holandski bataljon). Položaji muslimanskih snaga, koje su trebale biti razoružane, protezali su se u liniji sa osmatračkim punktovima snaga UN i bili u neposrednom dodiru sa njima.

³⁴⁰ Zapovest za marš br. 3 komandanta TG-1, **Strogo pov. br. 01-246 od 03.07.1995.**

³⁴¹ Zapovest za aktivna b/d Op. br. 1, Komanda Drinskog korpusa, **str. pov. br. 04/156-2 od 02.07.1995.**
(U prilogu uz fusnotu 336)

³⁴² Isto, tač. 5. Linija sa koje su snage TG-1 uvedene u borbu nalazi se južno od Srebrenice na udaljenosti od oko 10 kilometara.
(U prilogu uz fusnotu 336)

³⁴³ Eliminacija enklava znači demilitarizaciju - rasformiranje i razoružanje muslimanskih oružanih snaga sa punim pravom stanovništva da oстане i živi na tim prostorima.

* **Borbena dejstva** su zajednički naziv za sve vidove borbenih dejstava (napad, odbrana), borbene i taktičke radnje i aktivna dejstva, čiji je cilj uništenje žive sile i tehnike neprijatelja, osvajanje zemljišta i drugih objekata, odbijanje napada i dr. Osnovni sadržaj borbenih dejstava čini pravovremeno organizovana i vođena protivpešadijska, protivoklopna, protivdesantna i protivvazдушna odbrana. Borbena dejstva se izvode na kopnu, moru i u vazдушnom prostoru. Najčešće su povezana ciljem, angažovanim snagama, prostorom i vremenom. Mogu se izvoditi u zahvatu fronta, na privremeno zaposednutoj teritoriji, u sopstvenoj i pozadini protivnika. U najmasovnija spadaju taktička borbena dejstva³⁴⁴.

* **Operacija** je najviši i najsloženiji oblik borbenih dejstva, kojim se po jedinstvenoj zamisli i planu, na jedinstvenom prostoru, u određenom vremenu i pod jedinstvenom komandom, objedinjavaju i usmeravaju bojevi, borbe i druga borbena dejstva oružanih snaga, aktivnosti ostalih subjekata društva i organizovanog stanovništva radi postizanja određenog operativnog i strategijskog cilja. Bitno joj je obeležje što pored oružanih snaga obuhvata i najširu aktivnost ostalih subjekata društva. Prema vidu borbenih dejstava može biti napadna i odbrambena³⁴⁵.

* **Boj** je jedan od osnovnih oblika borbenih dejstava, koji izvode operativno - taktički sastavi i združene taktičke jedinice. Izvodi se u okviru operacije ili samostalno, u sadejstvu sa štabovima Teritorijalne odbrane i u saradnji sa odgovarajućim organima i organizacijama društveno - političkih zajednica, društveno - političkih organizacija i organizacija udruženog rada i stanovništvom, sa sveukupnim fizičkim, moralnim i materijalnim potencijalom. Sastoji se od borbi usklađenih po cilju, mestu i vremenu. Može biti napadni i odbrambeni. Karakteriše se velikom složenošću, dinamičnošću i brzim i naglim promenama situacije. Elementi su mu pokret, vatra i udar. Dejstva jedinica u boju su usklađena po cilju, objektu dejstva i vremenu, a izvode se po jedinstvenoj zamisli, pri čemu jedinice primenjuju vlastite metode i načine borbe. Za svaki boj određuju se cilj dejstva, snage i sredstva i zona dejstva³⁴⁶.

* **Borba** je osnovni i najmasovniji oblik borbenih dejstava, koji neposredno izvode pojedinci, grupe i taktičke jedinice. Vodi se samostalno ili u okviru boja. Može biti napadna i odbrambena. Karakteriše se velikom složenošću, dinamičnošću, brzim i naglim promenama situacije. Izvodi se na kopnu, moru i u vazдушnom prostoru, u zahvatu fronta, na privremeno zaposednutoj teritoriji i u vlastitoj pozadini, u svim oblicima oružane borbe. Za svaku borbu se određuje cilj dejstva, snage i sredstva, zona (prostorija, rejon) dejstva. Može se izvoditi u svim uslovima, bez obzira na odnos snaga³⁴⁷.

* **Borba u susretu** je borbena taktička radnja u kojoj se sudaraju vlastite i neprijateljske jedinice kada se kreću jedna prema drugoj istovremeno u određenom prostoru. Do borbe u susretu dolazi na maršu, u napadu na vazдушni desant, u gonjenju, u napadu i odbrani pri uvođenju u borbu elemenata borbenog poretka, i borbi u okruženju, pri probodu iz okruženja, pri iskorišćavanju i zatvaranju slobodnih prostora (breša) i sl. Odlikuje se nejasnom početnom situacijom, brzim promenama i težnjom za primenom raznih mera i postupaka za preuzimanje inicijative, kratkotrajnim pripremama za donošenje odluke, otežanim komandovanjem i dr. Za uspeh borbe bitno je da se neprijatelj preduhitri u razvoju i udaru, pa i manjim snagama. U borbi u susretu je od presudne važnosti lično angažovanje i samoinicijativa starešina jedinica i komandi. Uspešna borba u susretu prerasta u gonjenje, a bezuspešna u odbranu ili odstupanje³⁴⁸.

³⁴⁴ Vojni leksikon, str. 66.

³⁴⁵ Isto, str. 361.

³⁴⁶ Isto, str. 60.

³⁴⁷ Isto, str. 65.

³⁴⁸ Isto, str. 65

* **Borba u okruženju** je borbena taktička radnja koja se izvodi u uslovima kada su jedinice dejstvom neprijatelja na bokove i u pozadinu odsečene od suseda i pozadine. Najsloženiji je oblik borbenih dejstava, naročito u uslovima upotrebe NBH oružja. Suština borbe u okruženju svodi se na uporno držanje objekata i položaja na periferiji okružene prostorije i tesno sadejstvo sa snagama koje dejstvuju spolja. Za uspeh osnovno je onemogućiti rasecanje snaga na okruženoj prostoriji i razbijanje jedinica na delove, uz istovremeno stvaranje uslova za izvlačenje snaga (proboj iz okruženja). Jedinicama u okruženju najčešće sadejstvuju partizanske i jedinice Teritorijalne odbrane izvođenjem aktivnih dejstava i vezivanjem neprijateljeve rezerve³⁴⁹.

5.5.2. Operacija "Krivaja 95" je počela 06.07.1995. godine u 06.00 časova.

Dana 06.07.1995, u ranim jutarnjim časovima (oko 04.00 časova) komandant TG-1 je poseo osmatračnicu u rejonu Javor. Jedinice podeljene u borbene grupe posele su polazne položaje za napad: BG-1 (Podrinjski odred specijalnih snaga, komandir kapetan prve klase Milan Jolović) trebala je da pređe u napad pravcem: Zeleni Jadar - tri pošumljena visa ("Tri sise"), uz podršku tenkova i "praga"³⁵⁰ iz s. Jasenova; BG-2 (četa formirana od vodova iz bataljona u duhu naređenja za formiranje TG-1, komandir poručnik Milan Stanojević) trebala je da pređe u napad pravcem: Tucak - Biljeg (brdo zapadno od tt. 836 Javor) na kojem je i utvrđen položaj snaga UN. Celokupne snage trebalo je da podržava vod tenkova, jedna "praga" i vod haubica 122 mm. Napad je otpočeo prema datim pravcima i zadacima³⁵¹.

5.5.3. Posle više uzastopnih napada na položaje muslimanskih snaga, oni nisu probijeni. Jedinice su zadržane na dostignutim linijama. U toku napada ranjena su tri borca. Komandant TG-1 je na osmatračnicu pozvao komandire borbenih grupa, koji su mu referisali i podneli predloge za daljnja dejstva. Na osnovu tih predloga i procene situacije, komandant TG-1 je doneo sledeću odluku: **Pregrupisati snage BG-2 i ojačati BG-1 sa jednim vodom iz BG-2 i napasti neprijatelja pravcem Javor (tt 836) - Biljeg, bokove obezbediti sa ostatkom snaga BG-2. Nakon stupanja u borbeni dodir sa neprijateljem u napad neposredno uvesti dva tenka T - 55 koji će neposrednim dejstvom po linijama odbrane neprijatelja podržati snage**

(U prilogu uz fusnotu 347)

³⁴⁹

Isto
(U prilogu uz fusnotu 347)

³⁵⁰

Protivavionski samohodni artiljerijski sistem sa topom 30/2 mm.

³⁵¹

Rekonstrukcija kompletnog toka dejstava TG-1 izvršena je na osnovu svedočenja majora Miodraga Dargutinovića u predmetu IT-05-88-T i redovnih i vanrednih borbenih izveštaja Komande Drinskog korpusa od 06. do 10.07.1995. godine.

BG-1. Početak napada prema ovoj odluci trebao je da bude 07.07.1995. godine u 06.00 časova³⁵².

5.5.4. Tokom noći 06/07. jula, i tokom 07. jula, bili su nepovoljni meteorološki uslovi - kiša i gusta magla. Zbog toga je napad odložen.

U toku 07. jula, komandant TG-1 je od 10.00 do 12.00 časova boravio na isturenom komandnom mestu Drinskog korpusa na Pribićevcu. Tu je referisao načelniku štaba (general-majoru Radislavu Krstiću) o stanju u jedinici i odluci koju je doneo. Načelnik štaba je to prihvatio i odobrio razvoj događaja prema zamisli komandanta TG-1. Oko 14.00 časova, na osmatračnicu komandanta TG-1 došao je načelnik štaba Drinskog korpusa. U isto vreme sa Treskavice je stigao i vod minobacača 82 mm iz Podrinjskog odreda specijalnih snaga. Tada je formirana bataljonska vatrena grupa, kao podrška Podrinjskom odreda specijalnih snaga.

5.5.5. Snage Ujedinjenih nacija sa Biljega su budno motrile na postupke snaga Drinskog korpusa i održavale neposredni fizički kontakt sa muslimanskim snagama³⁵³.

08. jula, oko 12.00 časova, nakon što se podigla magla, počeo je napad u skladu sa ranije donešenom odlukom. Borbena grupa - 1 (BG-1)³⁵⁴ ovladava objektom Biljeg i neprijatelj se povlači ka selu Ljubisavići, BG-1 produžava napad i ovladava sa objektom "Tri sise" i k. 848 i izbija na put Zeleni Jadar - Srebrenica, a potom ovladava zaseokom na objektu Čičevci.

Snage Ujedinjenih nacija su odbile ponudu srpskih snaga da se povuku ka Bratuncu preko Pribićevca i Sasa. Povukle su se ka Srebrenici, kroz raspored muslimanskih snaga. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine obavešteno je da su snage Ujedinjenih nacija napustile Biljeg i da su "tražile podršku NATO avijacije, ali se avioni nisu pojavili. Holandani nisu pretrpeli žrtve zbog vatre VRS - a".³⁵⁵

³⁵² Istureno komandno mesto Drinskog korpusa Pribićevac, Vanredni borbeni izveštaj 06.07.1995. godine (ERN 04269536).

³⁵³ U "Izveštaju baziranom na debriefingu o Srebrenici" (Assen, 4. oktobra 1995.) u t. 4.13. - str 45. stoji: **"Vojnici ABiH, potpuno obučeni i sa plavim beretkama ili plavim kapama, došli su na 15 metara od jedne od osmatračkih pozicija. Delujući kao osoblje UN, oni su otvorili vatru sa ove pozicije u pravcu linije fronta VRS, tako da je izgledalo kao da je UN otvorio vatru. Na ovaj način, oni su pokušali da navuku vatru VRS na OM (osmatračko mesto – primedba Boška Antića) i da na taj način uvuku Dutchbat u borbene aktivnosti"** (ENG/ ERN 00349959).

³⁵⁴ U daljnjem tekstu za pojam "Borbena grupa" koristiće se BG.

³⁵⁵ Zbog napada na oklopni transporter UNPROFOR-a, načelnik štaba Komande UNPROFOR-a general Gobilliard je uputio telegram komandantu Armije Republike Bosne i Hercegovine 09.07.1995. godine u kome ga oštro upozorava:

5.5.6. U toku 9. jula³⁵⁶, napadna dejstva su nastavljena: BG-1 pravcem Prljuka - Živkovo brdo, tako da Podrinjski odred specijalnig snaga efikasno razbija snage neprijatelja na tt. 780 Živkovo brdo i izbija u s. Pusmulići; BG-2 u popodnevnim satima ovladava sa tt. 644 i s. Jaglići pa snage TG-1 izbijaju na liniju s. Jelići – tt. 664 – tt. 633 - s. Pusmulići - Živkovo brdo.³⁵⁷

5.5.7. Susedne jedinice Drinskog korpusa dejstvuju kako sledi: snage iz Bratunačke brigade pravcem Pribićevac - Orlovine, snage iz 2. romanijske, Miličke i Birčanske brigade izbijaju na liniju Jasenovo - Kiprovo - Kostur.³⁵⁸

“Napadi ovakve vrste na pripadnike UNPROFOR-a su neoprostivi. Moji vojnici nisu namenjeni za izvođenje borbe, te stoga incidenti ovakve prirode predstavljaju flagrantno i neodgovorno kršenje mirovne misije UNPROFOR-a u Republici Bosni i Hercegovini.

Zahtijevam da naredite vašim vojnicima da se uzdrže od sličnih aktivnosti prema pripadnicima UNPROFOR-a. Molim vas da odmah sprovedete istragu povodom ovog incidenta i poduzmete mjere protiv onih koji su odgovorni za ovaj kukavičluk i nedisciplinirani akt protiv čuvara mira.

Očekujem što brži odgovor”. (zavedeno u 21.10 časova 09.07.95. Podaci u rubrici “Datoteka CTX” nečitki.)

Komanda Drinskog korpusa je aktom str. pov. br. 04/156-5 od 08.07.1995. godine (BCS/ERN **00917867**; ENG/ ERN **00920254**) obavestila Istureno komandno mesto na Pribićevcu o ulozenom protetsu komandanta UNPROFOR-a i tvrdnje da im je punkt na položaju 652808 (Biljeg) zauzet dejstvom artiljerije i tenkova, kao i o odgovoru koji je GŠ VRS uputio.

³⁵⁶ Istureno komandno mesto Drinskog korpusa Pribićevac, Vanredni borbeni izveštaj od 09.07.1995. (BCS/ERN **04269547**).

³⁵⁷ Odelenje bezbednosti Komande 2. korpusa ABiH svojim aktom **SP. 06-712-24/95** od 09.07.1995. izveštava Upravu Službe vojne bezbednosti u Sarajevu da “shodno nastaloj situaciji u demilitarizovanoj zoni Srebrenica, organi iz Štaba Komande 2. korpusa i Komandant 28. d. KoV brigadir Orić Naser, koji se nalazi u Tuzli, svakodneвно održavaju vezu sa Bećirević Ramizom, starješinom koji zastupa Komandanta 28.d.KoV u njegovom odsustvu”. Takođe, prosleđuje delove njihovih razgovora od 16.00 do 17.00 i od 18.00 do 18.30 časova. U jednom od njih Orić Naser, između ostalog, kaže: “Upravo se sada nalazi Zamjenik K-danta 2. korpusa na sastanku sa UN - om i saznat ćemo šta će preduzeti. Vi morate sami tražiti oružje od UN - a, i ako isto ne budu htjeli dati ili precizirati nešto na sprečavanju četničkog napada... Maksimalno obezbjedite ostale osmatračnice i ako se budu povlačili oduzmi im oružje i osmatračnicu... Komandantu UN u Srebrenici traži da se bori protiv četnika, a ako neće slobodno mu reci da ćeš mu oduzeti oružje i da ćeš se istim štititi od četnika... **Ramize, samo bez panike i polahko. Sazovi sve komandante brigada i naredi im da u svojim zonama odgovornosti maksimalno pokriju sve osmatračnice, pa ako se UNPROFOR bude povlačio odmah da ih razoružaju i njihovo oružje upotrijebite protiv četnika, a oružje UNPROFOR vjerovatno neće dati. U tom slučaju ih opkolite i neka trpe isti napad kao i vi ili neka daju oružje. Tako mi je komandant 2. korpusa usmeno rekao**”.

Ramiz Bećirević mu je odgovorio: “**UN ne možemo razoružati jer im ne možemo prići**”.

Već 09.07.1995. godine predsednik Predsedništva opštine Srebrenica Osman Suljić uputio je obavijest (broj 01- /95, **BCS/ERN 00842255/** ENG/ERN **00882884**) predsedniku Predsedništva Aliji Izetbegoviću i komandantu Armije Republike Bosne i Hercegovine u kome kaže:

“Pošto je agresorska vojska ušla u 18.00 sati u gradsko područje iz pravca Zelenog Jadra (Učine bašće), a naša vojna komanda u raspadu kao i pripadnici 28. divizije KoV i više nisu u mogućnosti ništa poduzeti na daljnjem sprečavanju agresorskih snaga da uđu u sami grad vlada haos i panika te je civilnim vlastima ostao poslednji nepopularan korak na spašavanju stanovništva da se urgentno na nivou državnih i vojnih organa RBiH pod hitno aranžira sastanak sa Srpskom agresorskom stranom u cilju iznalaženja mogućnosti otvaranja koridora za iselenje stanovništva do slobodne teritorije RBiH pod komandom međunarodnih faktora”.

³⁵⁸ Istog dana predsednik Prelaznog opštinskog vijeća Srebrenica Osman Suljić “urgentno” dostavlja zaključke za sednice Predsedništva i izveštava predsednika Republike Aliju Izetbegovića, predsednika Vlade Harisa Silajdžića, armijskog generala Rasima Delića i komandanta 2. korpusa brigadira Seada Delića da je “došlo do

5.5.8. U ranim jutarnjim satima (oko 04.00 časova) 10. jula, muslimanske snage su izvele jak i organizovan protivnapad na snage TG-1. Potisnule su ih na objekat Biljeg i "Tri sise", tj. skoro na polazne položaje. U ovom napadu TG-1 je imala 5 poginulih, 2 nestala i 9 ranjenih boraca³⁵⁹.

U razgovoru sa komandantom snaga Ujedinjenih nacija Bertnardom Žanvijerom 09. jula, general - major Zdravko Tolimir, pomoćnik komandanta za bezbednost i obaveštajne poslove Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, opisuje situaciju u Srebrenici i govori o angažovanju tehnike Ujedinjenih nacija u rukama 28. divizije, koja je tehnika korišćena u protivnapadu u rejonu Bojne. Isti razgovor sa Žanvijerom vodi i general - pukovnik Ratko Mladić sledećeg dana. U protivnapadu je, verovatno, holandski bataljon podržavao muslimanske snage iz rejona Bojne, jer su tu organizovali zaprečne položaje³⁶⁰.

Brzom intervencijom komandanta TG - 1 i angažovanjem dela Podrinjskog odreda specijalnih snaga koji je u toku dana stigao sa Treskavice iz zone Sarajevsko-romanijskog korpusa, snage TG-1 su se brzo sredile. U sadejstvu sa susedima prešle su u ponovni napad i BG-1 i ovladale objektom Živkovo brdo, produžile napad pravcem Živkovo brdo - Pusmulici - Rajne - Bojna, i u večernjim satima 10. jula, izbile iznad Srebrenice kod repetitora. Uz podršku oklopno-mehanizovane čete, BG-2 je prešla u protivnapad u zahvatu puta ka tt 664, zauzela je, i u s. Rajne spojila se sa delovima BG-1. Komandno mesto TG-1 je tada premešteno u s. Bojna.³⁶¹ Levi sused je dejstvovao pravcem Borovac - Dolovi - Petrovići - Bojna, a delovi Bratunačke brigade su zauzeli Vagan.

naglog pada morala za borbu... Snage UNPROFOR-a u Srebrenici ponašaju se veoma panično i pokušavaju zaštititi sebe, čine to povlačeći se prema kampu u Srebrenici dok je se jedna posada u Slapovićima predala četničkim snagama" (Dokument Predsjedništva prelaznog opštinskog vijeća **br. 01/95** od 09.07.1995.)

U ovom telegramu se traži i instrukcija za dalji rad i dobijaju je istog dana.

Odeljenje bezbednosti Komande 2. korpusa izveštava Upravu službe vojne bezbednosti u Sarajevu o tome "da po potrebi uzme oružje od UNPROFOR-a, uzeto od demilitarizacije, ako ga sami neće dati", a Komanda 2. korpusa saopštava Komandi 28. divizije (Naređenjem Str.pov. **broj 02/1-710/2.**) da je "aktom Generalštaba Armije Bosne i Hercegovine (Str.pov. **br. 1/825-1010 od 09.07.1995.** godine, tačka 3.) decidno naređeno da se izuzme naoružanje".

³⁵⁹ Istureno komandno mesto Drinskog korpusa Pribičevac, Vanredni borbeni izveštaj od 10.07.1995. godine (BCS/ERN **04269548**).

³⁶⁰ Svedocenje Leendert Van Duijna pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T 27.09.2006. (strana 2263 – red 25; strane 2264 – 2266; strana 2267 – redovi 1-17).

³⁶¹ Kao sto se vidi, 10.07.1995. godine, vođene su odlučujuće borbe za Srebre nicu. U situaciji u kojoj se nalazila TG-1 nije bilo moguće da bilo koji njen pripadnik napusti jedinicu, pogotovo ne njen komandant. Tog dana nije imao nikakvog kontakta sa Zvorničkom pešadijskom brigadom. U "Dnevniku operativnog dežurnog stoji zabeleženo da je zvao samo dva puta - iz **Zelenog Jadra 05.07. i 07.07.** (BCS/ERN **02936684 - 02936686**).

U snimljenom prisluškivanom razgovoru komandanta Drinskog korpusa general - majora Milenka Živanovića sa načelnikom saobraćajne službe Zvorničke pešadijske brigade vodnikom Radislavom Pantićem

5.5.9. U toku 10. jula, posle slamanja protivnapada snaga 28. divizije, sve snage Drinskog korpusa angažovane u ovoj operaciji., praktično su izvršile postavljene zadatke u duhu zapovesti komandanta Drinskog korpusa. U toku slamanja protivnapada muslimanskih snaga 28. divizije, general-pukovnik Ratko Mladić, preko sredstava veze, lično je pozvao komandanta TG-1 Potpukovnika Vinka Pandurevića, i naredio mu da bez zaustavljanja produži dejstva i ovlada izgubljenim objektima i produži ka Srebrenici.³⁶² To je učinjeno na osnovu Odobrenja Predsednika Republike Srpske.³⁶³

5.5.10. Dana 11. jula, u prepodnevnom satima, načelnik štaba Drinskog korpusa general-major Radislav Krstić, lično je usmeno izdao zadatke komandantu TG-1 za produženje napada ka gradu, sa zadatkom da se uđe u grad Srebrenicu. Snage TG-1 su na svojim pravcima nastavile dejstva u sadejstvu sa susedima. Tog jutra oko repetitora iznad grada primećeni su pripadnici 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba pod komandom poručnika Milorada Pelemiša. Taj odred je takođe krenuo u napad prema gradu, na osnovu zadatka koga je dobio od načelnika štaba Drinskog korpusa. Prema ranijoj zapovesti komandanta Drinskog korpusa, diverzantski odred

(prema spisku telefonskih razgovora Tužilaštva), **Pantić na jednom mestu kaže: “valjda će major Obrenović narediti jutros na referisanju”. Ovo je dokaz da, u vreme kada potpukovnik Vinko Pandurević komanduje sa TG-1, Obrenović komanduje brigadom i da ne radi po zamisli komandanta brigade nego u ulozu komandanta brigade.**

³⁶² Svedočenje majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (ENG, strana 12572, redovi 14-25; strana 12573, redovi 1-8).

³⁶³ “Kasno te večeri, komandant Holandskog bataljona potpukovnik Karremans obavestio je muslimanskog gradonačelnika Srebrenice o planovima za velike vazdušne napade NATO-a sledećeg jutra (11. juli 1995.). Muslimanski vojni komandanti nisu verovali da će se to zaista desiti, ili da će to osujetiti napad VRS-a. Zbog toga je tokom večeri 10. jula 1995. godine, glavnina jedinica muslimanske 28. pješadijske divizije napustila grad, krećući se prema sjeverozapadnom uglu enklave kako bi se pripremili za probijanje prema Tuzli. Žene, deca, stariji i iznemogli počeli su se kretati prema relativnoj sigurnosti baza UN-a u Srebrenici i Potočarima”.

(Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija

“Krivaja 95”, 1.novembar 2002, str. 34-35 - BCS/ ERN **03072404-03072405**; ENG/ ERN **01134325-01134327**).

Reagujući na ovakav postupak, general - major Zdravko Tolimir je aktom str. pov. br. 17/897 od 12.07.1995. godine (BCS/ ERN **02935542-02935543**; ENG/ ERN **03088213-03088214**), upućenim jedinicama Drinskog korpusa i Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, upozorio da **"muslimani žele pokazati da je Srebrenica demilitarizovana i da se u njoj nalazilo samo civilno stanovništvo i zbog toga su naredili svim vojno sposobnim licima da se ilegalno izvuku preko teritorije Republike Srpske na teritoriju pod muslimanskom kontrolom da bi optužili Vojsku Republike Srpske da je izvršila napad na civilno stanovništvo u zaštićenoj zoni bez povoda"**.

Glavni štab Vojske Republike Srpske obavestio je aktom str. pov. br. 12/46-501/95 , BCS/ERN **00869096**; ENG/ ERN **00892590**) IKM Drinskog korpusa (lično generala Krstića) da **Predsednik Republike Srpske izražava svoje zadovoljstvo zbog borbenih rezultata postignutih do tada, i ovlašćuje Drinski korpus da zauzme Srebrenicu s ciljem da se konačno razoružaju muslimanski teroristi i demilitarizuje Srebrenica. To spominje i Richard Butler u “Izveštaju - revidirana verzija – operacija Krivaja 95. u par. 3 tačka 13 (BCS/ ERN 03072403).**

nije naveden kao snaga koja će učestvovati u borbenim dejstvima oko Srebrenice. Pojavio se kada je već slomljena odbrambena moć muslimanskih snaga 28. divizije, i put za ulazak u grad bio otvoren³⁶⁴.

5.5.11. Artiljerija Zvorničke pešadijske brigade je dejstvovala sa vatrenih položaja jugozapadna padina Pribićevca (ispod kote 906), neposrednom vatrom po rovovima muslimanskih snaga na objekte Biljeg i bezimeni vis ("Tri sise"), i posredno po objektima Živkovo Brdo i Bojna.

Položaj artiljerije ukazuje da je njen zadatak bio podrška snagama TG-1. U protivnom bi bila raspoređena na vatreni položaj sa koga se vidi Srebrenica (u predelu Javora, gde se nalazila samo osmatračnica komandanta TG-1).

Pravac napada snaga TG-1 nije pružao mogućnosti da njene snage artiljerijski dejstvuju po gradu. Stalno se tvrdi da je dejstvovano artiljerijom po gradu, ali se ne navode žrtve. Kada bi bile tačne tvrdnje o artiljerijskim dejstvima po gradu, Srebrenica bi bila potpuno razrušena, a ona to nije, što je jasno vidljivo i danas.

Neophodno je naglasiti da je artiljerijsku podršku davala Korpusna artiljerijska grupa (KAG-5), sastava: mešoviti artiljerijski divizion 5. mešovitog artiljeriskog puka. Zadaci u artiljerijskoj pripremi bili su: neutralisati neprijatelja na prednjem kraju u rejonu Zeleni Jadar i Živkovo brdo; neutralisati artiljeriju neprijatelja u rejonu Bojna i Potočari. U artiljerijskoj podršci napada zadaci su bili: podržati napad na glavnom pravcu: s. Zeleni Jadar - Bojna - Srebrenica i s. Podravno-Alibegovac-Viogor; neutralisati centre veze i komandna mesta na glavnom pravcu napada.³⁶⁵

5.5.12. Istog dana, 11. jula, počele su da pristižu jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova, pre toga stacionirane oko Trnova. Prema naređenju Ministarstva unutrašnjih poslova 64/95 od 10. jula 1995. godine, Ljubomir Borovčanin, koji se nalazio na čelu ovih jedinica,

³⁶⁴ Svedočenje majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T 13.06.2007. (strana 12577 – redovi 7-25; strana 12578; strana 12579 – redovi 1-7) i 15.06.2007. (strana 12686 – redovi 21-25; strane 12687 – 12688; strana 12689 – redovi 1-22)

³⁶⁵ Prema "Zapovesti za aktivna borbeno dejstva" (t. 6) Korpusna artiljerijska grupa (5. mašoviti artiljerijski puk) imao je zadatak vatrene podrške sa vatrene položaja u rejonu Pribićevac. Zadaci su mu bili:

- da u vatrenoj pripremi neutrališe ciljeve neprijatelja po planu art. pripreme;
- da u vatrenoj podršci napada ostvaruje vatru po planu i zahtevu, težišno na pravcima napada 1. i 2. pb" (pešadijski bataljon – *primedba Boška Antića*) .

(U prilogu uz fusnotu 336)

trebao je stupiti u vezu sa general-majorom Radislavom Krstićem. Nije definisano i da mu se pretpotčini.

5.5.13. Na osnovu video snimka uočljivo je da se 11.07.1995. u gradu ne nalazi civilno stanovništvo³⁶⁶. Prateći radio veze snaga 28. divizije ABiH bilo je jasno da se glavne snage 28. divizije povlače i da ne treba očekivati jači otpor u gradu. Snage TG-1 nisu deystvovala po gradu teškim naoružanjem, jer za to nije ni bilo potrebe, pošto su se muslimanske snage bez jačeg otpora povlačile iz grada³⁶⁷.

Oko 13.00 časova oglašena je "vazдушna opasnost". Potom je usledilo deystvo avijacije NATO-a po snagama TG-1 po rejonu s. Bojna. U tom deystvu je uništeno komandno vozilo Podrinskog odeda i sanitetsko vozilo TG-1. Ljudskih žrtava nije bilo.³⁶⁸

5.5.14. "Kada su snage VRS-a (prije svega 'Vukovi sa Drine' (POSS, Podrinski odred specijalnih snaga - *primedba Boška Antića*)), 10. diverzanstki odred i manji dijelovi Zvorničke brigade, Bratunačke brigade i 2. romanijske brigade) nakon toga ušle u grad, on je bio gotovo napušten"³⁶⁹

Ulaskom u Srebrenicu³⁷⁰ komandant TG-1 je svojim snagama izdao precizna uputstva o pravilnom odnosu prema imovini i objektima, kao i prema stanovništvu, ukoliko se stupa sa njim u kontakt. Međutim, u gradu nije bilo stanovništva. Prolaskom kroz grad snage TG-1 su raspoređene na prilazima gradu sa pravca Potočara, na obodu s. Gostilj. Komanda TG-1 je smeštena u zgradu policijske stanice u Srebrenici³⁷¹.

³⁶⁶ Mujić Muniba iz s. Luke je kao svedok optužbe na suđenju Blagojeviću i Jokiću (četnaesti dan) izjavila da su ih Ujedinjene nacije terale ka Potočarima, da su morali ići i da 11.07. nije videla vojnike Vojske Republike Srpske (strana 1307, redovi 18-25, strana 1308, strana 1309, red 1), a svedok Mevludin Orić na istom suđenju (petnaesti dan) kaže da misli "da niko nije sam odlučio šta da radi nego da je to naređenje komande 28. divizije". On je izjavio da je u **Srebrenici bilo oko 14.000 vojnika** (strana 1362, redovi 4-25, strana 1363, redovi 1-9).

³⁶⁷ Da je to činjeno Srebrenica bi bila razrušen grad, a da nije vidi se i danas kada se prođe njenim ulicama.

³⁶⁸ Video snimak na kome se vidi avio bomba i pogodjen džip (**V000-4458**) - CD u prilogu broj 25. Vreme od 4 minute i 9 sekundi do 4 minute i 25 sekundi.

³⁶⁹ Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici, str. 34-35 (BCS/ ERN **03072404.03072405**). (*U prilogu uz fusnotu 336*)

³⁷⁰ Sefer Halilović je u svojoj knjizi "Lukava strategija", na str. 132, zabeležio: "... a četnici su ušli u Srebrenicu 11. j ula 1995. godine sa tri tenka, dva transportera i oko 200 četnika".

³⁷¹ Svedočenja majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12689; strana 12690, redovi 1-11).

5.5.15. U toku izvođenja borbenih dejstava jedinice TG-1 koje su učestvovalе u operaciji “Krivaja-95”, nisu dobijale nikakve druge zadatke osim zadataka datih u Zapovesti komandanta Drinskog korpusa i kasnijih zadataka dobijenih usmeno za produžetak napada ka gradu Srebrenici.

Postupci prema stanovništvu i eventualnim zarobljenicima su bili regulisani tačkom 10. pod b. Zapovesti komandanta Drinskog korpusa. Tih uputstava i odredbi pridržavale su se snage TG-1. Uputstva su se odnosila na postupanje u skladu sa međunarodnim ratnim i humanitarnim pravom.

Po izvršenom sređivanju borbenog rasporeda snaga TG-1 na dostignutim linijama i izdavanja zadataka za preduzimanje mera budnosti u toku noći, padom mraka komandant TG-1 je krenuo na referisanje kod načelnika štaba Drinskog korpusa u Bratunac pravcem Srebrenica - Potočari. U Potočarima je morao naići na veliki broj civilnog stanovništva (žena, dece, muškaraca, staraca) teško se probiti kroz tu masu ka Bratuncu. U masi je vladao metež, a primetio je i vojnike UNPROFOR-a³⁷².

5.5.16. U kasnim večernjim satima 11. jula (oko 22.00) održano je referisanje u prostorijama Bratunačke brigade. Bili su prisutni komandanti jedinica koje su uključene u operaciju “Krivaja 95”, načelnik štaba Drinskog korpusa general-major Radislav Krstić i komandant Glavnog štaba general-pukovnik Ratko Mladić. Izvršena je analiza toka dejstava, sagledano stanje u jedinicama i izdati zadaci za nastavak dejstava prema Žepi. General-pukovnik Ratko Mladić je insistirao da sve snage bez oklevanja odmah produže prema Žepi radi eliminacije te enklave³⁷³.

Na ovu odluku general-pukovnika Ratka Mladića intervenisao je komandant TG-1 potpukovnik Vinko Pandurević, naglašavajući da je situacija na prostoru Sućeske, Šušnjara i Ravnog Buljima vrlo ozbiljna jer su tamo skoncentrisane glavne snage 28. divizije koje se povlače ka Tuzli i Kladrju. Upozorio je da bi te snage mogle izvesti napad na naseljena mesta, pa i na Zvornik, što bi moglo dovesti do pada Zvornika. Naglasio je da je situacija u samoj Srebrenici vrlo ozbiljna i da je veliki problem organizacije života i zbrinjavanja civilnog stanovništva. Sugerisao je da zbog svega toga produženje napada ka

³⁷² Svedočenje zaštićenog svedoka PW-DB pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-98-33 (strana 7081, redovi 16-25, strana 7082, redovi 1-4).

Svedočenje Mirka Trivića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 11992, redovi 2-14).

³⁷³ Svedočenje zaštićenog svedoka PW-DB pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-98-33 (strana 7088, redovi 17-25, strana 7089, redovi 1-19)

Žepi ne bi trebalo da bude prioritet. Na ovu primedbu i sugestiju, general-pukovnik Ratko Mladić je reagovao vrlo ljutito, u smislu “prekinite sa mudrovanjima i postupite prema dobijenim zadacima”³⁷⁴.

5.5.17. Neophodno je napomenuti da snage TG-1 nisu imale nikakve kontakte sa civilnim stanovništvom u Potočarima, jer tamo nisu ni bile. Svedok - istražitelj Jean-Rene Ruez u slučaju Blagojević/ Jokic tvrdi da je napredovanje Vojske Republike Srpske zaustavljeno u Srebrenici, da snage nisu išle ka Potočarima iako su se mogli videti položaji, ali da nije bilo kontakta sa narodom.

Komandant Zvorničke pešadijske brigade potpukovnik Vinko Pandurevic nije prisustvovao sastancima u Hotelu “Fontana”. Odluka da se muslimansko stanovništvo evakuiše iz enklave doneta je na drugom sastanku koji je održan 11. jula 1995. godine u 23.00 sati.

Neposredno zatim u Srebrenici je uspostavljena civilna vlast. Dekretom Predsednika Republike Srpske³⁷⁵ postavljen je civilni poverenik za oblast Srebrenice. Taj dokument izričito ovlašćuje civilnog poverenika da se brine o uspostavljanju političke vlasti u Srebrenici i punog sistema bezbednosti. Policijske snage su potčinjene njemu. Po tom Dekretu “komesar će obezbediti da civilni i vojni organi sve građane koji su učestvovali u borbi protiv Vojske Republike Srpske, tretiraju kao ratne zarobljenike a civilnom stanovništvu obezbedi slobodan izbor mesta življenja i preseljenja” te da “odluke civilnog komesara obavezuju sve civilne organe vlasti u opštini Srpska Srebrenica”. Time je uspostavljena i civilna bezbednosna kontrola i formalno lišen komandant korpusa i komandanti jedinica nadležnosti za bezbednosnu kontrolu teritorije, a time i komandne ingerencije prema policijskim snagama. Ovim Dekretom se bezbednosna kontrola stavlja u nadležnost tog civilnog poverenika, pod kojim su i civilne policijske snage.

5.5.18. Snage TG-1 napustile su prostor Srebrenice u podnevnim satima 12. jula, maršujući pravcem Srebrenica - Viogor.³⁷⁶

³⁷⁴ Momir Nikolić, načelnik bezbednosti Bratunačke brigade, kao svedok optužbe na suđenju Blagojeviću i Jokiću je potvrdio da se komandant Zvorničke pešadijske brigade Vinko Pandurević protivio nastavku napada na Žepu (str. 1649, redovi 21-24).

³⁷⁵ Odluka predesednika Republike Srpske, br. 01-1340/95 od 11.07.1995. godine (BCS/ ERN 00845436; ENG/ ERN 00892683).

³⁷⁶ Svedočenje majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12690, redovi 15-25; strana 12691, redovi 1-11).

6. OPERACIJA “STUPČANICA - 95”

6.1. Žepska brigada je organizovala odbranu prostora “zaštićene zone” Žepa. Prednji kraj odbrane imala je na liniji: Sušica (tt. 1139) - Brestovik (tt. 1291) - Mrko do - Radava - Kličevac (tt. 1254) - s. Brazde - s. Brložnik - zapadne padine planine Strmica - s. Palež – s. Purtići - Borovac - Gradina (tt. 900) - Gusinac (tt. 931) - Brezova Ravan (tt. 1134) - s. Rubioc. Glavne snage i sredstva su bili grupisani na pravcu: Bokšanica - Žepa - Zlovrh³⁷⁷.

6.2. Na sastanku 11.07.1995. godine, u Komandi Bratunačke brigade, general-pukovnik Ratko Mladić je naredio da Drinski korpus nastavi borbena dejstva ka Žepi. Ovo naređenje je operacionalizovano preko pukovnika Obrada Vičića, načelnika operativno-nastavnog odeljenja Komande Drinskog korpusa preneto je komandantima brigada 12.07. 1995. godine pre podne, u rejonu Srebrenice. U skladu sa tim naređenjem, snage 2. romanijske motorizovane brigade i 1. Birčanske pešadijske brigade krenule su u pretres terena na pravcu Srebrenica - Viogor, a snage Zvorničke pešadijske brigade izvršile su pokret u zahvatu puta u ulozi rezerve³⁷⁸.

Jedinice Zvorničke pešadijske brigade su noć 12/13. jula 1995. godine provele u rejonu Viogora³⁷⁹

U skladu sa naređenjem komandanta Drinskog korpusa o produžetku dejstava ka Žepi, 13. jula, oko 17.00 časova³⁸⁰, snage TG-1 su definitivno napustile širi prostor Srebrenice pravcem Jahorina - Derventa - Milići - Vlasenica - Han Pijesak - Rijeka.

Popuna gorivom svih vozila TG-1, uključujući i vozilo komandanta, izvršena je noću 13/14. jula 1995. godine u Vlasenici³⁸¹.

³⁷⁷ General-major Radislav Krstić, Napadna operacija Vojske Republike Srpske za konačno oslobodjenje Podrinja (diplomski rad u Školi nacionalne odbrane), str. 35.

³⁷⁸ Svedočenje Miodraga Dragutinovića i Mirka Trivića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12580, redovi 21-25; strana 12581; strana 12582, redovi 1-7)

³⁷⁹ Svedočenje Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12584, redovi 21-24; strana 12585; strana 12586, redovi 1-4)
Svedočenje pukovnika Mirka Trivića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 11835, redovi 9-25; strana 11836, redovi 1-3).

³⁸⁰ Komanda Drinskog korpusa, Istureno komandno mesto Krivače, Zapovest, str.pov.br. 02/04-158-1 od 13.07.1995, str.1. (BCS/ ERN 00917870-00917873; ENG/ ERN 00920249-00920253)

³⁸¹ U dokumentu BCS/ ERN 02935562-02935563; ENG/ ERN 03085700-03085701 evidentirano je komandantovo vozilo kao 13 - to po redu.

Cilj napuštanja prostora Srebrenice bio je učešće u borbenim dejstvima na širem prostoru Žepe. Ta operacija je nazvana "Stupčanica-95". Snage TG-1 su marš na navedenoj relaciji završile oko 02.00 časova, 14. jula, izbijanjem u rejon s. Rijeke. U jutarnjim satima 14.07.1995. godine komandant TG-1 je primio zadatak na osnovu Zapovesti komandanta Drinskog korpusa. Nakon toga je organizovao komandantsko izviđanje³⁸².

6.3. Drinski korpus je u Operaciji "Stupčanica 95" imao zadatak definisan u tački 2. "Zapovesti za napad na enklavu Žepa, Op. br.1": **"Naše snage nakon razbijanja neprijatelja u enklavi Srebrenica produžavaju dejstvo sa zadatkom da razbiju neprijatelja u enklavi Žepa i stvore uslove za dejstva ka Goraždu"**.³⁸³

6.4. Dana 14. jula, oko 11.00 časova, jedinice TG-1 su krenule u napad prema dobijenom zadatku koji proističe iz odluke komandanta Drinskog korpusa koja glasi: **"Odlučio sam koristeći efekte dejstva u enklavi Srebrenica odmah preći u napad i razbiti neprijatelja u enklavi Žepa sa ciljem osloboditi i očistiti srpsko Podrinje od muslimanskih snaga i likvidirati enklave"**³⁸⁴. U tački 9. pod c. regulisano je: **"Civilno muslimansko stanovništvo i UNPROFOR nisu cilj naših snaga, iste prikupljati i stražom obezbeđivati, a naoružane muslimanske grupe razbijati i uništavati"**. Na osnovu navedene odluke komandanta Drinskog korpusa snage su dobile sledeći zadatak: **"Zvornička pešadijska brigada (TG-1) iz rejona Podžeplje - Brložnik napada neprijatelja pravcem s. Purtići - s. Čavčići - Žepa sa zadatkom: razbiti neprijatelja na pravcu napada i izbiti na liniju Palež - Borak sa koje produžiti napad i u sledećem zadatku izbiti u Žepu. Podržava KAG-5 iz rejona Krivače"**³⁸⁵.

Vidi kartu u prilogu br.18.

³⁸² Svedočenje Miodraga Dragutinovića u predmetu IT-05-88-T (ENG, page 12591, lines 14-25; 12592, lines 1-23).

³⁸³ Komanda Drinskog korpusa, Istureno komandno mesto Krivače, Zapovest, strogo pov. br 02/04-158-1 od 13.07.1995, str.1. (BCS/ ERN 00917870-00917873; ENG/ ERN 00920249-00920253) (U prilogu uz fusnotu 380)

³⁸⁴ Zapovest za napad Komande Drinskog korpusa **str. pov. broj 02/04-158-1/13.07.1995.** (U prilogu uz fusnotu 380)
Eliminacija enklava znači demilitarizaciju - rasformiranje i razoružanje muslimanskih oružanih snaga sa punim pravom stanovništva da ostane da živi na tim prostorima.

³⁸⁵ Isto, str. 2, tač.5.4
(U prilogu uz fusnotu 380)

Izvršavajući dobijeni zadatak, snage TG-1 oko 15.00 časova ovladavaju s. Brložnik. Dalje napredovanje je bilo onemogućeno bočnim dejstvom neprijatelja sa Brložke planine, pri čemu je ranjeno šest vojnika. U toku ovih dejstava komandno mesto komandanta TG-1 Vinka Pandurevića je bilo u školi u Podžeplju. Jedinice su noć dočekale na dostignutim položajima³⁸⁶.

U ranim jutarnjim satima 15. jula, komandant TG-1 je naredio nastavak dejstva prema dobijenom zadatku u rejonu Brložnika. Oko 08.30 časova komandant Drinskog korpusa general-major Radislav Krstić je pozvao komandanta TG-1 Vinka Pandurevića na istureno komandno mesto Drinskog korpusa u s. Krivače. Upoznao ga je sa telegramima iz Komande Zvorničke pešadijske brigade iz Zvornika, od načelnika štaba majora Dragana Obrenovića, koji su stigli od 4. radio-izviđačkog voda Drinskog korpusa.³⁸⁷ U tim telegramima je stajalo da je zona odbrane Zvorničke pešadijske brigade ugrožena³⁸⁸, da muslimanske snage 2. korpusa Armije Bosne i Hercegovine iz Tuzle izvode žestoke napade na položaje brigade u rejonima Memići, Pandurica, Baljkovica i Petkovci, da te napade predvodi lično Naser Orić, da je jedna grupa ubačena u širi rejon s. Križevići, kao i da delovi 28. divizije iz Srebrenice energično nadiru iz pozadine radi spajanja sa snagama 2. korpusa iz Tuzle³⁸⁹.

³⁸⁶ Svetočenje majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12592, redovi 24-25; strana 12593, redovi 1-6).

³⁸⁷ - Izveštaj 4. radioizviđačkog voda (BCS/ ERN **04270629-04270630**).
 - Vanredni borbeni izveštaj Zvorničke brigade od 14.07. (u potpisu major Dragan Obrenović), BCS/ ERN **00684864**; ENG/ ERN **00815847**).
 - Formacija naoružanih muslimana - izvještaj (u potpisu pukovnik Jocić), BCS/ERN **02935572**; ENG/ ERN **03083805**;
 - Informacije o muslimanskim formacijama (u potpisu pukovnik Jocić), BCS/ ERN **02935573**; ENG/ ERN **03085466**.

Svetočenje majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12596, redovi 16-25; strana 12597; strana 12598; strana 12599, redovi 1.3).

Istureno komandno mesto Drinskog korpusa Krivače, Vanredni borbeni izveštaj od 14.07. 1995 (BCS/ERN **04269550**).

³⁸⁸ U presudi Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšoj Jugoslaviji u predmetu protiv generala Radislava Krstića, IT-98-33, u tački 388. (BCS/ ERN **03575479**) stoji: "General Krstić je svjedočio da je istog dana dobio poziv od generala Živanovića, koji je tražio da se hitno vrate pukovnik Pandurević, komandant Zvorničke brigade, i dijelovi njegove jedinice. General Krstić je svjedočio da je general Živanović, ne ualazeći u pojedinosti, rekao samo da je situacija u zoni Zvorničke brigade složena i neizvjesna. Genaral Krstić je osim toga svjedočio da je, 14. jula 1995. godine u popodnevnim satima, negdje oko 18.00 sati, primio poziv od načelnika štaba Zvorničke brigade, majora Obrenovića, koji je podnio taj isti zahtjev".

³⁸⁹ Vanredni izveštaj Zvorničke pešadijske brigade od 14.07.1995. godine (BCS/ ERN broj **00684864**, ENG/ERN **00815847**); vanredni izveštaj po elektronskom izviđanju, 4. radio-izviđački vod Komande Drinskog korpusa, 15.07.1995. (BCS/ ERN **02935574**; ENG/ ERN **03083846**); akt Komande Drinskog korpusa 14.07.1995. (BCS/ ERN **02935572**; ENG/ ERN **03083805**).

6.5. Delovi Zvorničke pešadijske brigade, odnosno TG-1, pod komandom potpukovnika Vinka Pandurevića, koji su učestvovali u operacijama “Krivaja-95” i “Stupčanica-95” nisu bili u kontaktu sa zamenikom komandanta Zvorničke pešadijske brigade u Zvorniku celo vreme trajanja operacija. Nisu bili upoznati sa dešavanjima na prostoru Srebrenica - Bratunac - Zvornik koja su nastupila posle ulaska Vojske Republike Srpske u Srebrenicu. Sve informacije i naređenja Komande Drinskog korpusa³⁹⁰ koja su se odnosila na ta dešavanja upućivana su direktno u Komandu Zvorničke pešadijske brigade u Zvornik. Sa njima je bio upoznat zamenik komandanta major Dragan Obrenović, koji je po njima postupao, i komandovao brigadom. O tome jasno govore zabeleške u dnevniku operativnog dežurnog za dan 5. juli³⁹¹ i beležnici dežurnog operativnog za dan 07. juli³⁹² Kasnije se nigde ne nalazi nijedna zabeleška o javljanju ili dolasku Vinka Pandurevića u Zvornik.

6.6. Nakon upoznavanja sa sadržajem navedenih telegrama, komandant Zvorničke pešadijske brigade u ulozi komandanta TG-1 je zahtevao od general-majora Radislava Krstića da mu odobri povratak snaga u matičnu zonu odbrane. Zahtev je odobren i on (potpukovnik Vinko Pandurević) je oko 09.00 časova naredio izvlačenje snaga TG-1 iz borbe, formiranje kolone i povratak u Zvornik³⁹³. Prethodni pokušaj komandanta TG-1 da stupi u vezu sa načelnikom štaba

³⁹⁰ Radi se o sledećim izveštajima i naređenjima koja su stigla u Komandu Zvorničke pešadijske brigade u vreme angažovanja komandanta Zvorničke pešadijske brigade u operacijama “Krivaja-95” i “Stupčanica-95”: Naređenje Komande Drinskog korpusa **Str. pov. br. 03/157-4 od 11.07.1995 (BCS/ERN 00917868-00917869; ENG/ERN 00920247-00920248)**, koje se odnosi na sprečavanje spajanja snaga 28. divizije sa snagama u enklavama; Naređenje Komande Drinskog korpusa **Str. pov. br. 03/56-11 od 13.07.1995. (BCS/ERN 00847295-00847296; ENG/ERN 00883603-00883605)**, a odnosi se na sprečavanje prolaska muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju; Informacija Komande Drinskog korpusa **Str. pov. br. 03/157-6 (BCS/ERN 02935573; ENG/ERN 03085466)** koja se odnosi na aktivnosti muslimanskih snaga prema Zvorničkoj pešadijskoj brigadi; (*U prilogu uz fusnotu 387*) Informacija Komande Drinskog korpusa **Str. pov. br. 03/157-12 od 14.07.1995. (BCS/ERN 02935572; ENG/ERN 03083805)** koja se odnosi na proboj naoružane kolone preko Kamenice ka položajima Zvorničke pešadijske brigade. (*U prilogu uz fusnotu 387*) **Sa ovim naređenjima komandant Zvorničke pešadijske brigade se upoznao po završetku svih borbenih dejstava vezanih za Srebrenicu.**

³⁹¹ Na str. **BCS/ERN 02936685**
(*U prilogu uz fusnotu 361*)

³⁹² Na str. **BCS/ERN 02935719**

³⁹³ Svedočenje majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12597, redovi 13-25, strana 12598, strana 12599, redovi 1-16). Vanredni borbeni izveštaj od 14.07.1995.
(*U prilogu uz fusnotu 389*)
Izveštaj 4. radio-izviđačkog voda Drinskog korpusa 15.07.1995. u 07.00;
(*U prilogu uz fusnotu 389*)
Informacija od pukovnika Jocića iz DK 14.07.1995.
(*U prilogu uz fusnotu 389*)

Draganom Obrenovićem radi celovitijeg upoznavanja sa situacijom u zoni odbrane gde su se vodile borbe nije uspeo jer se on (major Dragan Obrenović) nalazio na terenu gde su se vodile borbe³⁹⁴.

Snage TG-1 su iz borbe izvučene oko 10.00 časova i potom je otpočeo marš prema Zvorniku³⁹⁵.

Značajno je istaći da je Zvornička pešadijska brigada imala deo svojih snaga, angažovanih u navedenim operacijama, isključivo kao snage za aktivna borbena dejstva pod komandom komandanta brigade potpukovnika Vinka Pandurevića, bez ikakvih drugih obaveza osim borbenih zadataka. Drugi deo snaga koje su bile pod komandom zamenika komandanta majora Dragana Obrenovića, imao je zadatak da odsudno brani zonu odbrane brigade, bez ikakvih drugih obaveza u operaciji “Krivaja-95” i “Stupčanica-95”.

6.7. U periodu od 15. do 31. jula 1995. godine na prostoru Žepe nije bilo jedinica iz Zvorničke pešadijske brigade. Tokom 31.07.1995. godine delovi Podrinjskog odreda specijalnih snaga učestvovali su u pretresu terena u rejonima Brestovik - Krušev do - Luke³⁹⁶.

Tokom evakuacije stanovništva iz Žepe na tom prostoru nije bilo jedinica iz Zvorničke pešadijske brigade³⁹⁷.

6.8. Sporazum o razoružavanju vojnosposobnog stanovništva u enklavi Žepa³⁹⁸ potpisan je 25. jula 1995. godine između Rajka Kušića i Hamdije Torlaka, u prisustvu Sejmona Dudnjika kao predstavnika UNPROFOR-a. U vreme potpisivanja ovog sporazuma i realizacije njegovih odredbi (koncentracija civilnog stanovništva oko UNPROFOR-ovih baza u Žepi, razoružavanje muslimanskih jedinica, registrovanje vojnospoobnog stanovništva i njegovo smeštanje u zbirne centre, transport vojnosposobnog

³⁹⁴ Kontakt je ostvaren sa kapetanom Sretenom Miloševićem - pomoćnikom za pozadinu i kapetanom Miladinom Mijatovićem (BCS/ERN **00727628**; ENG/ ERN **00966062**), te majorom Draganom Jokićem kao dežurnim operativnim, ali njihovo kratko upoznavanje sa situacijom je bilo nedovoljno da se sagleda situacija i izvrši neka procena.

³⁹⁵ Svedočenje majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12599, redovi 4-16).
(U prilogu uz fusnotu 393)

³⁹⁶ Istureno komandno mesto Drinskog korpusa Gođanje, Redovni borbeni izveštaj od 31.07.1995. godine (BCS/ERN **04269576**).

³⁹⁷ Presretnuti razgovor od 25.07.1995. godine u 20.06 (BCS/ERN **008-4364**)
Presretnuti razgovor od 26.07.1995. godine u 08.04 (BCS/ERN **0080-4371**).

³⁹⁸ BCS/ERN **00415520 - 00415521**.

stanovništva od strane MKCK na teritoriju pod komandom Rasima Delića, transport stanovništva koje se opredelilo za odlazak na teritoriju pod kontrolom Armije BiH iz Žepe)³⁹⁹ nijedan vojnik, kao ni komandant Zvorničke pešadijske brigade nije u to vreme bio na teritoriji Žepe

³⁹⁹ Iz svedočenja Esme Palić pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T, 06.02.2007. godine, i iz svedočenja Josepha Edwardsa pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T, 22.08 – 24.08.2007. godine, vidi se da Zvornička pešadijska brigada nije imala veze sa tim.

7. DOGAĐAJI NAKON ULASKA VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE U SREBRENICU

7.1. PROBOJ 28. DIVIZIJE ARMIJE BOSNE I HERCEGOVINE IZ SREBRENICE KA TUZLI

7.1.1. Nakon uspešno izvedene operacije “Krivaja 95” trebalo je sanirati situaciju u zoni odbrane korpusa. Na tom zadatku angažovane su glavne snage Drinskog korpusa: Birčanska pešadijska brigada, Bratunačka pešadijska brigada i Zvornička pešadijska brigada, delovi Miličke pešadijske brigade, Vlaseničke pešadijske brigade i samostalni bataljon “Skelani”.⁴⁰⁰

Ove snage su sprečavale 28. diviziju ABiH u izvlačenju, odnosno probouju iz okruženja. Do gonjenja je moralo doći jer je Komanda 28. divizije ABiH odbila da se preda (tj. da vojnici predaju oružje i da se stave u status ratnih zarobljenika). Umesto predaje, Komanda 28. divizije ABiH je izabrala po nju najgore rešenje - naređen je proboj ka Tuzli i Kladnju, i to po grupama i u borbenim kolonama. Pravac probouja bio je: Jagličići - Buljim - Pobuđe - Cerska - Snagovo - Crni Vrh - Križevići - Baljkovica – Nezuk.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ **Pored angažovanja snaga Drinskog korpusa na zadacima pretresa terena, i snage MUP-a su učestvovalе u tim aktivnostima. Njihovo delovanje nije jasno precizirano.**

Tako je načelnik Centra javne bezbednosti Zvornika Dragomir Vasić aktom 281/95. (BCS/ ERN **01776577**; ENG/ ERN **03077155**) izvestio 12. 07.1995. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, Štab policijskih snaga u Bijeljini, kabinet Ministra i Resor javne bezbednosti da je evakuacija i transport civilnog stanovništva iz Srebrenice u toku, da je 300 muslimanskih vojnika prešlo cestu i da idu prema Udrču, da je Zvornička pešadijska brigada dobila zadatak da blokira 300 muškaraca na Crnom vrhu, a da četa Specijalne policije iz Šekovića, 1. četa Centra službe bezbednosti Zvornik i 5. četa Zvornik blokiraju to područje s ciljem uništenja muslimanskih snaga.

(Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija “Krivaja 95”, str.55. BCS/ERN **03072425**; ENG/ ERN **01134347**)

Već sledećeg dana Dragomir Vasić izveštava aktom 282/95. (BCS/ ERN **01776579**; ENG/ ERN **03077184**) da nisu imali “**nikakvu saradnju i pomoć od strane VRS u blokadi i uništenju velikog broja neprijateljskih vojnika tako da je moguće očekivati velike probleme dok se akcija ne završi jer MUP radi sam po ovoj akciji a prostor i broj muslimanskih vojnika su veliki**”.

(Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija “Krivaja 95”, str.55.)

Sledećeg jutra , 13.07.1995. godine, Dragomir Vasić izveštava aktom broj 283/95. (BCS/ ERN **01776580**; ENG/ ERN **03077156**) da je general Mladić prepustio Ministarstvu unutrašnjih poslova zadatak da eliminiše pretnju koju predstavlja “**8.000 muslimanskih vojnika koje smo blokirali u šumi oko Konjević Polja... i da taj posao odraduju samo jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova**” (*podvukao Boško Antić.*).

Dana 15.07.1995. godine aktom broj 01-16/1-205 Dragomir Vasić izveštava iste organe o aktivnostima CJB Zvornik. (BCS/ ERN **01776583**; ENG/ ERN **03077176**)

⁴⁰¹ Ahmetović Nedžad, kompjuterista pri komandi divizije, u svojoj izjavi (dokumenti BCS/ ERN **02935530-02935535**; ENG/ERN **03083681-03083682**) iznosi taj plan:

7.1.2. O odluci 28. divizije ABiH da organizuje proboj prema Tuzli, govore podaci iz “Dokumentarističkog presjeka podataka i saznanja o razmjerama zločina nad Bošnjacima nakon pada Srebrenice”. U tom dokumentu, stoji: “Naši borci su samoinicijativno pokušali ponovo organizovati odbranu u rejonu naselja Pusmulići, u čemu nisu uspjeli i u ranim večernjim satima 10.07.1995. godine povukli su se u sam grad Srebrenicu. **Istog dana počelo je i povlačenje mještana okolnih sela prema centru grada. Oko 24.00 časa, 10.07.1995. godine, u zgradi pošte u Srebrenici, održan je sastanak Komande 28. divizije, na kome je najvjerovatnije donesena odluka o napuštanju Srebrenice i organizovanju proboja prema slobodnim teritorijama**”⁴⁰².

Dakle, pre nego što su srpske snage i ušle u Srebrenicu (bile su u visini sela Pusmulići) Komanda 28. divizije je donela odluku da napusti Srebrenicu.

Prema “Dokumentarističkom presjeku podataka i saznanja o razmjerama zločina nad Bošnjacima nakon pada Srebrenice” (str. 3 - 4), u toku 11. jula 1995. godine, u selu Šušnjari, na oko 15 kilometara od Srebrenice, “se okupilo oko 7.000 boraca i 6.000 - 7.000 civila. Oko 22.00 časa Komanda divizije je donijela odluku da se najkraćim putem nastavi kretanje prema asfaltnom putu Nova Kasaba - Konjević Polje...”⁴⁰³.

“Veza je bila na Jagličiću i uspostavio sam vezu sa Tuzlom između Budakovića načelnika štaba 2. korpusa i načelnika štaba 28. divizije Ramiza Bečirevića... 10.07. Vež izišao sa (broj nečitak) ljudi da bi organizovao prihvata ljudstva iz Srebrenice i iste večeri se vraća u komandu divizije.

Kolona je krenula sa Jagličića i Vež je napravio prolaz kroz minsko polje na Buljimu vidno obilježio krpama... i Vež vodi kolonu i svi idemo na Udrč. Ja sam sa štabom divizije, preds. opštine Osman Suljić, Eljub Golić na začelju.

Dana 12.07.95. trebalo je da dođemo na Udrč da prespavamo a 13. uveče da krenemo sa Udrča preko Baljkovice. O svemu odlučuje ‘čiča’ - Tursunović. Plan je da Naser napadne sa čela a mi iza leđa i da stvorimo koridor za prolaz... Po slobodnoj procjeni oko 5000 ljudstva, od toga 2000 pod oružjem”.

Poručnik Mehmed Nukić i vojnik Enver Bektić su, nakon izvlačenja na teritoriju Savezne Republike Jugoslavije izjavili da je "iz Potočara krenulo 3 do 5.000 naoružanih pripadnika MV" (BCS/ERN **03625440-03625444**).

(U prilogu uz fusnotu 273)

Međutim, Odeljenje službe vojne bezbjednosti 2. Korpusa Armije BiH i Sektor SDB Tuzla uputili su 28.08.1995. godine akt Generalštabu A R BiH i Upravi bezbjednosti (BCS/ERN **01854533-01854539**) u kome na str. BCS/ERN **01854537** stoji konstatacija:

"Prilikom formiranja kolone nije utvrđivano brojno stanje kolone koja je krenula to veče, ali po nekim procjenama u koloni je bilo između 10.000 i 15.000 ljudi, među kojima je bilo oko 6.000 naoružanih boraca (podvukao B.A.), ne računajući borce iz Žepe. U koloni nije bilo puno žena i djece. Moguće je da je bilo desetak žena" (podvukao B.A.).

⁴⁰² Dokumentaristički presjek podataka i saznanja o razmjerama zločina nad Bošnjacima nakon pada Srebrenice, Bosna i Hercegovina, Federalno ministarstvo odbrane – obrane, Sektor sigurnosti i obavjestajnih poslova, str. 1 – 15, str. 2.

⁴⁰³ Dokumentaristički presjek podataka i saznanja o razmjerama zločina nad Bošnjacima nakon pada Srebrenice, str. 2-3)

(U prilogu uz fusnotu 402)

U istom dokumentu, na str. 4. se navodi da je u večernim satima 12.07.1995. godine u rejonu Liješnja, “čeoono obezbeđenje obezbedilo deo putne komunikacije Nova Kasaba - Konjević Polje” • Ranije je otvorilo prolaze kroz minska polja.⁴⁰⁴

Dakle, Komanda 28. divizije je pre ovih sastanaka, sigurno u toku prvog, a pre drugog sastanka, donela odluku da se probije na “slobodnu teritoriju”. Kolona je već 11. jula 1995. godine, oko 23.00 časa, krenala iz Šušnjara. Tada je počeo drugi sastanak u Bratuncu.

Na osnovu podataka iz navedenog dokumenta (13.000-15.000 vojnika i civila u koloni ide u proboj (str. 4); i tvrdnje da se u Potočarima 11. jula već oko 15.00 časova nalazi 30.000 ljudi (str. 3) - gde su se okupili već oko 15.00 časova 11.07.1995. godine), jasno je da su srpske snage ušle u prazan grad.

Komanda 28. divizije je namerno, zajedno sa naoružnim vojnicima povelu u proboj, kao borbeno dejstvo, i civile. Time je povredila odredbe čl. 28 “Ženevske konvencije o zaštiti građanskih lica za vreme rata” od 12. avgusta 1949. godine i čl. 51, tačka 7. “Dodatnog protokola uz ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba” (Protokol I).

Civilno stanovništvo ne sme biti neposredno objekat borbenih dejstava, ali borbeni dejstva koja prouzrokuju žrtve među civilnim stanovništvom ne predstavljaju povredu međunarodnog ratnog prava ako se, između ostalog, lica koja ulaze u kategoriju civilnog stanovništva nađu uz vojnu jedinicu ili u neposrednoj blizini vojnog objekta u trenutku izvođenja borbenih dejstava protiv tog objekta⁴⁰⁵.

Strane u sukobu treba da zaključe posebne sporazume o evakuaciji civilnog stanovništva iz opsednutih, opkoljenih i drugih zona, ugroženih borbenim dejstvima. Nijedno lice pojedinačno, niti civilno stanovništvo u celini, ne sme da se koristi da bi se neko mesto izuzelo od borbenih dejstava⁴⁰⁶.

7.1.4. Direktnu odgovornost za gubitke pripadnika 28. pešadijske divizije snosi Komanda divizije, Komanda 2. korpusa i Glavni štab Armije Bosne i Hercegovine, jer su

⁴⁰⁴ Isto, str. 4
(U prilogu uz fusnotu 402)

⁴⁰⁵ Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u Oružanim snagama SFRJ, SSNO, str. 43 (BCS/ERN 00136827; ENG/ERN 00807709)

⁴⁰⁶ Miodrag Starčević, Osnove međunarodnog prava i međunarodnog ratnog prava, Centar visokih vojnih škola - Generalštabna škola, Beograd, 1988. str.131.

izričito naredili da se organizuje proboj i izvlačenje snaga 28. divizije u pravcu Kladnja i Tuzle. Primenjen je klasičan proboj iz okruženja, za koji ova divizija nije bila ni obučena ni opremljena. Iako su to znale, navedene komande su naredile da se ove snage probijaju na dubinu od oko 100 kilometara. Pri tome su postavile civile u kolone.

Vojnički sasvim uobičajen postupak u ovakvoj situaciji bilo je sprečavanje proboja, odnosno gonjenje delova 28. divizije ABiH. Paralelno s tim sledili su pretres terena i asanacija bojišta. **Da su Glavni štab VRS i Komanda Drinskog korpusa očekivali ovakav postupak Komande 28. divizije ABiH, ne bi bile izvučene glavne snage i upućene na Žepu, nego bi bile angažovane na razbijanju i uništenju snaga 28. divizije ABiH. Komandant Zvorničke pešadijske brigade potpukovnik Vinko Pandurević je na sastanku 11. jula 1995. godine upozorio general - pukovnika Ratka Mladića na opasnost od snaga 28. divizije ABiH.**

Da je Komanda 28. divizije ABiH poštovala osnovne principe ratovanja, bili bi spašeni mnogi životi. Proboj iz okruženja u stvorenim uslovima bio je ravan samožrtvovanju svojih boraca. Na taj način se žrtve pale u operaciji oko Srebrenice prikazuju kao civilne i nedužne. Jedino rešenje u ovakvoj situaciji bilo je polaganje oružja i predaja, uz posredovanje međunarodnih snaga i organizacija kojih je Srebrenica bila puna.

Mnogo je nedoumica oko ponašanja muslimanskog vojnog rukovodstva u Srebrenici.

Muslimani su u Srebrenici imali povoljan odnos snaga, koji je u potpunosti isključivao mogućnost da Drinski korpus pod borbom uđe u Srebrenicu. Ulazak je bio moguć samo uz prethodnu političku i vojnu odluku muslimanskog vojnog i političkog rukovodstva da se ne brani. Srebrenicu je branilo 7.000 - 8.000 naoružanih vojnika. Oni su osloncem na uređeno zemljište, uz manevar po dubini i po frontu mogli da brane Srebrenicu u okruženju dugo, sve dok se ne bi umešala međunarodna zajednica. Zasnivajući svoju procenu na ovim podacima, Komanda Drinskog korpusa je i postavila cilj operacije.

Pad Srebrenice je sve iznenadio. Karl Bilt u intervjuu koga je dao Brettonu Randallu 19. i 20. septembra 2002. godine kaže: "Kada je pala Srebrenica ja sam bio u Strazburu... Bio sam iznenađen padom enklave, kao i Mladić. To je bila operacija veoma malih razmera. Bio sam pod izrazitim utiskom da se to zapravo nije očekivalo. Svi su bili iznenađeni..."⁴⁰⁷

⁴⁰⁷ BCS/ERN 03489056-0348-9071; ENG/ERN 03489062

Tačno je da je mnogo muslimanskih vojnika poginulo u Srebrenici i oko nje. Radi se i o pogibijama u međusobnim borbenim okršajima delova muslimanske vojske prilikom izvlačenja iz Srebrenice. Masovni gubici na muslimanskoj strani su posledica ratnih dejstava i borbenih radnji, a ne nasilja nad civilima, koje su muslimanski komandanti stavljali u svoj borbeni raspored i kolone prilikom proboja pod borbom. Muslimani su borbenu delovali uz upotrebu oružja, vršili proboj iz okruženja i u tim probojima nanosili ozbiljne gubitke Vojsci Republike Srpske. U tim dejstvima bili su poraženi i u borbi pretrpeli velike gubitke⁴⁰⁸.

Dosta pre početka operacije, iz Srebrenice je naredbom generala Rasima Delića od marta 1995. godine, povučen Naser Orić, komandant 28. divizije, sa grupom nižih komandanta i komandira. Orić je bio odlučujuća ličnost u svim aktivnostima unutar Srebrenice.

O događajima tokom proboja 28. divizije najbolje svedoči izjava Selimović Nuriza, referenta za operativno-nastavne poslove Komande 284. brigade. U svojoj izjavi, datoj Komandi 28. divizije, 26. jula 1995. u Tuzli, on kaže: "Veliki broj ljudi je došao i prebacio se u toku dana preko asvalta, rekavši mi da se broj ljudi odsječene kolone kreće oko 2 - 3.000... Tek tada saznajem da se dešavaju loše i pogubne stvari za naše ljude, da se je k-dant (komandant – *primedba Boška Antića*) brigade Ibro Duda predao, da su se neki ljudi sami ubijali. Ljudi su se

⁴⁰⁸ Karl Bilt u knjizi Karla Bilta "Misija mira" (u izdanju AD "Pogled", Kragujevac, 1998.) na str 103 tvrdi da je : u toku jedne nedelje, u borbi po šumama, kraj puteva u zonama Srebrenice i Tuzle život izgubilo oko 4.000 ljudi".

(Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 39). (ENG/ ERN **00109420-01109421**)

Karl Bilt u knjizi "Misija mira" (u izdanju AD "Pogled", Kragujevac, 1998.) na str. 95 kaže: "Izgleda da ono što se zvalo 28. divizija u muslimanskoj armiji nije učinilo ništa da bi odbranilo enklavu",

(Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 37) (ENG/ ERN **01109418-01109419**)

Hakija Mekoljić, predsednik SDP Srebrenica u intervjuu časopisu "Dani" 22. juna 1998. godine kaže:

"Poziv je došao od predsednika Izetbegovića, mi smo na sastanku ratnog predstavništva općine odredili delegaciju koja će ići u Sarajevo. Odmah smo imali neke slutnje da će se tu dešavati krupne stvari, jer prvi put izlazimo iz Srebrenice i obezbeđuje nam se prevoz s dva helikoptera. Kako to da je nama siguran izlaz, a za vrijeme, otkako smo postali demilitarizovana zona, nije nam mogla doći ni jedna civilna ni vojna delegacija. Bilo je predviđeno da ide i Naser Orić, ali on nije želeo ići. Sa Sarajevskog aerodroma su nas transporterima odvezli pred hotel "Holiday Inn". Bilo je to vreme održavanja bošnjačkog sabora, na kojem se odlučivalo i o onom mirovnom planu o podjeli Bosne. Tu nas je primio predsednik Izetbegović i odmah nakon pozdrava pitao: 'Šta mislite o zameni Srebrenice za Vogošću?'. Neko vrijeme je bila tišina a ja sam se javio i rekao: Predsedniče, ako ste nas zvali na gotovu stvar, onda to niste trebali raditi, jer se valja vratiti pred narod i prihvatiti teret te odluke na nas". Na ponovljeno pitanje novinara da li je takva ponuda decidno odbijena, Meholjić je izjavio: "Mi smo to odbili bez diskusije". Onda je on rekao: "**Znate, meni je Klinton nudio u aprilu 1993. Godine (nakon pada Cerske i Konjević Polja) da četničke snage uđu u Srebrenicu, izvrše pokolj pet hiljada muslimana i tada će biti vojna intervencija...** Mi smo imali zahtev, ukoliko se prihvati zahtev, da Srebrenica bude povezana sa Tuzlom".

Hakija Meholjić je izjavio da je na sastanku bilo prisutno još devet drugih osoba i da njih osam "mogu da potvrde" predlog Klintona.

(Sefer Halilović, Lukava strategija, Sarajevo, 1998. godine, str. 131-132.)

(U *prilogu uz fusnotu 370*)

Autor Edward S. Herman to navodi u svom članku od 07.07.2005. (poslanom prijatelju putem elektronske pošte "Politika masakr u Srebrenici" navodeći u fusnoti kao izvor časopis "**Dani od 22.06.1998: <http://cdsp.neu.edu/info/students/marko/dani/dani2.html>**).

skupljali u grupu od po 20 oko bombe i zagrlivši se zajedno vršili samoubistva...⁴⁰⁹. O postupku prema Srbima kaže: "Otvorili smo vatru na njih, zajedničkim glasom smo povikali naprijed, skočili i krenuli, natjerali smo ih u bijeg, četvoricu smo ubili na licu mjesta, 5-6 smo živih zarobili, 2 smo ostavili žive, ostale smo..."⁴¹⁰. U nastavku izjave kaže: "Mi smo nastavili put pretresanja terena Križevačkih njiva sve do Parloga. Od tada već, ljudi koji su bili u pozadini počeli su da se masovno ubijaju, dajući znake psihičkih poremećaja, gdje se dešavalo da se raspršte jedni od drugih i otvaraju vatru jedni na druge..."⁴¹¹. Cijenim da smo imali 4 -5.000 gubitaka vojno sposobnih ljudi"⁴¹².

7.1.5. Sefer Halilović, čovek koji je potpisao Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice, kaže: "Oko 3.000 naoružanih boraca sa dijelom naroda uspjeli su iz Srebrenice stići u Tuzlu - iz Tuzle niko nije otišlo do Srebrenice?! Zašto se kolona nije izvlačila prema Žepi? Zašto se narod nije organizovano usmjerio ka Žepi: vojni stratezi moraju znati da bi, u toj varijanti, u sadejstvu sa Žepanskom brigadom, odbrana bila više no izvjesna. U međuvremenu, trebalo je uputiti svježe snage koje bi, onda, naporavile koridor. Umjesto svega toga - nad još neohladenim leševima organizirana je svečana smotra 28. divizije u Tuzli"⁴¹³. On navodi da je, prema jednom Holbrukovom inrevjuu, "Izetbegović još u januaru 1995. godine bio spreman na predaju Srebrenice Srbima"⁴¹⁴. On navodi i zabeleženu izjavu Holbruka: "On je rekao da oni nisu

⁴⁰⁹ Izjava Selimović Nuriza (BCS/ERN 02631686-02631692), str. 4 (BCS/ERN 02631689)

⁴¹⁰ Isto, str. 5 (BCS/ ERN 02631690)
(U prilogu uz fusnotu 409)

⁴¹¹ Isto

⁴¹² Isto, str. 7 (BCS/ ERN 02631692).
(U prilogu uz fusnotu 409)

Zarobljeni pripadnik 28. divizije Izudin Bektić je u izjavi (akt Komande Drinskog korpusa str. pov. br. 17/896 od 12.07.1995. godine, BCS/ERN 01776587-01776588; ENG/ ERN 03077178-03077179) naveo da se u koloni nalaze "žene i djeca koje su neudate i vojno sposobne").

Da odbrana nije bila organizovana na adekvatan način Srebrenici vidi se iz mnogih javnih istupa muslimanskih zvaničnika. To je najslikovitije izrazio **Sefer Halilović**, nekadašnji komandant muslimanske vojske (Sefer Halilović, Lukava strategija, str. 110). On **tvrdi da je Srebrenica predata Srbima. Takođe tvrdi da se mogla odbraniti; sa čime se mora složiti svaki vojni stručnjak. On kaže da je u Srebrenicu ušlo manje srpskih vojnika nego što je to brojalo obezbeđenje na skupu Stranke demokratske akcije u vreme kada se rešavala sudbina enklave.** Iako se po Halilovićevom mišljenju radilo o najbitnijem delu strategijskog fronta, ta odbrana nije ojačana. Naprotiv snage su skinute i njihov deo upućen na izvršenje operacije za deblokadu Sarajeva. Štaviše, na tom kongresu Stranke demokratske akcije nije bilo ni slova o uzrocima i posledicama poraza oko Srebrenice. Čak je upriličena i smotra ostatka 28. pešadijske divizije i podeljena brojna priznanja.

⁴¹³ Sefer Halilović, Lukava strategija (teza "Izdaja ili predaja Srebrenice"), Sarajevo 1998. , str. 133.

⁴¹⁴ Isto, str. 134.

njegovi, on nije brinuo o tome" i zaključuje: "Srebrenica je izdata i prodana prije 95 godine. To treba jasno reći. Radi djece Srebrenice"⁴¹⁵.

Da su se u "igre" oko Srebrenice uključile i velike sile izjavila je portparol Tužilaštva Florans Artman u svojoj knjizi "Mir i kazna", koju je štampao ugledni pariski izdavač "Flamarion", a komentare objavio časopis "Dani" iz Sarajeva. Ona, između ostalog, kaže: "... velike sile nisu htele intervenisati i vojnom silom zaustaviti rat u Bosni... Karadžić i Mladić. Kad bi bili uhapšeni, mogli bi da otkriju najneslavnije trenutke zapadnih sila u Bosni, među kojima je i to da su žrtvovalе Srebrenicu i njene ljude da bi nametnule mir..."⁴¹⁶

7.1.6. Posebno treba naglasiti da su se na čelu 283. istočnobosanske brigade, za vreme proboja, nalazila 74 borca "mudžahedina", što potvrđuje da su u sastavu snaga u Srebrenici bili i vojnici iz muslimanskih zemalja⁴¹⁷.

7.2. EVAKUACIJA STANOVNIŠTVA IZ SREBRENICE

7.2.1. Nakon saznanja da predstoji poraz muslimanske vojske u Srebrenici, došlo je do spontanog i organizovanog izvlačenja civilnog stanovništva iz Srebrenice. To je logična posledica razvoja događaja. Inicijativa za izvlačenje stanovništva iz zone ratnih dejstava potekla je od muslimanskog civilnog rukovodstva Srebrenice. Kao mesto okupljanja izabrani su Potočari, gde je bila i baza UNPROFOR-a. Tako je odlučeno zbog postojanja značajnih objekata za privremeni boravak velikog broja ljudi i prisustva snaga Ujedinjenih nacija⁴¹⁸.

7.2.2. Nakon uspostavljanja potpune kontrole nad Srebrenicom, 11. jula 1995. godine, Vojska Republike Srpske je preduzela sve mere za kontrolisanu evakuaciju svih onih koji to žele, uz neophodne bezbednosne mere. **Za iseljavanje stanovništva založio se i izaslanik**

⁴¹⁵ Isto.

⁴¹⁶ Politika, 19. septembar 2007, str. 10.

⁴¹⁷ Šefko Hodžić, Bosanski ratnici, Sarajevo, 1998, str. 229.

⁴¹⁸ O ulozi Ujedinjenih nacija u evakuaciji stanovništva: Svedočenje Leenderta Van Duina pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 2405, redovi 22-25, strana 2406, redovi 1-12). Svedočenje Cornelia Nicolaia pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 18495, redovi 22-25, strana 18496, redovi 1-11).

Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija Jasuši Akaši⁴¹⁹. Praktički, iseljavanje je plan Ujedinjenih nacija, a ne Vojske Republike Srpske. Jasuši Akaši je uputio telegram Ujedinjenim nacijama. U njemu je izložio sopstvene predloge za iseljavanje: (1) postići dogovor sa Vojskom Republike Srpske da odobri stanovništvu da ode u Tuzlu; (2) da konvoje za Tuzlu prati osoblje Ujedinjenih nacija.⁴²⁰

Među okupljenim stanovništvom u Potočarima bilo je pripadnika 28. divizije koji su bili presvučeni u civilna odela.

U "Izveštaju baziranom na debriefingu o Srebrenici"(Assen, 4. oktobra 1995.) stoji u t. 4.14: **"Takođe se ispostavilo da se nije uvek moglo prepoznati vojnike ABiH kao vojno osoblje. Muškarci su prethodno viđeni u uniformama kako se bore u južnom delu enklave su prepoznati od strana pripadnika Dutchbata kada su se izmešali, obučeni u civilna odela, sa izbeglicama koje su se kretale od Srebrenice prema Potočarima, ili kada su primećeni u bazi u Potočarima.**

Lokalne žene, za koje se znalo da su pripadnici ABiH, su takođe kasnije viđene u civilnom odelu"⁴²¹.

Evakuaciji stanovništva prethodili su sastanci predstavnika Vojske Republike Srpske, Holanskog bataljona i civilnih predstavnika iz Srebrenice.

Prvi sastanak je održan 11.07. 1995. godine u hotelu "Fontana" u Bratuncu sa početkom u 20.30 sati. Prisustvovali su mu: komandant Vojske Republike Spske general - pukovnik Ratko Mladić, general - major Milenko Živanović, pukovnik Radoslav Janković, potpukovnik Svetozar Kosorić, pukovnik Milovan Milutinović i kapetan prve klase Momir Nikolić. Predstavnici Holanskog bataljona su bili komandant bataljona potpukovnik Karremans, zamenik komandanta bataljona za vezu major Peter Boering i njegov pomoćnik stariji vodnik Rave. Prevodilac je bio Petar Ušćumlić. Bili su prisutni srpski civilni predstavnici, ali nisu imali aktivnu ulogu.

Na ovom sastanku je komandant Holanskog bataljona potpukovnik Karremans izjavio da je bio u vezi sa generalom Nicolaiem, načelnikom štaba UNPROFOR-a u Sarajevu, i da je gubitak enklave opšte priznata činjenica. On je u ime svojih nadređenih zatražio povlačenje

⁴¹⁹ Svedočenje Suljić Hurema pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 17307, redovi 10-25; strana 17308, redovi 1-20).

⁴²⁰ Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str, 41. (ENG/ ERN **01109422-01109423**)

⁴²¹ Izveštaj o debriefingu Srebrenica, paragraf 4.14, str. 45. Ime sastavljača izveštaja je na kopiji nečitko (nevidljivo).
(U prilogu uz fusnotu 353)

Holandskog bataljona, muslimanskog stanovništva i "Lekara bez granica" (nevladina međunarodna lekarska organizacija)⁴²².

Drugi sastanak je održan 11. jula 1995. godine u hotelu "Fontana" u Bratuncu sa početkom u 23.00 časova. Muslimanski predstavnik bio je Nesib Mandžić. Vojsku Republike Srpske predstavljali su general-pukovnik Ratko Mladić, general - major Radislav Krstić, pukovnik Radoslav Janković, potpukovnik Svetozar Kosorić i kapetan prve klase Momir Nikolić. Od civila bili su komesar za civilna pitanja u Srebrenici Miroslav Deronjić i Ljubisav Simić.⁴²³

Treći sastanak je održan 12. Jula 1995. godine u hotelu "Fontana" u Bratuncu u 10.00 časova. Holandski bataljon su predstavljali potpukovnik Karremans i njegov zamenik za vezu major Piter Boering. Muslimanski predstavnici su bili Nesib Mandžić, Ibro Nuhanović i Čamila Omanović. Sa srpske strane sastanku su prisustvovali general-pukovnik Ratko Mladić, general-major Radislav Krstić, pukovnik Radoslav Janković, potpukovnik Vujadin Popović, potpukovnik Svetozar Kosorić, komesar za civilna pitanja Miroslav Deronjić i predsednik Izvršnog odbora Skupštine opštine Bratunac Srbislav Davidović.

Kao što se vidi, ni jednom sastanku nije prisustvovao potpukovnik Vinko Pandurević.

Predstavnik civilnih vlasti enklave Srebrenica Nesib Mandžić u vezi sa realizacijom dogovora o evakuaciji civilnog stanovništva dana 17.07.1995. godine kaže:

"Dana 12.07.1995. godine u Bratuncu u Hotelu 'Fontana' na naše traženje došlo je do pregovora između predstavnika naših civilnih vlasti i predstavnika civilnih vlasti i vojske Republike Srpske u vezi sa evakuacijom našeg civilnog stanovništva iz enklave Srebrenica.

Našu stranu predstavljali su: Purković Čamila, Nuhanović Ibro i ja Mandžić Nesib.

Srpsku stranu predstavljali su: Komesar za civilna pitanja u Srebrenici Deronjić Miroslav, General Ratko Mladić, predsjednik Opštine Bratunac Ljubisav Simić, predsjednik Izvršnog odbora opštine Bratunac Srbislav Davidović, Načelnik Centra javne

⁴²² Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija "Krivaja 95", str. 37 (BCS/ ERN 03072407; ENG/ ERN 01134329).

⁴²³ Prema tvrdnji Richarda J. Butlera na ovom sastanku je doneta odluka "da se muslimansko stanovništvo ukloni iz enklave", a na tu odluku nije imao nikakvog uticaja potpukovnik Vinko Pandurević (BCS/ ERN 03072401; ERN/ ERN 01134334).

(Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija "Krivaja 95", str. 42 (BCS/ ERN 03072412; ENG/ ERN 01134334).

bezbednosti Zvornik gospodin Vasić, General Krstić, Načelnik bezbednosti Korpusa gosp. Popović i Pukovnik Kosorić.

Istom prilikom, našim pregovorima prisustvovao je predstavnik UNPROFOR-a, Komandant Holandskog bataljona.

Na kraju pregovora između obje strane dogovoreno je sledeće:

- da naše civilno stanovništvo može ostati u Enklavi ili se iseliti, zavisno od želje svakog pojedinca,

- u slučaju da se želimo iseliti iz Enklave, dogovoreno je da možemo birati pravac u kom želimo otići, a mi smo se opredelili da Enklavu napusti celokupno civilno stanovništvo i da budemo evakuisani na teritoriju opštine Kladanj,

- dogovoreno je da evakuaciju izvrši Vojska i Policija Republike Srpske, a da nadzor evakuacije vrši UNPROFOR, te da se evakuacija izvrši u pratnji UNPROFORA.

Nakon postignutog dogovora tvrdim da je evakuacija civilnog stanovništva iz Enklave Srebrenica izvršena sa Srpske strane potpuno korektno i da je tom prilikom ispoštovano sve ono o čemu smo postigli dogovor u vezi sa evakuacijom.

Prilikom evakuacije ni sa jedne strane nije bilo incidenata i Srpska strana se tom prilikom pridržavala svih propisa Ženevske konvencije i međunarodnog ratnog prava, što se tiče konvoja praćenih od strane snaga UN⁴²⁴ (podvučeni deo teksta je dopisan rukom – *primedba Boška Antića*).

Izjavu su potpisali predstavnik civilnih vlasti enklave Srebrenica Mandžić Nesib, komesar za civilna pitanja u Srebrenici Miroslav Deronjić i predstavnik UNPROFOR-a zamenik komandanta Holandskog bataljona major Robert Aleksandar Franken.

Dakle, predstavnik Republike Srpske bio je komesar za civilna pitanja, a ne predstavnik Vojske Republike Srpske. Sastanku nije prisustvovao niko iz brigada, dakle ni komandant TG-1, potpukovnik Vinko Pandurević.

7.2.3. Dana 12.07.1995. godine, oko 08.30 časova, Zvornička pešadijska brigada je dobila naređenje o mobilizaciji autobusa. Tada se nije znalo za šta su oni namenjeni⁴²⁵.

⁴²⁴ Izjava br. 07-27/95 zavedena 17.07.1995. godine kod Komesara za civilna pitanja u Srebrenici (dokumenti BCS/ ERN 00845445-00845446; ENG/ ERN 00882988-00882989)

⁴²⁵ U aktu (telegram br.10.584, primljen u 10.00 časova) pov. br. 21/6-686 od 12.07.1995. godine (dokument BCS/ ERN 02935544; ENG/ ERN 03084005) komandant Drinskog korpusa general - major Milenko Živanović kaže: "Autobusi će biti angažovani 12.07.1995. godine i dalje iz opština Pale, Sokolac, Višegrad, Rogatica, Han Pijesak, Milići, Šekovići, Bratunac i Zvornik, a **krajnje odredište nam je za sada nepoznato**"

Evakuacija je otpočela oko 12.00 časova 12. jula 1995. godine. Završila je do 03.00 časa, 13. jula 1995. godine, kada je poslednja grupa napustila bazu u Potočarima. Zamenik komandanta Holandskog bataljona Robert Aleksandar Franken UNPROFOR-a potpisao je izjavu da je evakuacija izvršena korektno.

7.2.4. Svi snimljeni razgovori od 12. jula odnose se uglavnom na obezbeđenje transportnih sredstava za evakuaciju stanovništva, praćenje kolone 28. divizije i njenog blokiranja na prostoru Bokšin potok i Ravni Buljim. Iz tih razgovora vidljivo je da se u njima pojavljuje Komanda Drinskog korpusa. **Potpukovnik Vinko Pandurević se nigde ne spominje.** Takođe je vidljivo da se transportom bavi isključivo Drinski korpus i odeljenja i odseci Ministarstva odbrane. Iz razgovora u 12.50 časova 12. jula⁴²⁶, vidi se da general – pukovnik Ratko Mladić planira evakuaciju svih prema Kladnju. On kaže: **“To je kapituliralo sve i predalo se, i evakuirat ćemo sve i ko hoće i ko neće”**⁴²⁷, što podrazumeva i zarobljenike. Ostaje nejasno kada je i ko je doneo odluku da se zarobljenici streljaju, posto u sledećem razgovoru istog dana, u 13.05 general-major Radislav Krstić kaže: **“ Vodite računa, nikom ne sme dlaka da fali”**⁴²⁸.

Narednog dana, 13. jula, komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske general – pukovnik Ratko Mladić naređuje: "zabraniti i sprečiti davanje informacija, saopštenja i izjava sredstvima javnog informisanja o toku, stanju i rezultatima b/d u ovom području i ukupnim aktivnostima vezanim za ovo područje, posebno o ratnim zarobljenicima, evakuisanim civilima, prevezima i slično"⁴²⁹. (*podvukao Boško Antić*)

7.2.5. Ako je to premeštanje stanovništva bilo suprotno Ženevskim konvencijama o zaštiti građanskih lica za vreme rata (čl.17. “Ženevske konvencije o zaštiti građanskih lica za vreme rata” od 12. avgusta 1949. godine), Komanda holandskog bataljona i ovlašćeni predstavnici Ujedinjenih nacija i UNPROFOR bili su dužni da spreče iseljavanje. Borbena

⁴²⁶ BCS/ERN 00869299; ENG/ERN 00935896.

Navedeni brojevi razgovora su uzeti prema "Index to Intercepted Radio/telephone Communication", IT-02-60; 5x. P311, Page 1-17.

⁴²⁷ BCS/ERN 00869299; ENG/ERN 00935896
(U prilogu uz fusnotu 426)

⁴²⁸ Razgovor (BCS/ERN 00779688-00779689; ENG/ERN 00962748)

⁴²⁹ Akt Glavnog štaba Vojske Republike Srpske str. pov. br. 03/4-1638 od 13.07.1995. godine - BCS/ERN 00917860; ENG/ERN 00920086-00920087).

dejstva su prestala 11. jula 1995. godine i nije postojala nikakva pretnja za civilno stanovništvo. Moglo je ostati na prostoru Srebrenice na svojim imanjima, ili su im Ujedinjene nacije i Međunarodni crveni krst mogli pružiti pomoć neposredno u Potočarima.

Da su snage Ujedinjenih nacija pratile situaciju i za vreme nasilnog proboja iz okruženja, govori i činjenica da je bespilotna letelica dana 14. jula 1995. godine, od 05.00 časova, vršila osmatranje i ometanje radio-veza, verovatno snimajući objekte i pokrete⁴³⁰.

7.2.6. Sve što je rečeno ne isključuje i ne opravdava počinjene zločine prema muslimanskim vojnicima i civilima. Zločini su činjeni, ali nema nijednog podatka da su planirani, niti da je to bilo političko i stratejsko opredelenje srpskih vojnih i političkih rukovodilaca.

Optuženi Dražen Erdemović je izjavio svedočeći, pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju da je izdato naređenje da se civili ne smeju ubijati.⁴³¹ Preme tome, zločini koje su počinili pripadnici 10. diverzantskog odreda, potčinjeni su uprkos naredjenju o postupanju prema civilima. 10. diverzantski odred kome je pripadao, nije bio potčinjen niti Zvorničkoj pešadijskoj brigadi niti Drinskom korpusu.

Jedan Srbin je priznao da je izvršio zločin nad muslimanom kada ga je prepoznao u masi civila koji su se ukrcali u transportno sredstvo. One koje je prepoznao kao ubice svoje familije lično je izdvojio i likvidirao ih. Odgovorio je da je svestan posledica i da bi to ponovo učinio pa makar znao da će odmah biti likvidiran⁴³². Očigledno je da se radi o osveti i da je to bio njegov jedini i isključivi motiv.

⁴³⁰ Telegram pomoćnika komandanta za obaveštajne poslove Glavnog štaba Vojske Republike Srpske str.pov. broj 04-520-54/95 od 14.07.1995.godine(dokument BCS/ ERN **02935571**; ENG/ ERN **03085464**).

⁴³¹ Svedočenje Dražena Erdemovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 10944, redovi 9-12).

Svedočenje Dražena Erdemovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-95-5/18 (strana 837, redovi 24-25, strana 838, redovi 1-2).

⁴³² Dr Radovan Radinović, Vojna ekspertiza za Srebrenicu, str. 46 (ENG/ ERN **01109427-01109428**).

Dečaku Slobodanu Stojanoviću (11 godina), čiju je obdukciju izvršio dr Zoran Stanković 6. marta 1993. godine izbijeno je šest prednjih zuba. Otvor čmara bio je proširen za tri prsta. Imao je više posekotina u predelu glave i stomaka. Stomak mu je bio rasporen u obliku krsta. Odsečeno mu je desno uvo i na kraju mu je ispaljen metak u slepoočnicu. Po sećanjima dr Stankovića učinila je to Albanka Elfeta Veseli koja se borila u sastavu snaga Nasera Orića. Za ovakve gnusne zločine znali su srpski borci kad su išli na Srebrenicu.

Ovakav monstruoan zločin izazvao je bes kod srpskih boraca i sigurno je da su ga mnogi imali u sećanju kada je oslobođena Srebrenica i da je, pored ostalih, to mogao biti ozbiljan motiv za osvetu.

- P. Vesović, Majci srce prepuklo od tuge, Novosti , 02.09.2006. godine.

7.2.7. Nema dileme o tome da li je bilo zločina. Bilo ih je. Bilo je ogromnih zločina, ali veliki deo njih je posledica pretrpljenih gubitaka, oportunističkih delovanja i patnji, koje su ranije pretrpeli Srbi. Ne radi se i o politici i strategiji. Kad se govori o ukupnim gubicima muslimanskih snaga prilikom povlačenja iz Srebrenice ne mogu se oni svi pripisati zločinima. Treba imati u vidu i podatak iz knjige Karla Bilta "Misija mira"⁴³³ da je u toku jedne nedelje, u borbi po šumama, kraj puteva u zonama Srebrenice i Tuzle život izgubilo oko 4.000 ljudi, kao i izjavu poručnika Nuriza Selimovića⁴³⁴ o gubicima 4.000 do 5.000 ljudi.

7.3. UČEŠĆE ZVORNIČKE PEŠADIJSKE BRIGADE U BORBENIM DEJSTVIMA PROTIV SNAGA 28. DIVIZIJE I DRUGOG KORPUSA ARMIJE BOSNE I HERCEGOVINE

7.3.1. U periodu od 12. do 15. jula 1995. godine, snage Zvorničke pešadijske brigade koje su se nalazile u matičnoj zoni odbrane, intenzivno su bile angažovane u zasednim i drugim borbenim dejstvima protiv kolona 28. divizije Kopnene vojske Armije Bosne i Hercegovine koje su pokušavale proboj ka 2. korpusu Armije Bosne i Hercegovine, koji je napadao sa fronta.

Uporedo sa borbama protiv 28. divizijom Armije Bosne i Hercegovine u koje je bila uključena Zvornička pešadijska brigada, u zoni operacije Drinskog korpusa organizovane su i izvođene i druge aktivnosti. Angažovana su transportna sredstva, inženjerske mašine i drugo.⁴³⁵

7.3.2. Izvršavajući borbene zadatke u zoni odbrane i dodeljenoj prostoriji za izvođenje borbenih dejstava, komanda Zvorničke pešadijske brigade je u potpunosti dejstvovala u skladu

⁴³³ Izdanje "Pogledi", Kragujevac, 1998, str. 103. Vidi fusnotu 408.

⁴³⁴ Izjava Selimović Nuriza, str. 7 (BCS/ ERN **02631692**)
(U prilogu uz fusnotu 409)

⁴³⁵ **Korišćenje dela resursa (vozila, mašina, goriva, delova policijskih snaga itd) Drinskog korpusa u zonama odbrane brigada za potrebe jedinica Glavnog štaba Vojske Republike Srpske i Ministarstva unutrašnjih poslova, činjeno je bez znanja onog dela Komande Drinskog korpusa i delova brigada (pa i TG-1 i njenog komandanta) angažovanih u operaciji. Svi podaci o događajima u brigadama u njihovim zonama odbrane sticali su se linijom komandovanja na osnovno komandno mesto u Vlasenici.**

Ministarstvo odbrane je 12.07.1995. godine naredilo mobilizaciju autobusa, između ostalih i iz opštine Zvornik. Bilo je to u vreme kada komandant Zvorničke pešadijske brigade nije bio u Zvorniku, već na teritoriji Srebrenice (Akt br. 02-21-3638/95 od 12.07.1995. - dokument BCS/ ERN **00627878; ENG/ ERN **00889984**).**

sa naređenjem komandanta Drinskog korpusa general-majora Milenka Živanovića⁴³⁶. Tim naređenjem se naređuje brigadama da u svojoj zoni odbrane: (1) ... angažuju svo raspoloživo vojno sposobno ljudstvo u otkrivanju, blokiranju, razoružavanju i zarobljavanju uočenih muslimanskih grupa, kao i njihovom sprečavanju prolaska na muslimansku teritoriju. Duž cele komunikacije Zvornik - Crni vrh - Šekovići - Vlasenica organizovati zasedna dejstva svih 24 časa; (2) U srpskim selima, na pravcu kretanja grupa, organizovati obezbeđenje stanovništva i materijalnih dobara, u kom cilju angažovati one koji mogu da nose pušku. Energično sprečiti pojedinačno udaljavanje iz sela”.

Angažovanje Zvorničke pešadijske brigade u zoni odbrane i dodeljenoj prostoriji za izvođenje borbenih dejstava otpočelo je već 12. jula 1995. godine, pod komandom zamenika komandanta brigade, majora Dragana Obrenovića. O tim aktivnostima se govori u sledećim presretnutim razgovorima.

Interesantno je navesti da razgovor snimljen 12.07. u 15.55 časova.⁴³⁷ On pokazuje da se major Dragan Obrenović pojavljuje kao učesnik u razgovoru i proverava situaciju na prostoru Konjević Polja i Kravice. Iz ovoga se vidi da se na kontroli teritorije angažuje major Dragan Obrenović, a ne komandant brigade potpukovnik Vinko Pandurević, koji je sa TG-1 koji je tada u pokretu preko Viogora ka Žepi, i ne zna šta se zbiva na prostoru Konjević polja i Zvornika.

U razgovoru od 12.07 u 16.40 časova⁴³⁸ se vidi se da se major Dragan Obrenović ponovo angažuje na sagledavanju situacije na prostoru Konjević Polja i Kamenice. On prikuplja obaveštajne podatke, ali nije jasno sa kim razgovara. Jasno je da je on, od samog početka, od 12.07, uključen u praćenje kolone 28. divizije.

Dana 13.07. snimljeno je nekoliko zanimljivih razgovora:

- U razgovoru u 09.11 časova⁴³⁹ nepoznate osobe govore o Cerskoj i Kamenici, pominju majora Dragana Obrenovića. Znači da se major Dragan Obrenović već uveliko nalazi angažovan

⁴³⁶ Napisano naređenje Str. pov. broj 03/156-12 od 13.07.1995. godine (Dokument BCS/ ERN **02935557-02935558; ENG/ ERN 03086817-03086818**) na osnovu akta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske Str. pov. br. 03/4-1629 od 13.07.1995. godine (dokument BCS/ ERN **02935564-02935566; ENG/ ERN 03084819-03084820**).

⁴³⁷ BCS/ ERN **03205270-03205271**, ENG/ERN; **03090606-03090607**.

⁴³⁸ BCS/ ERN **00727610-00727611**, ENG/ERN **00924941-00924943**.

⁴³⁹ BCS/ERN **00927806-00927807**; ENG/ERN **03090604-03080605**.

u praćenju 28. divizije. Nema ni jednog podatka o zarobljenicima koji bi bio upućen Zvorničkoj pešadijskoj brigadi.

- Razgovor u 20.35 časova⁴⁴⁰ pokazuje da major Dragan Obrenović razgovara sa nekim generalom o zasedama i blokadama za 28. diviziju. On direktno prima naredjenja od Komande Drinskog korpusa.

7.3.3. Da su snage Zvorničke pešadijske brigade potpuno angažovane na “blokiranju, po mogućnosti razbijanju i zarobljavanju muslimanskih formacija”, vidi se iz naredjenja Komande Drinskog korpusa primljenog u Komandi brigade 15.07. u 10.15 časova.⁴⁴¹ Po navedenom naredjenju, brigada je u očekivanju TG-1 iz Žepe imala zadatak da upornom i odsudnom odbranom ne dozvoli spajanje muslimanskih formacija, “uz preduzimanje svih mera borbenog obezbeđenja, u cilju zaštite stanovništva i materijalnih dobara”.

Dana 15.07.1995. godine, naređeno je⁴⁴² da 1. bratunačka brigada i 1. vlasenička brigada upute pojačanje Zvorničkoj pešadijskoj brigadi “u cilju pružanja pomoći u sprečavanju spajanja neprijateljskih snaga koje dejstvuju iz pravca Tuzle i jedinica neprijatelja koje se izvlače iz Srebrenice”⁴⁴³.

7.3.4. U vreme kada se zarobljenici smeštaju na područje opštine Zvornik, “Zvornička pešadijska brigada učestvuje u žestokim borbama sa muslimanskom kolonom iz bivše srebreničke enklave. Ova kolona, koja je krenula najdirektnijim pravcem prema Tuzli, naišla je na zasjede Zvorničke brigade u predvečerje 14. jula 1995. godine i do 15.jula. 1995. godine,

⁴⁴⁰ BCS/ ERN **00869310**; ENG/ ERN **03201160**

⁴⁴¹ Komanda Drinskog korpusa, **Str. pov. br. 03/157-7 od 15.07.1995.** godine (BCS/ ERN **03401471**).
Redovni borbeni izbeštaj Bratunačke lake pešadijske brigade od 15.07.1995. godine (BCS/ERN **00675021-00675022**; ENG/ ERN **00716521-00716522**).

⁴⁴² Redovni borbeni izbeštaj Bratunačke lake pešadijske brigade od 15.07.1995. godine (BCS/ERN **00675021-00675022**).
(U prilogu uz fusnotu 441)
Komanda Drinskog korpusa, Akt **str. pov. br. 04/156-28 od 16.07.1995.** godine (BCS/ERN **03401470**; ENG/ ERN **03090008-03090009**).

Glavni štab Vojske Republike Srpske, str. pov. br. 03/4-1654 od 15.07.1995. godine (BCS/ERN **03401472**).

⁴⁴³ Pripadnik Bratunačke brigade Đokić Sreten je 03. juna 2002. godine, na zahtev odbrane generala Krstića, dao izjavu (dokument BCS/ ERN **01168469**) u kojoj kaže:

“Po mom sećanju mi smo u Zvornik, odnosno Karakaj, Komandu Zvorničke brigade došli 16. jula 1995. godine u večernjim satima gde smo i prenočili. Ujutro 17. jula 1995. godine upućeni smo sa nekim pripadnicima radne obaveze Zvorničke brigade u rejon obezbeđenja saobraćajnice Zvornik - Crni Vrh, nedaleko od kamenoloma.

kolona i snage Zvorničke brigade sukobile su se u relativno žestokoj bici⁴⁴⁴. Događaji oko smještanja zarobljenika ne mogu se dovoditi u vezu sa Komandom Zvorničke pešadijske brigade.⁴⁴⁵

Za vreme ovih događaja komandant Zvorničke pešadijske brigade potpukovnik Vinko Pandurević nalazio se na čelu TG-1, u maršu ka Žepi i u borbama oko ove enklave. Zvorničkom pešadijskom brigadom komandovao je zamenik komandanta major Dragan Obrenović. Bez

Na ovaj položaj smo došli autobusom i tu smo zatekli jedinicu kojom je komandovao Zoran Kovačević, takođe pripadnik Bratunačke brigade, a koja je upućena dan ili dva prije nas u zonu odgovornosti Zvorničke brigade.

⁴⁴⁴ Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija "Krivaja 95", str. 66 (BCS/ ERN **03072436**; ENG/ ERN **01134290-01134427**).

⁴⁴⁵ Niže navedeni presretnuti razgovori u kojima se kao ucesnici pojavljulu general - major Milenko Živanović, general - major Radislav Krstić, Ljubiša Beara i drugi, pokazuju da se aktivnosti u vezi sa ratnim zarobljenicima odvijaju van nadležnosti Zvorničke pešadijske brigade.

Iz razgovora od 13.07. u 10.15 časova (BCS/ ERN **00727589-00727590**; ENG/ ERN **00912596-00912598**), koji se vodi između Ljubiše Beare, i Lučića i Zoke (Zoka je najverovatnije major Zoran Malinić, komandant bataljona vojne policije 65. zaštitnog puka Glavnog štaba), vidi se da se prvi put pominju zarobljenici i njihovo čuvanje.

U razgovoru od 13.07. u 11.10 časova (BCS/ ERN **00727591-00727592**; ENG/ ERN **00935970-00935971**), između pukovnika Rajka Krsmanovića i nepoznatog saučesnika, govori se o jednoj turi za Batković (logor za zarobljenike), što govori da je prvobitni plan bio da se zarobljenici tamo prebace.

U razgovoru od 13.07. u 16.02 časova (BCS/ ERN **00781236**; ENG/ ERN **00912580**) govori se da se na stadionu u Kasabi kod majora Zorana Malinića nalazi 1.500 zarobljenika, što znači da su u nadležnosti Glavnog štaba, a kasnije su se pojavili u Zvorniku..

U razgovoru od 13.07. u 17.30 časova (BCS/ ERN **00727598**; ENG/ ERN **00912581-00912582**) govore dva lica o slanju autobusa iz Bijeljine radi prevoza 6.000 zarobljenika. Autobusi su dobili gorivo u 35. pozadinskoj bazi u Bijeljini,

U razgovoru od 13.07. u 20.10 časova (BCS/ ERN **00727600**; ENG/ ERN **00912586**) vidi se da civilni komesar za Srebrenicu Miroslav Deronjić razgovara sa predsednikom Republike Srpske dr Radovanom Karadžićem o smještanju zarobljenika. Posebno treba naglasiti reči. "Deronjiću, ne u magacin tu, nego negde deugde".

U vreme kada se TG-1 izvlači iz borbe kod Žepe, vodi se razgovor u 09.52 časova (BCS/ ERN **0320-5359 - 0320-5360**) između general - majora Milenka Živanovića i Ljubiše Beare. Ljubiša Beara traži vod iz Višegrada da bi mogao da nastavi posao. Kako Ljubiša Beara kaže, naređenje majoru Radomiru Furtuli, komandantu 5. podrinjske lake pešadijske brigade, je izdao komandant (verovatno general - pukovnik Ratko Mladić). Zvornička pešadijska brigada nije s tim u vezi dobila nikakav zadatak. Ljubiša Beara ne traži od Zvorničke pešadijske brigade ljude iako tu pored sebe ima celu brigadu i već koristi njena sredstva veze za komunikaciju.

U razgovoru od 15.07. u 10.00 časova (BCS/ ERN **03727630**), između general - majora Krstića i Ljubiše Beare, Beara sada traži od Krstića ono što nije mogao da reši za Živanovićem. Ovaj razgovor pokazuje probleme koje ima Ljubiša Beara. On govori da nije ispoštovano ono što je bilo naređeno. Kaže: "da je urađeno 13. jula, nebi se 15.07. prepirali oko toga". Iz ovog razgovora se vidi da Komanda Zvorničke pešadijske brigade nema sa tim obavezama "podele paketa" nikakve veze. Ljubiša Beara kaže "da se ljudi koje traži jave kod Drage". Ne kaže se da dođu u Komandu Zvorničke pešadijske brigade.

Ovi razgovori se ovde naglašavaju sa aspekta shvatanja da Zvornička pešadijska brigada nije uključena u postupke sa zarobljenicima.

"Da je sve urađeno 13/07.1995. godine", kako kaže Ljubiša Beara u navedenom razgovoru, sasvim je sigurno da se Zvornička pešadijska brigada ne bi uopšte dovodila u kontekst sa ratnim zarobljenicima.

naređenja i odobrenja Komandanta Drinskog korpusa potpukovnik Vinko Pandurević ne bi mogao da bude na čelu TG - 1⁴⁴⁶.

O tome ko komanduje brigadom u vreme ovih događanja jasno govore presretnuti razgovori zabeleženi 14.07:

- U razgovoru od 09.05 časova⁴⁴⁷ i razgovoru od 09.10 časova⁴⁴⁸, general-major Milenko Živanović razgovara sa dežurnim oficijom Zvorničke pešadijske brigade u vezi kretanja kolone 28. divizije. Obraća se direktno Komandi brigade, odnosno zameniku komandanta. Komandant brigade je odsutan i sve što je u zoni odbrane brigade je u nadležnosti zamenika komandanta Zvorničke pešadijske brigade majora Dragana Obrenovića i pod njegovom kontrolom.

- Razgovor u 20.30 časova⁴⁴⁹ pokazuje da starešine Drinskog korpusa ponovo komuniciraju sa Komandom Zvorničke pešadijske brigade i da se naređenja prenose majoru Draganu Obrenoviću. Niko u vezi sa navedenim činjenicama ne informiše Vinka Pandurevića. Ni major Dragan Obrenović nije uspostavio kontakt sa potpukovnikom Vinkom Pandurevićem, sve do 15.07, kada se Vinko Pandurević vratio u Zvornik.

- Razgovor u 22.27 časova^{*}, između majora Dragana Jokića i izvesnog generala Vilotića, pokazuje da je neko od visokih oficira, u toku zbivanja na području Zvornika, i da direktno, mimo Komande Drinskog korpusa, izdaje zadatke Zvorničkoj pešadijskoj brigadi. Navedeni Vilotić kaže: **“Odmah uradite po mom naređenju”**.

7.3.5. Iz beleške o razgovoru od 15.07. u 08.34 časova⁴⁵⁰ vidi se da je pukovnik Šemso Muminović tražio potpukovnika Vinka Pandurevića da mu se javi na frekvenciji 144.985 Mhz. Nije slučajno pukovnik Šemso Muminović tražio potpukovnika Vinka Pandurevića. Smatrao je da se sa potpukovnikom Vinkom Pandurevićem može dogovoriti u ovim odsudnim momentima.

⁴⁴⁶ U tački 4. Pripremnog naređenja Op. br. 1 Komande Drinskog korpusa od 02.07.1995. godine kaže se: "Komandantsko izviđanje dejstava jedinica za izvođenje aktivnih borbenih dejstava izvršiti 05.07.1995. To znači da je na tom izviđanju prisutan i Vinko Pandurević, kao komandant TG.1".
(U prilogu uz fusnotu 323)

⁴⁴⁷ BCS/ERN 03204615-03204616, ENG/ERN 01043217

⁴⁴⁸ BCS/ERN 00869316-00869317, ENG/ERN 00966362-00966363.

⁴⁴⁹ BCS/ERN 00927785; ENG/ERN 00966504-00966505,
^{*} BCS/ERN 03201197-03201978.

⁴⁵⁰ BCS/ERN 00927772; ENG/ERN 00966103.

Ovaj poziv je bio povod da se kasnije potpukovnik Vinko Pandurević javi pukovniku Šemsi Muminoviću i da otpočnu razgovori o prekidu borbenih dejstava i propuštanju kolone⁴⁵¹.

U razgovorima koje je potpukovnik Vinko Pandurević vodio sa istrurenog komandnog mesta 15.07. iz s. Krivače kod Han Pijeska, u 08.55 časova⁴⁵² i u 09.10 časova⁴⁵³, on od kapetana prve klase Sretena Miloševića i kapetana Miladina Mijatovića prvi put od ulaska u Srebrenicu dobija informacije o događajima u zoni odbrane brigade. Te informacije se odnose samo na borbenu situaciju i stanje na frontu i u jedinicama. U drugom razgovoru potpukovnik Vinko Pandurević traži dodatne informacije o situaciji u zoni odbrane i to od kapetana Miladina Mijatovića⁴⁵⁴. U ovom razgovoru se ne pominju zarobljenici. Prema tome, razlog povratka nisu bili zarobljenici, jer potpukovnik Vinko Pandurević za njih nije ni znao. Razlog povratka bila je teška (kako je predstavljena od zamenika komandanta Zvorničke pešadijske brigade majora Dragana Obrenovića) situacija u zoni odbrane brigade.

Razgovor od 15. jula, u 09.39 časova⁴⁵⁵, između "Zlatara"⁴⁵⁶ i "Palme"⁴⁵⁷, potvrđuje da će potpukovnik Vinko Pandurević sa TG-doći u Zvornik. Prema tome, major Dragan Obrenović je znao da potpukovnik Vinko Pandurević stiže u Komandu brigade.

7.3.6. U podnevnim satima (12.00) 15. jula 1995. godine komandant TG-1 potpukovnik Vinko Pandurević je stigao u kasarnu u s. Karakaj. Zatekao je brigadu angažovanu na izvršenju "Naređenja Glavnog štaba Vojske Republike Srpske o sprečavanju prolaska muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju"⁴⁵⁸, "Naređenja Komande Drinskog korpusa o

⁴⁵¹ Informativni izveštaj istražitelja Jean Gagnon-a i Bretton Randall-a o razgovoru sa Šemsom Muminovićem dana 08. juna 2001. godine u Tuzli - BCS/ERN **02993884-02993889**, str. 4) (ENG/ ERN **02993884-02993889**)

⁴⁵² BCS/ERN **00727628**; ENG/ERN **00966062**

⁴⁵³ BCS/ERN **00801721**; ENG/ERN **00967171**.

⁴⁵⁴ Miladin Mijatović je 1992. god. bio komandant 4. pašadijskog bataljona na prostoru kod Baljkovice gde su se pokušale probiti snage 28. divizije.

⁴⁵⁵ BCS/ERN **00927775**; ENG/ERN **03060837**.

⁴⁵⁶ Šifrovani naziv Drinskog korpusa

⁴⁵⁷ Šifrovani naziv Zvorničke brigade

⁴⁵⁸ Glavni štab Vojske Republike Srpske, str. pov. br. 03/4-1629 od 13.07.1995.(BCS/ ERN **02935564-02935566**; ENG/ ERN **03084819-03084820**)

sprečavanju prolaska muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju"⁴⁵⁹ i "Naređenja Komande Drinskog korpusa o blokiranju, razbijanju i zarobljavanju muslimanskih formacija"⁴⁶⁰.

Snage iz sastava TG-1 su po pristizanju iz rejonu Žepe upućivane odmah na ugrožene pravce u zoni odbrane brigade, i to: oklopno-mehanizovana četa u rejon Caparde⁴⁶¹, Podrinjski odred specijalnih snaga u rejon Baljkovice, a interventni vodovi iz bataljona u svoje bataljone.

Odmah po dolasku komandanta potpukovnika Vinka Pandurevića u kasarnu u Karakaju, zamenik komandanta major Dragan Obrenović je upoznao komandanta brigade sa stanjem u jedinicama i događajima koji su uzrokovali povratak dela snaga Zvorničke pešadijske brigade angažovanih u navedenim operacijama.⁴⁶² Komandant brigade se kratko zadržao u komandi brigade. Susreo se i sa načelnikom Centra javne bezbednosti Dragomir Vasićem, komandantom odreda Šekovići Specijalne brigade Ministarstva unutrašnjih poslova Milošem Stuparom, Zamenikom komandanta specijalne brigade Ministarstva unutrašnjih poslova Ljubomirom Borovčaninom i komandantom Posebnih jedinica policije Centra javne bezbednosti Zvornik Danilom Zoljićem. **Major Dragan Obrenović u tom referisanju nije ni spomenuo zarobljenike, što u svojim izjavama potvrđuju Ljubomir Borovčanin, Dragomir Vasić, Danilo Zoljić i Miloš Stupar**⁴⁶³.

Dragomir Vasić u svojoj izjavi tužilstvu od 09.07.2000. godine kaže da je 15.07. došao u Zvornik, da je pozvan od načelnika štaba brigade Dragana Obrenovića, koji se vratio sa terena. Kaže da je ušao Vinko Pandurević i pitao Obrenovića: "Kakva je situacija, šta ste vi pričali?" i odmah zatim nastavio "Ja preuzimam komandu dalje"⁴⁶⁴.

⁴⁵⁹ Str. pov. br. 03/157-4 od 11.07.1995. godine (BCS/ ERN 00917868 - 00917869; ENG/ERN 00920247-00920248)

⁴⁶⁰ Komanda Drinskog korpusa, Str. pov. br. 03/157-7 od 15.07.1995. godine. (U prilogu uz fusnotu 441)

⁴⁶¹ Radna beležnica dežurnog operativnog - vreme 15.15 (BCS/ ERN 02935759; ENG/ ERN 02935759).

⁴⁶² Izjava Dragomira Vasića Tužilstvu Haškog tribunala 9. jula 2000. godine (str. 40-46) (BCS/ERN 01033558-01033565; ENG/ ERN L0010435-L0010443)

Izjava Miloša Stupara od 26. juna 2002. godine (T000-1235), str. 12-17.

Zapisnik o saslušanju Dragomira Vasića u CJB Bijeljina 19.08.2003. godine (BCS/ERN 03395073-03305079).

Svedočenje Danila Zoljića pred sudom u Sarajevu (V000-7185-1-A).

Intervju sa Ljubomirom Borovčaninom 11. i 12. marta 2002. godine u Banja Luci, strana 97-98 (BCS/ERN T000-1135) - strana 106-108 (ENG/ ERN L0066390-L0066392)

⁴⁶³ Isto.

⁴⁶⁴ Izjava Dragomira Vasića. (U prilogu uz fusnotu 462)

Kaže da je Pandurević rekao: “Preuzimam komandu dalje”. On kaže da na sastanku nije bilo reči o zarobljenicima, a da je Obrenović izvestio Pandurevića o situaciji sa kolonom.

Potpukovnik Vinko Pandurević je od prisutnih zahtevao da se sa svojim raspoloživim snagama uključe u borbena dejstva na prostoru Baljkovice. Potom se uputio na istureno komandno mesto Zvorničke pešadijske brigade, preko Jardana, u selu Delići, gde je preuzeo komandovanje brigadom.

7.3.7. Na istureno komandno mesto Vinko Pandurević je otišao preko Jardana i Cera. Izbor tog putnog pravca je logičan s obzirom da je potpukovnik Vinko Pandurević imao informacije da su muslimanske snage 2. korpusa izbile u Križeviče, a snage 28. divizije posele rejon Crni vrh - Planinci. U takvim uslovima put Zvornik - Orahovac - Kitovnice nije bio bezbedan⁴⁶⁵. U beležnici dežurnog operativnog za 15.07.1995. godine⁴⁶⁶ stoji zabeleška: “9.34 Turci presekli put za Crni vrh javio načelnik štaba”.

7.3.8. Snage 28. divizije iz Srebrenice su 15. jula 1995. godine, oko podne, prešle saobraćajnicu Zvornik - Caparde, grupišući se u rejonima Ćetino brdo (tt. 602), Metaljka i Planinci. Pokušale su proboj položaja Zvorničke pešadijske brigade u rejonu Baljkovice, tj. na delu položaja koje su najčešće napadali i delovi 2. korpusa Armije Bosne i Hercegovine iz Tuzle.

Tek na isturenom komandnom mestu komandant brigade je sagledao borbenu situaciju na delu fronta od Memića do Baljkovice. Ustanovio je da nije bilo pomeranja linija fronta, kako je bilo saopšteno u telegramima koji su stigli na istureno komandno mesto Drinskog korpusa u s. Krivače. Uvođenjem Podrinjskog odreda specijalnih snaga u borbena dejstva na prostoru Baljkovice, situacija se znatno stabilizovala. Upućivanjem oklopno - mehanizovane čete u rejon Caparde, stvoreni su povoljniji uslovi u odnosu na prethodne. Naređeno je da bataljoni

⁴⁶⁵ Major Dragan Obrenović je po podne napustio prostor Snagova i Orahovca ne odlazeći prethodno u Baljkovicu, radi sagledavanja borbene situacije. On je znao da su snage 28. divizije prešle put Zvornik - Crni vrh i da ih treba očekivati u Baljkovici. Očigledno je ocenio da put Orahovac - Parlog nije siguran.

U smisljenom razgovoru na UKT zabeležen je razgovor između Lovca - 1 (Obrenović) i Igmana - 1 (BCS/ERN 00848956) u kome se kaže: "Ne šaljite grupe preko Križevića idite preko Jardana, Kitovnica i Delića".

Dragan Obrenović u izjavi o činjenicama u predmetu IT-02-60-T, strana 16.657 i 16653, kaže da se do Baljkovice vozio preko Kitovnice i Cera: "Nismo išli putem preko Orahovca pošto je put tada bila presekla kolona muslimana".

⁴⁶⁶ Beležnica dežurnog operativnog (BCS/ERN 02935757).

(odsudno) brane rejone odbrane i da bez odobrenja komandanta brigade niko ne sme napustiti položaje⁴⁶⁷.

U popodnevnim satima 15.07.1995. godine najžešće borbe vođene su na prostoru Baljkovice, oko komandnog mesta 4. pešadijskog bataljona. U neposrednu borbu bili su uključeni i načelnik štaba brigade major Dragan Obrenović i komandant Podrinjskog odreda specijalnih snaga kapetan Milan Jolović sa svojom jedinicom.⁴⁶⁸

7.4. OTVARANJE KORIDORA

7.4.1. PREGOVORI, PREKID VATRE I OTVARANJE KORIDORA

7.4.1.1. Na isturenom komandnom mestu u s. Delići komandant Zvorničke brigade potpukovnik Vinko Pandurević je dobio informaciju da je pukovnik Šemso Muminović⁴⁶⁹, nekadašnji komandant muslimanske brigade, tražio da razgovara sa njim⁴⁷⁰. Komandant Zvorničke pešadijske brigade je odlučio da preko sredstava veze samoinicijativno stupi u vezu sa pukovnikom Šemsom Muminovićem.

⁴⁶⁷ Redovni borbeni izveštaj Komande Zvorničke pešadijske brigade broj od 15.07.1995. godine (BCS/ERN 00684870-00684872; ENG/ ERN 00815843-00815844).

Vanredni borbeni izveštaj Komande Zvorničke pešadijske brigade broj od 15.07.1995. godine (BCS/ERN 00684868-00684869; ENG/ ERN 00815835-00815836).

⁴⁶⁸ “Kasnije tog popodneva”, zaključuje Richard J. Butler, “dnevni borbeni izveštaj Zvorničke brigade pokazuje da je brigada bila umešana u teške borbe, ne samo sa delovima muslimanske kolone koji su se povlačili iz Srebrenice, već i sa muslimanskim snagama 2. korpusa ABiH na liniji fronta, koje su pokušavale da probiju linije. Ovaj izveštaj takođe navodi činjenicu da su jedinice Zvorničke brigade, koje su se nedavno vratile iz područja Srebrenice, angažovane protiv muslimanske kolone. Ovaj izveštaj poslat je sa imenom potpukovnika Pandurevića, komandanta brigade, otkucanim pri dnu i odaslan u 19.11 sati 15. jula 1995. godine”

(Richard J. Butler, Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija “Krivaja 95”, str.80 - BCS/ ERN 03072450; ENG/ ERN 01134370-01134371)

⁴⁶⁹ Šemso Muminović je tada bio načelnik obaveštajnog odeljenja u 24. diviziji KoV, određen je da u Nezuku formira istureno komandno mesto te divizije sa koga je rukovodio borbenim dejstvima. Ranije je on bio komandant 106. brigade, koja je bila nasuprot Zvorničke pešadijske brigade.

⁴⁷⁰ O ovome je Komanda 24. divizije obavestila Komandu 2. korpusa dostavljanjem RI (radio-izviđačkih) podataka aktom **Str. pov. br. 02/8-01-1316** od 15.07.1995.

Pukovnik Šemso Muminović ja tražio da mu se javi potpukovnik Vinko Pandurević na frekvenciji 144.985 Mh (akt Komande Drinskog korpusa, str. pov. br. 03/157-6 od 15.07.1995. - BCS/ ERN **02935573**; ENG/ ERN **03085466**).

Informativni izveštaj istaražitelja Jean Gagnon-a i Bretton Randall-a o razgovoru sa Šemsom Muminovićem dana 08. juna 2001. godine u Tuzli - BCS/ERN **02993884-02993889**, str. 2) (ENG/ ERN **02993884-02993889**)

Međunarodno ratno pravo je nalagalo da u situaciji kada to razvoj borbene situacije nametne dođe do neposrednog kontakta i pregovora vojnih komandanata na bojištu ili vojištu. Jedan od razloga je i izbegavanje nepotrebnih žrtava. U takvoj situaciji se može potpisati primirje u kraćem ili dužem trajanju. Primirje se može zaključiti usmeno ili pismeno. Svaka strana ga mora poštovati. Svako kršenje primirja ovlašćuje drugu stranu da raskine primirje. Povrede primirja koju čine pojedinci samoinicijativno nisu razlog za prekid primirja⁴⁷¹.

Raspolažući podacima da se u koloni 28. divizije iz Srebrenice nalazi i deo nenaoružanih pripadnika te divizije, i civili, **komandant Zvorničke pešadijske brigade je stupio u kontakt sa pukovnikom Šemsom Muminovićem. Predložio mu je da se prekinu borbena dejstva, da se civili i nenaoružani propuste, a naoružani predaju. Pukovnik Šemso Muminović je odbio ponudu, tražeći da se propuste svi**⁴⁷².

Kada je potpukovnik Vinko Pandurević predložio prekid borbenih dejstava i propuštanje civila i nenaoružanih, linije odbrane Zvorničke pešadijske brigade bile su stabilne. Pojačanja su već stigla, snage TG-1 su uvedene u borbu, a Komanda Zvorničke pešadijske brigade potpuno je vladala situacijom.

7.4.1.2. O navedenim događajima govori i vanredni borbeni izveštaj od 15. jula 1995, kojeg je komandant Zvorničke pešadijske brigade u 19.25 časova poslao pretpostavljenoj komandi⁴⁷³.

U navedenom izveštaju komandant Zvorničke pešadijske brigade je izvestio Komandu Drinskog korpusa da je ponudio muslimanskoj strani da se izdvoje civili, a ostali predaju, što je muslimanska strana odbila tražeći da se propuste svi skupa⁴⁷⁴.

⁴⁷¹ Miodrag Starčević, Osnove međunarodnog prava i međunarodnog ratnog prava, Centar vojnih škola Vojske Jugoslavije, Beograd, 1998, str. 73-74.

⁴⁷² Snimak razgovora između V. Pandurevića i Š. Muminovića od 15.07.1995. godine od 12.57 do 13.45 časova (T0001187-1-1A).
(U prilogu uz fusnotu 532)
Izjava Šabić Vejiza od 8. i 9. aprila i 16. maja 2000. godine data Jean Gagnon-u, str. 10 (BCS/ERN 02199363-0219974; ENG/ERN 02199363-0219974).

⁴⁷³ Vanredni borbeni izveštaj Komande Zvorničke pešadijske brigade, **str. pov. br. 06/217-1 od 15.07.1995.** Izveštaj je lično diktirao komandant Ljubi Bojanoviću u rovu na svom isturenom komandnom mestu (BCS/ERN 00684868-00684869 ENG/ERN 00815835-00815836).
(U prilogu uz fusnotu 467)

⁴⁷⁴ Pregledom radovnih i vanrednih borbenih izveštaja Drinskog korpusa nismo pronašli podatke koje je Komanda Zvorničke pešadijske brigade navela u svom vanrednom borbemom izveštaju od 15.07.1995. godine. Verovatno Komanda Drinskog korpusa nije u to vreme ni bila svesna situacije u Zvorničkoj pešadijskoj brigadi, niti su znali za postupke komandanta brigade.

7.4.1.3. Noć 15/16. jula 1995. godine je protekla bez borbenih dejstava. U ranim jutarnjim satima, 16. jula 1995. godine, otpočele su intenzivne borbe između snaga Zvorničke pešadijske brigade i snaga 2. korpusa i 28. divizije ABiH na užem prostoru Baljkovice. Intenzivne borbe su nastavljene sve do trenutka kada se u rejonu Komande 4. pešadijskog bataljona pojavio ranjeni oficir 28. divizije, koji se predao majoru Draganu Obrenoviću. Taj oficir je upoznao majora Dragana Obrenovića sa stanjem 28. divizije. 28. divizija nalazila se u vrlo teškom stanju. Dobijene informacije major Dragan Obrenović je prosledio komandantu brigade potpukovniku Vinku Pandureviću. Nakon toga je Vinko Pandurević ponovo ostvario kontakt sa pukovnikom Šemsom Muminovićem i predložio mu prekid borbi i propuštanje kompletne kolone 28. divizije⁴⁷⁵. Šemso Muminović je izjavio da "nije imao kontakta sa kolonom i nije znao ništa o tome kakva je situacija u vezi sa kretanjem ili stanjem kolone" i da je "u svim fazama bio izuzetno zabrinut za kolonu pošto je VRS držala položaje na uzbrdicama"⁴⁷⁶.

Posebno treba naglasiti da je komandant Zvorničke pešadijske brigade odluku o prekidu borbenih dejstava i naknadnom propuštanju muslimanskih snaga doneo samostalno, bez konsultacija sa pretpostavljenima. Na osnovu procene situacije, procenio je da ta bitka ne odlučuje ni o čemu, a pošto je u koloni 28. divizije bilo i civila, da treba izbeći nepotrebne žrtve svake vrste. Na taj način je spasio živote velikog broja ljudi⁴⁷⁷.

Potpukovnik Vinko Pandurević je i ranije propuštao neprijateljsku vojsku i civile bez znanja i saglasnosti više Komande. Pre propuštanja u Baljkovici to je učinio krajem maja i početkom juna 1993. godine u operaciji Vojske Republike Srpske "Mač-1" - borbe na prostoru Višegrad - Ustiprača⁴⁷⁸.

⁴⁷⁵ - Izjava majora Dragana Obrenovića od 27.10.2000. godine, str. 14 (BCS/ ERN **01062425**; ENG/ ERN **01109318-01109319**)

- UKT od 16.07 u 11.40 (BCS/ ERN **00848961**) LOVAC 1 (Obrenović) - PALMA (Vinko Pandurević). Pandurević izdaje zadatke za angažovanje snaga u sprečavanju napada 2. Korpusa.

- UKT od 16.07 12.25 (BCS/ ERN **00848962**) PALMA (potpukovnik Vinko Pandurević) - LOVAC (major Dragan Obrenović). Potpukovnik Vinko Pandurević saopštava majoru Draganu Obrenoviću odluku o prekidu borbi i otvaranju koridora.

⁴⁷⁶ Informativni izveštaj istaražitelja Jean Gagnon-a i Bretton Randall-a o razgovoru sa Šemsom Muminovićem dana 08. juna 2001. godine u Tuzli - BCS/ERN **02993884-02993889**, str. 2 i 4).
(U prilogu uz fusnotu 451)

⁴⁷⁷ Svedočenje PW-168 pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T, 27. septembra 2007. Godine (strana 15899, redovi 19-25; strana 15890, redovi 1-24).

⁴⁷⁸ Svedočenje majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T 15. juna 2007. godine (ENG, page 12710, lines 13-23).

Šesnaestog jula, u 07.06 časova vodio se razgovor između general - majora Radislava Krstića i potpukovnika Vinka Pandurevića⁴⁷⁹. Odnosi se na situaciju u Baljkovici, tj. na borbe između Zvorničke pešadijske brigade protiv snaga 28. divizije i 2. korpusa Armije Bosne i Hercegovine. Iz razgovora se vidi da mu general-major Radislav Krstić kaže: **“sve je to naoružano i nastavi da tučes”**. Ovim se potpukovniku Vinku Pandureviću ne daju nikakve alternative u smislu daljnjeg postupka. Međutim, on je, suprotno naređenju general-majora Radislava Krstića, doneo odluku da uspostavi prekid vatre i propusti kolonu.

7.4.1.4. Propuštanje kolone je počelo 16. jula 1995. godine oko 13.00 časova⁴⁸⁰. Nakon sto se smračilo, 16. jula, strane su se dogovorile (sa jedne strane komandant Zvorničke pešadijske brigade, sa druge strane Šemso Muminović i njegov pretpostavljeni komandant divizije iz Kalesije, Salih Malkić) da se postojeća situacija zadrži, da se propuštanje nastavi sledećeg dana, te da se u toku noći ne preduzimaju nikakve akcije.

Tokom 17. jula, propuštanje je nastavljeno⁴⁸¹.

7.4.1.5. Primirje i lokalni prekid vatre definisani su u "Uputsvu o primeni međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije"⁴⁸².

⁴⁷⁹ BCS/ ERN 03215981; ENG/ ERN 03090613-03090614.

⁴⁸⁰ To se vidi iz razgovora (BCS/ ERN 00804655; ENG/ ERN 00912661) vođenog 16.07. u 13.55 časova između Zlatara (verovatno pukovnik Slobodan Cerović) - dežurnog Palme kao posrednika i potpukovnika Vinka Pandurevića. Razgovor se odnosi na situaciju na frontu. Iz svih razgovora ove vrste vidi se da postoji kontinuitet u tim razgovorima i da se vode o situaciji na frontu i da se izveštaji odnose na te aktivnosti. Vidi se da je koridor otvoren oko 13.00 časova i da potpukovnik Vinko Pandurević kaže "da je napravljen mali koridor, da se civili izvlače, a da se tučemo još uvek". Jasno je da potpukovnik Vinko Pandurević fingira situaciju jer je uspostavio koridor i dogovorio da se propuste svi, i borci i civili. Iz ovog razgovora se vidi da Pandurević želi da se zaštiti jer je postupio suprotno dobijenom naređenju. Nemoguće je da civili prolaze, a da se borbe i dalje vode.

Iz razgovora vođenog 16.07. u 16.02. časova (BCS/ ERN 00801726; ENG/ ERN 00924961), vidi se da komandant Drinskog korpusa traži da mu se javi potpukovnik Vinko Pandurević i da izvesti šta ima novo. "Palma" izveštava da nisu u mogućnosti da stupe u vezu sa komandantom. Ovaj razgovor se odnosi na propuštanje kolone. Očito komandant Drinskog korpusa želi da dobije potpune informacije, a potpukovnik Vinko Pandurević verovatno, svesno, izbegava da se javi jer želi da realizuje započete aktivnosti u vezi propuštanja kolone.

⁴⁸¹ U informativnom izveštaju o razgovoru sa Šemsom Muminovićem navodi se da se Šemso Muminović izjavio da je "prekid vatre trajao do 20. jula 1995. godine", a da je "od 2. korpusa dobio naređenje za napad pošto je poslednja kolona prošla prema slobodnoj teritoriji 19. jula 1995."

(Inforamtivni izveštaj istražitelja Jean Gagnon-a i Bretton Randall-a o razgovoru sa Šemsom Muminovićem dana 08. juna 2001. godine u Tuzli - BCS/ERN 02993884-02993889, str. 3 i 4.).

(U prilogu uz fusnotu 451)

⁴⁸² Propisi o primeni pravila međunarodog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1988, str.78-79 (BCS/ERN 00136845; ENG/ ERN 00807730-00807731).

Primirje (t. 137) je, u najširem smislu reči, sporazum zaključen između strana u sukobu o obustavljanju borbenih dejstava.

Strane u sukobu mogu utvrditi obim primirja.

Lokalni prekid vatre (t. 138) je sporazum između ovlašćenih vojnih predstavnika strana u sukobu sa kraćim trajanjem radi rešavanja hitnih pitanja od lokalnog značaja (prikupljanje ranjenika i pružanje prve pomoći, sahrana mrtvih, evakuacija ranjenika, bolesnika, starih, dece, trudnica, sanitetskog osoblja iz opsednutog ili opkoljenog mesta i sl.). Prilikom zaključivanja ovakvog sporazuma izričito se mora naglasiti na kom sektoru i za koje vreme takav sporazum ima dejstvo.

Prema t. 139.: Svaki komandant jedinice oružanih snaga SFRJ dužan je da prethodno pribavi odobrenje pretpostavljenog komandanta za zaključivanje sporazuma o lokalnom prekidu vatre, osim ako ne može da uspostavi vezu sa prvopretpostavljenim komandantom, a pitanje koje treba da reši je veoma hitno. Prvopretpostavljeni komandant nadležan za odobrenje lokalnog prekida vatre je komandant divizije, njemu ravan ili viši starešina.

Pre prihvatanja ponude o lokalnom prekidu vatre, potrebno je dobro oceniti da li ponudom o prekidu vatre neprijatelj želi da dobije neko vojno preimućstvo (pregrupisavanje jedinica, dobijanje pojačanja i sl.).

7.4.1.6. Zvornička pešadijska brigada je imala dovoljno snaga (7, 4. i 6. pešadijski bataljon, uz snage ojačanja) i sredstava (brigadna artiljerijska grupa, bataljonske vatrene grupe i sredstva za zaprečavanje), koje su bile na veoma povoljnim položajima. To je potvrdio i Šemso Muminović u informativnom izveštaj o razgovoru sa Šemsom Muminovićem od 08.06.2001. godine navodi se da je Šemso Muminović izjavio da "nije imao kontakta sa kolonom i nije znao ništa o tome kakva je situacija u vezi sa kretanjem ili stanjem kolone" i da je "u svim fazama bio izuzetno zabrinut za kolonu pošto jr VRS držala položaje na uzbrdicama"⁴⁸³. **Zato se može reći da je odluka o otvaranju koridora koju je doneo Vinko Pandurević imala humanitaran karakter.**

7.4.1.7. Zvornička pešadijska brigada je angažovala sve raspoložive snage, kao i rezervni bataljon formiran od ljudstva iz radne obaveze. Kao pojačanje brigadi, komandant Drinskog

⁴⁸³ (Inforamtivni izveštaj istaražitelja Jean Gagnon-a i Bretton Randall-a o razgovoru sa Šemsom Muminovićem dana 08. juna 2001. godine u Tuzli - BCS/ERN 02993884-02993889, str. 2 i 4.).
(U prilogu uz fusnotu 451)

korpusa je dodelio ojačanja ljudstvom iz Bratunačke, Miličke i Vlaseničke brigade⁴⁸⁴ i Specijalne brigade MUP-a. **Snage brigade su bile raspoređene u zoni odbrane, ali i van nje, na tzv. prostoriji na kojoj su se vodila borbena dejstva (odnosno blokirale snage 28. divizije), obezbeđivale putne komunikacije (posebno Zvornik - Crni vrh – Caparde), i vršile obezbeđenje terena na tom širem prostoru.**

7.4.2. DOGAĐAJI NAKON OTVARANJA KORIDORA

7.4.2.1. Tokom 16. jula komandant Zvorničke pešadijske brigade potpukovnik Vinko Pandurević je zajedno sa pukovnikom Šemsom Muminovićem nadzirao prolazak delova 28. divizije Armije Bosne i Hercegovine. Sve snage koje su se našle koncentrisane na navedenom prostoru i prošle kroz borbeni raspored snaga Zvorničke pešadijske brigade su bezbedno prešle na teritoriju pod kontrolom muslimanskih snaga. Ovo je bio veoma složen i odgovoran postupak. Komandant nije imao vremena za bilo kakvo delovanje po bilo kom drugom problemu. Da je došlo do sukoba ili gubitka položaja sva odgovornost bi pala na njega; pogotovo imajući u vidu da je do toga došlo na njegovu inicijativu i bez saglasnosti pretpostavljene komande.

Ovde je ponovo potrebno naglasiti da su članom 201 “Krivičnog zakonika SFRJ” i “Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske” predviđene sankcije za vojna lica koja ne izvrše ili odbiju da izvrše naređenja pretpostavljanih u vezi sa službom. Predviđena je kazna zatvora u tranju od 3 meseca do 5. godina, ako su usled toga dela nastupile teže posledice za službu učinilac će se kazniti zatvorom od 1 do 10 godina⁴⁸⁵.

⁴⁸⁴ Naređenjem **Str. pov. br. 04/156-28** od 16.07.1995. godine.
(U prilogu uz fusnotu 442)

Prema aktu načelnika Centra javne bezbednosti broj 01-16-02/1-205/95 (ERN broj **01776583; ENG/ ERN 03077176-03077177**) od 15.07.1995. godine snage Centra javne bezbednosti Zvornik su angažovane na zadacima:

- Druga četa posebnih jedinica policije Centra javne bezbednosti Zvornika na obezbeđenju grada Srebrenice gde obavlja policijske poslove;

- na putu Kravica-Konjević Polje-Kasaba nalaze se dve čete MUP-a s Jahorine, vod posebnih jedinica policije Centra javne bezbednosti Zvornik s jednim tenkom i delom snaga Centra za uzgoj i dresuru pasa na poslovima blokade tog terena i borbe sa zaostalim muslimanskim snagama iz Srebrenice;

- neposrednu zaštitu grada Zvornika i borbu se neprijateljskim kolonama na potezu Žlijebac, Zlatne vode, Kula grad, Maričići, vode dve čete posebnih jediniuca Bijeljina, jedna četa Doboj i vod čete Zvornik;

- ofanzivne snage MUP-a, koje čine deo drugog i četvrtog SOP, kao i prva četa posebnih jedinica policije Zvornik, ojačane tenkom, "pragom", BOV-om i vodom minobacača angažovane su na pravcu Crni Vrh - Baljkovica radi blokade terena zajedno sa snagama Vojske Republike Srpske sa zadatkom da unište neprijateljske snage koje su uspele da se probiju iz Srebrenice i tako dođu iza leđa prvim borbenim linijama Zvorničke brigade na Baljkovici i Pandurici.

⁴⁸⁵ U prilogu uz fusnotu 157

O odnosu više komande prema odluci komandanta Zvorničke pešadijske brigade da se otvori koridor za kolonu 28. divizije Armije Bosne i Hercegovine, govore sledeće činjenice:

Saznavši za odluku o propuštanja muslimanskih kolona (informaciju je dobio od Predsednika Republike Srpske koga su izvestili pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova koji su bili na prostoru Baljkovice) komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske general-pukovnik Ratko Mladić, upozorio je svoje saradnike da se ništa ne sme činiti bez znanja i odluke Glavnog štaba. Potom je svojom naredbom⁴⁸⁶ uputio u Komandu Zvorničke pešadijske brigade pukovnike Milovana Stankovića, Bogdana Sladojevića i Nedeljka Trkulju - radi objedinjavanja borbenih dejstava, ali i sa zadatkom da se utvrdi da li je postojala opravdanost za postupke koje je učinio komandant Zvorničke pešadijske brigade.

Zbog samoinicijativnog dogovora o propuštanju kolone 28. divizije komandant Zvorničke pešadijske brigade potpukovnik Vinko Pandurević bio je izložen različitim pritiscima. Pored upućivanja grupe pukovnika (Nedeljko Trkulja, Milovan Stanković i Bogdan Sladojević)⁴⁸⁷ u kontrolu, vodio se i niz razgovora u kojima se traže hitne informacije o postupcima potpukovnika Vinka Pandurevića, naglašavajući da te informacije traži Predsednik Republike Srpske.

U razgovoru⁴⁸⁸ od 16. jula u 15.29 časova neko iz Glavnog štaba (kao X) traži takve informacije od dežurnog "Palme"⁴⁸⁹

Istog dana u 16.07 časova⁴⁹⁰ vodi se razgovor između general-pukovnika Ratka Mladića i nepoznatog oficira iz Glavnog štaba. General-pukovnik Ratko Mladić izričito zabranjuje da bilo ko šta radi na svoju ruku. Time je potpukovniku Vinku Pandureviću poslana jasna poruka zbog njegovih postupaka.

⁴⁸⁶ Glavni štab Vojske Republike Srpske, **Str. pov. br. 03/4-1670 od 17.07. 1995** (BCS/ ERN **00917857**; ENG/ ERN **00922973**).

⁴⁸⁷ Izjava Bogdana Sladojevića od 11.10.2000. godine, kaset A, strana A i B; od 13.10.2000. godine, traka 1, strana A, strana 12 (BCS/ ERN **L0066806**)

Svedočenje pukovnika Bogdana Sladojevića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T, (strana 14372, redovi 22-25; strana 14373; strana 14374, redovi 1-3).

⁴⁸⁸ BCS/ ERN **00727661**; ENG/ ERN **00912648-00912649**.

⁴⁸⁹ Šifrovani naziv Zvorničke brigade.

⁴⁹⁰ BCS/ ERN **00869331**; ENG/ERN **03091055**.

I u razgovoru vođenom 17. jula u 10.38 časova⁴⁹¹ između pukovnika Slobodana Cerovića i nepoznate muške osobe (dežurni operativni Zvorničke pešadijske brigade – *primedba Boška Antića*), vidi se da je pukovnik Slobodan Cerović pod pritiskom general-pukovnika Ratka Mladića da što pre podnese izveštaj o stanju na Baljkovici. Pukovnik Slobodan Cerović kaže: “Sinoć me je Mladić pojeo zbog toga”. To ukazuje na nezadovoljstvo i neslaganje Glavnog štaba odlukom Pandurevića da otvori koridor.

* Centar službe bezbednosti u Tuzli je dana 16.7.1995. godine u 16.15 sati registrovao razgovor između dežurnog u Glavnom štabu i generala - pukovnika Ratka Mladića⁴⁹². Razgovor je imao sledeći tok:

- E, dobar dan gospodine generale.

- Evo ovako, upravo sam sad Toši poslo telegram. Ovaj, malo pre je zvao Predsednik. Kaže da ima informaciju od Karišika⁴⁹³ da je Pandurević dogovorio prolazak ovih muslimana tamo na onu teritoriju. Ja sam, pošto nemam veze sa njim, tražio od ovog dežurnog da hitno uspostave vezu sa njim, da mi telegramom pošalje informaciju o tome, a dok ne dobije naš odgovor da ništa ne poduzima na svoju ruku. Čekam sad da mi jave, jer Pandurević se nije javio zadnjih četiri...

- Ma ja, ne nego i bojovnici i civila ima.

- Ne igra se niko. Samo smo dobili tu informaciju. Dole s Krstom sam se čuo. Kaže on da ide dobro...

Komanda 2. korpusa ABiH je 17 jula 1995. godine dostavila na Istureno komandno mesto 2. korpusa radioizviđačke podatke⁴⁹⁴ u kojima piše: “ U 15.29 je iz GŠ tzv. VRS naređeno da k - dant l. zvor. br. podnese detaljan izvještaj o dešavanjima tokom 16.07.1995. godine puk. Popoviću, koji taj izvještaj mora hitno prosljediti prema GŠ tzv. VRS. Posebno je naglašeno da se izvijesti o ‘...uslovima...’ (pretp. da je Pandurević pregovarao sa našim oficirima i da se postigao nekakav sporazum oko prolaska kolone iz Srebrenice)”.

Iz ovoga jasno sledi da je komandant Zvorničke pešadijske brigade potpukovnik Vinko Pandurević samoinicijativno doneo odluku o otvaranju koridora i propuštanju muslimanskih snaga 28. divizije, iako za to nije imao odobrenja⁴⁹⁵.

⁴⁹¹ BCS/ERN 00727716.

⁴⁹² BCS/ ERN 00869331; ENG/ ERN 03091055)
(U prilogu uz fusnotu 490)

⁴⁹³ Milenko Karišik, tadašnji načelnik sektora javne bezbednosti ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske.

⁴⁹⁴ Str. pov. br. 02/8-01-1377 (BCS/ ERN 02629352-02629356)

⁴⁹⁵ Svedočenje PW-168 pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T, 27.09.2007. (strana 15893 - redovi 1-25; strana 15894 - redovi 1-6).

U toku 16. jula, vođeno je niz razgovora koji pokazuju što se sve dešavalo u vezi sa otvaranjem koridora.

- Iz razgovora u 21.16 časova⁴⁹⁶ vidi se da je potpukovnik Vujadin Popović po naređenju Komande Drinskog korpusa lično došao u rejon Baljkovice i uverio se u stanje na terenu. On kaže da je sve onako kako je šef (misli se na komandanta Zvorničke pešadijske briga de) napisao u svom izveštaju (vanredni borbeni izveštaj od 16.07.). Kada pominje ljude od Blagojevića misli na ljude iz Bratunačke lake pešadijske brigade koji su stigli kao ojačanje to kom borbi u Baljkovici.

Potpukovnik Vujadin Popović kaže da je posao završio i da će sutra preneti generalu (najverovatnije svom pretposatljenom general-majoru Krstiću). Očito se radi o nekom poslu koji je Popović radio mimo Zvorničke pešadijske brigade i o zadacima koje je dobio od generala Krstića, pa će njemu i podneti izveštaj.

U razgovoru između "PALME"⁴⁹⁷ i pukovnika Slobodana Cerovića, pukovnik Slobodan Cerović, između ostalog, pita: "Jel zatvoreno?". Verovatno misli na koridor u Baljkovici. Dežurni mu odgovara da jeste, ali zvanično ne može potvrditi jer mu šef još nije došao. Razgovor je snimljen u 21.51, što znači da potpukovnik Vinko Pandurević nije u to vreme bio u Komandi nego na terenu. Sigurno je da koridor nije bio zatvoren 16. jula uveče, jer je propuštanje nastavljeno i 17. jula. Ovo potvrđuje snimak razgovora između pukovnika Slobodana Cerovića i dežurnog "Palme"⁴⁹⁸, snimljen u 21.53, gde se kaže: "nije još zatvoreno, ali se kontroliše", kao i iz informativnom izveštaja o razgovoru sa Šemsom Muminovićem⁴⁹⁹.

7.4.2.2. U toku 17. jula održavan je stalni kontakt sa pukovnikom Šemsom Muminovićem. Zaostali delovi muslimanske kolone su propušteni.⁵⁰⁰ Šemso Muminović je

⁴⁹⁶ BCS/ ERN **03215977-03215978**; ENG/ ERN **00912652-00912653**.

⁴⁹⁷ Razgovor BCS/ ERN **03215978**

⁴⁹⁸ BCS/ ERN **00727670**.

⁴⁹⁹ Informativni izveštaj istaražitelja Jean Gagnon-a i Bretton Randall-a o razgovoru sa Šemsom Muminovićem dana 08. juna 2001. godine u Tuzli - BCS/ERN **02993884-02993889**, str. 3).
(U prilogu uz fusnotu 451)

⁵⁰⁰ Izjava Predraga Ilića iz Bratunca: BCS/ ERN **03572454-03572457**.

U "Radnoj beležnici dežurnog operativnog" stoji na str. BCS/ ERN **02935774**.

"Mijatović sa megafonom da poziva turke da ih uputi prema odredištu Stjene da ne idu nikojim drugim putem 8.15";

"Miladin Mijatović treba da bude dežurni na IKM i sa megafonom poziva turke da idu prema odredištu koridorom prema Stjeni. Ako su zaustavljeni turci kod Šekovljanske petlje da ih propuste javljeno u 8.35 obavješten Mijatović"

izjavio "da je otprilike 20 puta preko radio veze kontaktirao s Obrenovićem i oko 30 puta sa Pandurevićem u vezi sa pregovorima oko kolone"⁵⁰¹. Zatim je dogovoreno da više otvaranja fronta neće biti i da zaostali delovi ako naiđu budu prihvaćeni i provedeni kroz borbeni raspored brigade. Tako je, na primer, 18. jula naišla grupa mladića na komandno mesto 4. pešadijskog bataljona i bila prosleđena na muslimansku teritoriju.⁵⁰² Pukovnik Šemso Muminović je 17. jula pustio jednog vojnika iz Zvorničke pešadijske brigade koji je u toku noći bio zarobljen⁵⁰³.

Centar za prisluškivanje 2. korpusa Armije Bosne i Hercegovine je 17. jula 1995. godine u 06.15 časova snimio razgovor general-majora Radislava Krstića sa kapetanom Miloradom Trbićem i potpukovnikom Vinkom Pandurevićem.⁵⁰⁴ General-major Radislav Krstić želi da se upozna sa stanjem na frontu u odnosu na prethodni dan. Kada on kaže "dobro, jeste li pobili Turke gore", misli na Baljkovicu, a ne na streljanje zarobljenika. Kada general-major Radislav Krstić pita "je li to razbijeno" misli na borbe a ne na streljanje. Kada potpukovnik Vinko Pandurević kaže "da će se danas verovatno ovo privesti kraju" misli na propuštanje kolone i zatvaranje koridora. **Ovo je još jedan kontakt sa komandantom Zvorničke pešadijske brigade u kome se ne pominju zarobljenici. Nema nijednog razgovora u kome učestvuje potpukovnik Vinko Pandurević u kome se spominju zarobljenici.**

Da je potpukovnik Vinko Pandurević 17.07. bio na položajima kod Baljkovice ukazuje i razgovor u 12.00 časova⁵⁰⁵ između nepoznatih osoba. Verovatno je jedna osoba iz Zvorničke pešadijske brigade a druga iz Drinskog korpusa ili Glavnog štaba. Traže se major Dragan Obrenović i potpukovnik Vinko Pandurević. Potpukovnik Vinko Pandurević se još nije javio jer se nalazi na terenu u Baljkovici gde kontroliše prolaz snaga 28. divizije. Major Dragan Obrenović je u Memićima, tj. u 7. pešadijskom bataljonu.

⁵⁰¹ Informativni izveštaj istražitelja Jean Gagnon-a i Bretton Randall-a o razgovoru sa Šemsom Muminovićem dana 08. juna 2001. godine u Tuzli - BCS/ERN **02993884-02993889**, str. 4).
(U prilogu uz fusnotu 451)

⁵⁰² Svedočenje Lazara Ristića (ENG, page 10161, lines 20-25; page 10162, lines 1.17).
Informativni izveštaj istražitelja Jean Gagnon-a i Bretton Randall-a o razgovoru sa Šemsom Muminovićem dana 08. juna 2001. godine u Tuzli - BCS/ERN **02993884-02993889**, str. 5).
(U prilogu uz fusnotu 451)

⁵⁰³ Isto.
(U prilogu uz fusnotu 451)

⁵⁰⁴ BCS/ ERN **00727711-00727712**; ENG/ ERN **00912678-00912679**.

⁵⁰⁵ BCS/ ERN **00927724**; ENG/ ERN **03090622**

Istog dana nastavljena je međusobna komunikacija organa bezbednosti preko sredstava veze Zvorničke pešadijske brigade. U razgovoru u 12.44⁵⁰⁶, između kapetana Milorada Trbića i nepoznate osobe (verovatno je to major Pavle Golić koji je dva minuta pre toga razgovarao sa general-majorom Radislavom Krstićem koji je tražio da se potpukovnik Vujadin Popović vrati iz Zvornika i da se javi na istureno komandno mesto general-majoru Radislavu Krstiću. U razgovoru od 12.42 časova⁵⁰⁷ neidentifikovani general izdaje zadatak majoru Pavlu Goliću, a on, Golić, izdaje zadatak kapetanu Miloradu Trbiću da obavezno nađe potpukovnika Vujadina Popovića i da mu prenese poruku. I u to vreme je komandant brigade bio u Baljkovici i nije zna za ovu komunikaciju.

I u razgovoru 17.07. u 12.49⁵⁰⁸ nepoznata osoba kaže kapetanu Miloradu Trbiću da “Popović završi te poslove”. Ovo očigledno ukazuje na to da potpukovnik Vujadin Popović radi neke poslove koji nisu u vezi sa Zvorničkom pešadijskom brigadom, koristeći sredstva veze Zvorničke pešadijske brigade.

I iz razgovora od 17. jula u 13.46 časova[•] između dežurnog Zvorničke pešadijske brigade i dežurnog u Glavnog štabu VRS vidi se da je potpukovnik Vinko Pandurević bio na terenu u Baljkovici gde se nalazila grupa pukovnika iz Glavnog štaba u vezi sagledavanja okolnosti otvaranja koridora.

Istog dana u razgovoru u 16.22 časova⁵⁰⁹ potpukovnik Vujadin Popović podnosi izveštaj nepoznatoj osobi (verovatno se radi o general-majoru Radislavu Krstiću, jer ga naziva “šefe”) o urađenom poslu sa kojim nije upoznata Komanda Zvorničke pešadijske brigade. Potpukovnik Vujadin Popović kaže da je u bazi, tj. u Komandi Drinskog korpusa i da je sve urađeno “za pet”. Znači, postoje izveštaji Komande Zvorničke pešadijske brigade koji se odnose isključivo na borbena dejstva i izveštaji po posebnoj liniji preko organa bezbednosti o nekim drugim aktivnostima u kojima ne učestvuje Komanda Zvorničke pešadijske brigade.

7.4.2.3. Nakon slanja vanrednog borbenog izveštaja od 16. jula 1995. godine, preko sredstava veze, komandant Zvorničke pešadijske brigade je razgovarao sa pukovnikom

⁵⁰⁶ BCS/ ERN **00800639**; BCS/ERN **00727717**; ENG/ERN **00912674**.

⁵⁰⁷ BCS/ ERN **00804678**; ENG/ERN **00924969**

⁵⁰⁸ BCS/ ERN **00727717-00727718**; ENG/ ERN **00912676**

[•] BCS/ERN **00727718**

⁵⁰⁹ BCS/ ERN **03205457**; **00727721**; ENG/ ERN **00912683**.

Slobodanom Cerovićem iz Drinskog korpusa o stanju u zoni odbrane, posebno u Baljkovici. Razgovarali su i o pitanju slanja smene ljudstva van zone odbrane brigade, jer su delovi Zvorničke pešadijske brigade bili angažovani u rejonu Šekovića i Sarajevsko-romanijskog korpusa. Kasnije je obavljen razgovor i sa general-majorom Radislavom Krstićem, koji se odnosio na stanje u zoni odbrane brigade u rejonu Baljkovice.

Zbog neprekidnog angažovanja na borbenim zadacima, komandant Zvorničke pešadijske brigade je Komandu Drinskog korpusa izvestio: "Obzirom na stalne napade neprijateljskih snaga sa fronta i još veliki broj prisutnih neprijateljskih grupa po dubini teritorije koje sadejstvujući snagama sa fronta na svaki način pokušavaju probiti naše položaje i izvući se na teritoriju koju kontrolišu muslimani, i velike gubitke koje smo imali od 01.07.1995. do danas, nismo u mogućnosti izvršiti izmenu naše jedinice sada u sastavu 4. drinske LPBR (lake pešadijske brigade – *primedba Boška Antića*). Trenutno su sve jedinice angažovane 100% pošto su mesec dana bez odmora",⁵¹⁰.

7.4.2.4. O odnosu prema zarobljenicima koji su razmešteni na teritoriji opštine Zvornik, komandant Zvorničke pešadijske brigade jasno stavlja do znanja u tački 4. vanrednog borbenog izveštaja od 18.07.1995. godine, u kome u podnaslovu uz tu tačku "Stanje na teritoriji", navodi da oni nisu u zoni odbrane brigade, ni u njenoj nadležnosti. On to naglašava sa ciljem da stavi do znanja da su ti zarobljenici, nedovoljno obebeđeni, mogli predstavljati opasnost po jedinice brigade, jer su iza njihovih položaja u zoni odbrane, pa i za sam grad Zvornik. On jasno stavlja do znanja da je to izazvalo nezadovoljstvo kod stanovnika Zvornika⁵¹¹ i da njemu nije jasno ko je te ljude (ratne zarobljenike) doveo na područje opštine Zvornik.

7.4.2.5. Ne postoje dokumenti iz kojih bi se videlo da se Zvornička pešadijska brigada obaveštava ili obavezuje u vezi ratnih zarobljenika. U vezi toga ne postoje snimljeni razgovori od strane muslimanskih radio izviđača⁵¹².

⁵¹⁰ Aktom **str. pov. br. 01-272** od 21. jula 1995. godine (BCS/ERN **03401480**).

⁵¹¹ Str. pov. br. 06-220/ 18.07.1995. (BCS/ ERN **00684882-00684886**; ENG/ ERN **00815856-00815858**)

⁵¹² U razgovoru u 10.09. časova, 13.07. (BCS/ ERN **00727589-00727590**; ENG/ ERN **00912596-00912598**), Ljubiša Beara i major Zoran Malinić pominju čuvanje zarobljenika. To je prvi put da se neko interesuje za zarobljenike.

(U prilogu uz fusnotu 445)

U razgovoru u 11.07 časova, 13.07. (BCS/ ERN **00727591-00727592**; ENG/ ERN **00935970-00935971**) pukovnik Rajko Krsmanović i nepoznati saučesnik govore o jednij turi za Batković. Izgleda de je tada postojala namera da se zarobljenici prebace u logor za zarobljenike.

7.5. PRETRES TERENA I ODNOS PREMA RATNIM ZAROBLJENICIMA

7.5.1. U periodu od 18. jula do 22. jula snage Zvorničke pešadijske brigade su težišno izvodile odbranu i vršile pretres terena na kome su se izvodila borbena dejstva radi pronalaženja poginulih i nestalih pripadnika brigade, kao i radi otkrivanja zaostalih grupa koje su se izvlačile iz Srebrenice⁵¹³. U pretresu terena angažovan je i "R" bataljon⁵¹⁴. Zaostale grupe su bile

(U prilogu uz fusnotu 445)

U razgovoru u 13.55 časova, 13.07. (BCS/ ERN **00927814**; ENG/ ERN **00966115**) pukovnik Ignjat Milanović traži buldožer.

U razgovoru u 16.02 časova, 13.07. (BCS/ ERN **00781236**; ENG/ ERN 00912580) govori se da na stadionu u Kasabi ima 1.500 zarobljenika.

(U prilogu uz fusnotu 445)

U razgovoru u 17.30 časova, 13.07. (BCS/ ERN **00727598**; ENG/ ERN **00912581-00912582**) dva lica razgovaraju o slanju autobusa iz Bijeljine radi prevoza, kako se kaže, 6.000 zarobljenika.

(U prilogu uz fusnotu 445)

U razgovoru u 20.10 časova, 13.07. (BCS/ ERN **00727600**; ENG/ ERN **00912586**), između Miroslava Deronjića i Radovana Karadžića, govori se o smeštaju zarobljenika u magacine pre 12 sledećeg dana, a onda Karadžić dodaje: "Deronjiću, ne u magacin nego negde drugde".

(U prilogu uz fusnotu 445)

U razgovoru u 21.00 časova, 13.07. (BCS/ ERN **00727580**; ENG/ ERN **00912775**) Rajko Krsmanović i Visković govore o 700 zarobljenika iz Sandića, što jasno ukazuje da prevoz organizuje Drinski korpus.

U razgovoru u 21.02 časova, 14.07. (BCS/ ERN **00927783**; ENG/ ERN **01043214-01043215**) major Dragan Jokić traži Ljubišu Bearu da mu prenese naređenje sa "155" i govori se o "paketima". To znači da brigu o tim "paketima" vodi Glavni štab, a da je operativni dežurni Zvorničke pešadijske brigade samo posrednik u prenošenju informacija.

U razgovoru u 09.52 časova, 15.07. (BCS/ ERN **03205358**; ENG/ ERN **00924953**), između general-majora Milenka Živanovića i Ljubiše Beare, Ljubiša Beara traži vod iz Višegrada da bi mogao nastaviti posao. Ljubiša Beara kaže da je majoru Radomiru Furtuli naređenje izdao komandant (verovatno misli na general - pukovnika Ratka Mladića). On ne traži nikoga iz Zvorničke brigade, koja je pored njega, ali koristi samo njena sredstva veze.

U razgovoru u 10.00 časova, 15.07. (BCS/ ERN **00804535-00804537**; ENG/ ERN **00912612-00912613**) između Ljubiše Beare i general-majora Radislava Krstića, Ljubiša Beara traži od general-majora Radislava Krstića ono što od general-majora Milenka Živanovića nije mogao dobiti. On kaže da je ispoštovao ono što je naređeno i traži "da se ljudi jave kod Drage, a ne u Komandu Zvorničke pešadijske brigade".

U razgovoru u 11.11 časova, 16.07. (BCS/ ERN **00727658**, ENG/ ERN **00912656**) između Ljubiše Beare i pukovnika Slobodana Cerovića, govori se o trijaži zarobljenika.

U razgovoru u 13.58 časova 16.07. (BCS/ ERN **00727660-00727661**; ENG/ ERN **0091-2663**) govori se o gorivu koje traži potpukovnik Vujadin Popović, a sredstva veze se koriste samo za prenos poruka

U razgovoru u 22.33 časova, 16.07. (BCS/ ERN **00727670**; ENG/ ERN **00966065**) nepoznata osoba traži potpukovnika Vujadina Popovića. Takođe, pita za "bijelog".

⁵¹³ Komandant Zvorničke pešadijske brigade potpukovnik Vinko Pandurević je samonicijativno sa muslimanskim komandantom dogovorio otvaranje koridora i propuštanje kolone 28. Divizije (civili i vojnici), čime su izbegnute nepotrebne žrtve. Muslimanski vojnici koje je zarobila Zvornička pešadijska brigada, u skladu sa konvencijama, upućivani su u sabirni centar u Batkoviću. Ovo pokazuje **da se komandant Zvorničke pešadijske brigade pridržavao propisa međunarodnog ratnog prava, naredbe predsednika Republike Srpske br. 01-53/92 "Primjena pravila međunarodnog ratnog prava u Vojski Srpske Republike Bosne i Hercegovine", "Privremenih propisa o službi u vojsci Srpske Republike" zasnovanih na Ustavu Srpske Republike, Zakonu o odbrani Republike Srpske, Zakonu o vojsci Republike Srpske, i svih ostalih propisa. On je u svojim borbenim dokumentima navodio obaveze pridržavanja međunarodnog ratnog prava. U svom aktu "Diverzantsko teroristička dejstva muslimanskih snaga i mjere suprostavljanja istim" (BCS/ERN 04325117-04325120), upućenim svim jedinicama Zvorničke lake pešadijske brigade, stoji na str. 3 (poslednji pasus): "Naoružane grupe smatrati teroristima... U slučaju da grupe prolaze i budu blokirane te da na kraju polože oružje, da se među njima nalaze nenaoružana lica i civili, obezbediti da se tretiraju kao zarobljenici, poštujući međunarodne konvencije o njihovoj zaštiti".**

podeljene u manje sastave. Nisu bile spremne na predaju. Naprotiv, pružale su žilav otpor. Često su izvršavali i samoubitstva⁵¹⁵.

Prema zarobljenicima, koji su zarobljeni u toku borbi u pretresa, postupalo se u skladu sa konvencijama. Oni su prebacivani u sabirni centar u Batković kod Bijeljine. U periodu od 18.07. do 08.08. Zvornička pešadijska brigada je zarobila oko 145 neprijateljskih vojnika. Svi su upućeni u Batković⁵¹⁶.

Zvornička pešadijska brigada nije učestvovala u pretresu terena u rejonu Žepe, jer nije no dobila takvo naređenje⁵¹⁷

Redovni borbeni izveštaji Zvorničke pešadijske brigade broj 06-232 od 25.07.1995. (BCS/ ERN **00684922-00684925**; ENG/ ERN **00810701-00810702**), br. 06-233 od 26.07.1995 (BCS/ ERN **00684926-00684929**; ENG/ ERN **00811214-00811215**), br. 06-234 od 27.07.1995 (BCS/ ERN **00684930-00684933**; ENG/ ERN **00811216-00811217**), br. 06-235 od 28.07.1995 (BCS/ ERN **00684936-00684939**; ENG/ ERN **00811212-0081-1213**), br. 06-237 od 29.07.1995. (BCS/ ERN **00684940-00684943**; ENG/ ERN **00810831-00810832**) i br. 06-238 od 30.07.1995. godine (BCS/ ERN **00684944-00684945**; ENG/ ERN **00860480-00860481**).

U razgovoru od 23.07. u 08.00 časova (BCS/ ERN **00727891**; BCS/ ERN **03205698** ENG/ ERN **00912473-00912474**, potpukovnik Vinko Pandurević traži rešenje za zarobljenike koje je zarobila Zvornička pešadijska brigada tokom borbi na širem prostoru Crnog vrha. Normalno je da su zarobljenici koje je zarobila brigada u njenoj nadležnosti. Međutim, neosnovano je tvrditi da su u nadležnosti Zvorničke pešadijske brigade zarobljenici koji su dopremljeni na proctor Zvornika. Njih nije zarobila Zvornička pešadijska brigade. O njima odlučuju starešine Drinskog korpusa i Glavnog štaba.

⁵¹⁴ Ovaj bataljon komandant Zvorničke pešadijske brigade mogao je mobilisati samo uz odobrenje Komande Drinskog korpusa, kao što se to vidi iz akta str. pov. br. 05-127/2 od 07.04.1995. godine (BCS/ ERN **04319518**) upućenog Komandi Drinskog korpusa, kojim Komanda Zvorničke pešadijske brigade traži produženje angažovanja ovog bataljona.

⁵¹⁵ Vanredni borbeni izveštaj Zvorničke pešadijske brigade 06-222 od 18.07.1995. (BCS/ ERN **00684882-00684887**; ENG/ ERN **00815856-00815858**).
(U prilugu uz fusnotu 198)

⁵¹⁶ O ovim činjenicama govori Izveštaj Komande Zvorničke pešadijske brigade **strogo pov. br. 01-272** od 21.07.1995. (BCS/ERN **03401480**, u prilogu uz fusnotu 510), kao i razgovor od 23.07 u 08.00 časova u kome Vinko Pandurević traži rešenje za zarobljenike koje je zarobila Zvornička pešadijska brigada tokom borbi na širem prostoru Crnog vrha a ne za one koji su dovedeni na teritoriju opštine Zvornik.

Spisak Muslimana koji su razmenjeni iz Sabirnog centra Batković (BCS ERN **02169924-02169930**) (svi koji su došli u Batković od 23. do 26.07.1995.god. su najverovatnije oni koje je zarobila Zvornička pešadijska brigada. Ovi podaci se podudaraju sa podacima iz borbenih izveštaja i dokumentacije Zvorničke pešadijske brigade za juli 1995. god.

Zarobljenici koji su dovedeni na teritoriju opštine Zvornik spominju se u razgovorima od 13. jula, u 10.15 časova, 11.10 časova, 16.02 časova, 17.30 časova, 20.10 časova, 21.00 časova, od 14. jula, u 21.02 časova, od 15. jula, u 10.00 časova i 16. jula, u 11.00 časova. Ni u jednom dokumentu Drinskog korpusa, ali ni u dokumentima Zvorničke pešadijske brigade u veme kada je njom komandovao Dragan Obrenović se ne pominju zarobljeici (on je priznao da je o njima znao i dao saglasnost za angažovanje vojne polocije). Tek po dolasku potpukovnika Vinka Pandurevića na istureno komandno mesto on šalje: Vanredni borbeni izveštaj Komande Zvorničke pešadijske brigade broj od 15.07.1995. godine (BCS/ERN **00684868-00684869** u prilogu uz fusnotu 467) i Vanredni borbeni izveštaj Zvorničke pešadijske brigade 06-222 od 18.07.1995. (BCS/ ERN **00684882-00684887**; ENG/ ERN **00815856-00815858** u prilogu uz fusnotu 467) u kojima traži obrazloženje o dovođenju zarobljenika na teritoriju opštine Zvornik i jasno saopštava svoju zabrunost zvog opasnosti koju oni predstavljaju za njegovu brigadu..

⁵¹⁷ Iz naređenja Komande Drinskog korpusa za pretres terena str. pov. br. 28/95. od 24.07.1995. godine (BCS/ ERN **04258559-04258560**; ENG/ ERN **04303530-04303531**) se vidi da jedinice Zvorničke pešadijske brigade nisu prisutne na tom prostoru.

7.5.2. Dana 23.07.1995. godine zabeleženo je nekoliko razgovora:

- U razgovoru u 06.40 časova⁵¹⁸, između general-majora Radislava Krstića i dežurnog operativnog “Palme”⁵¹⁹ majora Ljube Bojanovića, govori se o borbama sa zaostalim i ubačenim grupama. To znači da general-major Radislav Krstić održava vezu i interesuje se za stanje u zoni odbrane Zvorničke pešadijske brigade. Major Ljubo Bojanović jasno i javno govori o zarobljenicima koji su u pritvoru i koji su kasnije upućeni u sabirni centar u Batkoviću kod Bijeljine.

- U razgovoru u 08.00 časova⁵²⁰, između potpukovnika Vinka Pandurevića i nekoga iz Drinskog korpusa, potpukovnik Vinko Pandurević traži rešenje za zarobljenike. Reč “Matković” je verovatno pogrešna. Radi se o Batkoviću. Potpukovnik Vinko Pandurević traži rešenje za zarobljenike koje je zarobila Zvornička pešadijska brigada tokom borbi na širem prostoru Crnog vrha⁵²¹.

Komandant Generalštaba Armije Bosne i Hercegovine armijski general Rasim Delić izveštava Predsednika Predsedništva Bosne i Hercegovine Aliju Izetbegovića: “Gospodine Predsjedniče, vezano za akt Ratnog Predsjedništva opštine Srebrenica, potpisano od gospodina Suljić Osmana, dužni smo da Vas izvjestimo da su navedeni podaci o naših 1.000 vojnika na Crnom vrhu i 3.000 u rejonu Cerska i Udrča netačni i da smo mi poduzeli mjere za ubacivanje naših grupa iz sastava 28. dKoV (divizija kopnene vojske – *primedba Boška Antića*). Radi se o dobrovoljcima i borcima sa tih prostora koji poznaju teren i ljude. Njihov cilj je spajanje sa eventualnim našim grupama na prostoru Cerske, Kamenice i Konjevića Polja, o čemu ćemo vas pravovremeno izvještavati”⁵²². I ovaj podatak govori da je pretres terena bio neophodan i vojnički opravdan.

⁵¹⁸ BCS/ ERN **03216298**; ENG/ ERN **00936020**.

⁵¹⁹ Šifrovani naziv Zvorničke brigade

⁵²⁰ BCS/ ERN **00727891**; ENG/ ERN **00912473-00912474**
(u prilogu uz fusnotu 516)

⁵²¹ Vanredni borbeni izveštaj od 22. jula 1995. godine (BCS/ERN **00684910**; ENG/ ERN **00810703**).

⁵²² Akt broj **1/825-1737** od 28.07.1995. godine.

* **PRETRES ZEMLJIŠTA (TERENA)** je oblik dejstva vojne policije u vršenju pretražnih radnji, obuhvata organizovano i sistematsko pretraživanje određene zemljišne prostoirije i objekata na njoj. Cilj pretresa je pronalaženje naoružanih neprijateljskih diverzantsko - terorističkih i drugih grupa (begunaca, učinilaca krivičnih dela iz nadležnosti vojnog suda, ratnih zarobljenika i dr), lica, leševa vojnih lica.. Otpočinje sa određene linije i vrši se isključivo danju. U zavisnosti od konfiguracije terena vrši se streljačkim strojem, odeljenjskim kolonama, grupama i patrolama, a kombinuje se sa blokadom, poterom i zasedom, što zavisi od cilja pretresa⁵²³

7.5.3. Do 21.07.1995. godine, u potpunosti je izvršen pretres terena od saobraćajnice Orahovac - Caparde ka položajima 4. i 7. pešadijskog bataljona (desno Dugi do, levo selo Memići). Delimično je izvršen pretres u rejonu Kamenica i Snagovo. Blokirana je saobraćajnica Zvornik - Šekovići na delu Orahovac - Crni vrh, stalnim posedanjem desne strane puta u cilju sprečavanja prelaska neprijateljskih grupa i njihovog dolaženja bliže frontu. Za pretres terena angažovane su snage: četa (100 vojnika) iz 16. krajiške motorizovane brigade, vod (30 vojnika) iz 1. vlaseničke lake pešadijske brigade, četa Ministarstva unutrašnjih poslova, te preostale snage iz sastava Zvorničke brigade⁵²⁴.

Od početka pretresa 17.07.1995. godine, do 21.07.1995. godine likvidirano je oko 300 neprijateljskih vojnika, koji se kreću u manjim grupama, najviše do 20 vojnika i pojedinačno, sa mogućnošću da se spoje u veće grupe. Naoružani su i pružaju otpor, česta su samoubitstva kada dolaze u situaciju da budu zarobljeni, ne predaju se. Veće grupe su otkrivene u rejonu Snagova na uobučajenom pravcu kretanja i delu Kosovače i Kusionja (novi pravac kretanja grupa)⁵²⁵

7.5.4. Komandant Zvorničke pešadijske brigade je i u svom vanrednom izveštaju od 18.07.1995. godine⁵²⁶ izrazio svoje nezadovoljstvo što je "u proteklih 10 - ak dana Zvornička opština bila zatrana srebreničkim Turcima. Neshvatljivo mi je da je **neko** doveo preko 3.000 vojno sposobnih Turaka i razmestio po školama na opštini pored oko 7.000 odbjeglih po šumama, čime je stvorena krajnje složena situacija i mogućnost potpune okupacije Zvornika

⁵²³ Vojni leksikon, str. 445
Pretres terena ne vrši samo policija nego i redovne jedinice Vojske Republike Srpske.

⁵²⁴ Izveštaj Komande 1. zvorničke pešadijske brigade upućen Komandi Drinskog korpusa, **str. pov. br. 01-272 od 21.07.1995. godine (BCS/ERN 03401480).**
(U prilogu uz fusnotu 510)

⁵²⁵ Isto.

⁵²⁶ Komanda Zvorničke pešadijske brigade, Str. pov. br. 06-222 od 18.07.1995. (BCS/ ERN **00684882-00684886; ENG/ ERN 00815856-00815858**)
(U prilogu uz fusnotu 198)

zajedno sa snagama na frontu. Među narodom je veliko nezadovoljstvo izazvano ovakvim postupcima i opšte je mišljenje da se Srebrenica prelomila preko leđa Zvornika”.

Jasno je da “neko” ko je to učinio nije Zvornička pešadijska brigada. Taj “neko” je izvan brigade. (Bez obzira na tvrdnje da su njeni organi bezbednosti, na osnovu kretanja samo jednog vozila, učestvovali u izboru lokacija). U izveštaju se jasno naglašava “razmjestio po školama na opštini”, a ne “u njegovoj zoni”, kako to pogrešno zaključuje Richard J. Butler⁵²⁷. Škole nisu u nadležnosti brigade.

Izveštaj je napisan kada je potpukovnik Vinko Pandurević dobio kompletno saznanje o svemu što se desilo, uključujući i likvidacije.

Iz službene dokumentacije Zvorničke pešadijske brigade, Drinskog korpusa i Glavnog štaba Vojske Republike srpske vidljivo je da potpukovnik Vinko Pandurević nije primio nikakav izveštaj niti bilo kakvo obaveštenje o likvidaciji zarobljenika

7.6. VANREDNI BORBENI IZVEŠTAJ KOMANDANTA ZVORNIČKE PEŠADIJSKE BRIGADE OD 15.07.1995.

7.6.1. Komandant Zvorničke pešadijske brigade je napisao vanredni borbeni izveštaj 15.07.1995. godine⁵²⁸. Taj izveštaj treba posmatrati celovito, kao jednu celinu koja se uslovno može razložiti na nekoliko delova koji se odnose na pojedine probleme koji su analizirani u ovom izveštaju.

Izveštaj govori o složenosti situacije u celoj zoni odbrane i na području opštine. Izlažu se problemi s kojima je suočena komanda brigade.

7.6.2. Kada se govori o problemima obezbeđenja, to se očigledno odnosi na obezbeđenje širih rejona Crnog vrha i putne komunikacije Zvornik - Caparde, kao i obezbeđenje prilaza objektima koji su ključni za grad.

Asanacija se spominje kao čisto vojni termin. Ta aktivnost je bila neophodna, jer su se dva dana vodile borbe i bilo je mrtvih na terenu, a vreme je bilo izuzetno toplo. Istog

⁵²⁷ Na str. BCS/ERN 03072451; ENG/ ERN 01134371-01134372.

⁵²⁸ Komanda Zvorničke pešadijske brigade , str. pov. br. 06/217-1 od 15.07.1995. - BCS/ ERN 00684868 - 00684869 (rukom pisan); ENG/ ERN 00815835-00815836.

Richard J. Butler na str. 80 svog “Iskaza o vojnim događajima u Srebrenici - operacija Krivaja 95” konstatuje da je tada Zvornička brigada “umešana u teške borbe, ne samo sa delovima muslimanske kolone koji su se povlačili iz Srebrenice, već i sa muslimanskim snagama 2. korpusa ABiH na liniji fronta, koje su pokušavale da probiju linije” (BCS/ ERN 03072450; ENG/ ERN 01134370-01134371)

dana su prikupljeni poginuli i ranjeni, a i to predstavlja elemente asanacije⁵²⁹. Inače, asanacija je obavezna delatnost posle svakog borbenog sukoba⁵³⁰.

7.6.3. U ovom izveštaju komandant kaže: “Ova komanda više ne može brinuti o ovim problemima (misli se na probleme koji se navode u izveštaju) jer za to nema ni materijalnih ni drugih snaga. Ukoliko niko ne preuzme ovu brigu biću prinuđen da ih pustim. Komandantu sa suprotne strane sam ponudio da se izdvoje civili, a ostali predaju što je on odbio tražeći da pustimo sve skupa”⁵³¹. Ovo se odnosi na sve probleme koji su navedeni u izveštaju u prethodnim pasusima, kao i na snage 28. divizije Armije Bosne i Hercegovine o kojima se govori u prva dva pasusu izveštaja. Ovo potvrđuje navod iz osmog pasusa, u kome se kaže: “Komandantu sa suprotne strane (misli se na muslimanskog komandanta iz 2. korpusa sa kojim je komandant Zvorničke pešadijske brigade stupio u radio vezu (*primedba Boška Antića*)) sam ponudio da se izdvoje civili, a ostali predaju, što je odbijeno, tražeći da pustimo sve skupa”. Naime, komandant Zvorničke pešadijske brigade je razgovarao sa pukovnikom Šemsom Muminovićem, oficirom Armije Bosne i Hercegovine, koji je bio na isturenom komandnom mestu 2. korpusa u s. Nezuk (u neposrednoj blizini linije fronta gde se vodila borba i koji je komandovao muslimanskim snagama na frontu). Tema razgovora je bila prekid borbenih dejstava i propuštanje civila iz kolone 28. divizije i predaja naoružanih boraca. Pukovnik Šemso Muminović nije prihvatio ovu ponudu nego je tražio da se propuste svi , i borci i civili koji su bili u koloni 28. divizije koja se pokušavala probiti i spojita sa snagama 2. korpusa u rejonu s. Nezuka. Zato potpukovnik Vinko Pandurević u svom izveštaju kaže: “Komandantu sa suprotne strane sam ponudio da se izdvoje civili, a ostali predaju, što je odbijeno, tražeći da pustimo sve”⁵³².

Toga dana (15.07.1995.) vodile su se žestoke borbe protiv snaga 28. divizije, koje su bile blokirane u rejonu Planinci - Crni vrh.

⁵²⁹ Uputstvo za asanaciju bojišta, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab JNA, Beograd, 1991. str. 3. (BCS/ERN 04343974-04343995).

⁵³⁰ Vidi poglavlje ove ekspertize "8 - Asanacija, asanacija bojišta i pokopavanje streljanih".

⁵³¹ BCS/ ERN broj 00684868-00684869.
(U prilogu uz fusnotu 528)

⁵³² Razgovor između Vinka Pandurevića i Šemse Muminovića od 15.07.1995.
(U prilogu uz fusnotu 472)

7.6.4. Zarobljenici, koji su bili u školama na području opštine Zvornik, nisu bili u nadležnosti komande Zvorničke pešadijske brigade. O njihovom prisustvu u pojedinim školama u opštini Zvornik komandant je saznao indirektno 15. jula kasno popodne, na isturenom komandnom mestu, od bivšeg predsednika opštine Zvornik Brane Grujića⁵³³. On je izrazio zabrinutost zbog prisustva tih zarobljenika, jer su mu se javljali aktivisti iz mesnih zajednica, bojeći se da se ti zarobljenici mogu osloboditi i ugroziti bezbednost nezaštićenih sela. Upravo zbog ovoga je komandant brigade u svom izveštaju naveo da veliki broj zarobljenika predstavlja dodatno opterećenje, jer se bojao da će neki vojnici iz sela u kojima su se nalazili zarobljenici napustiti položaj i otići u svoja sela da zaštite porodice.

S obzirom na razvoj događaja u zoni odbrane Zvorničke pešadijske brigade, komandant Zvorničke pešadijske brigade je odmah po dolasku iz rejonu Žepe na istureno komandno mesto naredio je svim komandantima bataljona da odsudno brane rejon odbrane. On toga trenutka nije znao za zarobljenike. Ovo se potvrđuje i time što je Ljubiša Beara u presretnutom razgovoru, koji je vodio sa general - majorom Radislavom Krstićem 15.07. u 10.00 časova, tražio da mu se uputi jedinica iz Višegrada radi "podele paketa". Ljubiša Beara nije tražio nikoga iz Zvorničke pešadijske brigade, iako je bio u neposrednoj blizini komandanta brigade.

Kada se govori o puštanju, odnosno propuštanju, misli se na snage 28. divizije ABiH koje su bile okružene u pozadini fronta na širem području Planinaca i Baljkovice. Ovo potvrđuje razgovor vođen 16. jula između komandanta Zvorničke pešadijske brigade i pukovnika Šemse Muminovića⁵³⁴. Potpukovnik Vinko Pandurević je ponudio da se propuste svi, i civili i vojnici, jer je u međuvremenu dobio informaciju da u koloni ima mnogo više civila nego što se procenjivalo (padatke je dao i zarobljeni oficir). Ponudu komandanta Zvorničke pešadijske brigade prihvato je pukovnik Šemso Muminović. Borbe su prekinute 16. jula. Toga i narednog dana su propuštene sve muslimanske vojne snage i civili koji su bili na širem prostoru Planinaca i Baljkovice. Dogovor sa pukovnikom

⁵³³ Svedočenje majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12805, redovi 5-25; strana 12806, redovi 1-19).

⁵³⁴ Šemso Muminović kaže da je sa V. Pandurevićem razgovarao 30 puta, Informativni izveštaj istaražitelja Jean Gagnon-a i Bretton Randall-a o razgovoru sa Šemsom Muminovićem dana 08. juna 2001. godine u Tuzli - BCS/ERN 02993884-02993889, str. 4).

(U prilogu uz fusnotu 451)

Šemsom Muminovićem je u skladu sa odredbama tač. 70 “Propisa o primeni međunarodnog ratnog prava u OS SFRJ”, a u vezi sa postupanjem prema civilima u opkoljenom mestu, kao i sa pravima i dužnostima komandanta prema neboračkom stanovništvu i opkoljenoj zoni ili mestu - Primirje i lokalni prekid vatre⁵³⁵.

7.6.5. U izveštaju je situacija predstavljena nešto složenije nego što je bila, kao i angažovanost snaga brigade. To je učinjeno iz razloga što je komandant Zvorničke pešadijske brigade već odlučio da propusti kolonu, a što je bilo u suprotnosti sa naređenjima Komande Drinskog korpusa i Glavnog štaba. Sem toga, brigadu su očekivale i obaveze smene jedinica i na nekim drugim rejonima u zoni Sarajevsko - romanijskog korpusa i Drinskog korpusa.

Izveštaj je pisan u toku borbi. Lično ga je diktirao komandant brigade potpukovnik Vinko Pandurević majoru Ljubi Bojanoviću⁵³⁶.

7.6.6. Važno je napomenuti da je od bitnog značaja prekid vatre i uspostava primirja pre nego što je došlo do propuštanja kolone. Za prekid vatre i uspostavu primirja zaslužan je komandant Zvorničke pešadijske brigade.

7.6.7 Da bi se sagledali uslovi u kojima je ovaj izveštaj napisan, neophodno ga je razmatrati u celini, imajući u vidu celokupno angažovanje komandanta Zvorničke pešadijske brigade u danima koji su mu prethodili - dejstva oko Srebrenice, marševanje ka području Žepe, dejstva oko Žepe, marševanje ka Zvorniku, uvođenje jedinica koje su marševale odmah u borbu (Vidi Prilog br. 13 i 24).

Da je hteo, komandant Zvorničke pešadijske brigade mogao je da izigra dogovor i da artiljerijskom vatrom masakrira kolonu 28. divizije dok je prolazila koridorom i tako izvrši naređenje Glavnog štaba Vojske Republike Srpske. Međutim, on to nije uradio jer bi to bilo suprotno svim njegovim dosadašnjim ratnim i borbenim postupcima.

⁵³⁵ “Propisi o primeni međunarodnog ratnog prava u OS SFRJ” (Tačka 137 - 139) (BCS/ ERN 01136845; ENG/ ERN 00807730-00807731).

⁵³⁶ Svedočenje Ljube Bojanovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-02-60 (strana 11725 – redovi 4-25; strana 11726-11727; 11728, redovi 1-12).

7.7. ANGAŽOVANJE ZVORNIČKE PEŠADIJSKE BRIGADE OD 25. JULA DO 25. SEPTEMBRA 1995. GODINE

7.7.1. U periodu od 31. jula do 02. avgusta 1995. godine na području Žepe nalazila se jedna četa iz Podrinjskog odreda specijalnih snaga, i to na pravcu Brloška planina - Radava - Brestovik. U tim dejstvima nije bilo ozbiljnijih borbi, jer je već bio slomljen otpor Žepske brigade Armije Bosne i Hercegovine. U Operativnom dnevniku dežurnog⁵³⁷ piše da se potpukovnik Vinko Pandurević vratio 01.08. 1995. godine u 17.30 časova, a jedinica se vratila 02.08.1995. godine⁵³⁸. U putnom radnom listu vozila potpukovnika Vinka Pandurevića stoji zapisano u rubrici "relacija" za 31.07.1995. "Zvornik - Žepa – teren", a za 01.08.95. "Podžeplje – Vlasenica - Podžeplje"⁵³⁹. Ovo je povezano sa navedenim zapisom u Dnevniku operativnog dežurnog.

Nakon povratka sa prostora Žepe, 15. jula 1995, snage Zvorničke pešadijske brigade nisu imale nikakvu borbenu ulogu u Žepi. U Radnoj beležnici operativnog dežurnog⁵⁴⁰ na strani BCS/ ERN **02935799** stoji zapisano: "10.00 puk. Cerović - Sve što su dogovorili general Krstić i potpukovnik Pandurević da bude spremno u gotovosti, ne kretati dok se ne javi". Ovo je bio zahtev za komandanta Zvorničke pešadijske brigade da ima snage u gotovosti za angažovanje na prostoru Žepe.⁵⁴¹

Navedena jedinica koja je upućena u Žepu otišla je 31. jula 1995. godine u pratnji operativnog oficira iz Komande Zvorničke pešadijske brigade majora Miodraga Dragutinovića. Komandant Podrinjskog odreda specijalnih snaga kapetan prve klase Milan Jolović - Legenda je bio odsutan.

U Radnoj beležnici operativnog dežurnog⁵⁴² piše: "Tojić ide u Žepu - vozi Legendu i vraća Miju. Legenda otišao kod dela svoje jedinice koji je bio na Žepi".

⁵³⁷ Na strani BCS/ ERN **02936699**.

⁵³⁸ Na strani BCS/ ERN **02936700**.

⁵³⁹ Putni radni list br. 22-145/96 (BCS/ERN **00694683-00694384**; ENG/ ERN **00875641-00875642**)

⁵⁴⁰ Na strani BCS/ ERN **02935799**.

⁵⁴¹ Razgovor Cerović - general, 25.07. u 20.06 (BCS/ ERN **00804364**).

(U prilogu uz fusnotu 397)

Razgovor Jevđević - Vinko Pandurević, 26.07. u 08.07 (BCS/ ERN **00804371 - 00807373**).

⁵⁴² Na str. BCS/ ERN **02936424** od. 01.08.1995.

U Operativnom dnevniku za 02.08.95. u 21.00 čas stoji zapisano: "Dole ostao jedan vod ove jedinice".

7.7.2. Sve do kraja meseca jula Zvornička pešadijska brigada je kontrolisala teren na širem prostoru Kamenice i Crnog vrha radi zaštite od zaostalih delova 28. divizije i ubačenih grupa. Da je postojala opasnost od njih govori i napred citirani izveštaj Rasima Delića. Istovremeno je vršila pripreme za upućivanje jednog bataljona u zonu 2. krajiškog korpusa, u rejon Glamoča. Bataljon je upućen na zadatak 27. jula 1995. godine. Trećeg avgusta 1995. godine je formirana 2. podrinjska brigada iz Drinskog korpusa. Za komandanta je postavljen potpukovnik Vinko Pandurević⁵⁴³. Ta brigada je upućena 07.08.1995. u zonu 2. krajiškog korpusa u rejon Grahova. Na tom prostoru ostala je do 15. septembra. U Zvornik se vratila 16. septembra 1995. godine. Od 04.08.1999. Zvorničkom pešadijskom brigadom je komandovao major Dragan Obrenović, kao zastupnik komandanta brigade.⁵⁴⁴

7.7.3. O angažovanju Druge drinske lake pešadijske brigade u zoni odbrane Drugog krajiškog korpusa, u vremenu od 07.08. do 16.09.1995. godine, njen komandant je podneo izveštaj Komandi Drinskog korpusa.⁵⁴⁵

⁵⁴³ Formiranje i upućivanje brigade u zonu odbrane 2. KK, naređenje, 03.08.1995. (BCS/ERN **04342916-04342917**).

⁵⁴⁴ Otišao u 13.45 07.08.1995. godine (Dnevnik operativnog dežurnog, BCS/ ERN **02936702**), vratio se u 11.30 16.09.1995. godine (Dnevnik dežurnog operativnog, BCS/ ERN **02936724**).
Pripremano naređenje za odlazak u Drugi krajiški korpus - u potpisu Vinko Pandurević, BCS/ ERN **04386111**.

⁵⁴⁵ Str. pov. br. 01-516 od 23.10.1995. godine (BCS/ERN **04.85975-04.85990** - treći broj nečitak).

8. ASANACIJA, ASANACIJA BOJIŠTA I POKOPAVANJE STRELJANIH

8.1. POJAM ASANACIJE

8.1.1. Neophodna su osnovna pojmovna objašnjenja ključnih termina kao i tumačenja bitnih zakonskih rešenja iz oblasti civilne zaštite da bi se mogla razumeti vrlo složena situacija koja proističe iz obaveza asanacije kao aktivnosti civilne zaštite i privrednih i javnih preduzeća, te obaveza asanacije bojišta koja predstavlja aktivnosti vojnih jedinica.

8.1.2. Sam pojam asanacija (lat. Sanus – zdrav, fr. Assanair) znači smišljen rad na podizanju zdravlja pojedinaca, u nekom gradu, kraju (ili državi), pozdravljanje naselja i poboljšavanje opštih zdravstvenih prilika, čišćenje od zaraze, isušenje močvarnih mesta itd.⁵⁴⁶

Asanacija kao mera civilne zaštite svoje korene nalazi u asanaciji bojišta koja je sadržavala moralnu odgovornost rukovodstva zaraćenih strana za utvrđivanje broja poginulih i uklanjanje njihovih leševa.⁵⁴⁷ Međutim, ukazivanje pomoći ranjenima i sahranjivanje poginulih, samo je deo asanacije koja je kao mera civilne zaštite daleko složenija i sveobuhvatnija.⁵⁴⁸ Dakle, pojam asanacije treba posmatrati kao opšti pojam u najširem smislu te reči koji podrazumeva sprečavanje širenja zaraza, epidemija i drugih posledica ratnih razaranja, elementarnih nepogoda, tehničko - tehnoloških i ekoloških nesreća i drugih opasnosti u miru i ratu, a podrazumeva uklanjanje i sahranjivanje leševa uginulih životinja kao uklanjanje i otpadnih i drugih materija štetnih po život i zdravlje ljudi.⁵⁴⁹

U užem smislu pojam asanacije treba posmatrati kao asanaciju bojišta. Asanacija bojišta podrazumeva iznalaženje i prikupljanje ljudskih i životinjskih leševa i njihovo sahranjivanje, uklanjanje sa bojišta svega što može biti opasno ili štetno po vojničko zdravlje.⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Milan Vujaklija, Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd, 1980, str. 78.

⁵⁴⁷ Simon Đarmati i Vladimir Jakovljević, Civilna zaštita u SR Jugoslaviji, treće izdanje, Beograd, 1996. str. 281.

⁵⁴⁸ Isto, str. 281
(U prilogu uz fusnotu 547)

⁵⁴⁹ Uredba o organizaciji i funkcionisanju civilne zaštite, Službeni glasnik Republike Srpske br.15 od 29. septembra 1992. čl. 21. (BCS/ERN Y0042137-Y00421140).

⁵⁵⁰ Ilustrovana Vojna enciklopedija, Prva knjiga, Izdavačko preduzeće ZENIT, Beograd, 1939. str.106.

"Vojni leksikon" takođe asanaciju određuje kao opštu i asanaciju u ratu:

ASANACIJA (lat.) preduzimanje sanitarno-higijenskih i sanitarno - tehničkih mera na terenu u naseljima i objektima radi uklanjanja svega što omogućava pojavu i širenje zaraznih bolesti i drugih oštećenja zdravlja. Asanacija u ratu i elementarnim katastrofama obuhvata pronalaženje, identifikaciju i sahranjivanje poginulih, uklanjanje životinjskih leševa bioloških i drugih otpadaka, dezinfekciju, deratizaciju, popravku objekata za vodu i kanalizaciju, a u slučaju primene NHB (nuklarno-hemisko-biološko – *primedba Boška Antića*) oružja i dekonataminaciju. Asanaciju izvode jedinice za asanaciju terena i stručne radne organizacije.⁵⁵¹

8.1.3. U skladu sa napred datim objašnjenjima u pomenutoj "Uredbi o organizaciji i funkcionisanju civilne zaštite" u čl. 21. stav drugi stoji: Za organizovanje i neposredno provođenje asanacije angažuju se komunalna, građevinska, transportna, zdravstvena, veterinarska preduzeća i organizacije, stručne i naučne institucije, a po potrebi i jedinice civilne zaštite.⁵⁵² Pripremom i angažovanjem i neposrednom upotrebom preduzeća i organizacija rukovode i koordiniraju štabovi civilne zaštite.⁵⁵³ U sklopu specijalizovanih jedinica civilne zaštite formiraju se i jedinice za asanaciju.⁵⁵⁴ Civilnom zaštitom rukovode štabovi civilne zaštite koji se organizuju kao republički, okružni, gradski i opštinski štabovi civilne zaštite.⁵⁵⁵ Dakle, civilna zaštita se organizuje na državnom nivou u okviru Ministarstva odbrane.

"Zakon o odbrani" iz 1992. godine u svom sastavnom delu kao 5. deo tretira CIVILNU ZAŠTITU, od čl. 31-54.⁵⁵⁶

8.1.4. Pri obavljanju poslova civilne zaštite pored navedenih preduzeća i organizacija kao ispomoć u tim poslovima mogu se pojaviti i jedinice Vojske. U "Zakonu o Vojsci" (čl. 302) stoji:

⁵⁵¹ Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981. str.36.

⁵⁵² Uredba o organizaciji i funkcionisanju civilne zaštite, Službeni glasnik Republike Srpske br.15 od 29. septembar 1992. čl. 21.(BCS/ ERN **Y0042137-Y00421140**).
(U prilogu uz fusnotu 549)

⁵⁵³ Isto, čl. 22.

⁵⁵⁴ Isto, čl.27.

⁵⁵⁵ Isto, čl.29, stav drugi.

⁵⁵⁶ Zakon o odbrani, Službeni glasnik Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini br. 7 od 1.juna 1992. g. (BCS/ERN **01139010-00139021**).

"Jedinice i ustanove mogu uz naknadu, vršiti radove i usluge državnim organima, preduzećima i drugim domaćim i stranim pravnim i fizičkim licima.

Za izvršene radove i usluge u slučajevima elementarnih nepogoda, opasnosti po život i zdravlje ljudi ili po bezbednost imovine, kao i u drugim slučajevima u kojima je za otklanjanje opasnosti ili nenadoknadive štete potrebna pomoć Vojske, jedinica i ustanova imaju samo pravo na naknadu materijalnih troškova".⁵⁵⁷

8.2. ASANACIJA BOJIŠTA

8.2.1. "Pod asanacijom bojišta podrazumeva se pronalaženje i sakupljanje ljudskih i životinjskih leševa i njihovo sahranjivanje (zakopavanje, spaljivanje) i uklanjanje sa bojišta svega što može da bude opasno ili štetno po zdravlje ljudi i životinja".⁵⁵⁸ Dakle, asanacija bojišta se odnosi isključivo na bojište, odnosno na prostoriju zahvaćenu borbenim dejstvima, a nikako na područja izvan teritorija na kome se izvode borbena dejstva. Asanacija kao pojam koji se koristi u dokumentima Zvorničke pešadijske brigade se odnosi isključivo na njegovo značenje kao asanacija bojišta a ne odnosi se na pokopavanje tela izvan prostora borbenih dejstava.⁵⁵⁹

8.2.2. Asanacija bojišta, tj. asanacija terena na kome se vode ili su vođena borbena dejstva, obuhvata:

- pronalaženje, sakupljanje i ukazivanje prve pomoći slučajno zaostalim ranjenicima i njihova evakuacija u zdravstvene ustanove,⁵⁶⁰
- pronalaženje, sakupljanje i pružanje pomoći slučajno zaostalim i ranjenim životinjama, i ako je potrebno evakuacija u veterinarske ustanove,
- pronalaženje, sakupljanje i sahranjivanje (spaljivanje) poginulih (umrlih) i ustanovljavanje potrebne evidencije,

⁵⁵⁷ Zakon o vojsci, Službeni glasnik Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini broj 7, 1. juni 1992. čl. 302. (BCS/ERN **01139048**; ENG/ERN **00848684**)

⁵⁵⁸ Uputstvo za asanaciju bojišta, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab JNA, Beograd, 1991. str. 3, t. 1 (BCS/ERN **04343974-04343995**)
(U prilogu uz fusnotu 529)

⁵⁵⁹ Vanredni borbeni izveštaj Komande 1.Zvpbr broj od 15.07.1995. (BCS/ERN **00684868-00684869**).
(U prilogu uz fusnotu 528)

⁵⁶⁰ Ovo su aktivnosti koje je preduzimala komanda Zvornička pešadijske brigade tokom 15.07.1999. godine kada je i pisan vanredni borbeni izveštaj.

- pronalaženje, sakupljanje i uklanjanje (zakopavanje, spaljivanje) životinjskih leševa ili njihovo iskorišćavanje,
- prikupljanje i uklanjanje (spaljivanje, zakopavanje) svih vrsta otpadaka opasnih po zdravlje vojnika i životinja,
- hvatanje napuštenih životinja, prikupljanje vojne imovine i ličnih stvari ranjenih (poginulih, umrlih) vojnih lica.⁵⁶¹

8.2.3. Organizacija i izvođenje asanacije bojišta spada u nadležnost jedinica operativnog dela oružanih snaga. Asanacija u zonama dejstva oružanih snaga u nadležnosti je starešina tog operativnog dela oružanih snaga, a van ovih u nadležnosti društveno-političkih zajednica⁵⁶²

8.2.4. Sprovođenje mera asanacije bojišta nije isključivo higijensko-tehničko pitanje uklanjanja izvora zaraze, već pre svega pitanje opštih moralno-humanitarnih prava ljudi i osećanje poštovanja prema poginulima i briga prema njihovim porodicama. Osećanje svakog vojnika i starešine da će u slučaju ranjavanja biti pravovremeno zbrinut, a u slučaju smrti da će se sa njegovim ostacima postupati sa dužnim pijetetom i da će njegova porodica biti pravovremeno obaveštena i zbrinuta predstavlja jedan od elemenata moralne čvrstine vojnika i starešina.⁵⁶³

8.2.5. Dakle, napred navedene odredbe asanacije bojišta odnose se isključivo na prostoriju zahvaćenu borbenim dejstvima, odnosno prostoriju na kojoj se vode ili su vođena borbena dejstva. Sve aktivnosti na asanaciji izvan ovih prostorija nisu u nadležnosti starešina i njihovih vojnih jedinica. Sakupljanje leševa poginulih lica izvan zone borbenih dejstava je u nadležnosti civilne zaštite i njenih struktura. Takođe, sakupljanje i sahranjivanje, odnosno pokopavanje tela ubijenih lica izvan bojišta, na nedozvoljen način, odnosno suprotno Ženevskim

⁵⁶¹ U svedočenju pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T, zaštićeni svedok PW-168 je izjavio da je pored Komande 4. pešadijskog bataljona bila mini - farma svinja i da su ih muslimanske snage 28. divizije pobile noću 15.07.1995. godine. (strana 15.909, redovi 23-25, strana 15.910, redovi 1-5).
Uklanjanje leševa ovih svinja spada u asanaciju.

⁵⁶² Uputstvo za asanaciju bojišta, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab JNA, Beograd, 1991. str. 3. (BCS/ERN **04343974-04343995**).
(U prilogu uz fusnotu 529)

⁵⁶³ Isto, str. 2.

konvencijama, ne potpada pod odredbe asanacije bojišta. Asanacija bojišta kao moralno - humanitarno pitanje odnosi se na pružanje pomoći vlastitim ranjenim borcima, kao i pružanje pomoći ranjenim neprijateljskim borcima, odnosno humano postupanje sa poginulima u borbi.

8.3. MESTA POGUBLJENJA I POKOPAVANJA NA PODRUČJU OPŠTINE ZVORNIK

8.3.1. Prema navodima optužnice masovna pogubljenja i pokopavanja na području opštine Zvornik izvršena su u Orahovcu, Petkovicima - Brani crvenog mulja, Kozluku, Domu kulture u Pilici i na ekonomiji Branjevo. Prema navodima optužnice iskop grobnica i pokopavanje izvršili su pripadnici inženjerske čete Zvorničke pešadijske brigade. U optužnici kao i u Iskazu o vojnim događajima u Srebrenici koji je sačinio ekspert tužilaštva tvrdi se da su se mesta pogubljenja nalazila u zoni Zvorničke pešadijske brigade⁵⁶⁴.

8.3.2. Na osnovu ranije iznetih analiza u ovoj ekspertizi jasno je pokazano da se lokacije zatočenja i pogubljenja nalaze van rejona odbrane bataljona Zvorničke brigade, a s obzirom na kordonski raspored brigade i van zone odbrane brigade.⁵⁶⁵ Pravilnim tumačenjem pojmova zona odbrane i zona odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava takođe se potvrđuje da navedene lokacije nisu bile u zoni odbrane Zvorničke pešadijske brigade, iako su bile relativno blizu granica zone.⁵⁶⁶ Takođe, iz svedočenja svedoka tužilaštva Radivoja Lakića, te skica ekonomije "Agroproma" na Branjevu i avio-snimaka mesta pokopavanja na Branjevu, vidljivo je da streljanja i pokopavanja nisu izvršena na zemljištu koje je koristio Prvi pešadijski bataljon Zvorničke pešadijske brigade kao ekonomiju za uzgoj povrtlarskih kultura.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ U optužnici u predmetu IT-05-88-T, pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju, navode se sledeća mesta pogubljenja, koja se navodno nalaze u "zoni odgovornosti" Zvorničke pešadijske brigade: Orahovac kod Lažeta (t. 30.6), škola u Petkovicima (t. 30.7), Brana kod Petkovaca (t. 30.8), škola u Ročeviću (t. 30.8.1), škola u Kuli u blizini Pilice (t. 30.9), Kozluk (t. 30.10), Vojna ekonomija Branjevo (30.11), Dom kulture u Pilici (t. 30.12), Nezuk (30.13) ...

⁵⁶⁵ Videti dokument- Komanda Zvorničkepešadijske brigade "Elementi borbenog rasporeda", od 12.08.1995. (BCS/ERN **02935611-02935614**; ERN **03084016-03084022**). Prilog br. 21.

⁵⁶⁶ Karta zone odbrane Zvorničke pešadijske brigade (BCS/ERN **00827577**), Zone odbrane Drinskog korpusa (BCS/ERN **05054369**)
Svedočenja majora Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T u vezi sa zonom odbrane Zvorničke brigade (Strana 12658, redovi 20-25; strana 12658, redovi 1-10).

⁵⁶⁷ Radivoje Lakić je na svedočenju 19.04.2007. godine pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T izjavio da se Branjevo nalazi van zone odbrane Zvorničke pešadijske brigade (strana 10.286, redovi 19-25) i da se mesta pogubljenja nalaze 400 metara udaljena od dela ekonomije kojim je

8.4. ULOGA CIVILNE ZAŠTITE

8.4.1. Određena pogubljenja ratnih zarobljenika su se desila na nekim lokacijama na području opština Bratunac i Vlasenica i pre dovođenja zarobljenika na područje opštine Zvornik. Ta pogubljenja su se desila van zone borbenih dejstava, a neka i u blizini grada i u samom gradu Bratuncu. Zbog toga je bilo neophodno angažovanje jedinica civilne zaštite radi asanacije terena.⁵⁶⁸ U cilju ispomoći na asanaciji terena na području Bratunca angažovani su delovi civilne zaštite iz opštine Zvornik. Takođe, kao ispomoć na tom poslu upućen je i jedan kamion iz Inženjerske čete Zvorničke pešadijske brigade sa vozačem. Celo vreme angažovanja na području Bratunca i Srebrenice bio je pod komandom civilne zaštite.⁵⁶⁹ Angažovanje kamiona sa vozačem iz Zvorničke pešadijske brigade za ispomoć civilnoj zaštiti je bilo u skladu sa Zakonom o vojsci (čl. 302).⁵⁷⁰ Nosilac izvršenja asanacije (pronalaženje, prikupljanje i sahranjivanje ljudskih i životinjskih leševa) na području Bratunca i Srebrenice, kao i čišćenje grada radi eliminacije potencijalnih izvora zaraze, bila je civilna zaštita. Na poslovima asanacije bila su angažovana i određena preduzeća iz Bratunca, kao što je komunalno preduzeće, i jedinice civilne zaštite.

8.4.2. Iz raspoložive dokumentacije može se zaključiti da su određene snage civilne zaštite iz opštine Zvornik takođe bile stavljene u funkciju i uključene u asanaciju terena; odnosno, vršile su prikupljanje i sahranjivanje posmrtnih ostataka ratnih zarobljenika streljanih na području opštine Zvornik. U "Radnoj beležnici dežurnog operativnog Zvorničke pešadijske brigade" stoji zabeleška: "Predsednik opštine Mitrović zvao da se vučni voz pošalje u Bratunac

raspolagala Zvornička pešadijska brigada, odnosno njen Prvi pešadijski bataljon (strana 10.287; strana. 10.291, redovi 20-25; strana 10.295 redovi 11-18).

Republička uprava za geodetske imovinsko - pravne poslove - Područna jedinica Zvornik je izdala "Kopiju katastarskog plana" područja Branjeva na kome se nalazi Ekonomija na kojoj se jasno vidi po ložaj mesta pogubljenja i dela koji je koristila Zvornička pešadijska brigada.

⁵⁶⁸ Okružni štab civilne zaštite - Zvornik, Nredba o formiranju jedinica civilne zaštite za raščišćavanje ..., broj 03-386/95, 28.07.1995. (BCS/ERN **03572261-03572262**)

Glavni štab Vojske Republike Srpske, Naredba o preduzimanju mjera za normalizaciju života i rada u opštini Srebrenica, str. pov. br. 03/4-1731 od 21.07.1995. godine (BCS/ERN **02935598-02935600**; ENG/ERN **03084007-03084009**)

U t. 3.1. naređeno je izvršenje asanacije.

⁵⁶⁹ Transkript sa svedočenja Stanojević Ostoje pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 13656 – redovi 4-25; strana 13657 – redovi 1-6).

⁵⁷⁰ Zakon o vojsci (čl. 302), Službeni glasnik Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 1. jun 1992. (U prilogu uz fusnotu 557)

da doveze buldožer 1000".⁵⁷¹ S obzirom da se radi o naredbi predsjednika opštine kao predstavnika civilne vlasti, verovatno se radi o angažovanju mašine koja nije vlasništvo Vojske Republike Srpske nego neke građevinske firme, koja se obično angažuje na poslovima civilne zaštite, na asanaciji terena i sl. Takođe, svedočenje zaštićenog svedoka PW-104, pokazuje da je od njega kao opštinskog organa vlasti tražena pomoć u obavljanju poslova sa ratnim zarobljenicima.⁵⁷² Takođe se u dokumentaciji pominnju građevinske mašine koje nisu vlasništvo Zvorničke pešadijske brigade; Rovokopač, "Torpedo" vlasništvo "Birač- Holding", ULT-220, takođe vlasništvo "Birač-Holding", i jedan ULT-220 iz "Kamenoloma Jošanica".⁵⁷³ Nijedna od ovih mašina nije mobilasana od strane Ministarstva odbrane. Naime, u dokumenatciji ne postoji dokazni materijal (nema zahteva Komande Zvorničke pešadijske brigade, niti naredbe Odelenja Ministarstva odbrane Zvornik o mobilizaciji mašina). Može se zaključiti da su te mašine angažovane po nalogu nekoga iz Štaba civilne zaštite opštine Zvornik. Međutim, postoji mogućnost da je rovokopač "Torpedo" nekada ranije mobilisan za potrebe vojske⁵⁷⁴.

Pošto su mašine radile na mestima na kojima su pogubljeni ratni zarobljenici vrlo je verovatno da su organi civilne zaštite bili nosioci posla na asanaciji terena, odnosno sakupljanja i pokopavanja tela. Pripadnici "Javnog komunalnog preduzeća" iz Zvornika, koji u situacijama asanacije terena ulaze u sastav jedinica civilne zaštite, viđeni su na području Orahovca i Branjeva kako rade na sahranjivanju tela.⁵⁷⁵

⁵⁷¹ Radna beležnica dežurnog operativnog Zvorničke pešadijske brigade (BCS/ERN **02935742**).

⁵⁷² Svetočenja PW-104 pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 7941, redovi 2-25; strana 7942, redovi 1-7).

⁵⁷³ Putni radni list br. 22-1650-95 za rovokopač "Torpedo", sa naznakom "Birač-Holding" – ručno napisano (ERN **00695031-00695032**; ENG/ ERN **03075485-03075486**)

Putni radni list za ULT-220 "Birač-Holding" (BCS/ERN **00695109-00695110**; ENG/ ERN **00876069-00876070**).

Svedočenja Damjana Lazarevića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T koji je pomenuo ULT-220 iz Jošanice i vozača Rada Boškovića strana 14458, redovi 8-18).

⁵⁷⁴ Komanda Zvorničke pešadijske brigade, Materijalne liste, prijem - stanje, za 1995. godinu (BCS/ERN **00755826-00756359**).

Na str. BCS/ERN **00756046**, za 15.07.1995. godine, nalazi se materijalna lista za slanje 50 litara goriva D2 Javnom komunalnom preduzeću "Rad" za rovokopač. Po naređenju pomoćnika komandanta za pozadinu Sretena Miloševića.

⁵⁷⁵ Svetočenje Damjana Lazarevića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 14459, redovi 20-25; strana 14460; strana 14461; strana 14462, redovi 1-16).

8.5. ULOGA INŽINJERIJSKE ČETE ZVORNIČKE PEŠADIJSKE BRIGADE

8.5.1. Iz dokumenta Komande Zvorničke pešadijske brigade str. pov. br. 01-809 od 20.12. 1995. vidi se da u Inženjerskoj četi Zvorničke pešadijske brigade nije bilo nijedne mašine ULT-220. Od građevinskih mašina imala je jedan rovokopač – bager BGH 700, kopač "Torpedo" – skip i četiri buldožera⁵⁷⁶, i to buldožer TG 140 (ispravan), buldožer TG 220 (ispravan), buldožer TG 75 (neispravan)⁵⁷⁷ i buldožer TG 110 (ispravan). Uvidom u evidenciju putnih radnih lista Inženjerske čete Zvorničke pešadijske brigade vidljivo je da postoje otvorena tri putna radna lista za buldožere za mesec juli 1995. godine, i to za buldožer TG-80⁵⁷⁸, buldožer TG-220⁵⁷⁹ i buldožer TG-110⁵⁸⁰. Dakle, postoje tri putna radna lista za tri ispravna buldožera, s tim što je umesto oznake TG-140 unesena oznaka TG-80 za jedan od buldožera. Takođe je vidljivo da nijedan od buldožera nije radio nijedan radni motočas u julu mesecu, niti su primili gorivo. Za mašinu rovokopač "Torpedo" postoji otvoren putni radni list⁵⁸¹, ali za rovokopač BGH-700 ne postoji otvoren putni radni list za mesec juli. Postoji putni radni list za rovokopač bez ikakvih drugih oznaka⁵⁸². Takođe postoji putni radni list za mašinu ULT-220, vlasništvo "Birač-Holding"⁵⁸³. Međutim ova mašina nije ni u popisnom fondu, niti postoji traga da je mobilisana u mesecu julu 1995, kao ni ranije.

⁵⁷⁶ Komanda 1.Zvpbr pov.br. 01-809 od 20.12. 1995., Sumarni izveštaj po inženjeriji za 1995. godinu. (BCS/ERN **03401475-03401478**).

⁵⁷⁷ Ričard Batler u svom Iskazu o vojnim događajima u Srebrenici od 1.11.2002. na str. 76 kaže da je jedan buldožer TG-75 radio jedan i po sat u Kozluku, te da je ovaj isti buldožer radio i 19.07. jedan sat opet u Kozluku. (BCS/ERN **03072446**; ENG/ ERN **01134366-01134367**).

Međutim, u "Sumarnom izveštaju po inženjeriji" za 1995. (str. pov. br. 01-603 Od 20.12.1995. godine), komande 1. Zvpbr se navodi da je ovaj buldožer neispravan.
(U prilogu uz fusnotu 576)

⁵⁷⁸ BCS/ERN **00695041-00695042**; ENG/ ERN **00876001-00876002**

⁵⁷⁹ BCS/ERN **00695039-00695040**; ENG/ ERN **00875999-00876000**

⁵⁸⁰ BCS/ERN **00695035-00695036**; ENG/ ERN **00875995-00875996**

⁵⁸¹ BCS/ERN **00695031-00695032**; ENG/ ERN **03075485-03075486**
(U prilogu uz fusnotu 573)

⁵⁸² BCS/ERN **00695083-00695084**; ENG/ ERN **03075538-03075539**

⁵⁸³ BCS/ERN **00695109-00695110**; ENG/ ERN **00876069-00876070**
(U prilogu uz fusnotu 573)

Sve inženjerske mašine, osim ULT-220, vode se kao mašine iz popisnog fonda, a to znači da su vlasništvo privrednih subjekata, odnosno preduzeća sa područja opštine Zvornik i da su mobilisane redovnim postupkom mobilizacije.⁵⁸⁴ Procedura mobilizacije je podrazumevala podnošenje zahteva od strane komande brigade, preko Komande drinskog korpusa, za određenim mašinama ili drugim materijalno-tehničkim sredstvima za svoje potrebe. Ministarstvo odbrane je izdavalo naredbu privrednim subjektima koji raspolažu sa traženim sredstvima da ih stave na raspolaganje Ministarstvu odbrane, a potom je ta sredstva preuzimala brigada.⁵⁸⁵

8.5.2. Iz perioda jula 1995. godine u dokumentaciji postoje podaci o zahtevima Zvorničke pešadijske brigade za mobilizaciju vojnih obveznika i materijalno-tehničkih sredstava i to: Zahtev za mobilizaciju motornih vozila od 15.07.1995⁵⁸⁶ (tu se komanda Zvorničke pešadijske brigade poziva na naređenje Komande Drinskog korpusa, kako bi mogla da traži navedena sredstva), Zahtev za mobilizaciju sedam vojnih obveznika od 14.07.1995.⁵⁸⁷ i zahtev za produženje angažovanja dizalice od 20.07.1995.⁵⁸⁸ (Komanda Zvorničke pešadijske brigade

⁵⁸⁴ Ministarstvo odbrane sprovodi mobilizaciju vojske, državnih organa i organizacija, jedinica i štabova civilne zaštite, službe osmatranja i obaveštavanja, jedinica veze rukovođenja i stara se o izvršenju mobilizacije u preduzećima i drugim organima i organizacijama, u skladu sa kriterijumima o raspoređivanju i mobilizaciji građana i materijalnih sredstava za odbranu koje donosi vlada.

⁵⁸⁵ Sledeći **dokumenti Ministarstva odbrane:**
 Sekretarijat Zvornik, Naredba o mobilizaciji autobusa od 12.07.1995.(ERN **03572282**),
 Sekretarijat Zvornik, Naredba o mobilizaciji motornih vozila, str. pov. br. 02-137/93 od 20.07.1995. (ERN **03572298**),

Sekretarijat Zvornik, Naredba o mobilizaciji vojnih obveznika, str. pov. br. 02-81/95. od 15.07.1995 /BCS/ERN ...27574) (*prve tri cifre nečitke – primedba Boško Antić*)

Dokumenata komande Drinskog korpusa:

Komanda Drinskog korpusa, Obezbeđenje autobusa, str. pov. br. 22/226 od 12.07.1995. (BCS/ERN **00761238**, ENG/ERN **00848129**).

Komanda Drinskog korpusa je izdala Naređenje o usklađivanju nadležnosti u poslovima mobilizacije, pov. br. 05-1-245 od 17.07.1995., a na osnovu Naređenja Glavnog štaba Vojske Republike Srpske od 18.06.1995. (BCS/ERN **00733632-00733634**, ENG/ERN **00861079-00861081**).

Tako Komanda Zvorničke pešadijske brigade Ministarstvu odbrane - Odsjek Zvornik podnosi: Zahtev pov. br. 01-268 od 20.07.1995. godine (BCS/ERN **03572300**) za produženje vremena angažovanja dizalice.

(U prilogu uz fusnotu 236)

Zahtev str. pov. broj 01-257 od 15.07.1995. godine (BCS/ERN **03572289**) za mobilizaciju motornih vozila.

Ovi dokumenti jasno ukazuju na koji način se odvijala procedura mobilizacije ljudi i tehnike.

⁵⁸⁶ Komanda Zvorničke pešadijske brigade, str.pov.br. 01-257 od 15.07.1995. (BCS/ERN **03572289**, ENG/ERN **03572289**).

(U prilogu uz fusnotu 585)

⁵⁸⁷ Komanda Zvorničke pešadijske brigade, pov.br. 05-284-1 od 14.07.1995. (BCS/ERN **03572287**).

⁵⁸⁸ Komanda Zvorničke pešadijske brigade, pov.br. 01-268 od 20.07.1995. (BCS/ERN **03572300**).

(U prilogu uz fusnotu 236)

ne može da zadrži sredstvo koje je mobilisano jer mu je istekao rok mobilizacije, pa zbog toga traži od Ministarstva odbrane da se taj rok produži). Ovi dokumenti pokazuju da je Komanda Zvorničke pešadijske brigade, ukoliko je želela da angažuje pomenute građevinske mašine iz državnih preduzeća, morala to uraditi preko Ministarstva odbrane. Komanda Zvorničke pešadijske brigade nije mogla svojevolljno mobilisati mašine ULT-220 iz "Birač-Holding", niti iz "Kamenoloma Jošanica", kao ni rukovaoce tih mašina. Zbog toga nije jasno na koji način su te dve mašine angažovane.

8.5.3. U skladu sa "Pravilom službe oružanih snaga"⁵⁸⁹, čije odredbe su primenjivane i u Vojsci Republike Srpske tokom rata, svaki komandir čete (samostalnog voda, karaule) i starešina istog i višeg ranga izdaje dnevnu zapovest. U dnevnu zapovest se unose: dežurstvo, požarstvo, redarstvo, straža, obuka za naredni dan, nagrade, pohvale, obilasci, kontrola, radovi i drugo. U dnevnu zapovest se unose zadaci za naredni dan. Naknadno se može, zbog neophodnih izmena, izdati dopuna dnevne zapovesti. Dnevna zapovest nema redni broj, već samo naslov i datum. Upisuje se u knjigu zapovesti koja se overava, a na koricama se ispisuje naziv jedinice. Dnevnu zapovest čita četni evidentičar pred strojem čete posle jutarnje smotre.

8.5.4. Pregledom "Knjige dnevne zapovesti Inženjerske čete Prve zvorničke pešadijske brigade" vidi se da su se u dnevnu zapovest unosili podaci o dežurstvu, straži i zadacima jedinice. Drugih podataka predviđenih "Pravilom službe" nije bilo. Takođe je vidljivo da je zapovest izdavana za tekući, a ne za naredni dan. To znači da je datum zapovesti i aktivnosti koje se sprovode datog dana potpuno isti, što je suprotno sa odredbama "Pravila službe". Takođe, u zapovesti se ne navode aktivnosti potčinjenih jedinica niti obuka, nego samo aktivnosti pojedinih elemenata odnosno grupa, pojedinaca i mašina.⁵⁹⁰ Dnevna zapovest pre saopštavanja, odnosno čitanja pred strojem jedinice, mora biti potpisana od strane komandira čete. Prema izjavama komandira Inženjerske čete Zvorničke pešadijske brigade Dragana Jevtića, on je zapovesti za dane od 13. do 17. jula 1995. godine potpisao naknadno nakon nekoliko dana.⁵⁹¹ Dakle, komandir čete nije znao da li, i kakva naređenja prima njegova četa i šta

⁵⁸⁹ Savezni sekretarijat za narodnu odbranu SFRJ, Pravilo službe oružanih snaga, Beograd, 1985. str. 121-122.

⁵⁹⁰ Ovo se posebno odnosi na zapovesti od 14.07. do 17.07. 1995. (BCS/ERN 00822743-00822747; ENG/ERN 00846761-00846765)

⁵⁹¹ Komandir Inženjerske čete Dragan Jevtić je u svojoj izjavi koju je dao Jean-Rene Ruez 13. decembra 1999. godine izjavio: (1) Inženjerskoj četi je direktno komandovao načelnik štaba (str. 11, red 12-15) i da je njegov prvi pretpostavljeni bio major Dragan Jokić, drugo pretpostavljeni major Dragan Obrenović i , tek, treći potpukovnik Vinko Pandurević (str. 54, red 20-21); (2) da mu je načelnik štaba brigade Dragan Obrenović lično

je uneseno u dnevnu zapovest. Takve situacije su moguće ako ne funkcioniše redovni lanac komandovanja i kada komandir čete ne prima naređenja ustaljenom linijom - od komandanta, načelnika štaba brigade ili, pak, od strane načelnika inženjerije.

8.5.5. Na osnovu dnevne zapovesti je vidljivo da se jedna grupa vojnika iz Inženjerijske čete nalazi u zasedi od 14.07. do 17.07. Prema izjavama Dragana Jevtića, komandira te grupe, i on se nalazio sve to vreme na terenu. Dakle, komandir čete nije bio obavešten o aktivnostima čete kao celine. Međutim, prema ukupnim podacima koji pokazuju razvoj događaja na prostoru Crnog vrha i Baljkovice, zasede koje je organizovao Dragan Obrenović sa delom snaga Zvorničke pešadijske brigade, u čijem sastavu je bila i grupa iz Inženjerijske čete, vidi se da su te aktivnosti završene tokom 15.07. na prostoru Snagova i Crnog vrha. Deo tih snaga je ostao i tokom 16.07, a deo dana i 17.07. na prostoru Crnog vrha.⁵⁹²

8.5.6. U dnevnoj zapovesti komandira inženjerijske čete za 13.07.1995, između ostalog se navodi kao zadatak "Grupa od 15 v/o (vojni obaveznici – *primedba Boška Antića*) otišla po naređenju K-de (komande - *primedba Boška Antića*) brigade u rejon Snagova u zasedu".⁵⁹³ I ovo pokazuje da se zapovest ne izdaje dan ranije za aktivnosti koje će da slede narednog dana. Pošto navedeni zadatak u vezi sa 15 vojnika u zasedi verovatno nije bio poznat dan ranije, onda je trebalo napisati dopunu dnevne zapovesti za taj dan, tj. za 13.07.1995. U navedenoj dnevnoj zapovesti za 13.07. nema nijedne aktivnosti u vezi sa angažovanjem inženjerijskih mašina na bilo kakvim poslovima. Angažovanje 15 vojnika u zasedi se vodi pod tačkom 6 kao zadaci dobijeni od Komande brigade. U dnevnoj zapovesti komandira Inženjerijske čete za 14.07.1995. navedeni

naredio da sa 15 inženjeraca ide u zasedu (str. 25, red 2-3); (3) da je prvi put za zatrpavanje streljanih ratnih zarobljenika čuo od majora Jokića tek 25. novembra 1999. godine, kada je dobio poziv za ovaj razgovor (str. 36, red 16 i 22) kada mu je major Dragan Jokić tvrdio da inženjerija nije učestvovala u iskopavanjima (str. 60, red 10-15); (4) da nije imao ličnih saznanja o upotrebi inženjerijskih mašina (str. 37, red 6 i 9 i str. 38, red 10-13); (5) da je **dnevnu zapovest potpisivao retroaktivno** (str. 47-50); (6) da je u evidenciji znak "O" značio odmor, a znak "+" prisustvo (str. 52, red 24-25); (6) **da je retroaktivno potpisivao putne radne listove za inženjerijske mašine** (str. 75, red 17-23) (BCS/ ERN **L0007880-L0007962**, ENG/ ERN **01103387-01103482-ET**)

Transkript razgovora od 20.02.2002 (BCS/ ERN **T000-1136 - T000-1136**; ENG/ ERN **L0066476-L0066481**).

Informativni razgovor od 11.07.2002. ERN **03079160-162**; ENG/ ERN **01178879-L01178881**.

Informativni razgovor od 14.11.2002. ERN **03074603-03074604**; ENG/ ERN **01148063-01148064**

⁵⁹² U "Radnoj beležnici dežurnog operativnog", na strani BCS/ERN **02935776**, stoji: "inž.četa, MAD, k-da stana i poz.bat. raspoređeni sa Marićem raspušteni su dali su vojnici dužni da se jave tokom sutrašnjeg dana u jedinice". Ovo znači da komanda Inženjerijske čete nezna gde se nalaze vojnici te čete, koji su bili u zasedama, kako stoji u dnevnoj zapovesti tokom 17.07. i kada se trebaju javiti u četu.

⁵⁹³ Dnevna zapovest komandira inženjerijske čete za 13.07.1995. (BCS/ERN **00822742**; ENG/ ERN **00846760**)

su skoro uobičajni zadaci. Pod tačkom 5. se navode zadaci dobijeni od Komande brigade. Po naređenju načelnika inženjerije slede određene aktivnosti čete koje se odnose na tehnička pitanja; i to na referenta tehničke službe i tehničke preglede materijalno - tehničkih sredstava.⁵⁹⁴ Dakle, nema nijednog podatka o angažovanju inženjerijskih mašina.

8.5.7. Dakle, 13.07. i 14.07. Inženjerijska četa Zvorničke pešadijske brigade nije primila nijedno naređenje u vezi sa angažovanjem inženjerijskih mašina na bilo kakvim zemljanim radovima na području opštine Zvornik niti u zoni odbrane brigade. Inženjerijska četa izvršavala je uobičajne radne zadatke na miniranju i razminiranju, na rasecanju šume i sl. Takođe, Komanda Zvorničke pešadijske brigade nije uputila nijedan zahtev Komandi Drinskog korpusa niti Ministarstvu odbrane u vezi sa mobilizacijom bilo kakvih građevinskih mašina.

8.5.8. Na osnovu putnih radnih lista koje su otvorene u pozadinskom organu Zvorničke pešadijske brigade može se rekonstruisati tok angažovanja i rada određenih građevinskih mašina. Prema "Knjizi izdavanja goriva Zvorničke pešadijske brigade" dana 14.07.1995. Inženjerijskoj četi je izdato ukupno 200 litara goriva D-2.⁵⁹⁵ To gorivo je izdato pod šifrom 21/3-675. U putnom radnom listu za rovokopač "Torpedo" se vidi da je ova mašina radila od 11.07. do 21.07. i da je gorivo prvi put primila 11.07, i to 30 litara. Drugi put je primila gorivo 14.07, i to 40 litara. Na prvoj strani putnog radnog lista, u tabeli u kojoj se vode podaci o prijemu goriva i maziva, vidi se u drugoj rubrici pod datumom 14.07. da je gorivo izdato na osnovu dokumenta 21/3-675. To je isti broj dokumenta iz knjige "Izdavanja goriva". Takođe, postoji putni radni list za rovokopač koji je 14.07. takođe primio 40 litara goriva pod šifrom 21/3-675. To znači da se radi o kontingentu od 200 litara koje je izdato 14.07. I "Mercedes 2626" sa putnom radnom listom⁵⁹⁶ je pod istom šifrom 21/3-675 14.07. primio 30 litara goriva. To je ukupno 100 litara goriva. Gde je utrošen ostatak od 100 litra goriva iz raspoložive dokumentacije se ne može zaključiti. Ovaj mercedes je 14.07. išao na relaciji Baza - Križevići, radi prevoza bagera (tako stoji u putnom radnom listu).

⁵⁹⁴ Isto, BCS/ERN **00822743**; ENG/ ERN **00846761**.

⁵⁹⁵ Knjiga izdavanja goriva Zvorničke pašadijske brigade (BCS/ERN **03276680**, ENG/ERN **00965591**)

⁵⁹⁶ BCS/ERN **00695105-00695106**; ENG/ ERN **00876065-00876066**

8.5.9. Za mašine za koje postoje putni radni listovi one su otvoreni za period od 01. do 31.07.1995. godine. Međutim, prve zabeleške se odnose na datume kada je prvi put primljeno gorivo. Tako se može videti da je isti datum prijema goriva i angažovanja mašina na iskopu rovova i to za rovokopač⁵⁹⁷ i ULT-220⁵⁹⁸. Gorivo je izdato 14.07, odnosno 15.07. Istog datuma su izvođeni radovi u Orahovcu.

8.5.10. U rubrici "rad vozila, mašine i agregata" u putnom radnom listu za rovokopač "Torpedo" piše da je 14.07. radio na kopanju rova u Orahovcu. Ova aktivnost ove mašine nije navedena u dnevnoj zapovesti komandira Inženjerske čete za 14.07, pa nije jasno ko je tu mašinu uputio u Orahovac, i da li je stvarno tamo i bila. Svedok tužilaštva Cvijetin Ristanović⁵⁹⁹ je u svom svedočenju kazao da je on bio u Orahovcu i da je radio sa mašinom BGH-700. Navodi da tamo nije video rovokopač "Torpedo", nego ULT-220 iz "Birač-Holding" kojim je upravljao Veljko Kovačević. Takođe u putnom radnom listu za rovokopač stoji da je radio 14.07. na kopanju rova u Orahovcu. Svedok Cvijetin Ristanović čije ime stoji u putnoj radnoj listi⁶⁰⁰ tvrdi da on nije radio sa tom mašinom i da nisu njegovi potpisi na tom putnom radnom listu. Ukoliko bi neko pomislio da se možda ovaj putni radni list odnosi na BGH-700 to nije moguće jer ta mašina troši između 15 i 20 litara⁶⁰¹ na jedan moto čas, a ne 7 litara kako stoji u navedenom putnom radnom listu za rovokopač.

8.5.11. U dnevnoj zapovesti komandira inženjerske čete za 14.07. ne postoji nijedan zapis koji se odnosi na zadatke rada mašina u Orahovcu. Iz putnih radnih listova se vidi da su 14.07. tamo navodno radili rovokopač "Torpedo" vlasništvo "Birač-Holding" i nepoznati rovokopač. Iz izjave Cvijetina Ristanovića dade se zaključiti da je u Orahovcu radio BGH-700 (sa kojim je rukovao sam Cvijetin Ristanović) i ULT-220 vlasništvo "Birač-Holding". Znači, za mašine koje su tamo radile ne postoje putni radni listovi za 14.07, a mašine za koje postoje putni

⁵⁹⁷ BCS/ERN **00695083-00695084**
(U prilogu uz fusnotu 582)

⁵⁹⁸ BCS/ERN **00695109-00695110**
(U prilogu uz fusnotu 573)

⁵⁹⁹ Transkript sa svedočenja Cvijetina Ristanovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 13625 – redovi 3-25; strana 13626 – 13631).

⁶⁰⁰ BCS/ERN **00695083-00695084**; ENG/ ERN **03075538-03075539**
(U prilogu uz fusnotu 582)

⁶⁰¹ Pokreće ga motor TAM-a 4500, snage 86 konjskih snaga.

radni listovi za 14.07. iz kojih se vidi da su navodno radile toga dana u Orahovcu u stvari nisu bile u Orahovcu.

8.5.12. Podaci koje pružaju dnevna zapovest komandira Inženjerske čete i putni radni listovi za pojedine mašine za 14.07.1995. nisu pouzdane da bi se moglo zaključiti da su mašine upućene na rad u Orahovac po naređenju komandira Inženjerske čete ili njegovog zamenika. S obzirom da ne postoji trag o mobilizaciji mašina koje nisu bile u posedu Inženjerske čete, a koje su radile u Orahovcu i na drugim lokacijama, postoji mogućnost da je te mašine angažovala neka druga institucija ili ličnost sa područja opštine Zvornik, mimo znanja i ovlašćenja Zvorničke pešadijske brigade.

8.5.13. U dnevnoj zapovesti komandira Inženjerske čete za 15.07. stoje zadaci iz kojih se vidi da je u Orahovcu i u Petkovicima radio ULT-220 a BGH-700 u Orahovcu. U putnom radnom listu za ULT-220⁶⁰² se vidi da je radio u Orahovcu 15.07, ali ne i u Petkovicima. Za BGH-700 opšte ne postoji putni radni list iz koga bi se moglo videti gde je radio. Međutim, pomenuti svedok Cvijetin Ristanović je potvrdio da je BGH-700 radio 15.07. u Orahovcu.

8.5.14. U dnevnoj zapovesti za 16.07. je zabeleženo da su BGH-700 i ULT-220 radili u Orahovcu. Međutim, ne postoji nijedan drugi podatak koji bi ukazao da su te mašine uistinu tada bile u Orahovcu. Svedok Damjan Lazarević⁶⁰³ je potvrdio da su poslovi u Orahovcu završeni 15.07. Iako u dnevnoj zapovesti nije nigde pomenut rovokopač "Torpedo", u njegovom putnom radnom listu piše da je navodno radio u Kozluku na kopanju rova, i to osam časova. Svedok Damjan Lazarević⁶⁰⁴ je potvrdio da ta mašina nije tamo mogla da obavi posao i da je posao na zakopavanju tela obavila mašina ULT-220 iz "Kamenoloma Jošanica" kojim je upravljao Rade Bošković. Sada se prvi put pominje nova mašina ULT-220, za koju ne postoji putni radni list i ne zna se kako se pojavila u Kozluku.

8.5.15. U dnevnoj zapovesti za 17.08. zabeležen je rad BGH-700 i ULT-220 u Branjevu. U putnom radnom listu za ULT-220 piše da je radio 17.07. na kopanju rova u Branjevu. Svedok

⁶⁰² BCS/ERN 00695109-00695110; ENG/ ERN 00876069-00876070
(U prilogu uz fusnotu 573)

⁶⁰³ Isto

⁶⁰⁴ Isto

Damjan Lazarević je potvrdio da su pripadnici Javnog komunalnog preduzeća radili na sahranjivanju tela na Branjevu.

8.5.16. Od svih mašina koje su iz popisa, a nalazile se u inženjerskoj četi Zvorničke pešadijske brigade, tj. mašine koje su bile vlasništvo privrednih preduzeća, prema izjavama svedoka Cvijetina Ristanovića i Damjana Lazarevića samo je BGH-700 radio na iskopu grobnica u Orahovcu i na Branjevu. Za ovu mašinu u dokumentaciji nije pronađen putni radni list koji bi to mogao potvrditi, ali se u "Knjizi izdavanja goriva" za 17.07. nalazi zabeležka iz koje se vidi da je izdato 100 litara za BGH-700.

8.5.17. Druga mašina koja je bila ključna u iskopu grobnica i pokopavanju tela bio je ULT-220 vlasništvo "Birač-Holdinga", sa rukovaocem Veljkom Kovačevićem, radnikom pomenutog preduzeća, i ULT-220 iz "Kamenoloma Jošanica", sa rukovaocem Radom Boškovićem. Nijedna od ovih mašina nije bila u posedu Zvorničke pešadijske brigade niti je u periodu jula 1995. mobilisana. Takođe, rukovaoci ovih mašina Veljko Kovačević i Rade Bošković nisu bili pripadnici inženjerske čete Zvorničke pešadijske brigade niti su bili mobilisani. Iz spiska pripadnika Inženjerske čete za mesec juli 1995. vidi se da se ova dva imena ne nalaze na tom spisku.⁶⁰⁵

8.5.18. Zvornička pešadijska brigada je izdala određene količine goriva za potrebe iskopa grobnica i pokopavanja tela. Gorivo koje je dato za mašine koje nisu bile u posedu Zvorničke pešadijske brigade, niti su od strane te brigade mobilisane, ne pokazuje ništa više od toga nego da je to gorivo dato. Iz toga se ne može zaključiti ko je rukovodio radom mašina.

8.5.19. Prema svedočenju pomenutog svedoka Damjana Lazarevića⁶⁰⁶ vidi se da je on bio prisutan na mestima gde su mašine radile. Međutim, bio je prisutan kao tehničko lice, bez bilo kakvog uticaja na rad mašina. Iz toga se može zaključiti da je radom iskopa grobnica i pokopavanjem tela rukovodio neko drugi van Inženjerske čete, odnosno Zvorničke pešadijske brigade, a da je na neki način samo pružena asistencija od strane delova Inženjerske čete Zvorničke pešadijske brigade.

⁶⁰⁵ Evidencija prisustva ljudstva Inženjerske čete za juli 1995. (BCS/ERN 00743382-00743386, ENG/ERN 00860837-00860840).

⁶⁰⁶ Transkript sa svedočenja Damjana Lazarevića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 14520 – red 9-25; strana 14521 – red 1-15).

8.5.20. Takođe, angažovanje mašina tokom 14.07. i 15.07. je sasvim sigurno bilo bez ikakve kontrole i uticaja potpukovnika Vinka Pandurevića, komandanta Zvorničke pešadijske brigade. On se u zonu odbrane brigade vratio 15.07. oko podneva, a za to vreme brigadom je komandovao njegov zamenik major Dragan Obrenović⁶⁰⁷. Tokom 16.07. potpukovnik Vinko Pandurević je bio zauzet intenzivnim događajima u Baljkovici koji su započeli žestokim borbama, zatim otvaranjem koridora i propuštanjem kolone 28. divizije ABiH tokom 16.07. i 17.07.1995. U takvim uslovima komandant Zvorničke pešadijske brigade nikako nije mogao rukovoditi i poslovima sakupljanja i pokopavanja tela streljanih. Čak ne postoji nijedan podatak koji bi govorio da je on o tome išta znao.

8.6. PREKOPAVANJE GROBNICA

8.6.1. Pregledom raspoložive dokumentacije ne može se pronaći nijedan dokument koji bi direktno ukazivao da je došlo do prekopavanja grobnica i premeštanja tela. Na osnovu izjava pojedinih svedoka tužilaštva (kao što su zašticeni svedok PW-168 i Damjan Lazarević) i na osnovu nekih dokumenata koji govore o izdavanju goriva za potrebe inženjerskih radova u zoni odbrane Drinskog korpusa (kao i imena pojedinih starešina koja se navode u vezi sa tim dokumentima), može smatrati da su realizovane određene aktivnosti u vezi sa prekopavanjem grobnica. Međutim, ne postoji nijedan dokument koji bi direktno pokazivao uključenost Zvorničke pešadijske brigade u te aktivnosti.

8.6.2. Postoji naređenje Glavnog štaba Vojske Republike Srpske od 14.09.1995. pod brojem 03/4-2341⁶⁰⁸ koje je potpisao general-pukovnik Ratko Mladić, kojim se za potrebe inženjerskih radova u zoni Drinskog korpusa odobrava pet tona goriva D-2. Pozadinski sektor Glavnog štaba Vojske Republike Srpske zadužuje se da gorivo dostavi u kasarnu "Standard" kapetanu Miloradu Trpiću (koji je odgovoran za precizno vođenje evidencije o broju moto časova rada inženjerskih mašina i pravdanje utroška goriva. Ovo naređenje je dostavljeno komandi Drinskog korpusa, pozadinskom sektoru Glavnog štaba Vojske Republike Srpske i na znanje Zvorničke pešadijske brigade. Navedeno naređenje ima naredbodavnu snagu za

⁶⁰⁷ O ovome je dosta rečeno u tački 7.3.6 ove ekspertize.

⁶⁰⁸ BCS/ERN **00822150**, ENG/ERN **00844368**.
Koliko je gorivo bilo "cenjeno i vredno" govori izjava Dragana Jevtića data Jean-Rene Ruez 13. decembra 1999. Godine (strana 62, redevo 3-4) (BCS/ERN **L0007941**; ENG/ERN **01103459**).

Pozadinski sektor Glavnog štaba Vojske Republike Srpske i Komandu Drinskog korpusa. Zvorničkoj pešadijskoj brigadi dostavlja na znanje i nema naredbodavni karakter niti iz toga naređenja proističu bilo kakve obaveze za Zvorničku pešadijsku brigadu. Zvornička pešadijska brigada se samo obaveštava jer se gorivo za potrebe inženjerskih radova u zoni odbrane Drinskog korpusa dostavlja u kasarnu "Standard" gde se nalazi komanda Zvorničke pešadijske brigade. Komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske svojim naređenjem direktno zadužuje jednog starešinu koji je verovatno iz Zvorničke pešadijske brigade, jer je u toj brigadi postojao kapetan Milorad Trbić a ne Milorad Trpić kako stoji u naređenju⁶⁰⁹.

8.6.3. Na osnovu pomenutog naređenja komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, Pozadinski sektor Glavnog štaba Vojske Republike Srpske istog dana izdaje svoje naređenje pod brojem 10/34/2-3-701⁶¹⁰. Dostavlja ga komandi 35. pozadinske baze, te Komandi Drinskog korpusa na znanje, kao i Komandi Zvorničke pešadijske brigade na znanje. Pozadinski sektor Glavnog štaba Vojske Republike Srpske naređuje 35. pozadinskoj bazi da izda pet tona goriva D-2, pozivajući se na naređenje komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske. Takođe, i Sektor za pozadinu konstatuje zbog čega se izdaje gorivo, i navodi da se radi o gorivu za izvođenje inženjerskih radova u zoni Drinskog korpusa. Takođe se kaže da će odobreno gorivo preuzeti ovlašćeni predstavnik Drinskog korpusa sopstvenim transportom. Međutim, ne postoji dalje nijedan dokument na osnovu koga bi se moglo pratiti šta se dešavalo sa gorivom. Ne zna se ko je i kada preuzeo gorivo i gde je stvarno to gorivo smešteno.

8.6.4. U "Radnoj beležnici dežurnog operativnog Zvorničke pešadijske brigade" za 14.09.1995.⁶¹¹ nalazi se zabeleška koja se odnosi na dva napred pomenuta naređenja od 14.09.1995. Na dnu stranice nalazi se zabeleška "TELEGRAM STR.POV. 03/4-2341 od 14.9.95. i TELEG. POV. BR. 10/34/2-3-701 od 14.9.95. predati Pantiću". Dakle, radi se o istim telegramima koji govore o pet tona goriva. Ime Pantić se verovatno odnosi na Radislava Pantića, načelnika saobraćajne službe u komandi Zvorničke pešadijske brigade. On je vodio evidenciju o

⁶⁰⁹ Milorad Trbić je bio referent u organu bezbednosti Zvorničke pešadijske brigade. Komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske ili načelnik sektora za bezbednosno - obaveštajne poslove mogli su u skladu sa "Instrukcijom o rukovođenju i komandovanju bezbednosno - obaveštajnim organima u Vojsci Republike Srpske" (tačka 5) pripadnike organa bezbednosti upućivati na posebne zadatke. Tako se i ovo može smatrati kao jedan od posebnih zadataka koje je dobio Milorad Trbić u skladu sa navedenom "Instrukcijom" (BCS/ERN **DA010961 - DA010963**, ENG/ERN **03089290-03089292**).

⁶¹⁰ BCS/ ERN **00822152**; ENG/ ERN **00844499**

⁶¹¹ Na strani BCS/ ERN **02936523**

gorivu i na skoro svim putnim radnim listovima na prvoj strani u rubrici "saobraćajni referent" nalazi se njegov potpis. Na osnovu dokumentacije ne može se ništa zaključiti o sudbini goriva. S obzirom da se pomenuti dokumenti dostavljaju na znanje komandi Zvorničke pešadijske brigade, Pantić je bio taj koji je to primio na znanje, kako ne bi sprečio da se to gorivo smesti u kasarni "Standard". S obzirom da se benzinska pumpa na kojoj je gorivo za svoje potrebe uzimala Zvornička pešadijska brigada nalazila van kasarne u Karakaju, moguće je da je navedenih pet tona goriva bilo smešteno u cisternu koja je mogla biti parkirana u krugu kasarne "Standard".

8.6.5. Činjenica je da navedenih pet tona goriva nije dato na raspolaganje Komandi Zvorničke pešadijske brigade. Zato komanda Zvorničke brigade nije mogla odlučivati o upotrebi tog goriva, niti znati njegovu stvarnu namenu. Takođe je činjenica da je direktno od strane komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske zadužen jedan starešina iz Zvorničke pešadijske brigade da raspolaže navedenim gorivom, što je neuobičajena stvar u sistemu komandovanja. Međutim, komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, u svakom slučaju, ima takvo pravo. Na ovaj način starešina iz Zvorničke pešadijske brigade Milorad Trbić je sve svoje aktivnosti u vezi sa utroškom goriva temeljio na osnovu naređenja komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske. Nijednog trenutka nije polagao račune komandi Zvorničke pešadijske brigade.

Da je naređenje glasilo da će Zvornička pešadijska brigada raspolagati tim gorivom i da treba da odredi starešinu za taj zadatak, onda bi komandant Zvorničke pešadijske brigade ili njegov zamenik odredili jednog od starešina iz Zvorničke pešadijske brigade. Ne postoji nijedan dokument koji bi pokazivao aktivnosti Milorada Trbića u vezi sa navedenim gorivom.

Svedok Damjan Lazarević⁶¹² je svedočio da je bio prisutan na mestima kada su premeštana tela iz grobnica i da su to radili isti rukovaoci koji su bili sa njime kada su tela pokopavana. On takođe spominje i Milorada Trbića koji je bio s njim u direktnom kontaktu, te da mu je i Trbić izdavao zadatke u vezi sa prekopavanjem grobnica. Rukovaoci mašina sa kojima su prekopavane grobnice nisu pripadali Zvorničkoj pešadijskoj brigadi. To su bili ljudi zaposleni u privrednim preduzećima. Prema kazivanju Damjana Lazarevića, jedan od njih je Veljko Kovačević, radnik "Birač-Holdinga" iz Zvornika.

⁶¹² Svedočenje Damjana Lazarevića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 14450, redovi 20-25, strana 14451, redovi 1-8, strana 14469, redovi 6-18, strana 14479, redovi 4-25, strana 14480, redovi 1-8, strana 14507, redovi 22-25, strana 14.508, redovi 1-23, strana 14514, redovi 3-10).

8.6.6. U naređenju komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske je navedeno da se gorivo izdaje za izvođenje inženjerskih radova u zoni Drinskog korpusa, a direktno se za to gorivo zadužuje starešinu Milorada Trbića koji nije inženjerac niti je oficir na komandnom položaju, nego je starešina iz organa bezbednosti. Neuobičajeno je da se za navedenu vrstu posla odredi starešina iz organa bezbednosti; ali je u skladu sa "Instrukcijom o komandovanju i rukovođenju bezbednosno - obaveštajnim organima u Vojsci Republike Srpske" (tačka 5).

8.6.7. Prateći zabeleške u "Radnoj beležnici dežurnog operativnog oficira Zvorničke pešadijske brigade" ne nalazimo više nijednu zabelešku u vezi sa navedenih pet tona goriva. Na strani za 15.09. 1995.⁶¹³ nalazi se zabelešku sledeće sadržine: "U 11.00 sastanak svih komandanata bataljona – diviziona". Verovatno je Dragan Obrenović, kao zastupnik komandanta brigade, sazvaio taj sastanak. Na tom sastanku se raspravljalo o onome što stoji zabeleženo u "Radnoj beležnici dežurnog operativnog" za 15.09.1995,⁶¹⁴ gde između ostalog piše: "Informisanje komandanta bataljona - diviziona o vojnopolitičkoj situaciji u VRS, zoni odgovornosti korpusa i brig (brigade – *primedba Boška Antića*). Preciziranje naređenja komandantima bataljona – diviziona u vezi formiranja manevarskog bataljona kao i komande istog." Dakle, ni na tom sastanku koji je usledio dan posle naređenja u vezi sa pet tona goriva nema ni reči o tom gorivu.

8.6.8. U vreme prijema naređenja u vezi sa pet tona goriva, dakle 14.09.1995, Dragan Obrenović je bio zastupnik komandanta Zvorničke pešadijske brigade u odsustvu Vinka Pandurevića. Vinko Pandurević je tada bio komandant jedne druge brigade iz Drinskog korpusa, koja se nalazila u zoni Drugog krajiškog korpusa.⁶¹⁵ Ovo je dobro poznata činjenica. To priznaje i ekspert tužilaštva Ričard Batler u svom izveštaju na strani 123⁶¹⁶. Dakle, Vinko Pandurević nije bio upoznat sa naređenjem u vezi sa tih pet tona goriva.

⁶¹³ BCS/ERN 02936525

⁶¹⁴ BCS/ERN 02936723

⁶¹⁵ Komanda 1.Zvpbr, Redovni borbeni izveštaj za 14.09.1995. (BCS/ERN 00730686-00730688, ENG/ERN 00813257-00813258). U potpisu izveštaja stoji ime i potpis Dragana Obrenovića kao zastupnika komandanta.

⁶¹⁶ BCS/ERN 03072493; ENG/ ERN 01134412

8.6.9. Vinko Pandurević se vratio iz Krajine (iz zone Drugog krajiškog korpusa) 16.09.1995. u 11.30.⁶¹⁷ Da je ovaj podatak tačan vidi se i iz "Operativnog dnevnika Zvorničke pešadijske brigade" gde piše: "Danas u 11,30 vratila se 2. DB u Zvornik na čelu sa p.pukovnikom Vinkom Pandurevićem iz zone odgovornosti 2. KK".⁶¹⁸ Na dan povratka Vinka Pandurevića iz Krajine major Dragan Obrenović je bio u obilasku 7. pešadijskog bataljona. Toga dana kada je stigao Vinko Pandurević, Dragan Obrenović nije se sreo sa Vinkom Pandurevićem.⁶¹⁹ Vinko Pandurević se vratio u Komandu Zvorničke pešadijske brigade dva dana nakon naređenja u vezi sa pet tona goriva. Pošto Komanda Zvorničke pešadijske brigade nije imala nikakve obaveze iz Naređenja komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske u vezi sa pet tona goriva, onda niko nije ni imao potrebu da Vinka Pandurevića informiše o bilo čemu u vezi sa tim gorivom.

8.6.10. Pošto je Vinko Pandurević bio komandant kombinovane brigade iz Drinskog korpusa koja je bila duže od mesec dana u zoni Drugog krajiškog korpusa, učestvujući u borbenim dejstvima, samim povratkom te jedinice na prostor Zvornika obaveze Vinka Pandurevića kao komandanta te brigade nisu prestale. Bilo je potrebno izvestiti Komandu Drinskog korpusa da je jedinica pristigla u rejon Zvornika, a potom organizovati povratak delova te brigade u njihove matične garnizone, tj. brigade iz kojih su bile te jedinice. U tom smislu Vinko Pandurević (kao komandant te druge Drinske brigade), morao je organizovati takozvano razvođenje jedinica u njihove garnizone. Tek kada su te jedinice stigle u svoje matične garnizone, i Vinko Pandurević primio izveštaje o tome, njegova obaveze kontrole tih jedinica je prestale, ali je i dalje ostala obaveza da sačini sumarni izveštaj o angažovanju te brigade u borbama u zoni Drugog krajiškog korpusa na prostoru Drvara.⁶²⁰

⁶¹⁷ Radna beležnica dežurnog operativnog (BCS/ERN **02936527**).

⁶¹⁸ Operativni dnevnik 1.Zvpbr (BCS/ERN **02936724**).
(U prilogu uz fusnotu 544)

⁶¹⁹ Radna beležnica dežurnog operativnog (BCS/ERN **02936528**).
Putni radni list (BCS/ERN **01095275-01095277**) za vozilo "mercedes", vozač Ljubiša Danojlović – vozač Dragana Obrenovića: piše za 16.09. u rubrici "relacija": "Zvornik - Memići – Zvornik". Sedmi pešadijski bataljon se nalazi u Memićima.

Primedba Boška Antića: U prevodi na engleski jezik navedenog dokumenta pogrešno je navedeno da se radi o vremenu od 20. do 30.

⁶²⁰ Taj sumarni izveštaj je i sačinjen, što se vidi iz sledećeg dokumenta, Komanda Druge drinske brigade, str.pov.br. 01-516 od 23.10.1995, Angažovanje 2.Drinske brigade u zoni odbrane 2.KK, izveštaj. (BCS/ERN **04385975-0438990**), treća cifra u BCS/ERN broju nije jasna, pa je moguće da nije trojka nego neka druga cifra.

8.6.11. Prema važećoj proceduri, komandant Druge drinske brigade potpukovnik Vinko Pandurević je bio dužan da putem sredstava veze izvesti Komandu Drinskog korpusa da je jedinica došla u rejon Zvornika, a potom i kada sve jedinice stignu na svoja odredišta. Iz raspoložive dokumentacije se ne može videti da li je, kako je, i kada, ako jeste, to učinio potpukovnik Vinko Pandurević. Na strani "Radne beležnice dežurnog operativnog" za 17.09.1995.⁶²¹ nalazi na vrhu stranice zabeleška koja je uneta oko deset časova (jer posle te zabeleške sledi vreme za novu zabelešku koja referira na 10 časova). Ta zabeleška glasi: "pot. Pandurević da se pre odlaska u Vlasenicu javi generalu Krstiću i da popodne ne treba ići u Vlasenicu". Ispod ove zabeleške stoji: "589-991 potpukovnik u Čelopeku", kao i zabeleška: "major u Malešiću na referisanju". Navedeni telefonski broj se vrlo često pojavljuje u "Radnoj beležnici" u vezi sa imenom potpukovnika Vinka Pandurevića, što upućuje na činjenicu da je to kućni broj telefona gde se potpukovnik Vinko Pandurević najčešće nalazio u slobodno vreme. Analizom zabeleške koja se odnosi na Vlasenicu i general-majora Krstića, vidimo da je potpukovnik Vinko Pandurević trebao ići u Vlasenicu kod komandanta Drinskog korpusa general-majora Radislava Krstića, ali da je neko iz Komande Drinskog korpusa javio da se potpukovnik Vinko Pandurević javi telefonom i da se otkazuje njegov odlazak u Komandu Drinskog korpusa. Naredna zabeleška koja se odnosi na broj telefona i mesto Čelopek znači da je potpukovnik Vinko Pandurević posle razgovora sa general-majorom Krstićem otišao u Čelopek i ostavio broj telefona na kome će se nalaziti.

8.6.12. U svakom slučaju, potpukovnik Vinko Pandurević je 16.09. i 17.09.1995. obavio razgovor sa general-majorom Krstićem putem sredstava veze. Prema svedočenju Miodraga Dragutinovića, potpukovnik Vinko Pandurević je posle povratka iz Krajine dobio slobodne dane, odnosno odsustvo iz jedinice i otišao na Crnogorsko primorje. U radnoj beležnici dežurnog operativnog za 19.09.1995 piše: "085-51-486, soba 100 KOMANDANT potpukovnik PANDUREVIĆ". Gledajući kako je to napisano i uokvireno, to znači da je ovo broj telefona i broj sobe hotela gde se toga dana, 19.09.1995, nalazio potpukovnik Vinko Pandurević. Prema svedočenju majora Miodraga Dragutinovića, potpukovnik Vinko Pandurević je bio odsutan od 17.09. do 26.09.1995. godine⁶²². Tako je major Dragan Obrenović nastavio da zastupa komandanta brigade do 26.09.1995.

⁶²¹ BCS/ERN 02936530

⁶²² Svedočenje Miodraga Dragutinovića pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12731, redovi 2-25, strana 12732, strana 12.733, redovi 1-20).

8.6.13. Prema "Iskazu o vojnim događajima u Srebrenici" Richarda J. Butlera i prema avio-snimcima lokacija pokopavanja tela, premeštanje grobnica se odvijalo u periodu između nekog datuma u julu i 27.09.1995. Naime vazdušni snimci pokazuju da su grobnice posle izvesnog vremena uznemiravane, odnosno prekopavane, i da je to završeno najkasnije do 27.09.1995.godine⁶²³. To je upravo period u kome se potpukovnik Vinko Pandurević nalazio u Krajini, a kasnije na odsustvu, a dužnost komandanta Zvorničke pešadijske brigade je obavljao major Dragan Obrenović.

8.6.14. Na osnovu dokumenata ("Radne beležnice operativnog dežurnog", "Operativnog dnevnika Zvorničke pešadijske brigade"), kao i na osnovu putnih radnih listova za vozila Komande Zvorničke pešadijske brigade, može se tačno utvrditi kada je potpukovnik Vinko Pandurević preuzeo komandu nad Zvorničkom pešadijskom brigadom u septembru. Navedeno je da je potpukovnik Vinko Pandurević došao iz Krajine 16.09. u 11,30 i da se taj dan bavio razvođenjem jedinica Druge drinske brigade u njihove garnizone. Dakle, potpukovnik Vinko Pandurević se ne bavi pitanjima Zvorničke pešadijske brigade. Narednog dana 17.09, održano je referisanje komandanata bataljona - diviziona na isturenom komandnom mestu Drugog pešadijskog bataljona na Pećini⁶²⁴. Tim referisanjem je rukovodio major Dragan Obrenović kao zastupnik komandanta brigade.

I redovni borbeni izveštaj od 17.09.1995. godine⁶²⁵ je potpisao major Dragan Obrenović, iako stoji otkucano ime i prezime potpukovnika Vinka Pandurevića. Izveštaj je sačinio dežurni operativni sa inicijalima MN. Prema evidenciji starešina Zvorničke pešadijske brigade vidi se da se radi o kapetanu Milutinu Nedeljkoviću. On je stavio ime komandanta u potpisu, a ne zastupnika komandanta, jer očigledno nije bio upoznat sa statusom majora Dragana Obrenovića.

⁶²³ Richard J. Butler, Izkaz o vojnim događajima u Srebrenici – operacija "Krivaja-95", 1. novembar 2002, str. 6 BCS/ ERN **03072492**; ENG/ ERN **01134411**.

Vazdušni snimci koji su korišćeni uz svedočenje Jean-ReneRueza 18.09.2006. (strana 1828 – red 19-25; strana 1829-1830; strana 1838 – red 1-23).

⁶²⁴ "Operativni dnevnik" (BCS/ERN **02936724**) za 17.09.1995.
(U prilogu uz fusnotu 544)

"Radna beležnica operativnog dežurnog" za 17.09. (strana BCS/ERN **02936529**): "u 8.30 zvati komandanta na IKM u deset da ne idu preko Malešića".

⁶²⁵ Redovni borbeni izveštaj, str. pov. br. 06-290, 17.09.1995. godine (BCS/ERN **00730696**, ENG/ERN **00813227-00813228**).

Drugi operativni dežurni u potpis su stavljali ime i prezime zastupnika komandanta majora Dragana Obrenovića. To znači da major Dragan Obrenović, kao zastupnik komandanta, obavlja dužnost u kontinuitetu.

8.6.15. U "Radnoj beležnici"⁶²⁶ piše: "major u Malešiću na referisanju"⁶²⁷. Pre ove zabeleške na istoj strani stoji zabeleška da je potpukovnik Vinko Pandurević u Čelopeku, što znači da još nije preuzeo komandovanje Zvorničkom pešadijskom brigadom nakon povratka iz Krajine. U putnom radnom listu za vozilo "mercedes" vozača Ljubiše Danojlovića (koji je vozač majora Dragana Obrenovića) za 17.09. piše u rubrici "relacija": "Zvornik - Pećina - Zvornik".⁶²⁸ Istureno komandno mesto Drugog pešadijskog bataljona se nalazilo na Pećini⁶²⁹.

8.6.16. U "Radnoj beležnici" za 18.09.⁶³⁰ stoji zabeleška: "Obrenović da bude u Vlasenici kod generala Krstića u 18.00". U putnom radnom listu vozača Ljubiše Danojlovića piše za 18.09.: "relacija Zvornik - Pandurica - Zvornik - Vlasenica - Zvornik". Znači da je major Dragan Obrenović u toku dana bio u obilasku Sedmog pešadijskog bataljona i uveče otišao u Vlasenicu u Komandu Drinskog korpusa.

8.6.17. U periodu od 17.09. do 26.09. ne postoji nijedna zabeleška koja bi se odnosila na aktivnosti potpukovnika Vinka Pandurevića, osim broja telefona i sobe koji su već navedeni u "Radnoj beležnici"⁶³¹. U periodu odsustva Vinka Pandurevića dok ga je zamenjivao major Dragan Obrenović, i Dragana Obrenovića su oslovljavali sa "komandant"⁶³². U "Radnoj beležnici"⁶³³ piše: "Mijatović kod komand. Obrenovića". Na strani ERN 02936542 piše: "Komandant otišao na ekonomiju pa na Vjenačac". U "Radnoj beležnici" za 25.09. na strani

⁶²⁶ Na strani BCS/ERN **02936530**

⁶²⁷ Drugi pešadijski bataljon se nalazio u Malešiću.

⁶²⁸ Putni radni list (BCS/ERN **01095275-01095277**) za vozilo "mercedes", vozač Ljubiša Danojlović, od 01.09.-30.09.1995.

⁶²⁹ To se vidi iz karte rejona odbrane 2. pešadijskog bataljona.

⁶³⁰ Na strani BCS/ERN **02936532**

⁶³¹ Na strani BCS/ERN **02936536**

⁶³² Naredbom komandanta Drinskog korpusa br. 05/2-384 od 08. avgusta 1995. god. za zastupnika u dužnosti načelnika štaba Zvorničke pešadijske brigade postavljen je kapetan prve klase Maksimović Miloš (BCS/ERN **04.40857**-treća cifra nečitka).

⁶³³ Na strani BCS/ERN **02936541**

ERN 02936544 piše: "komandant u komandi korpusa Vlasenica 7.25". Da je reč o majoru Draganu Obrenoviću potvrđuje i putni radni list za vozilo koje vozio vozač Ljubiša Danojlović, u kome za 25.09. 1995. piše: od 05.10 do 24.00 relacija Zvornik - Vlasenica - Zvornik. Razlog odlaska majora Dragana Obrenovića u Komandu Drinskog korpusa jeste priprema za upućivanje jedne brigade iz Drinskog korpusa u Krajinu. To se vidi iz "Operativnog dnevnika"⁶³⁴ za 26.09. u kome piše: "U 12.30 čas je otišlo 434 vojnika u sastav Drinske brigade u zonu 1. KK".

(1. krajiški korpus – *primedba Boška Antića*).

Takođe, postoji naredba komandanta Drinskog korpusa o formiranju i upućivanju brigade u zonu odbrane Prvog krajiškog korpusa⁶³⁵ prema kojoj je potpukovnik Radomir Furtula određen na dužnost komandanta brigade.

8.6.18. U radnoj beležnici⁶³⁶ piše: "po planu u 10.00 referisanje, Obren" (pa onda piše u zagradi dva broja jedan iznad drugog 550 i 502). Ovaj broj bi mogao da znači neki broj telefona. Pošto piše da je referisanje po planu to znači da je referisanje ranije zakazano. U "Operativnom dnevniku" za 26.09.⁶³⁷ piše: "U 10.00 čas održano je referisanje k-danata bataljona-divizionu a poslije toga izvršeno je komandantsko izviđanje". Ovim referisanjem je verovatno rukovodio zastupnik načelnika štaba Miloš Maksimović.

Ukoliko je tačna zabeleška u redovnom borbenom izveštaju Zvorničke pešadijske brigade od 26.09.1995. godine⁶³⁸ da je komandantsko izviđanje vršeno na čelu sa komandantom brigade onda se na osnovu toga može smatrati da je referisanjem rukovodio Vinko Pandurević.

8.6.19 Istog dana, neočekivano, general-major Radislav Krstić svojom naredbom određuje majora Dragana Obrenovića za komandanta brigade iz Drinskog korpusa koja se upućuje u Krajinu 26.09, umesto potpukovnika Radomira Furtule. U toj naredbi se kaže: "Zbog novonastalih okolnosti moje Naređenje str.pov.br.638/94-193 MENJAM u tački 2. pod a u sledećem: 1. Umesto potpukovnika Furtula Radomira za komandanta brigade određujem majora

⁶³⁴ Na strani BCS/ERN **02936729**

⁶³⁵ Str. pov. br. 638/94-193, 25.09.1995. godine (BCS/ERN **03401484-13401487**, ENG/ERN **03090014-03090017**).

⁶³⁶ Na strani BCS/ERN **02936547**

⁶³⁷ Na strani BCS/ERN **02936729**
(U prilogu uz fusnotu 634)

⁶³⁸ Str. pov. br. 06-299, 26.09.1995. godine (BCS/ERN **00730714**, ENG/ERN **00813563-00813564**).

Obrenovića Dragana"⁶³⁹. Znači da su nastupile neke neočekivane okolnosti zbog kojih je major Dragan Obrenović neočekivano određen za komandanta Drinske brigade koja se upućuje u Krajinu. To je i bio razlog da se potpukovnik Vinko Pandurević neplanirano vrati sa odsustva iz Crne Gore i da se javi u Komandu Zvorničke pešadijske brigade, te da preuzme komandovanje brigadom.

Iz naredbe o određivanju majora Dragana Obrenovića za komandanta brigade od 26.09.1995. godine⁶⁴⁰ ne može se utvrditi tačno vreme kada je izdata. Samim tim, ne zna se u koliko je sati major Dragan Obrenović imao saznanje da je određen za komandanta te brigade. To takođe utiče na utvrđivanje činjenice ko je u 10.00 26.09.1995. godine rukovodio navedenim referisanjem.

S obzirom da u operativnom dnevniku (kao što je navedeno u paragrafu 8.6.17) stoji da je u 12.30 časova otišlo 433 vojnika u sastavu Drinske brigade, sigurno je da je to usledilo nakon održanog referisanja u 10.00 časova.

8.6.20. U "Radnoj beležnici dežurnog operativnog"⁶⁴¹ za 27.09. stoji: "10.00 referisanje komandanata bataljona - diviziona". U "Operativnom dnevniku"⁶⁴² za 27.09. takođe piše: "U 10.00 čas održano referisanje komandanata bataljona-diviziona". Pošto je major Dragan Obrenović dan ranij, tj. 26.09, otišao u Krajinu, ovim referisanjem je rukovodio potpukovnik Vinko Pandurević., To potvrđuje da je on preuzeo komandovanje Zvorničkom pešadijskom brigadom. Sve vreme od 04.08. do 26.09. potpukovnika Vinka Pandurevića na dužnosti komandanta zastupao je major Dragan Obrenović. S obzirom da je jedno referisanje komandanata bataljona - diviziona održano 26.09. i odmah drugo 27.09. to znači da su sa tim referisanjima rukovodile različite osobe. Po dolasku u komandu (sa odsustva) potpukovnik Vinko Pandurević je želeo da se upozna sa stanjem u jedinicima. Logično je da je zakazao i održao referisanje sa komandantima bataljona - diviziona, 27.09.1995. godine.

⁶³⁹ Komanda Drinskog korpusa, str. pov. br. 638/94-193 Od 25.07.1995. godine (BCS/ERN **03401484-03401487**; ENG/ERN **03090014-03090017**)
(U prilogu uz fusnotu 635)

Komanda Drinskog korpusa, str. pov. br. 638-94-93-1 od 26.09.1995., Izmena naređenja (BCS/ERN **02935615**; ENG/ERN **03083857**).

⁶⁴⁰ Isto.

⁶⁴¹ Na strani BCS/ERN **02936548**.

⁶⁴² Na strani BCS/ERN **02936729**.
(U prilogu uz fusnotu 634)

Iz evidencije se vidi da su zaredom u tri dana održana tri referisanja. To je sasvim neobično i malo je verovatno da je svim referisanjima rukovodila ista osoba.

8.6.21. Redovni borbeni izveštaj od 25.09.1995. godine je potpisan imenom i prezimenom potpukovnika Vinka Pandurevića, ali je bez njegovog potpisa. I ovaj izveštaj je sačinio isti operativni dežurni sa inicijalom MN, dakle kapetan Milutin Nedeljković (koji je opet u potpisu stavio potpukovnika Vinko Pandurevića - kao i ranije u redovnom borbenom izveštaju od 17.09.1995. godine - iako u dokumentima ne postoji nijedna zabeleška na osnovu koje bi se moglo zaključiti da je potpukovnik Vinko Pandurević 25.09.1995. godine stigao u brigadu).

Prilikom svedočenja pred Međunarodnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju, zaštićeni svedok PW-168 je potvrdio da je 25.09.1995. godine, kao zastupnik komandanta, bio na sastanku u Komandi Drinskog korpusa i na prijemu zadataka⁶⁴³. U navedenom redovnom borbenom izveštaju od 25.09.1995. godine piše: "U 15.00 časova komandant brigade po povratku sa referisanja iz korpusa održao je sastanak sa komandantima bataljona - divizion a užim delom komande"⁶⁴⁴. Ovo pokazuje da je ovim sastankom rukovodio major Dragan Obrenović⁶⁴⁵.

8.6.22. Dakle, aktivnosti koje su vezane za naredbu o dodeljivanju pet tona goriva kapetanu Miloradu Trbiću⁶⁴⁶ i prekopavanje grobnica koje se vidi na snimcima iz vazduha odvijale su se u vreme kada Vinko Pandurević nije obavljao dužnost komandanta Zvorničke pešadijske brigade, nego je tu dužnost obavljao major Dragan Obrenović kao zastupnik komandanta. Na osnovu raspoložive dokumentacije Zvorničke pešadijske brigade može se

⁶⁴³ Svedočenje PW168 10.10.2007.pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 16180 – red 25; strana 16181 – red 1-22)

⁶⁴⁴ Komanda Zvorničke pešadijske brigade, Redovni borbeni izveštaj, str. pov. br. 06-298, 25.09.1995. godine (BCS/ERN 00730712, BCS/ERN 00813559-00813560).

⁶⁴⁵ Postoji naredba Komande Zvorničke pešadijske brigade od 25.09.1995. godine o formiranju pešadijske čete koja ulazi u sastav Drinske brigade za Krajinu (BCS/ERN 04327194-04327196), koju je potpisao Vinko Pandurević. Zna se da je major Dragan Obrenović bio u Komandi Drinskog korpusa na prijemu zadatka upravo u vezi sa navedenom brigadom. Pošto je on primio zadatak da pripremi snage iz Zvorničke pešadijske brigade, verovatno je onda on i saopštio Milanu Mariću, oficiru iz operativnog organa Zvorničke pešadijske brigade, elemente za izradu pomenute naredbe. Vrlo je verovatno da je tu naredbu potpukovnik Vinko Pandurević potpisao narednog dana, 26.09.1995, tim pre što su komandanti potčinjenih jedinica isti dan od majora Dragana Obrenovića primili konkretne zadatke u vezi pripreme čete za Drinsku brigadu.

⁶⁴⁶ BCS/ERN 00822150
(U prilogu uz fusnotu 608)

zaključiti da je potpukovnik Vinko Pandurević ponovo primio komandu nad Zvorničkom pešadijskom brigadom najranije 26.09. 1995. godine.

8.6.23. Putni radni listovi vozila koje je koristio komandant (NISSAN-T 2175; RENO SOFRAN-P 4343) sa vozačima Draganom Stevićem i Bogdanom Pandurevićem za mesec septembar pokazuju da je vozilo NISSAN korišćeno za potrebe komandanta do 16.09.1995. a potom tek 30.09.1995. godine⁶⁴⁷. Vozilo RENO SOFRAN je koristio komandant od 27. do 29.09.1995. godine⁶⁴⁸. Ne postoji nijedan dokument koji dokazuje da je komandant koristio neko od vozila Zvorničke brigade 25. i 26.09.1995. godine, niti da su ga vozili njegovi vozači.

⁶⁴⁷ Putni radni list broj 22-1981/95 (BCS/ERN 01095269-01095270)

⁶⁴⁸ Putni radni list broj 22-2172/95 (BCS/ERN 01095949-01095950).

9. ZAKLJUČCI

9.1. Događaji u Bosni i Hercegovini u vremenu od 1992. do 1995. godine posledica su razvoja događaja na teritoriji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Posledica su separatističkih pokreta koji su podstaknuti iz inostranstva s ciljem ostvarenja interesa onih koji su se međusobno borili za uticaj na ovom prostoru. Umesto da budu faktor mira, predstavnici vodećih država Zapada i NATO-a su se opredelili za jednu stranu, aktivno joj pružajući pomoć na svim poljima delovanja.

Srbi nisu izvršili agresiju na Bosnu i Hercegovinu jer oni vekovima žive na tim prostorima.

9.2. Nastanak Republike Srpske, a s njom i Vojska Republike Srpske, posledica je reagovanja srpskog naroda na akcije koje su preduzimali muslimani i Hrvati: formiranje Stranke demokratske akcije, Hrvatske demokratske zajednice, stvaranje "paravojnih" jedinica u koje su ušli mnogobrojni pripadnici Jugoslovenske narodne armije (muslimani i Hrvati), formiranje Savjeta za nacionanu odbranu muslimanskog naroda, formiranje Vijeća nacionalne odbrane muslimanskog naroda, usvajanje Deklaracije o suverenitetu Bosne i Hercegovine bez učešća srpskih poslanika, inicijativa za formiranje Hrvatske banovine i raspisivanje referendumu za izjašnjavanje o priključivanju Republici Hrvatskoj, odluka o raspisivanju referendumu o suverenosti Bosne i Hercegovine, priznavanje Bosne i Hercegovine i bez referendumu od strane Turske, zaključak Evropskog parlamenta da Bosna i Hercegovina ispunjava uslove za priznavanje u vreme kada su u njoj sukobi na sve strane, upad i zločini hrvatskih oružanih snaga u severnu Bosnu, zločini nad pripadnicima Jugoslovenske narodne armije u Sarajevu i Tuzli...

9.3. Vojska Republike Srpske nastala je kao posledica razvoja događaja. Nije formirana od Jugoslovenske narodne armije nego je rezultat samoorganizovanja srpskog naroda za odbranu. U nju su odmah ili kasnije stupili pripadnici Jugoslovenske narodne armije. Međutim, većinu starešinskog sastava su činili pripadnici Teritorijalne odbrane i vojno sposobno stanovništvo. Na komandnim dužnostima, posebno na nižim taktičkim nivoima, nalazili su se kadrovi bez bilo kakvog vojnog obrazovanja. Takav je bio slučaj i sa Zvorničkom pešadijskom brigadom.

Danom donošenja odluke o formiranju, Vojska Republike Srpske nije i stvarno formirana. Trebalo je vremena da ona preraste u organizovanu vojnu silu. Pored suprostavljanja muslimanskim i hrvatskim snagama, morala je da se suprotstavlja i "paravojnim" formacijama koje su nanosile štetu i njenom ugledu i ugledu srpskog naroda. Predstojao je naporan put do

stvaranja uslova za primenu osnovnih principa komandovanja - jednostarešinstva i subordinacije, uz česta odstupanja od njih.

9.4. Vojska Republike Srpske nije bila zasnovana na modernim principima. Nije u potpunosti funkcionisala po doktrinarnim rešenjima Jugoslovenske narodne armije i nije bila visoko uređena vojna organizacija.

Delimično oslanjanje na normativna dokumenta bivše Jugoslovenske narodne armije usledilo je zbog činjenice da su ta dokumenta proverena u mnogim vežbama i da su aktivne starešine bile obučene da dejstvuju u skladu sa njima. U vreme svog formiranja Vojska Republike Srpske nije imala vlastitu ratnu veštinu. Nije imala mogućnosti za inovaciju tih dokumenata i prilagođavanje novim uslovima u kojima je dejstvovala.

Opšti uslovi u kojima je dejstvovala Vojska Republike Srpske proistekli su iz društvenih okolnosti u kojima je nastala. Svi građani Republike Srpske bili su njeni potencijalni i stvarni pripadnici. Nastala je i funkcionisala u situaciji kada nije izvedena mobilizacija i kada nije proglašeno ratno stanje.

9.5. Nedostatak profesionalnih vojnih kadrova bio je presudan na sistem rukovođenja i komandovanja. Na komandna mesta su dolazili vojno neobrazovani i neuvežbani pojedinci. Uticaj lokalnih političkih rukovodstava na izbor komandnog kadra bio je velik⁶⁴⁹. Ideološka bliskost sa rukovodećom političkom strankom imala je presudan značaj na izbor komandnog kadra. Pokušaj potpunog distanciranja od bivšeg sistema odbrane Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije bio je poguban.

Veliki broj starešina nije poznao principe rukovođenja i komandovanja. Oni su gradili svoj vlastiti sistem rukovođenja i komandovanja. Principi komandovanja - jednostarešinstvo i subordinacija – funkcionisali su na nivou Glavnog štaba i na nivou komandi korpusa, i, delimično, brigada. Na nižim nivoima bila su česta odstupanja. Dobijena naređenja su filtrirana kroz prizmu ličnih nahođenja. Svaki zadatak je bio pod uticajem lokalne zajednice, odnosno njene vlasti. Lokalni opštinski moćnici su uticali na komandovanje u brigadama lociranim na njihovim opštinama. Komandanti koji su nastojali osamostaliti brigade dolazili su često u sukob sa opštinskim liderima. Tako je bilo inetrvenција i pokušaja smene komandanta Zvorničke pešadijske brigade potpukovnika Vinka Pandurevića.

⁶⁴⁹ Vidi paragraf 2.5.4

9.6. U takvoj situaciji profesionalizam i struka su ustuknuli pred improvizacijama. Preovladala je i nova terminologija koja nije svojstvena vojnom rečniku. Nijedna jedinica nije imala ni položaj, ni rejon odbrane, niti prednji kraj. Imale su samo liniju, a taj pojam je u praksi predstavljao linijsko - kordonski raspored snaga. Svako dejstvo je tretirano kao operacija.

Vojnički kadar je u jedinici boravio po smenama ("išao na liniju" kako se tada govorilo). U vreme kada nije bio u smeni boravio je kod kuće i bavio se poslovima na koje komandant nije imao nikakvog uticaja.

9.7. Odnos komandovanja i organa bezbednosti u Vojsci Republike Srpske bio je specifičan. Rad organa bezbednosti se temeljio na nasleđenim pravilima iz JNA. Po tim pravilima komandant je imao malo uticaja na rad organa bezbednosti. Za štapske poslove ovih organa predviđena je samo jedna trećina radnog vremena. Propisanom "Instrukcijom o rukovođenju i komandovanju bezbednosno - obaveštajnim organima Vojske Republike Srpske" smanjen je na jednu petinu (na 20%).

Tom instrukcijom je regulisano da stručnim radom organa bezbednosti rukovodi organ bezbednosti pretpostavljene komande. Organi bezbednosti su komandanta te jedinice informisali o problemima iz svoje nadležnosti prema svom nahođenju. Komandant jedinice nije imao pravo uvida u njihovu poštu. Komandant nije imao nikakvog uticaja na kadrovska rešenja u ovom sektoru.

Organi bezbednosti su bili potpuno samostalni u kontraobaveštajnim poslovima. Njima su rukovodili organi iz pretpostavljene komande. Sa komandantom su saradivali prema svom nahođenju. Dobijali su zadatke za koje komandant nije znao. Oni su kontrolisali komandanta, a ne on njih.

Komandanti brigada, pa ni komandant Zvorničke pešadijske brigade, nisu imali potpun uvid u rad organa bezbednosti u zoni odbrane svoje brigade, a pogotovo van te zone.

Organi bezbednosti pretpostavljene komande su vrlo često u vlastitom lancu komandovanja angažovali organe bezbednosti nižih jedinica bez znanja komandanta, dajući im često snagu i autoritet komandovanja. Sistem komandovanja u strukturi organa bezbednosti bio je autonoman i nezavisan od uticaja i autoriteta komandanta.

9.8. Zvornička pešadijska brigada je formirana 2. juna 1992. godine. Formirana je od delova Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane opštine Zvornik, angažovanjem vojnosposobnog stanovništva. Pripadnici Zvorničke pešadijske brigade bili su naoružani delom iz magacina Teritorijalne odbrane, a delom naoružanjem jedinica JNA koje su u svom sastavu imale

mobilisane pripadnike srpske nacionalnosti. Za razliku od Srba, muslimani se nisu odazvali na mobilizaciju.

Brigada je bila organizovana isključivo na teritorijalnom principu - čete i bataljoni bili su formirani isključivo od vojnosposobnog stanovništva sa područja određenih mesnih zajednica. Eksteritorijalni raspored je bio skoro nepoznat, osim određenog broja aktivnih i rezervnih starešina. Brigada je u dužem periodu rata prevazilazila brojno stanje bilo koje jedinice tipa brigade. Delovanje sastavnih delova brigade je bilo ograničeno isključivo na prostor mesnih zajednica, sela i grupe sela. U početku je bilo teško obezbediti funkcionalnu međuzavisnost delova brigade. Poseban problem su predstavljale "paravojne" formacije.

U drugoj polovini 1993. godine pristupilo se organizaciji brigade u skladu sa poznatim vojnim principima organizovanja. Problem je bio nedostatak adekvatnog komandnog kadra, materijalna nepopunjenost, stečene navike teritorijalnog delovanja, neadekvatan komandni uticaj Glavnog štaba, veliki uticaj opštinskog rukovodstva, kao i pojava određenih oblika samoupravnog ponašanja.

9.9. U julu 1995. godine Zvornička pešadijska brigada je u svom sastavu imala sedam pešadijskih bataljona (osmi je bio pretpotčinjen Bratunačkoj lakoj pešadijskoj brigadi), rezervni bataljon, pozadinski bataljon, mešoviti artiljerijski divizion, oklopno-mehanizovanu četvu, četvu vojne policije, laki artiljerijski divizion protivvazdušne odbrane, inženjersku četvu i Podrinjski odred specijalnih snaga.

Dodeljenu zonu borbenih dejstava brigada nije smela napuštati bez odobrenja pretpostavljene komande, a i situacija to nije dozvoljavala. Težište odbrane bilo je na grupisanju snaga i sredstava, ali je "kordonski" raspored to otežavao.

Borbeni raspored Zvorničke pešadijske brigade se znatno razlikovao od uobičajenog borbenog rasporeda brigade predviđenog pravilima upotrebe. Zona odbrane je u početku imala širinu od 60, a kasnije 40 kilometara.

9.10. Zvornička pešadijska brigada je tokom rata izvodila dejstva u dodeljenoj zoni odbrane⁶⁵⁰. Povremeno je manjim delom snaga bila angažovana van svoje zone odbrane i van

⁶⁵⁰ Naređenjem Komande Drinskog korpusa str. pov. broj 2-159 od 30.11.1992. godine (BCS/ ERN 04366665-04366667) ona je definisana kao "zona odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava".

(U prilogu uz fusnotu 219)

Vidi tačku. 3.5.5.

opštine Zvornik. Granice zone odbrane su bile iznuđene potrebom odbrane srpskih naselja, a menjale su se promenom taktičke situacije.

Širina zone odbrane brigade je u julu 1995. godine iznosila oko 40 kilometara, a dubina je bila 5-6 kilometara. Svi objekti u zoni odbrane bili su u funkciji borbenih dejstava i angažovani za potrebe brigade. Drugi civilni objekti na teritoriji opštine Zvornik, van zone odbrane, samo povremeno su mobilisani za potrebe brigade, preko nadležnog organa Odeljenja Ministarstva odbrane.

9.11. U upotrebi je bio vrlo često odomaćen termin “zona odgovornosti” brigade. Međutim, u ratu i borbi, prema “Pravilu brigada”, “Vojnoj enciklopediji” i “Vojnom leksikonu” (kao i prema drugim normativnim dokumentima) ne postoji termin “zona odgovornosti brigade” već samo termini “zona odbrane”, “zona napada”, “prostorija za izvođenje borbenih dejstava” ili neka druga zona vezana za taktičke i borbene radnje brigade.

Pod pojmom takozvane “zone odgovornosti” podrazumeva se prostor na kome su raspoređene snage brigade u miru i van borbene upotrebe, na kome komandant brigade nema nikakve nadležnosti. Odgovornost komandanta je isključiva samo na prostor zone odbrane ograničen rasporedom snaga u jednom ešelonu, snagama za podršku sa rezervnim položajima, snagama za zaprečavanje, snagama za protivvazдушnu odbranu, snagama za protivoklopnu borbu, komandnim mestima bataljona i isturenim komandnim mestom brigade⁶⁵¹.

Kasarna u kojoj su bili elementi Komande brigade i prištapskih jedinica nije bila u zoni odbrane brigade i ti elementi nisu bili deo borbenog rasporeda brigade.

Zona odbrane je bila mnogo manja od veličine teritorije opštine, na kojoj su bili smešteni zarobljenici, i od takozvane “zone odgovornosti”.

9.12. Komandant Zvorničke pešadijske brigade je bio četvrti nivo u lancu komandovanja Vojskom i u Vojsci Republike Srpske. S obzirom da nije proglašeno ratno stanje, već samo stanje neposredne ratne opasnosti (koje u suštini komandantu ne daje nikakva ovlašćenja

⁶⁵¹ Da komandant brigade nije bio samostalan i da nije mogao ništa učiniti bez odobrenja pretpostavljenog, pored već navedenih i citiranih dokumenata, ukazuje i akt (str. pov. br. 03/57-1 od 06.07.1995. godine, BCS/ERN **03401468**) kojim Komanda Drinskog korpusa naređuje da se za isključivanje PTT veza u “zonama odgovornosti” potrebno tražiti odobrenje od Glavnog štaba Vojske Republike Srpske. U slučaju ako bi ova procedura bila štetna za borbena dejstva moglo se to učiniti angažovanjem stručnih lica iz pošte. Treba napomenuti da je svaka jedinica u svojoj jedinici veze imala stručna lica za PTT veze.

drugačija od onih koja ima u miru), u toku rata je komandovao u skladu sa normativnim dokumentima⁶⁵² koji se ne odnose na komandovanje u uslovima ratnog stanja.

Ovlašćenja komandanta brigade se odnose isključivo na pripadnike brigade. Brigada je delovala u uslovima neposredne ratne opasnosti.

Komandant brigade nije imao nikakve ingerencije u odnosu na funkcionisanje vlasti na teritoriji opštine. Nije imao pravo da objavi mobilizaciju, ni ljudstva ni materijalnih sredstava. To je mogao ostvariti jedino putem zahteva nadležnim organima Ministarstva odbrane, koji su bili zaduženi za provođenje mobilizacije. U vreme kada su se desili događaji oko Srebrenice u zoni odbrane brigade, za njene potrebe bili su angažovani vojni objekti koji su ranije mobilisani. Nalazili su se u zoni odbrane, odnosno u borbenom rasporedu brigade. Objekti u kojima su bili smešteni zarobljenici nisu bili vojni objekti niti pod ingerencijom Komande Zvorničke pešadijske brigade. Nisu bili mobilizani za potrebe brigade. To su bili objekti na teritoriji opštine Zvornik, izvan borbenog rasporeda snaga Zvorničke pešadijske brigade.

9.13. Načelno, komandant Zvorničke pešadijske brigade imao je isključivo pravo komandovanja svim jedinicama brigade. S obzirom da je brigada funkcionisala u uslovima neposredne ratne opasnosti, bez izvedene mobilizacije i proglašenog ratnog stanja, komandant nije mogao ispoljavati uticaj na pripadnike brigade koji nisu bili u jedinici kada je brigada izvršavala dobijeni zadatak. Komandant je snosio odgovornost samo za zadatke dobijene redovnim putem od pretpostavljene komande.

U okolnostima u kojima je funkcionisala Zvornička pešadijska brigada, njen komandant nije imao nikakvu nadležnost na teritoriji opštine Zvornik van svoje zone odbrane. Svu vlast na teritoriji imali su organi lokalne vlasti⁶⁵³ i Ratno predsedništvo⁶⁵⁴. Sve što je trebalo angažovati i mobilisati, brigada je realizovala zahtevima Odeljenju Ministarstva odbrane u Zvorniku⁶⁵⁵.

⁶⁵² Pravilo službe u Oružanim snagama, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1985; Pravilo o vojnoj disciplini, Pravna uprava Generalštaba Vojske Jugoslavije, 1993; Zakon od odbrani, Službeni glasnik spskog naroda u Bosni i Hercegovini br. 7/92, str. 249-259; Privremeni propisi o službi u Vojski Srpske Republike Bosne i Hercegovine, br.02/5-108 od 18.08.1992; Zakon o Vojsci Republike Srpske, Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini br. 3/92; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vojsci, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 26/93, str. 1008; Zakon o izmenama i dopunama Zakona o primeni Vojske u uslovima neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 7/95, str. 165.

⁶⁵³ Vidi fusnotu 85.

⁶⁵⁴ Odlukom o obrazovanju ratnih predsedništava u opštinama u uslovima neposredne ratne opasnosti i ratnog stanja (Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini broj 8 od 8. juna 1992. godine, str. 307) određeni su zadaci i nadležnosti ovih organa (BCS/ ERN **01139068**).

Odgovornost i nadležnost komandanta i Komande brigade mogla se odnositi samo na ljudstvo stvarno i trenutno angažovano u jedinicama brigade, i to prostorno ograničeno na granice zone odbrane brigade.

9.14. Načelnik štaba se nalazio na čelu štaba. On je objedinjavao rad svih organa komande u duhu komandantove odluke. U skladu sa tom odlukom imao je pravo da postavlja zadatke potčinjenima. Načelnik štaba je organizovao operativno dežurstvo. Operativni centar i dežurni operativni bili su mu potčinjeni. On je bio odgovoran za rad operativnog dežurnog, morao ga je kontrolisati i usmeravati. Bio je dužan da kontroliše i kvalitet i ažurnost dokumentacije koju vodi.

Načelniku štaba bili su potčinjeni i organi rodova.

Načelnik štaba bio je ujedno i zamenik komandanta. To je regulisano i naredbom o postavljenju na dužnost, tako da nije bilo potrebno pisati posebnu naredbu kako bi NŠ mogao obavljati funkciju zamenika komandanta brigade. Zastupao ga je u dužnosti kada je bio odsutan: bez posebne naredbe do mesec dana; a sa posebnom naredbom o zastupanju duže od mesec dana, sa svim pravima, dužnostima i odgovornostima komandanta brigade.

9.15. Armija Republike Bosne i Hercegovine (muslimanske snage) je krajem 1994. godine izvršila reorganizaciju. U svom sastavu imala je 270.000 ljudi, svrstanih u šest korpusa, 112 brigada i 45 samostalnih bataljona. Imala je 20 tenkova, 80 oklopnih transportera, 340 artiljerijskih oruđa većih kalibara, 90 višecevnih bacača raketa (od čega četiri tipa "Orkan", Srbi samo jedan), 800 minobacača 82 mm, 450 protivavionskih topova, 200 protivavionskih raketa, 370 protivoklopnih raketa i šest transportnih helikoptera.

U zoni 2. korpusa bilo je pet divizija, od kojih su za Drinski korpus najvažnije 24. i 28. divizija kopnene vojske.

Komanda 28. divizije sa sedištem u Srebrenici imala je šest brigada, sa ukupno 6.964 pripadnika. Dodajući tome rezervni sastav i evidentirane vojne obveznike brojno stanje vojnih obveznika i vojnika je iznosilo ukupno oko 18.000 ljudi.

Odluka o organizaciji ratnih predsedništava u opštinama za vreme ratnog stanja, Službeni glasnik Republike srpske, broj 28/94, str. 788.

⁶⁵⁵ Vidi fusnotu 236.

9.16. Rukovodstvo Stranke demokratske akcije je najavilo stvaranje apsolutne prevlasti i prekida veza bosansko-hercegovačkih Srba sa Srbijom. Namera je bila povezivanje Podrinja sa Raškom oblasti, u sklopu realizacije ideje o tzv. Zelenoj transferzali.

Nakon zauzimanja srpskih sela i egzodusa srpskog naroda januara 1993. godine (kada su pali Skelani i grupa srpskih sela u Kravici) prestao je svaki oblik života srpskog naroda u užem delu srednjeg Podrinja.

9.17. Stanje u srednjem Podrinju je bilo neprihvatljivo za Srbe. Srpski narod je morao doneti stratešku odluku da se to stanje izmeni. Početkom 1993. godine, komanda Drinskog korpusa je preduzela protivudar na tri taktička pravca. Već u aprilu je bilo jasno da će muslimanske snage u Srebrenici biti poražene. Moral srpskih boraca je bio visok.

Muslimani, svesni zlodela počinjenih nad srpskim stanovništvom, panično su bežali. Srpske snage su bile spremne da vojnički poraze muslimanske oružane snage u Srebrenici. Onda je na scenu stupio UNPROFOR. Vrhovna komanda Republike Srpske bila je svesna situacije u kojoj se našla, a to je opasnost da dođe u sukob sa snagama UNPROFOR-a, i kako sprečiti pojedince da iz osвете ne počine zločine. Zbog toga vrhovna komanda Republike Srpske nije dozvolila ulazak snagama Vojske Republike Srpske u Srebrenicu. Smatralo se da je dovoljno onemogućiti korišćenje Srebrenice kao operacijske osnovice za dejstva muslimanskih snaga na okolna sela.

9.18. Savet bezbednosti je Rezolucijom br. 819 od 16.04.1993. godine proglasio grad Srebrenicu i njegovu okolinu zaštićenom zonom, koja je od tada funkcionisila kao enklava pod zaštitom Ujedinjenih nacija.

Potpisan je "Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe" u prisustvu predstavnika Ujedinjenih nacija. Prema tom Sporazumu Srebrenica je trebala biti demilitarizovana. Svaka vojna i paravojna jedinica je morala ili da se povuče iz demilitarizovane zone ili da položi/preda naoružanje.

9.19. Na osnovu iznetih podataka lako je izvesti zaključak da se muslimani nisu pridržavali režima zaštićene zone, niti su ih u tome kontrolisale, niti sprečavale snage UNPROFOR-a. Naprotiv, **muslimanske snage iz Srebrenice, uz prećutnu saglasnost snaga UNPROFOR-a, koristile su režim zaštićene zone kao bazu za preduzimanje ofanzivnih akcija prema Vojsci Republike Srpske i preostalom srpskom stanovništvu.** Nakon akcija,

muslimani su se povlačili u bezbednu zonu i stavljali pod zaštitu UNPROFOR-a⁶⁵⁶. U tim akcijama, za vreme trajanja režima zaštićene zone, ubijeno je na desetine srpskih vojnika i policajaca, na stotine je ranjeno, osakaćeno ili zarobljeno i odvedeno u brojne privatne zatvore u Srebrenici i oko Srebrenice.

Svima je jasno da je osnovni moto pripadnika UNPROFOR-a bio "živ dočekati kraj mandata i izvući se živ iz Srebrenice". Realizovanje dobijenih zadataka od strane Saveta bezbednosti je bilo manje važno.

9.20. Snage 8. operativne grupe / 28. divizije ABiH su iz zaštićene zone intenzivno izvodile napadna i prepadna dejstva na položaje Vojske Republike Srpske i na nezaštićena srpska sela na području Bratunca u Skelana. U tim dejstvima stradao je veliki broj srpskih boraca i civila. Vojska Republike Srpske nije mogla tolerisati takvu situaciju i stalno jačanje 28. divizije. Upućeno je niz upozorenja komandi UNPROFOR-a i muslimanskim snagama u Srebrenici, ali nije bilo pozitivnih rezultata. Zato je donesena odluka da srpska vojska preduzme operaciju radi stvarne demilitarizacije. Bila je to legalna vojna operacija, do koje ne bi došlo da je područje Srebrenice bilo stvarno demilitarizovano. Mnogo je činjenica koje ukazuju na aktivnost muslimanskih snaga i njihovo oružano delovanje, te stalno ojačavanje ubacivanjem naoružanja kopnenim i vazdušnim putem. Svi su to znali, ali ništa ozbiljno nije preduzeto da se to spreči. Naprotiv, činjeno je suprotno. Snage Ujedinjenih nacija su svojom neaktivnošću podsticale muslimanske snage na akcije, što su muslimani shvatili kao podršku. Režim zaštićene zone je potpuno ignorisan.

⁶⁵⁶ Svedok Yvan Bouchard, komandant grupe pešadijske čete Kanadske borbene grupe, u svojoj izjavi (ENG/ERN 04220570-04220577) datoj 03.06.2005. godine Peteru Mitford Burgessu kaže: "Ja sam smatrao da enklava nije demilitarizovana. Unatoč našim velikim naporima da demilitarizujemo enklavu, nije bilo moguće to postići. Konfiguracija terena bila je takva da je oružje moglo biti skriveno posvuda, mi ga nismo mogli pronaći. Smatram da bosanske Muslimani nisu predali sve svoje oružje i da je Naser Orić, komandant muslimanskih snaga u enklavi, i dalje nabavljao oružje (t.5)... Što se tiče bosanskih Muslimana unutar enklave, ja sam kontaktirao s predsjednikom opštine Srebrenica, sa potpredsjednikom opštine, i povremeno s načelnikom policije i Naserom Orićem... U početku sam pokušavao imati što manje sastanaka s Orićem, pošto u enklavi nije trebalo biti snaga bosanskih Muslimana i nisam mu htio davati važnosti. Uglavnom sam tokom svojih sastanaka s Muslimanima nastojao postići da se prestanu boriti sa bosanskim Srbima i da prestanu napadački upadi u teritoriju bosanskih Srba izvan enklave. Međutim, veoma sam brzo doznao da je Orić imao stvarnu vlast u enklavi. I predsjednik i potpredsjednik su smatrali da Orić ima moć u enklavi (t. 13)...".

Dakle, odgovorni predstavnika UNPROFOR-a priznaje da Srebrenica nije demilitarizovane, da muslimanske snage nisu razoružane i da se i dalje naoružavaju, da u zaštićenoj zoni vlast ima vojska (na teritoriji opštine Zvornik svu vlast je imalo Ratno predsedništvo, a komandant Zvorničke pešadijske brigade samo u zoni odbrane svoje brigade, i to isključivo za izvođenje borbenih dejstava, prim B.A.), a ne organi vlasti i da **te snage upadaju na teritorije pod kontrolom "bosanskih Srba"**.

Zato Richard Butler u "Izveštaju o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS" na str. 21 navodi: "Baš kao što je bio slučaj i s enklavom Srebrenica, vojne aktivnosti ABiH-a u "zaštićenoj zoni" Žepe iziskivale su angažovanje jedinica VRS-a na obezbeđenju enklave Žepa" (ENG/ERN 06006278-06006278).

9.21. Muslimani su planirali da pređu u opštu ofanzivu i samo je bilo pitanje dana kada će snage iz Srebrenice krenuti u napad i pokušaj spajanje sa snagama u Tuzli.

NATO, SAD i njihovi saveznici, u maju i julu 1995. godine, podržali su ofanzivu na Zapadnu Slavoniju i Republiku Srpsku Krajinu i vojnu intervenciju na zapadne delove Republike Srpske.

Snage 28. divizije su organizovale kružnu odbranu Srebrenice, sa dobro uređenim prednjim krajem. Ukupan odnos snaga bio je veoma povoljan za snage iz Srebrenice.

U Srebrenici su bili stacionirane snage UNPROFOR-a.

9.22. Komanda Drinskog korpusa je za operaciju "Krivaja 95" formirala kombinovane snage iz sastava matičnih brigada. Za pripremu je bilo na raspolaganju svega četiri dana, pa je nedovoljno svestrano obavljena. Međutim, to je nadoknađeno motivisanošću boraca i opasnošću koja je stalno pretila od muslimanskih snaga iz Srebrenice. U toj operaciji Zvornička pešadijska brigada je dobila zadatak da formira snage ekvivalenta jednog bataljona sa sredstvima podrške, radi dejstava na samostalnom pravcu. Ostali deo brigade ostao je u svojoj zoni odbrane.

Na osnovu naređenja Drinskog korpusa formirana je taktička grupa TG-1. Za komandanta je određen komandant brigade potpukovnik Vinko Pandurević. U zoni odbrane je ostao zamenik komandanta, major Dragan Obrenović, odgovoran za komandovanje brigadom.

Način dejstva TG-1 utvrđen je na komandantskom izviđanju. Zadatak TG-1 je bio da sa linije Bukova Glava - Javor - s Zeleni Jadar razbije neprijatelja na pravcu napada i u bližem zadatku ovlada objektima Biljeg, "Tri sise" i Živkovo brdo, a zatim da ovlada objektom Bojna. Tu je planirano da se snage učvrste, obezbede bokovi i spreči iznenađenje, te da budu u spremnosti za daljnja dejstva.

9.23. TG-1 je izvršila marš od Zvornika do s. Bjelavac, gde se podelila u dve borbene grupe. Pravicima Bjelavac - Sase - Zeleni jadar i Bjelavac - Skelani - Jezero - Zeleni Jadar stigla je u rejon Zelenog Jadra, izvršila razmeštaj i posela položaje za predstojeća dejstva.

Komandant TG-1 je osmatračnicu postavio u rejonu Javora. Podelio je jedinicu u dve borbene grupe. U ranim jutarnjim časovima 6. jula otpočeo je napad, uz podršku tenkova i voda haubica. Napadi 6. jula 1995. godine su bili neuspešni, jer položaji muslimanskih snaga nisu probijeni.

Tokom noći 6. jula, i dana 7. jula, bili su nepovoljni vremenski uslovi. Tek 8. jula 1995. godine počeo je napad pregrupisanih snaga, koje su ovladale planiranim objektima u bližem zadatku.

U ranim jutarnjim satima 10. jula, muslimanske snage su izvele protivudar i potisnule snage TG-1 skoro na polazne položaje. Snage TG-1 su se sredile i tog istog dana krenule u napad. U večernjim časovima su izbile iznad Srebrenice. Komandno mesto je premešteno u s. Rajne.

U prepodnevnom satima 11. jula, general-major Radislav Krstić je usmeno naredio produžetak napada sa zadatkom ulaska u grad. Dejstvo avijacije NATO-a je usporilo ulazak jedinica u grad. Kada su snage TG-1 ušle u grad on je bio pust. Snage TG-1 su prošle kroz grad i zaustavile se na prilazima s. Gostilj (kod stadiona).

9.24. Artiljerija Zvorničke pešadijske brigade je dejstvovala sa vatrenih položaja na jugozapadnoj padini Pribićevca, neposrednom vatrom po rovovima muslimanskih snaga na Biljegu i Bezimenom visu ("Tri sise"), a posredno po objektima Živkovo brdo i Bojna. Prema gradu nije dejstvovala jer nije imala potrebe. Na to ukazuje i njen položaj, povoljan za podršku vlastitih snaga ali nepovoljan za dejstvo po gradu.

Da artiljerija nije dejstvovala po gradu vidi se i po izgledu grada. Grad nije znatno oštećen, sem nekoliko znatno oštećenih zgrada i ostataka gelera od mitraljeza i drugog pešadijskog naoružanja.

9.25. U kasnim večernim satima 11. jula, održan je sastanak u komandi Bratunačke brigade. Na sastanku general-potpukovnik Ratko Mladić je naredio produženje napada na Žepu. Pokušaj odvratanja od te akcije od strane komandanta Zvorničke pešadijske brigade nije prihvaćen.

Sastancima u hotelu "Fontana" komandant Zvorničke pešadijske brigade nije prisustvovao.

U Srebernici je odmah uspostavljena civilna vlast.

9.26. Jedinice Zvorničke pešadijske brigade su noć 11/12. jula provele na prilazima s. Gostilj. Po naređenju general-pukovnika Ratka Mladića o izvođenju operacije "Stupčanica 95", 12. jula su predislocirane u rejon Viogora, gde su prenoćile 12/13. jula.

Iz rejona Srebrenice "TG-1" je krenula ka Žepi, 13. jula oko 17.00 časova. U rejon s. Rijeke stigla je 14. jula oko 02.00 casova.

U napad ka Brložniku i Žepi je krenula 14. jula oko 11.00 časova. Do 15.00 časova ovladala je s. Brložnik, ali je daljnje dejstvo onemogućeno. U toku ovih dejstava komandno mesto je bilo u školi u Podžeplju.

U ranim jutarnjim časovima 15. jula, nastavljena su dejstva. Oko 08.30 časova general - major Radislav Krstić je pozvao komandanta TG-1 potpukovnika Vinka Pandurevića i upoznao ga sa situacijom u zoni odbrane Zvorničke pešadijske brigade. Zona je napadnuta od snaga 2. korpusa iz pravca Tuzle i snaga 28. divizije ABiH na pravcu njihovog proboja ka Tuzli. Zbog te situacije TG-1 je izvučena iz borbe i vraćena u Zvornik.

9.27. Taktička grupa TG-1 nije dolazila u dodir sa stanovništvom koje se povuklo u s. Potočare. Nije učestvovala u zarobljavanju ni vojnika ni civila, nije odvajala vojnike od civila, niti prevozila zarobljenike u Bratunac, i kasnije u Zvornik. Nije učestvovala u sprečavanju proboja snaga 28. divizije sve do povratka u svoju zonu odbrane.

Za dobijena naređenja o angažovanju autobusa i inženjerskih sredstava, komandant TG-1, Vinko Pandurević, nije znao.

Do povratka TG-1 u Zvornik, Zvornička pešadijska brigada je pod komandom zamenika komandanta majora Dragana Obrenovića u potpunosti dejstvovala po naređenjima komandanta Drinskog korpusa. Otkrivala je, blokirala, uočene muslimanske grupe, sprečavajući njihov prodor ka Tuzli. Snage su bile u potpunosti angažovane na ovim zadacima i našle su se u veoma teškoj situaciji.

U vreme kada se ratni zarobljenici razmeštaju u objekte na teritoriji opštine Zvornik, brigada učestvuje u žestokim borbama.

9.28. Odmah po dolasku u Zvornik, nakon kratkog sastanka u Komandi, komandant Zvorničke pešadijske brigade su uputio na istureno komandno mesto u s. Delići.

Na isturenom komandom mestu je dobio informaciju da ga je tražio pukovnik Šemso Muminović, komandant muslimanskih snaga iz Nezuka, u vezi dogovora o propuštanju snaga 28. divizije Armije Bosne i Hercegovine. Stupio je s njim u kontakt. Dogovoreno je otvaranje koridora za prolaz vojske i civila. Otvoren je koridor, i vojska i civili su bezbedno prošli kroz redove Vojske Republike Srpske. Koridor je bio otvoren od 16. jula od 13.00 časova do večeri, i 17. jula od jutra do kasnih popodnevnih sati⁶⁵⁷. Sve zaostale snage 28. divizije Armije Bosne i

⁶⁵⁷ Baš u to vreme desila su se pogubljenja na ekonomiji u Branjevu. Dražen Erdemović je, kako se navodi u presudi žalbenog veća Mađunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, priznao de su to učinili pripadnici 10. diverzantskog odreda (t. 3.11, t. 3.12, t. 4.8 i t-/11).

Hercegovine sa prostora Crnog Vrha pozivane su megafonima i upućivane na koridor. I vojnici i civili su prošli bezbedno. Tako je sprečio nepotrebne žrtve na obe strane. Učinio je to samoinicijativno, bez znanja i odobrenja svoje pretpostavljene komande.

9.29. Komanda Zvorničke pešadijske brigade, pa ni potpukovnik Vinko Pandurević, nisu dobili ni jedno naređenje niti zadatak koji su van okvira zadataka postavljenih planovima navedenih operacija, odnosno zahteva novonastale borbene situacije. Svaki dobijeni zadatak Komanda Zvorničke pešadijske brigade je izvršavala u duhu odredbi "Pravila brigada", što podrazumeva kompletne aktivnosti na pripremi i organizovanju borbenih dejstava. **Ovakav postupak u radu Komande vidljiv je iz borbenih dokumenata.**

9.30. Nijedno naređenje u vezi sa zadacima i obavezama Zvorničke pešadijske brigade prema ratnim zarobljenicima nije stiglo u Komandu brigade. Međutim, iz "Ratnog dnevnika"⁶⁵⁸, "Dnevnika dežurnog operativnog"⁶⁵⁹, "Bilježnice dežurnog operativnog"⁶⁶⁰ i "Izveštaja dežurnog kasarne"⁶⁶¹ Zvorničke pešadijske brigade je vidljivo da su se neke starešine iz organa bezbednosti Drinskog korpusa i Glavnog štaba nalazile povremeno u Komandi Zvorničke pešadijske brigade. Navedene starešine su koristile sredstva veze Zvorničke pešadijske brigade za obavljanje dobijenih zadataka. Niko iz Komande Zvorničke brigade ih u tome nije sprečavao, niti bi to faktički bilo moguće učiniti.

Kao svedok u predmetu protiv Slobodana Miloševića izjavio je 25.08.2003. godine da ih je zamenila jedinica iz Bratunca.

Tog dana komandant Zvorničke pešadijske brigade potpukovnik Vinko Pandurević je bio zauzet borbama na Baljkovici, razgovorima oko otvaranja koridora i otvaranja koridora, a u tome nije učestvovala ni najbliža jedinica Zvorničke pešadijske brigade - 1. pešadijski bataljon.

U presudi Žalbenog veća (t.77) i slučaju Krstić stoji: "S obzirom na činjenice na koje se oslonilo Pretresno vijeće i ispravku tih činjenica od strane gospodina Butlera, nalaz pretresnog vijeća da je Krstić poslao ljude iz Bratunačke brigade da pomognu u pogubljenjima na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Domu kulture u Pilici jeste zaključak do kojeg ne bi došao nijedan razuman presuditelj o činjenicama. Na osnovu tih činjenica ne može se utvrditi direktno učestvovanje Drinskog korpusa u vršenju pogubljenja i, bilo kakve, one ne mogu biti dokaz direktnog učestvovanja Radislava Krstića u pružanju pomoći prilikom pogubljenja".

⁶⁵⁸ BCS/ ERN 02936007 - 02936207

⁶⁵⁹ BCS/ERN 02936603-02936754

⁶⁶⁰ BCS/ ERN 029356619-02935806

⁶⁶¹ BCS/ ERN 02935807 - 02936005

9.31. Nema nijednog dokumenta niti snimljenog razgovora iz kojih bi se moglo zaključiti da je potpukovnik Vinko Pandurević na bilo koji način znao, naređivao⁶⁶² ili učestvovao u pogubljenjima zarobljenika.

9.32. Zvornička pešadijska brigada je dovedena u vezu sa stradanjima ratnih zarobljenika samo iz razloga što su se ta stradanja desila u neposrednoj blizini zone obrane brigade na teritoriji opštine čije je ime brigada nosila, i pogrešno protumačenog pojma tzv. "zone odgovornosti", te zbog toga što su neki pojedinci zloupotrebljeni ili neovlašćeno uvučeni u te radnje. Zvaničan stav Komande Zvorničke brigade i komandanta brigade potpukovnika Vinka Pandurevića, i potvrda poštovanja normi međunarodnog ratnog prava s ciljem izbegavanja nepotrebnih žrtava, pokazan je u postupcima sa kolonom 28. divizije Armije Bosne i Hercegovine. **Propuštanjem kolone, bez saglasnosti pretpostavljene komande, potpukovnik Vinko Pandurević je pokazao častan odnos prema neprijatelju, rizikujući zbog toga ličnu odgovornost pred pretpostavljenima.**

Ratni zarobljenici koje je zarobila Zvornička pešadijska brigada prebačeni su u sabirni centar Batković kod Bijeljine. Sa njima je postupano u skladu sa međunarodnim ratnim pravom.

9.33. Asanacija kao aktivnost civilne zaštite i javnih preduzeća zasnovana je na zakonskim rešenjima iz oblasti civilne zaštite. Asanacija bojišta predstavlja deo redovnih aktivnosti vojnih jedinica posle borbenih dejstava. Asanacija bojišta koju su preduzimale jedinice Drinskog korpusa, među njima i Zvornička pešadijska brigada, podrazumeva iznalaženje i prikupljanje ljudskih i životinjskih leševa i njihovo sahranjivanje, kao i uklanjanje sa bojišta svega što je opasno po vojničko zdravlje.

⁶⁶² Niko od onih koji su mogli znati za pogubljenja ratnih zarobljenika na teritoriji opštine Zvornik, (pre svih organi bezbednosti Glavnog štaba i Drinskog korpusa, te major Dragan Obrenović) nije u skladu sa čl. 1 "Zakona o obaveznom dostavljanju podataka o izvršenim zločinima protiv čovečnosti i međunarodnog prava" (Službeni glasnik Republike Srpske broj 32/1994, str. 868, BCS/ERN 00874061-00874062; ENG/ ERN 00911586-00911587) pismeno obavestio o tim događajima. Major Dragan Obrenović je tek nakon dogovora sa Tužilaštvom izjavio da je usmeno obavestio potpukovnika Pandurevića o događajama vezanim za ratne zarobljenike, ali bez ikakvog argumenta (dokumeta ili svedoka).

Major Miodrag Dragutinović, pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u predmetu IT-05-88-T (strana 12177, redovi 15-25, strana 12178, redovi 1-6) je izjavio da "Vinko Pandurević nije nikada izdao naređenje da nema zarobljavanja, odnosno da se zarobljenici streljaju", pobivši tako izjavu majora Dragana Obrenovića, svog pretpostavljenog, da je "Pandurević ljut zbog pogibije jednog vojnika izdao naređenje da nema zarobljavanja".

Asanacija, kao pojam koji se koristi u dokumentima Zvorničke pešadijske brigade, odnosi se isključivo na njegovo značenje u smislu asanacije bojišta a ne odnosi se na pokopavanje tela izvan prostora borbenih dejstava.

Posebno treba napomenuti da je organizacija i izvođenje asanacije bojišta u zonama dejstva u nadležnosti vojnih jedinica. Asanacija i sve druge aktivnosti van prostorije zahvaćene borbenim dejstvima nisu u nadležnosti vojnih jedinica.⁶⁶³

9.34. Mesta pogubljenja i pokopavanja na području opštine Zvornik ne nalaze se u zoni odbrane Zvorničke pešadijske brigade. Iz rasplodive dokumentacije može se zaključiti da su određene snage civilne zaštite opštine Zvornik (sredstva vlasništvo "Birač-Holdinga" i "Kamenoloma Jošanica", i pripadnici "Javnog komunalnog preduzeća" koji su viđeni na području Orahovca i Branjeva kako rade na sahranjivanju tela⁶⁶⁴) stavljene u funkciju i uključene u asanaciju terena i prikupljanje i sahranjivanje posmrtnih ostataka ratnih zarobljenika streljanih na području opštine Zvornik. Nema dokumenata koji ukazuju na to da je angažovanje tih snaga i sredstava bilo po zahtevu Zvorničke pešadijske brigade, jer ni jedno angažovano sredstvo nije mobilisano za njene potrebe.

9.35. Angažovanje mašina Inženjerske čete Zvorničke pešadijske brigade tokom 14. i 15.07.1995. godine, koje su na neki način pružale asistenciju, bilo je bez ikakve kontrole potpukovnika Vinka Pandurevića. On se vratio u brigadu 15.07.1995. godine oko podne, a sve do kraja 17.07.1995. godine učestvovao u borbenim dejstvima u rejonu Baljkovice.

9.36. Sve aktivnosti oko prekopavanja grobnica odvijale su se u vreme kada potpukovnik Vinko Pandurević nije obavljao dužnost komandanta Zvorničke pešadijske brigade, jer se u vremenu od 07.08. do 16.09.1995. godine nalazio u sastavu Drugog krajiškog korpusa, a od 18.09. do 26.06.09.1995. godine na odmoru u Budvi. Odnosno od 04.08.1995. do 26.09.1995. major Dfragan Obrenović je obavljao dužnost zastupnika komandanta Zvorničke brigade.

Da u ovim delatnostima nije angažovana ni Komanda Zvorničke pešadijske brigade ukazuje činjenica da gorivo za inženjerske radove dodeljuje komandant Glavnog Štaba Vojske Republike Srpske kapetanu Trbiću, oficiru bezbednosti, bez navođenja namene.

⁶⁶³ Vidi fusnotu 549.

⁶⁶⁴ Vidi fusnotu 564.

9.37. Uvidom u rasplōživu dokumentaciju i analizom materijala tokom izrade ekspertize moēe se zaključiti da komandant Zvorničke pešadijske brigade potpukovnik Vinko Pandurević nije naredio počinjenje zločina, nije učestvovao u njima, niti znao da se spremaju zločini nad zarobljenicima, da bi mogao da ih spreči.

Zvornička pešadijska brigada je imala jasne zadatke. U periodu od 15. jula do 01. avgusta 1995. godine bila je maksimalmo angažovana u borbenim dejstvima protiv snaga 2. korpusa Armije Bosne i Hercegovine, na pretresu terena i u sukobima protiv snaga 28. divizije na širem prostoru Crnog vrha. Istovremeno, iz sastava 2. korpusa ABiH, ubacivane su borbene grupe u pozadinu brigade radi izvlačenja zaostalih snaga 28. divizije Armije Bosne i Hercegovine. Angažovane su znatne snage van zone odbrane brigade. Istovremeno su vršene pripreme za upućivanje dela snaga brigade u zonu odbrane 2. krajiškog korpusa. U takvim okolnostima malo je bilo verovatno da komandant brigade preduzima istragu u vezi sa događajima kojima nije rukovodila komanda brigade, a on lično se celo to vreme nalazio u prvim borbenim redovima.

U navedenom periodu vodile su se (žestoke) borbe. Zvornik je bio izložen čestim napadima muslimanske artiljerije. 21. jula 1995. godine, u Zvorniku su poginula 3 civila, a 11 je ranjeno. Brigada je imala malo mogućnosti da u tim uslovima istražuje ratne zločine koje su počinili drugi. Nakon toga komandant brigade je otišao u Krajinu, do 16.09.1995. godine. Po povratku iz Krajine, zbog velikih napora poslednjih meseci, uz odobrenje svog pretpostavljenog, otišao je u Bečiće (Crna Gora) na kraći odmor.

PRILOZI

1. Karta administrativno - političke podjele Bosanskog vilajeta 1863-64. godine (karta)
2. Etnička karta Bosne i Hercegovine krajem 19. veka (karta)
3. Etnička karta Bosne i Hercegovine prema popisu stanovništva 1910. godine (karta)
4. Etnička karta Bosne i Hercegovine prema popisu stanovništva 1991. godine (karta)
9. a) Pravac proboja snaga 28. divizije KoV Armije Bosne i Hercegovine
b) Šematski prikaz proboja 28. divizije Armije Bosne i Hercegovine i borbe jedinica Zvorničke pešadijske brigade protiv jedinica 28. divizije u rejonu Baljkovice
11. a) Zona "odgovornosti" Zvorničke lake pešadijske brigade prema naređenju Komande Drinskog korpusa iz 1992. godine.
b) Zona odbrane Zvorničke pešadijske brigade jula 1995. godine
12. Kretanje TG-1 u operacijama "Krivaja 95" i "Stupčanica 95" (animacija na karti)
13. Kretanje komandanta Zvorničke pešadijske brigade od 04. do 17.07.1995. godine (animacija na karti)
14. Međusobne udaljenosti na pravcu kretanja TG-1 i komandanta Zvorničke pešadijske brigade (auto akarta)
15. Raspored naših i neprijateljskih snaga, kao i snaga UNPROFOR-a, oko enklava Srebrenica i Žepa (originalna karta Drinskog korpusa)
16. Odnos snaga (originalna karta Drinskog korpusa)
17. Odluka komandanta Drinskog korpusa za završnu operaciju u enklavi Žepa (originalna karta Drinskog korpusa)
18. Plan oslobađanja Žepe (originalna karta Drinskog korpusa)
19. Plan oslobađanja Srebrenice i Žepe (originalna karta Drinskog korpusa)
20. Angažovanje TG-1 u akcijama
21. Odnos rejona odbrane i mjesta zatočenja i pogubljenja ratnih zarobljenika
22. Dokumentarni film "Zvornička pešadijska brigada u operacijama "KRIVAJA 95" i "STUPČANICA 95" i sprečavanju proboja i propuštanja 28. divizije" (sa natpisima na srpskom jeziku)

23. Dokumentarni film "Zvornička pešadijska brigada u operacijama "KRIVAJA 95" i "STUPČANICA 95" i sprečavanju proboja i propuštanja 28. divizije" (sa natpisima na engleskom jeziku).
24. Tekst i slike
25. Snimak iz vazduha avionske bombe i pogođenog džipa
26. Bosna i Hercegovina pre i posle Dejtonskog sporazuma

LITERATURA⁶⁶⁵

I

- Optužnica u predmetu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju broj IT-05-88
- Butler, Richard: Izvještaj o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS, od 9.6.2006..
- Butler, Richard: Izvještaj o komandnoj odgovornosti u korpusu VRS.
- Butler, Richard: Izvještaj o komandnoj odgovornosti u brigadi VRS-a.
- Butler, Richard: Iskaz o vojnim događajima u Srebrenici - operacija "Krivaja 95", 15. maj 2000.
- Richard J. Butler: Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) - operacija "Krivaja 95", 1. novembar 2002.
- Radinović, Prof. dr, Radovan: Vojna ekspertiza za Srebrenicu.
- Presuda Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju broj IT-98-33.
- Razgovor Kazimira Piekoša sa Milošem Stuparom, vođen 26. juna 2002. godine.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Draganom Jevtićem, vođen 13. decembra 1999.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Manetom Đurićem, vođen 14. oktobra 2000. godine.
- Razgovor Dean Paul Manninga sa Mihailom Galićem, vođen u Banja Luci, u Štabu Ujedinjenih nacija 21. septembra 2001.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Milenkom Jevđevićem, vođen 4. aprila 2000. godine.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Draganom Jokićem, vođen 1. aprila 2000. godine, kasete.
- Razgovor Rene-Jena Rueza sa Bogdanom Sladojevićem, vođen 11. oktobra 2000. godine.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Bogdanom Sladojevićem, vođen 13. oktobra 1999. godine.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Ostojom Stanišićem, vođen 28. jula 2000. godine.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Dragomira Vasića, vođen dana 9. jula 2000. godi ne.
- Razgovor Dean Manninga sa Duškom Vukotićem, vođen 17. septembra 2001. godine.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Draganom Obrenovićem, vođen 2. aprila 2000. godine.
- Razgovor Jean Gagnona sa Draganom Obrenovićem, vođen 19. oktobra 2000. go dine.
- Razgovor tužitelja Petera McCloskey sa Draganom Obrenovićem, vođen 4. juna 2003. godine.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Mirkom Trivićem, vođen 5. oktobra 2000. godine.
- Razgovor advokata Nenada Petrušića, branioca generala Radislava Krstića sa Šemsudinom Muminovićem, vođen 21. Jula 2003. godine u Tuzli.
- Razgovor Din Pol Manninga sa Miloradom Birčakovićem, vođen 13.05.2002.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Svetozarom Andrićem, vođen 17.12.1999.
- Razgovor Jean-Rene Rueza sa Svetozarom Andrićem, vođen 03.04.2000.
- Izjava svedoka Yvana Boucharda data Peter-u Mirford-Burgessu dana 03.06.2005. godine.
- Informativni izveštaj Bruce Bursik o razgovoru sa Draganom Obrenovićem od 30.06.2003.

⁶⁶⁵ Korišćeni dokumenti državnih organa Republike Srpske i Republike Bosne i Hercegovine, Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine, Komande Drinskog korpusa Vojske Republike Srpske, Komande 2. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine, Komande Operativne grupe "Srebrenica"/ 28. divizije ABiH i Zvrničke pešadijske brigade su navedeni u odgovarajućim fusnotama i priloženi uz ovu ekspertizu.

- Izjava o činjenicama kako ih je naveo Dragan Obrenović ("Tab A" "Aneksa A" "Zajedničkog prijedloga za razumevanje Sporazuma o izjašnjanju o krivici između Dragana Obrenovića i Tužilaštava"), Komisija za istraživanje događaja u i oko Srebrenice.
- Izjava Momira Nikolića o činjenicama i prihvatanje krivice,
- Izjava Lazara Ristića u Stanici javne bezbjednosti Zvornik.
- Izjava Božić Sretena.
- Izjava Miroslava Deronjića.
- Izjava Miloša Stupara, komandanta Odreda specijalne policije iz Šekovića.
- Izjava Duška Jevića, pomoćnika za operativne i nastavne poslove u Brigadi specijalne policije Republike Srpske, od 18.10.200. godine
- Izjava NN policajca u Policijskoj stanici Bratunac 01. aprila 2004. godine.
- Izjava Ilić Predraga iz Bratunca.
- Izjava predstavnika civilnih vlasti enklave Srebrenica u vezi sa realizacijom dogovora o evakuaciji civilnih stanovnika iz enklave.
- Akt 2. korpusa - Izjava boraca 28.d.KoV - zadaci i uputstvo.
- Svedočenja: Miodraga Dragutinovića, zaštićenog svedoka PW-DB, Mirka Trivića, Esme Palić, Josepha Edwardsa, Vejiza Šabića, Hurema Suljića, Bogdana Sladojevića, zaštićenog svedoka PW 168, Lazara Ristića, Ljube Bojanovića, Damjana Lazarevića, Cvijetina Ristanovića i Dražena Erdemovića.
- Izjave: Pitera Boeringa, Leendert van Duijna, Yvana Boucharda, Nuriza Selimovića, Muhidina Muharemovića, Zumre Hafizović, Nedžada Ahmetovića, Muhameda Ahmedovića, Zijada Čikarić, Envera Avdić, Đzeme Gračanlić, Selvida Salihović, Munibe Mujića, Izudina Bektića, Seada Salihovića, Mehmeda Nukića i Envera Bektića.
- Presretnuti razgovori.

II

- Islam, Balkan i velike sile (XIV-XX vek), Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog skupa u Beogradu 11-13. decembra 1996. godine, Istorijski institut SANU, Beograd, 1997.
- Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena, Istorijski institut SANU, Beograd, 1995.
- Pandurević, Vinko: Sociologija vojske, Univerzitet u Srpskom Sarajevu, Srpsko Sarajevo, 1999.
- Blažanović, Jovo: Generali Vojske Republike Srpske, Banja Luka, 2005.
- Maslić, Anđelko: Otrovi prećutanih istina - Zločini nad Srbima (1991-1994), NIP "Sarajevo-srpski pres", Beograd, 1995.
- Starčević, Miodrag: Osnove međunarodnog prava i međunarodnog ratnog prava, Centar vojnih škola Vojske Jugoslavije - Generalštabna akademija, Beograd, 1998.
- Perazić. Prof. dr Gavro: Međunarodno ratno pravo, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1986.
- Izetbegović, Alija: Islamska deklaracija, Sarajevo, 1990.
- Izetbegović, Alija: Sjećanja - autobiografski zapis, TKD Šajinpašić, Sarajevo, 2001.
- Nišić, dr Stanko: Od Jugoslavije do Srbije, Knjiga - Komerc, Beograd, 2004.
- Plavšić, Biljana: Svedočim, Trioprint, Banja Luka, 2005.
- Filipović, dr Muhamed: Bio sam Alijin diplomata I, Delta, Bihać, Sarajevo. 2000.
- Halilović, Sefer: Lukava strategija, Sarajevo, 1998.
- Hodžić, Šefko: Bosanski ratnici, Sarajevo, 1998.
- Đarmati, Šimon, i Jakovljević, Vladimir: Civilna zaštita u SR Jugoslaviji (Treće izdanje). 1996.
- Integralna dugoročna vojna strategija SAD do 2010. godine - SELEKTIVNO ODVRAĆANJE", Druga uprava Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, maj 1988. godine.

- Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981.
- Topografske karte: 1:200.000 - Zvornik; 1:100.000 - Tuzla, Bijeljina, Kladanj, Zvornik, Valjevo, Goražde, Višegrad i Užice; 1:50.000 - Tuzla 4, Bijeljina 3, Kladanj 2, Zvornik 1, Kladanj 4, Zvornik 3, Zvornik 4, Valjevo 3, Goražde 2, Višegrad 1, Višegrad 2 i Užice 1.
- Autokarta Republike Srpske, PTP TVIM, Banja Luka, 1997.
- Krstić, Radislav: Napadna operacija VRS za konačno oslobođenje Podrinja, diplomski rad u Školi nacionalne odbrane, 1996.
- Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata od 1949/ Dopunsku protokoli od 1977, Jugoslovenski crveni krst, Beograd, 1997.
- Srpska vojska: 11.05.1997, 15.03.1995.
- Drinski, list Zvorničke pešadijske brigade: br. 2, br. 3.
- Tuzla list, 31.12.1993. godine.
- Feral Tribjun, Stenogrami sa sjednice Vrhovnog državnog vijeća Hrvatske 8. juna 1991. godiine, objavljeni marta 2003. godine.
- Večernje novosti: 22-23.04.2005, 27.02-2006.
- Petrović, Zoran, Piroćanac, Počelo je krečenje grada, Intervju, 21.07.1995.
- The balance of military power - "WORLD DEFENCE ALMANAC" 1992/1993 (br.1/93).
- Apostolski, Aleksandar, Božić u kafiću "Cunami", Politika, 10.januar 1995.
- Jevtić, Miroljub, Džihad kao sredstvo za ostvarenje islama, Vojno delo broj 2/1996.

III

- Privremeni propisi o službi u vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine, Glavni štab Srpske Republike Bosne i Hecegovine, br. 02/5-108 od 18.08.1992.
- Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini: br. 1 od 15. januara 1992, br. 2 od 27. januara 1992, br. 3 od 16. marta 1992, br. 4. od 22. marta 1992, br. 5 od 9. maja 1992, br. 6 od 17. maja 1992, br. 7 od 1. juna 1992, br. 8 od 8. juna 1992, br. 9 od 13. juna 1992, broj 10/1992, br. 11 od 13. jula 1992, br. 12 od 18. avgusta 1992.; br. 21 od 31. decembra 1992.
- Službeni glasnik Republike Srpske: br. 12/93, broj 15/93, broj 19, 29/93, br. 27/93, br. 26/93, br. 7/95..
- Krivični zakon SFRJ, Privredni pregled, Beograd, 1990.
- Zakon o službi u Oružanim snagama, Službeni vojni list, Beograd, 1978.
- . Zakon o Vojski Jugoslavije, 1993.
- Pravilo o vojnoj disciplini, Pravna uprava Generalštaba Vojske Jugoslavije, 1993.
- Pravilo "Korpus Kopnene vojske", Generalštab Oružanih snaga SFRJ, 1990.
- Pravilnik o nadležnostima komande korpusa Kopnene vojske i miru, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1990.
- Pravilo brigada, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu - Generalštab JNA, 1984.
- Uputstvo za rad komandi i štabova (nacrtno), Centar visokih vojnih škola Oružanih snaga "Maršal Tito", 1983.
- Pravilo službe u Oružanim snagama, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1985.
- Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1984.
- Pravilo službe vojne policije Oružanih snaga SFRJ, Uprava bezbednosti SSNO, 1985.
- Uputstvo o metodima i sredstvima rada organa bezbednosti JNA, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1986.
- Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u Oružanim snagama SFRJ, SSNO, Beograd, 1988.
- Formacija "Crveni" (školska), Savezni sekretarijat za narodnu odbranu - Generalštab JNA, pov. br. 297-2/ 20.08.1986.

- Uputstvo za asanaciju bojišta, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1991.

IV

- Referisanje o stanju borbene gotovosti Zvorničke pješadijske brigade za period od 01.01.1994. do 31.12.1994, str. pov. broj 02-10 od 27.01.1995. (ERN broj 00822160-00822192).
- Ratni dnevnik Zvorničke pešadijske brigade - knjiga 5 (period od 12.05.1995. do 15.10.1995. (ERN broj 02936007-02936207).
- Dnevnik operativnog dežurnog Zvorničke pešadijske brigade od 12.02.1995. do 02.01.1996. (ERN broj 02936603-02936754).
- Izvještaji dežurnog kasarne Zvorničke pešadijske brigade od 07.08.1995. do 08.09.1995. (ERN broj 02935807-02935005).
- Bilježnica dežurnog operativnog Zvorničke pešadijske brigade od 29.05.1995. do 27.07.1995. (ERN broj 02935619-02935806).
- Bilježnica dežurnog operativnog Zvorničke pešadijske brigade od 27.07.1995. do 29.10.1995.

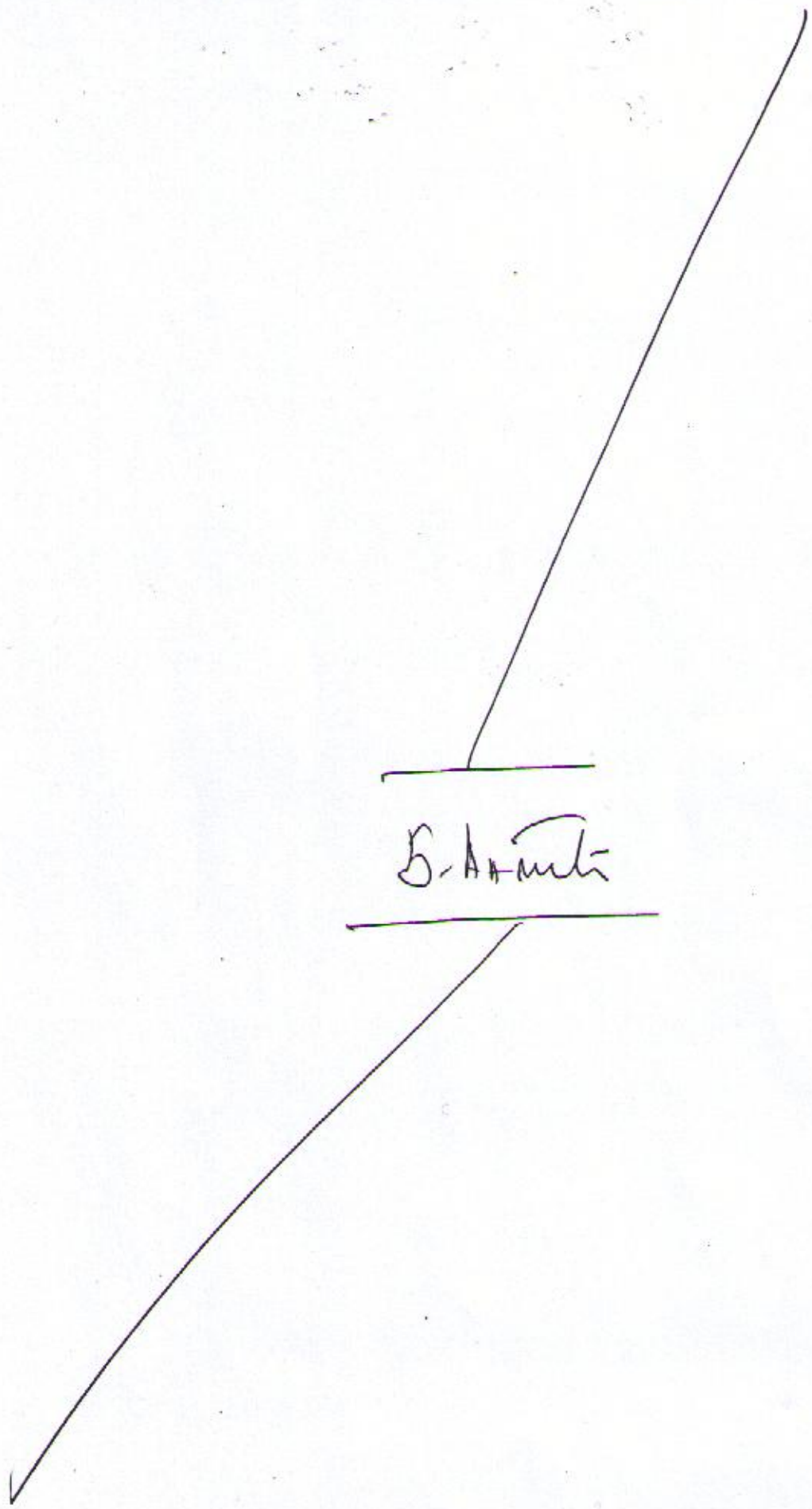
V

- Presjek podataka i saznanja o okolnostima pada Srebrenice i Žepe.
- Analiza i hronologija događaja u Žepi od 11.07. do 20.07.1995.
- Dokumentalistički presjek podataka i saznanja o razmjerama zločina nad Bošnjacima nakon pada Srebrenice, Federalno ministarstvo odbrane Federacije Bosne i Hercegovine.

SADRŽAJ

UVOD.....	2
1. MEĐUNARODNA ZAJEDNICA I KRIZA U JUGOSLAVIJI.....	6
2. NASTANAK I RAZVOJ VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE.....	12
2.1. Zašto i kako je nastala Vojska Republike Srpske?.....	12
2.2. Vojska Republike Srpske.....	24
2.3. Struktura strešinskog i vojničkog kadra.....	30
2.4. Opšti uslovi u kojima se razvijao sistem rukovođenja i komandovanja.....	30
2.5. Osnovna karakteristika komandnog odnosa u Vojsci Republike Srpske.....	33
2.6. Unutrašnja služba u Vojsci Republike Srpske.....	38
3. ZVORNIČKA PEŠADIJSKA BRIGADA.....	43
3.1. Sastav, namena i borbeni raspored.....	43
3.2. Komandovanje brigadom.....	47
3.3. Komandna odgovornost.....	59
3.4. Organ bezbednosti.....	62
3.5. Zona dejstava.....	70
a) Zona odbrane.....	70
b) Zona odgovornosti za izvođenje borbenih dejstava brigade.....	72
3.6. Borbena dokumenta.....	78
4. ORGANIZACIJA MUSLIMANSKIH ORUŽANIH SNAGA.....	81
5. OPERACIJA “KRIVAJA 95”.....	86
5.1. Zaštićene zone Srebrenica i Žepa.....	86
5.2. Obostrani raspored snaga.....	100
5.3. Odnos snaga i borbene mogućnosti.....	105
5.4. Organizacija i priprema.....	106
5.5. Izvođenje.....	114
6. OPERACIJA “STUPČANICA 95”.....	125
7. DOGAĐAJI NAKON ULASKA VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE U SREBRENICU	131
7.1. Proboj 28. divizije Armije Bosne i Hercegovine iz Srebrenice ka Tuzli.....	131
7.2. Evakuacija stanovništva iz Srebrenice.....	137
7.3. Učešće Zvorničke pešadijske brigade u borbenim dejstvima protiv 28. divizije i Drugog korpusa Armije Bosne i Hercegovine.....	143

7.4 Otvaranje koridora.....	151
7.4.1. Pregovori, prekid vatre i otvaranje koridora.....	151
7.4.2. Događaji nakon otvaranja koridora.....	156
7.5 Pretres terena i odnos prema ratnim zarobljenicima.....	163
7.6 Vanredni borbeni izveštaj komandanta Zvorničke pešadijske brigade od 15.07.1995. godine.....	167
7.7. Angažovanje Zvorničke pešadijske brigade od 25. jula do 25. septembra 1995. godine.....	171
8. ASANACIJA, ASANACIJA BOJIŠTA I POKOPAVANJE STRELJANIH.....	173
8.1. Pojam asanacije.....	173
8.2. Asanacija bojišta.....	175
8.3. Mesta pogubljenja i pokopavanja na području opštine Zvornik.....	177
8.4. Uloga civilne zaštite.....	178
8.5. Uloga inženjerijske čete Zvorničke pešadijske brigade.....	180
8.6. Prekopavanje grobnica.....	188
9. ZAKLJUČCI.....	200
 POPIS PRILOGA.....	 216
 LITERATURA.....	 218
 SADRŽAJ.....	 222

B. Amul

CONFIDENTIAL ANNEX II

CURRICULUM VITAE

PERSONAL DETAILS

Name: **BOŠKO**
Surname: **ANTIĆ**
Father's name: Mirko
Mother's name: Koviljka, maiden name Veljančić
Date of birth: 13.12.1941
Place of birth: Čekrčiči, Bosnia & Herzegovina
Address: Ulica omorika 1/11, Beograd

EDUCATION

Primary education: Ljubnići, 1949-1953, Bosnia & Herzegovina

Secondary education: Grammar school, 1953-1961, Visoko, Bosnia & Herzegovina

Higher education: Naval Academy, 1963-1966, Divulje, The Republic of Croatia

Lower level specialization, 1967, Divulje

Higher level specialization, 1971, Divulje

Command-Staff Academy, 1977-1979, Split, The Republic of Croatia

Command-Staff School of Operations, 1986-1987, Split and Beograd

RANKS

1966	Acting Lieutenant
1969	Sub-Lieutenant
1972	Lieutenant
1974	Lieutenant-Senior
1978	Lieutenant Commander
1983	Commander
1989	Captain
1999	Rear Admiral

SERVICE

1966-1967 Acting Lieutenant in a submarine, Pula, The Republic of Croatia

1967-1970	Commander of a river mine sweeper, Novi Sad, Serbia & Montenegro
1970-1971	Undergoing specialization, Divulje
1971-1972	Commander of a river mine sweeper, Novi Sad
1972-1977	Officer in charge and head of Operations -Education Body in the war flotilla command, Novi Sad
1977-1979	Undergoing education at the Naval Command-Staff Academy, Split
1979-1981	Commander of a mine sweeper squad, Novi Sad
1981-1992	Officer in charge in the Operations-Education Division of Deputy Chief of General Staff for Navy, Belgrade
1992-1994	Lecturer and head of the group of lecturers in the Department of the General Staff School, and chief of Navy class
1994-1997	Senior lecturer and chief of class, and Acting Chief of the School of National Defence
1997-2000	Senior lecturer and chief of class, and Deputy Chief of the School of National Defence
2000	Associate Professor at the Military Academy, Belgrade
29.02.2000	Retired

PUBLISHED WORKS

32 books

95 papers in military magazines

439 articles in military magazines

More than 800 articles in dailies, weeklies, monthlies and periodicals

Note: a detailed and complete bibliography will be submitted, if necessary.

Author of 8 screenplays for instructional-documentary films, and of 4 screenplays for documentary films.

Participant in implementation of several scientific projects.

Participated in several professional, scientific-professional and scientific gatherings.

Tutor and consultant in the preparation of Degree and professional works at all levels of education.

Reviewer and sub-editor of several books and papers.